KATOLIČ.
MORALKA

KATOLIČKA MORALKA

ZA

VIŠE RAZREDE SREDNJIH UČILIŠTA.

NAPISAO

DR. FELIKS SUK.

ODOBRILA NADBISKUPSKA DUHOVNA OBLAST U ZAGREBU.

DRUGO IZDANJE.

UKORIČENA STOJI 3 KRUNE.

ZAGREB.

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE.

1912.

Ova se knjiga ne smije skuplje prodavati, nego za cijenu na prednjoj strani naznačenu.

Kr. zemaljska tiskara u Zagrebu.

Predgovor.

Što za svaku nauku, to zacijelo najvećma vrijedi za moralku: »non scholae sed vitae discendum est«. Toga radi valjalo je u toj knjizi izložiti koliko većma potpuno s v e strane i dužnosti života kršćanskoga, da bude slika kršćanskoga mišljenja i vladanja jasnija i potpunija.

Da razlaganje ne bude odviše suhoparno i dosadno i da se moralne pouke lakše utisnu ne samo u pamet nego i u srce učenicima, odabrao sam nešto širi način razlaganja. Primljeno je u knjigu obilnije citata iz sv. pisma, jer je »svjedočanstvo Božje veće nego svjedočanstvo čovječje« i neka se silnije istakne, da je v j e r a izvor i »korijen i temelj« kršćanskoj krjeposti.

Ako je stoga knjiga nešto narasla, ne treba zato s v e jednakom mjerom iskati, da učenici nauče naizust, već se može gdješto učenicima ostaviti za čitanje i r a z m i š l j a n j e. U tom će učitelja upućivati i razlika u tisku, koju nalazi u knjizi.

Poradi sustava trebalo je već na početku raspravljati neke teže stvari (kao na pr. u §§ 2., 4., 5. i t. d.). Gdje bi se pokazalo, da su učenici na početku školske godine manje prikladni, da teško (i apstraktno) raspravljanje shvate kako valja, bit će zgodno te stvari uzeti poslije pa bilo i pod konac.

Nauka u vjeri ima iznajprije smjerati na to, da se jasno i temeljito poznaju istine vjere, a za tim na to, da uz njih prionu i srce i volja učenika. Prema tomu udesiti izlaganje moralnih istina i pravila, kako ih uči crkva katolička, to bijaše moja namjera.

Dao Bog svoj blagoslov, da bude ova knjiga zauvar onima, koji će se njom poslužiti, da u njima utvrdi vjeru i nastojanje oko prave krjeposti i bogoljubnosti.

Za temeljito tumačenje i objašnjivanje moralnih nauka i pravila preporučio bih učiteljima (pored starijih poznatih djela moralnoga bogoslovlja) osobito još ova djela:

*

Dr. Ant. Wappler, Lehrbuch der kathol. Religion für die oberen Klassen der Gymnasien. III. Theil. Die katholische Sittenlehre. Wien. Braumüller.

Dr. Theophil Simar, Lehrbuch der Moraltheologie. 3. Aufl. Freiburg, 1893. Herder.

Aug. Lehmkuhl, Theologia moralis. 2 vol. Edit. VII. Freiburg, 1894. Herder.

Dr. Jos. Schneider, Allgemeine Moraltheologie. Regensburg, 1885. Mann.

U Zagrebu na dan sv. Katarine 1894.

F. Suk.

Kazalo.

Pristup.

Strana.
§ 1. Što je katolička moralka 1
§ 2. Kršćanska moralka i filozofijska moralka 2
§ 3. Razredba katoličke moralke 5

Prvi dio.

Opća moralka.

Poglavlje prvo.

O zakonu moralnom.

§ 4. Zakon je moralni od Boga 7
§ 5. Naravni zakon moralni 9
§ 6. Objavljeni zakon Božji 12
§ 7. Zakon ljudski. A. Što je zakon ljudski i kolikovrstan . . . 14
§ 8. B. Kako zakon ljudski veže i kako prestaje vezati 17
§ 9. O dužnostima i o savjetima 20

Poglavlje drugo.

O savjesti.

§ 10. Što je savjest 23
§ 11. Savjest prije djela 29
§ 12. Savjest poslije djela 32

Poglavlje treće.

O slobodi čovječje volje.

§ 13. Čovječja je volja slobodna 33
§ 14. Primanje ljudskih djela 38
§ 15. Što smeta slobodno djelovanje čovječje 40

Poglavlje četvrto.

O moralnom dobru.

§ 16. Moralno djelovanje u opće 43
§ 17. Moralno dobro djelovanje 46
§ 18. Moralno dobro mišljenje (krjepost) 49

Strana.

Poglavlje peto.

O moralnom zlu iliti o grijehu.

§ 19. Što je grijeh. Različite vrste grijehova 53
§ 20. Grijesi teški i laki 55
§ 21. Grdoća grijeha 59
§ 22. Postajanje i siljenje grijeha 63

Drugi dio.

Posebna moralka.

Poglavlje prvo.

O kršćanskom vladanju prema Bogu.

§ 23. O vjeri 67
§ 24. Grijehovi protivni vjeri 70
§ 25. O ufanju 73
§ 26. O ljubavi k Bogu 75
§ 27. O krjepostima, što ih rađaju vjera, ufanje i ljubav k Bogu 78
§ 28. O poštovanju Boga u opće 80
§ 29. O molitvi 83
§ 30. O postu i nemrsenju 89
§ 31. Svetkovanje nedjelje i blagdanâ 92
§ 32. Zakletva 97
§ 33. Zavjet 101
§ 34. Grijehovi protivni poštovanju Boga 104

Poglavlje drugo.

O kršćanskom vladanju prema samomu sebi.

A. Kako treba da kršćanin sam sobom postupa i upravlja.

§ 35. Kršćanin treba da sam sebe poznaje, poštuje i ljubi . . . 109
§ 36. Kršćanin treba da je smjeran (ponizan) 111
§ 37. Kršćanin treba da obuzdava zle želje i strasti (jačina, uzdržljivost, čistoća) 115

B. O kršćanskom staranju za dobra naravna i svrhunaravna.

§ 38. Kršćansko staranje za tijelo i dušu, za život i zdravlje . . 121
§ 39. Grijehovi protivni kršćanskomu staranju za život i zdravlje 127
§ 40. Kršćansko staranje za imanje. A. Blago zemaljsko. Vlasništvo 129
§ 41. B. Kršćansko tečenje blaga zemaljskoga 132
§ 42. C. Kršćansko upotrebljavanje blaga zemaljskoga 134
§ 43. Kršćansko staranje za poštenje i za dobar glas 137
§ 44. Kršćansko staranje za dobra svrhunaravna. A. Čuvanje milosti Božje. Pokora 140
§ 45. B. Kršćansko teženje na savršenstvo 145

Strana.

Poglavlje treće.

O kršćanskom vladanju prema bližnjemu.

Članak prvi.

Posebne dužnosti kršćanske prema bližnjemu.

A. O ljubavi k bližnjemu i o pravednosti uopće.

§ 46. Što je kršćanska ljubav k bližnjemu 148
§ 47. Različiti načini ljubavi k bližnjemu 152
§ 48. Grijehovi protivni kršćanskoj ljubavi k bližnjemu 157
§ 49. Pravednost 159

B. O djelima pravednosti i ljubavi k bližnjemu.

I. O kršćanskom staranju za dušu i duhovna dobra bližnjega.

§ 50. Duhovna djela milosrđa 161
§ 51. Grijehovi protivni kršćanskomu staranju za duhovno dobro bližnjega 163
§ 52. Istinitost i vjernost. Grijehovi protivni tim krjepostima . . 166
§ 53. Staranje za čast i za dobar glas bližnjega i grijehovi protivni tomu staranju 170

II. O kršćanskom staranju za tijelo i za život bližnjega.

§ 54. Tjelesna djela milosrđa. Milostinja 174
§ 55. Grijehovi protivni kršćanskomu staranju za tijelo i život bližnjega 178

III. O kršćanskom staranju za imanje bližnjega.

§ 56. Kako treba da kršćanin postupa s imovinom bližnjega. Grijehovi tomu postupanju protivni 181
§ 57. O pogodbama 185
§ 58. O povraćanju i naknađavanju 190
§ 59. O držanju tuđe stvari 192
§. 60. O nepravednu štetovanju i nepravednu potpomaganju . . . 196

Članak drugi.

Općenite dužnosti kršćanske prema bližnjemu.

§ 61. Kršćanin i kršćanska obitelj. A. Muž i žena 199
§ 62. B. Roditelji i djeca. I. Dužnosti roditeljâ 205
§ 63. II. Dužnosti djece 207
§ 64. Gospodari i sluge 210
§ 65. Kršćanin i crkva 213
§ 66. Kršćanin i država. I. Dužnosti poglavarâ 216
§ 67. II. Dužnosti podložnikâ 218

Pristup.

§ 1.

Što je katolička moralka.

1. Moralka (etika) je nauka o moralnom životu ljudskom. Ta nauka uči kako čovjek treba da živi, da postigne onu posljednju svrhu, za koju je Bog stvorio i odredio čovjeka.

Riječ »moral« dolazi od latinske riječi »mos« (plural: »mores«), koja znači: postupanje, vladanje, navika, običaj, u opće »način življenja«, a napose takav način življenja, kakav se pristoji čovjeku, koji je stvor razuman i slobodan. To isto znači i grčka riječ „ἦθος“ (ethos), od koje dolaze riječi: etika, etičan, etičnost.

Velimo dakle da čovjek postupa i živi moralno, kada postupa i živi onako, kako to dolikuje njemu, razumnu stvoru i kako to ište ona posljednja svrha, za koju je stvoren i određen.

Kako nas objava kršćanska uči, čovjek je stvoren, da Boga spozna, da ga ljubi, da mu služi i da tako spase dušu svoju.

Katolička dakle moralka uči, kako treba da čovjek (kršćanin) živi, da omili Bogu i da se spase t. j. s Bogom se sjedini u vječnom blaženstvu.

2. Katolička moralka crpa svoje nauke iz objave Božje, koju crkva rimsko-katolička čuva, tumači i udilj svijetu navješćuje. Stoga su izvori katoličkoj moralci: a) sveto pismo, b) usmena predaja i učenje crkve.

Katoličkoj moralci čini mnogu službu i um ljudski, jer ima istina moralnih umu našemu sasvijem dokučljivih, za koje bismo znali, da nam i nijesu objavljene. Osim toga istine i pouke moralne u objavi Božjoj nijesu sustavno izložene, jer Isus Krist i apostoli njegovi nijesu poredom kazivali pravila za život moralni, nego iz zgoda prema potrebama onih ljudi, kojima su ih kazivali. Moralka je pak nauka (znanost), pa zato treba, da ona istine i pouke moralne, koje se u sv.

pismu i u usmenoj crkvenoj predaji nalaze, sustavno izloži, da ih posâmcê tumači i razjasni, istinu njihovu razložito dokaže i da ih kako treba primijeni različitim zgodama u životu. A sve to je djelo uma ljudskoga.

§ 2.

Kršćanska moralka i filozofijska moralka.

Etika, kojoj je um ljudski jedini izvor, zove se filozofijska. Isporedimo li etiku kršćansku (katoličku) sa etikom filozofijskom, razabrat ćemo, da je kršćanska etika izvrsnija od svake filozofijske etike.

1. Kršćanska moralka crpe svoje nauke iz objave Božje, pa se zato osniva na ugledu Božjem; etika je pak filozofijska samo plod ljudskoga mišljenja i umovanja, pa se zato i osniva jedino na ugledu uma ljudskoga. No ljudsko je mišljenje i razumijevanje omeđeno i često pogrješno, pa zato ono, što ljudi, pa bili i najmudriji, samo po svom razumu uče i kazuju, nije vazda pouzdano. Osobito ljudska mišljenja o duhovnim stvarima vrlo su zapletena i zamršena i često jedna drugim suprotna. Bog je pak istina vječna, ugled je Božji nepokolebljiv i što je Bogom objavljeno, istina je nesumnjiva. Stoga je kršćanska moralka kud i kamo jasnija, ispravnija i pouzdanija od ma koje filozofijske etike.

Moralna pravila, koja uči etika kršćanska imaju sama u sebi potrebitu sankciju; jer ta su pravila »zapovijedi Božje«, »zakon od Boga dan i objavljen«. Jasno je pak, da je čovjek, stvorenje Božje, dužan pokoravati se zakonu Božjemu. Takove sankcije nemaju filozofijska moralna pravila; jer ta su pravila samo ljudskim umom pronađena i ustanovljena, pa stoga imaju samo ljudski ugled; a taj je ugled preslab i ne može privoljeti ljude na to, da ta pravila i izvršuju[1]). Kako su filozofijski nauci različiti pače jedan drugomu suprotni, stoji do svakoga pojedinoga čovjeka, koju će filozofijsku nauku prihvatiti i uz kojega će filozofa pristati, to većma, što nijedan mudrac na tom svijetu nema ni ugleda ni vlasti, da bi svaki čovjek dužan bio živjeti po njegovoj nauci. Kad se pak u čovjeka bore požuda i dužnost, čovjek je i onako gotov, da dužnosti svoje

[1]) Pravo piše Laktancije (Instit. l. III. c. 27.): „Nihil ponderis habent illa praecepta (philosophorum), quia sunt humana et auctoritate majori i. e. divina carent. Nemo igitur credit, quia tam se hominem putat esse, qui audit, quam qui praecipit".

kojekako tumači i nateže, ne bi li ih kako svojim mudrovanjem umanjio i preokrenuo, da može izdovoljiti srce svoje. Kad bi zakon moralni bio samo »mudra nauka filozofijska«, ili zakon samo razumom čovječjim postavljen, čovjek bi za nj slabo mario, kad bi ga napast snašla, i lako našao razlogâ, da se oprosti toga zakona. Istom je po kršćanskom mišljenju zakon moralni takav, kakav treba da bude, naime zakon, koji nije ljudskim umom tvoren nego višom t. j. Božjom voljom čovjeku postavljen, pa zato zakon objektivan, nepromjenljiv i neoboriv, koji sve ljude u istinu i jednako veže. Isp. Apologetika §. 2.

2. Razlozi (motivi), kojima kršćanska moralka hoće, da čovjeka privoli na moralno (krjeposno) življenje mnogo su silniji od onih, što ih može imati etika filozofijska. Filozofija može nam samo dokazivati ljepotu, korist i potrebu krjeposti, štetu i rugobu opaka života, i takovim razlozima navraćati nas, da živimo krjeposno. Kršćanska etika nasuprot uči nas, da je zakon moralni zakon Božji, koji treba da vršimo, jer je Bog neizmjerno svet, naš stvoritelj i gospodar, kojega smo dužni ljubiti to većma, što nas je on prvi ljubio, i svoju ljubav k nama pokazao poslavši Sina svojega, da spase svijet (I. Iv. 4, 14. 19.). Ona nas opominje, da će nas Bog vječnom platom naplatiti, ako vjerno držimo zapovijesti njegove, ali da će nas on i kazniti vječnim mukama, ako odstupamo od zakona njegova i ostajemo u grijehu. A da nas još silnije privoli na ljubav k Bogu i na krjepostan život, kršćanska nam etika pokazuje primjer Isusa Krista Sina Božjega, i gorku muku i smrt, koju je on poradi nas i iz ljubavi k nama pretrpio. Jasno je pak, da te istine i misli silnije potresaju ljudsko srce nego svako filozofijsko umovanje, i da će, naročito u čas napasti, pogled na raspeće, pomisao na propetoga Spasitelja, na vječnu platu nebesku ili na vječne muke paklene čovjeka prije i silnije odvratiti od grijeha, nego svi razlozi, što ih razum mudro izmišlja.

3. Načini (sredstva), koje nas kršćanska moralka uči upotrebljavati, da se sačuvamo od grijeha i da u krjeposti napredujemo, obilniji su i silniji od onih, što ih poznaje etika filozofijska. Kršćanska moralka spominje i preporučuje molitvu, primanje svetih sakramenata (naročito sv. izpovijed i pričest), štovanje i prizivanje svetaca poglavito bl. djevice Marije, različite pobožnosti i bogoljubna djela, i t. d. Sve to utvrđuje dušu

u ljubavi k Bogu i k zakonu Božjemu, i jači i krijepi nas, da možemo lakše odolijevati zlim pohlepama, što nas navode na grijeh. Svega toga ne poznaje etika filozofijska.

4. Što kršćanska moralka uči i od čovjeka ište, sve se to može izvršiti pa se zaista već i izvršivalo. Sam Isus Krist i nebrojeni kršćanski sveci i krjeposnici, koji su po nauci Kristovoj živjeli, živi su primjeri one krjeposti i moralnoga savršenstva, kojemu nas uči kršćanska moralka. Toga nema i ne može pokazati nijedna filozofijska etika. Krjepost, kakovu filozofijska etika uči, jest samo zamišljena, pa se ne zna, može li je čovjek zaista steći. Razum i filozofija mogu stvoriti neku idealnu sliku ljudske krjeposti i savršenstva, ali ne mogu pokazati čovjeka u istinu tako mudra, krjeposna i savršena[1]).

5. Napokon i povijest dokazuje, da je Kristova moralna nauka kud i kamo izvrsnija od ma koje etike filozofijske. Što su u staro doba poganski filozofi pronašli i naučavali, to je manjkavo, nepouzdano i u mnogim stvarima očito pogrješno; jer ti su filozofi mnoga grješna i opaka djela držali za opravdana pače i zapovjeđena[2]). Filozofi, koji su živjeli poslije dolaska Kristova bili su sretniji; njihovi su moralni nauci i čišći i potpuniji; ali tomu je razlog, što je i njih obasjavala svjetlost objave kršćanske, i u njihovo mišljenje upletale se ideje kršćanske. To isto valja i o filozofima našega doba, premda mnogi od njih svoje etične nauke osnivaju na krivim teorijama (na pantheizmu i materijalizmu). Svim pak filozofima nedostaje ugleda i vlasti; oni ne mogu svojim naucima dati potrebitu sankciju t. j. ne mogu učiniti, da bi ljudi upravo dužni bili za njima pristajati i po njihovim naucima živjeti.

---

[1]) Pravo veli Ciceron: „In quo vero erit perfecta sapientia . . . quem adhuc nos quidem vidimus neminem; sed philosophorum sententiis, qualis hic futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur“. Quaest. Tusc. II. 22. 51.

[2]) Platon, najveći mudarac staroga vijeka, uči koješta očito protivna naravnomu pravu i pravoj čovječnosti. On hoće na pr. da se kržljava djeca pogube (izlože), dopušta neka i nenaravna bludna djela, odobrava ropstvo, pače u državi, kakovu je on pomišljao, nema obitelji ni života obiteljskoga, a veći je dio naroda upravo osuđen, da robuje.

Zato nije nijedna filozofijska nauka (moralna) ono učinila, što nauka Kristova. Filozofima jedva je pošlo za rukom steći nekoliko učenika i pristaša: ostali svijet slabo je mario za njihove nauke, pače ih ni razumio nije. Kršćanska pak nauka spasla je svijet, obnovila i preporodila ljudski rod; kamo je god doprla, učila je narode svakoj krjeposti i koji su god tu nauku primali i po njoj živjeli, dovili su se do velikoga moralnog savršenstva.

Napomena. Kršćanska moralka osniva se na kršćanskom nauku vjere — na dogmatici. Dogmatika pokazuje svrhu, koju treba da čovjek postigne, a moralka pokazuje put, koji čovjeka vodi do te svrhe; dogmatika uči, što je Bog učinio, da se čovjek spase, a moralka uči, što treba da čovjek čini, da se spase. Odatle slijedi, da kriva nauka vjerska (jeres) rađa i pogrješne moralne nauke, što i povijest crkve Kristove jasno potvrđuje. No ipak nema u moralnim naucima tolike razlike među crkvom katoličkom i drugim kršćanskim sljedbama, koje su se od crkve katoličke odmetnule, kolika je među njima u vjerskim naucima. A razlog je tomu, što je krivovjerce sretna neka nedosljednost pa i moć savjesti sačuvala, da nijesu iz svojih vjerskih naukâ sve ono izvodili, što iz njih po logičkim zakonima slijedi.

§ 3.

Razredba katoličke moralke.

Katolička moralka razlaže pravila za život moralni, koja je učio Isus Krist i koja crkva katolička udilj i svijetu navješćuje. Da bude to razlaganje poređano i udesno, katolička moralka govori najprije o moralnom životu uopće, a zatim o kršćanskom životu napose. Stoga se moralka zgodno dijeli na dva dijela; na opću moralku i na posebnu moralku.

Opća moralka raspravlja dvoje: a) što je potrebno, da čovjek može moralno živjeti; b) kako se pokazuje u čovjeka život moralni.

Da čovjek moralno živi, potrebno je troje:

a) pravilo, po kojem čovjek treba da živi, — iliti zakon moralni:

b) poznavanje toga pravila — iliti savjest;

c) volja, kojom da se čovjek sam od sebe privoli na izvršivanje moralnoga zakona — iliti volja slobodna.

Kakav je pak život moralni u čovjeka, to pokazuje njegovo mišljenje i njegovo djelovanje. Čovječje pak mišljenje i djelovanje može se podudarati sa zakonom moralnim, a može biti i protivno tomu zakonu. U prvom slučaju zove se moralno dobro, u drugom moralno zlo.

Po tomu govori opća moralka:

1. o zakonu moralnom;
2. o savjesti;
3. o slobodnoj volji;
4. o moralnom dobru;
5. o moralnom zlu.

Posebna moralka razlaže napose ona pravila, kojih treba da se čovjek (kršćanin) u životu drži. Ta se pravila mogu razdijeliti na tri vrste: jedna određuje, kako da se čovjek (kršćanin) vlada prema Bogu, druga, kako da se vlada prema samomu sebi, treća, kako da se vlada prema drugima.

Po tomu posebna moralka govori:

1. o dužnostima, što ih kršćanin ima prema Bogu;
2. o dužnostima, što ih kršćanin ima prema samomu sebi;
3. o dužnostima, što ih kršćanin ima prema bližnjemu.

Prvi dio.

Opća moralka.

Poglavlje prvo.

O zakonu moralnom.

§ 4.

Zakon je moralni od Boga.

1. Zakon moralni određuje, kako čovjek kao razumno stvorenje Božje treba da živi. Taj je zakon čovjeku postavljen od Boga, pače nije drugo nego sveta volja Božja.

Bog, koji je stvorio svijet, postavio je i zakone svijetu: prirodni zakon nerazumnim stvorovima, — moralni zakon razumnu stvoru (čovjeku).

Prirodni zakon izvršuju stvorovi nerazumni od nužde; niti znadu za taj zakon, niti mogu od toga zakona odstupiti. Pokoravajući se tako prirodnomu zakonu nerazumni stvorovi veličaju Boga i objavljuju njegova savršenstva (svemogućstvo i mudrost i dobrotu njegovu) upravo tim, što jesu, što žive i djeluju onako, kako je Bog za njih od vijeka hotio i odredio da bude. — Moralni zakon vrši razuman stvor (čovjek) od svoje volje; on pozna taj zakon i u njegovoj je vlasti te može, ako hoće, i odstupiti od toga zakona. Pokoravajući se voljno moralnom zakonu razuman stvor veliča Boga upravo tim, što živi onako, kako je Bog od vijeka hotio, da živi razuman stvor.

2. Sveta je volja Božja vrhovni zakon za naše mišljenje i življenje. Što se podudara s voljom Božjom, moralno je dobro, a što je protivno toj volji, moralno je zlo. Dobro treba da činimo, a zla treba da se klonimo, jer Bog tako hoće, jer je to volja i zapovijest njegova.

To nas uči objava Božja. Moralna pravila, što ih ima u starom zavjetu, zapovijesti su od Boga dane i objavljene i gdje se spominju u sv. pismu, kaže se: »reče Bog« ili »tako reče Gospod«.

Tako čitamo u II. knjizi Mojsijevoj (pogl. 20.), da je Bog sam narodu Israelskomu proglasio dekalog. »Tada reče Bog sve ove riječi govoreći: Ja sam Gospod Bog tvoj, . . . nemaj drugih bogova uz mene; ne uzimaj uzalud imena Gospoda Boga svojega; . . . poštuj oca svojega i mater svoju; . . . ne ubij; ne čini preljube; ne kradi; ne svjedoči lažno na bližnjega svojega; itd.«

U novom zavjetu Krist Gospodin svjedoči za sebe, da je zato poslan, da nam objavi volju Oca nebeskoga. On veli: »ja od sebe ne govorih, nego Otac, koji me posla, on mi dade zapovijest što ću kazati i što ću govoriti. I znam, da je zapovijest njegova život vječni« (Iv. 12, 49.). Krist nas uči i opominje, da vršimo volju Božju, jer se možemo samo tako spasti. On kaže: »ne će svaki, koji mi govori: gospodine! gospodine! ući u kraljevstvo nebesko, nego koji učini volju oca mojega, koji je na nebesima, on će ući u kraljevstvo nebesko« (Mat. 7, 21.).

Apostoli nas opominju, neka nastojimo o tom, da spoznamo i činimo volju Božju. »Nemojte biti nerazumni nego razumijte, što je volja Božja« (Efes. 5, 17.); »ne vladajte se prema ovomu vijeku, nego se promijenite obnovom uma svojega, da kušate, koja je volja Božja, što je dobro, ugodno i savršeno« (Rimlj. 12, 2.).

3. Čovjek je dakle stvoren, da vrši volju Božju, da služi Bogu. Samo vjerno i postojano služenje Bogu čini čovjeka dobrim, krjeposnim, moralno savršenim. Služiti Bogu — to je ono »jedno potrebno« svima; to je prva i najviša dužnost svakoga čovjeka, pa desilo se čovjeku u životu što mu drago, u svakom času vijeka svoga ostaje čovjek dužan služiti Bogu i mišljenje i vladanje svoje udesiti po volji Božjoj.

Po tomu je religija jedini pravi izvor i temelj moralnomu življenju čovječjemu. Religija veže čovjeka s Bogom; čini, da čovjek Boga priznaje svojim gospodarom i zakonodavcem. Religija najsilnijim razlozima nagoni čovjeka na vršenje moralnih dužnosti; ona čini, da čovjek zakon moralni drži i priznaje za zakon od Boga postavljen, — a samo onda, ako se moralnomu zakonu

priznaje božanski ugled, moralni je zakon apsolutno nepromjenljivo i nepokolebljivo pravilo, po kojemu čovjek treba da uredi svoje mišljenje i življenje.

Moralnost i religija ne mogu se lučiti jedno od drugoga. Religija bez moralnosti laž je i licemjerje. Moralnost bez religije nije cjelovita i nema čvrsta temelja, nalik je drvetu, koje odsječeno od korijena nema hrane ni života ni roda.

Bezvjerje (ateisam) uništava život moralni, jer uzimajući čovjeku vjeru u Boga, suca i pláca dobrih i zlih djela, uzimlje ono, što najvećma može da u čovjeka zauzdava strasti i volju potkrepljuje u dobru.

Ako zakon moralni nije od Boga, onda je zakon bez zakonodavca i bez potrebita ugleda, onda nema za čovjeka apsolutne, neuklonive dužnosti (nužde) pokoravati se tomu zakonu, jer takvu dužnost može čovjeku nametnuti samo onaj, koji je apsolutni gospodar njegov t. j. Bog, koji ga je stvorio.

4. Što volja Božja od čovjeka ište, to pokazuje čovjeku: a) zakon naravni (lex naturalis); b) objavljeni (svrhunaravni) zakon Božji (lex Dei positiva), i c) zakon ljudski (lex humana), jer je od Boga i vlast, koja u ljudskom društvu postavlja zakone.

§ 5.

Naravni zakon moralni.

1. Naravni zakon moralni (lex naturalis) zovu se moralna pravila, koja može čovjek samim razumom i umovanjem spoznati. — U drugom (subjektivnom) smislu zove se naravni zakon moralni i samo poznavanje tih pravila; i u tom smislu veli sv. Toma Akvinac[1]): »naravni je zakon svjetlost uma od Boga nam dana (usađena), kojom poznajemo, što treba činiti i čega se treba kloniti«. (Lex naturae nihil aliud est, nisi lumen intellectus insitum nobis a Deo, per quod cognoscimus, quid agendum et quid vitandum).

2. Da ima čovjek neko naravno poznavanje moralnih istina i pravila, to svjedoči i savjest i objava Božja.

a) Kad čovjek odraste i dođe u razum razlikuje dobro i zlo t. j. razabira, da ima razlika među djelima, što ih čini

[1]) Thom. Aq. Op. 4. de duob. praeceptis charit.

i činiti može. Neka djela odobrava i drži, da su dopuštena ili pače da ih treba činiti, a neka djela osuđuje i drži, da su rđava, zabranjena i da ih nije slobodno činiti. Tako misli i sudi svaki čovjek; tako svakomu govori i kazuje savjest. Nema čovjeka, kojemu savjest ne bi kazala, da na pr. treba poštovati pravo svakoga, biti zahvalan dobročincu, a da nije nikako dopušteno prevariti prijatelja, ubiti pravedna čovjeka i t. d. Tako razlikujemo djela dobra i zla, — ali ne po tomu, što su nam ugodna ili neugodna, što su nam korisna ili štetna, već po nekom zakonu, koji određuje što je pravo i što nije pravo, što treba da se čini, i što treba da se ne učini. Zajedno ćutimo, da smo podložni tomu zakonu i dužni činiti onako, kako taj zakon određuje. Ne učini li tko tako, mi ga osuđujemo bio on tko mu drago; a ne učinimo li sami tako, savjest nas osuđuje, makar nas i ne stigla zato kazan od ljudi, i makar smo tako stekli veliko zemaljsko blago.

Tako misle svi narodi; tako sudi i ćuti i najpokvareniji čovjek. Zle strasti mogu da za vrijeme zatupe to osjećanje, ali kad se strasti malo utišaju, onda čovjek ipak ćuti, da je prinuđen osuditi svoja rđava djela, dakle priznati, da ima zakon, po kojemu bi trebalo, da živi i radi. Pa ako čovjek i sam ne vrši, što taj zakon ište, on ipak hoće, da se drugi ljudi osobito prema njemu vladaju po tom zakonu, pak ih kori i osuđuje, ako ne rade tako. Čovjek ima dakle neko naravno poznavanje moralnoga zakona. To poznavanje zove se naravno, jer se nalazi u svakoga, koji ima zdrav razum, jer čovjek do toga dolazi sam od sebe bez mučna umovanja i razmišljanja i u sebi nalazi taj zakon, kao da mu je »utisnut u dušu«, »upisan u srce«.

b) To isto uči i objava. Sv. Pavao piše (Rimlj. 2, 14. sl.): »Kad neznabošci, nemajući zakona (t. j. zakona objavljena, pisana, kao što su takav zakon imali Izraelci), sami od sebe čine, što je po zakonu, oni zakona nemajući sami su sebi zakon. Oni dokazuju, da je ono, što se čini po zakonu, upisano u njihovim srcima, budući da im savjest svjedoči i misli, koje se među sobom tuže ili pravdaju«.

A tako govore i sv. oci crkveni o zakonu, koji nam je »usađen«, »ucijepljen«, »utisnut u dušu«, »urođen«, »upisan u srce«, i t. d.

Sv. Augustin (Confess. I. II. c. 14.): »Krađu jamačno kazni zakon tvoj, Gospodine, zakon pisan u srca ljudska, koji ne može izbrisati ni sama pakost«. — Sv. Ambrozije (Epist. 9., 71.): »Ea lex non scribitur, sed innascitur; nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturae fonte in singulis exprimitur«. — Sv. Ivan Zlatoust (De statuis hom. 12.): »Bog je metnuo naravni zakon u našu narav, koji prosvjetljuje naše misli, a to je savjest, po kojoj čovjek ima naravno znanje o dobru i o zlu«.

Pače tu su istinu poznali i poganski mudraci. Tako na pr. lijepo kaže Ciceron (pro Milone c. 10.): »Est non scripta sed nata lex . . . ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus«; — a na drugom mjestu (De republ III., 22.): »Est quidem vera lex ratio recta naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium jubendo, vetando a fraude deterreat, cui nec abrogari fas est, nec derogari licet ex hac aliquid, nec tota abrogari potest. Neque quaerendus est alius interpres ejus; nec erit alia Romae alia Athenis, alia nunc alia posthac; sed et omnes gentes et omni tempore una lex sempiterna et immutabilis continebit; unusque erit communis imperator omnium Deus, ille legis hujus inventor, disceptator, lator. Cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis asperatus hoc ipso luet maximas poenas, etsi cetera supplicia quae putantur effugerit«.

3. Naravni zakon moralni pripada bivstvu naravi čovječje, pa stoga je taj zakon isti za sve ljude, nepromjenljiv i neizbrišljiv.

Istina je, da u rasuđivanju ljudskih djela nijesu svi ljudi u svemu jedne misli. Što jedan narod drži za dobro, to katkad drugi narod osuđuje kao zlo; bilo je pače naroda, koji su i ono, što je očito zlo i nepravo, držali za dobro ili barem za dopušteno, pa takovih plemena i naroda ima još i danas na svijetu. — No kako god ljudi i narodi različno sudili o tom, što je sve dobro, i što je sve zlo, svi se ipak u tom podudaraju, da treba razlikovati dobro i zlo, i da treba dobro činiti a zla se kloniti; — a to upravo dokazuje, da ima naravni zakon moralni.

Što pak neki ljudi a i narodi o tom, što li je dobro, što li zlo, različno sude, pače i zlo drže za dobro, to dokazuje, da može poznavanje naravnoga moralnoga zakona u pojedinih ljudi i narodâ i nepotpuno i pogrješno biti. A tomu su razlozi: barbarstvo, utvrđeni zli običaji, zle požude i strasti, koje lako zavode čovjeka, da o moralnim stvarima pogrješno sudi. — Pa onda ona razlika u rasuđivanju čovječjih djela nije tolika; općenitije i poglavitije istine moralne svi

narodi jednodušno priznavaju, i nema naroda, koji bi na pr. istinitost, zahvalnost, poštenje, milosrđe, itd. držao za zlo.

§ 6.

Objavljeni zakon Božji.

1. Moralna pravila, koja se nalaze u svrhunaravnoj objavi Božjoj, zovu se objavljeni iliti pisani zakon Božji (lex divina positiva, scripta).

Sveta je volja Božja vrhovni zakon za naše življenje. Ta je volja čovjeku objavljena i naravno i svrhunaravno. Bog je naime čovjeku dao razum, da ga razumno umovanje vodi do poznavanja zakona Božjega, po kojemu treba da živi. No razum je čovječji omeđen i poznavanje, do kojega čovjek dolazi samo umovanjem, često je nepotpuno i pogrješno. Kako može razum ljudski osobito u moralnim stvarima zalutati i pogriješiti, najbolje dokazuju neznabožački narodi, njihov život i moralne nauke njihovih mudraca. Stoga ne dostaje razum, da čovjek volju Božju (zakon moralni) poznaje istinito i cjelovito, već je potrebno, da Bog volju svoju čovjeku objavi i na drugi svrhunaravni način. Tek takovo (positivno) svrhunaravno poučenje Božje može čovjeku nesumnjivo pokazati: što je volja Božja i kako čovjek treba da živi, da postigne posljednju svrhu, koju mu je Bog odredio, da se naime s Bogom sjedini u vječnom blaženstvu. O tom nas je Bog zaista poučio; on je »negda mnogo puta i različnim načinom govorio preko Mojsija i proroka, a u posljedak govorio je nama preko sina svojega jedinorođenoga Isusa Krista«. (Hebr. 1, 1.).

Objavljeni je zakon Božji dvovrstan: starozavjetni (lex vetus) i novozavjetni (lex nova).

2. Zakon starozavjetni obuhvata što je Bog objavio prvim ljudima (praobjavu), patrijarhama (objavu patrijaršku) i preko Mojsija i prorokâ narodu Israelskomu (zakon Mojsijev).

Zapovijesti i uredbe Božje u zakonu Mojsijevu jesu trovrsne: a) zapovijesti moralne (zakon moralni, praecepta moralia); b) naredbe, kojima se uređuje javna služba Božja (zakon bogoštovni — praecepta caeremonialia); i c) naredbe, kojima se uređuje građanski život i državni red u narodu Israelskom (zakon građanski — praecepta judicialia).

Zakon Mojsijev građanski prestade, kad se raspala država židovska i narod židovski raspršao po svemu svijetu.

Zakon Mojsijev bogoštovni prestade smrću Kristovom na križu i osnovanjem crkve Kristove, jer se tada ispunilo, što su bogoštovna djela starozavjetna unaprijed kazivala.

Zapovijesti i poučenja moralna zakona Mojsijeva nalaze se doduše u svima knjigama svetoga pisma staroga zavjeta, no jezgra je tih pravila dekalog iliti »deset zapovijedi Božjih«. Te zapovijedi, koje nakratko izriču sve glavne dužnosti čovjeka, vežu sve ljude; jer te zapovijedi (izuzevši onu o svetkovanju subote) nijesu drugo, nego naravni zakon moralni, koji se nahodi u savjesti svakoga čovjeka i koji je svjema ljudima »upisan u srce«. Stoga nije ni Isus Krist dokinuo Mojsijev zakon moralni, već je taj zakon ponovio, razjasnio i potvrdio. (Mat. 5, 17.; 19, 16.; Luk. 10, 28.).

3. Zakon novozavjetni (zakon Kristov, zakon evanđeoski) obuhvata sve, što je Sin Božji Gospodin naš Isus Krist učio i zapovjedio sâm i preko apostolâ.

Taj zakon zove se i »zakon vjere« (lex fidei), jer se življenje po tom zakonu osniva na vjeri; — »zakon milosti« (lex gratiae), jer donosi sobom zajedno i milost, po kojoj istom čovjek može taj zakon izvršivati; — »zakon slobode« (lex libertatis), jer je određen, da čovjeka izbavi od vlasti grijeha i da ga uzvisi do slobode sinova Božjih; — »zakon ljubavi« (lex charitatis) jer je jezgra i izvršivanje toga zakona ljubav k Bogu i k bližnjemu.

Isus je Krist

a) zapovijedi naravnoga moralnoga zakona ponovio, istumačio i dopunio; on je naročito ponovio one zapovijedi, koje su ljudi bili zapustili ili zaboravili, i tim je naravnomu moralnomu zakonu povratio čistoću, koju je isprvice imao. Isp. Mat. 15, 9. sl.; 19, 4. sl.; Mark. 7, 7. sl.;

b) on nam je pokazao krjepost pravednost mnogo savršeniju od one, koju je poznavao i iskao zakon starozavjetni.

Odmah u prvoj besjedi (na gori) reče Krist: »Ako ne bude veća pravednost vaša nego književnikâ i farizeja, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko« (Mat 5, 20.). Tima je riječima Krist izrekao, da nije dosta, ako samo izvana ispunimo slovo zakona Božjega, već da treba, da i mišljenje svoje uredimo po duhu zakona Božjega. Uredbe zakona Mojsijeva uređivahu ponajviše život izvanji Izraelaca, Krist je pak sav

svoj zakon udesio tako, kako će naš unutrašnji život urediti, mišljenje naše popraviti i skloniti nas na što čišću i postojaniju ljubav k Bogu i k zakonu Božjemu.

c) Isus Krist kazao nam je najčišće i najplemenitije razloge, da nas privoli na izvršivanje zakona moralnoga. Zakon je Mojsijev Izraelce na držanje zapovijedi Božjih nagonio obećavanjem sreće i groženjem bijede u ovom vijeku (II. Knj. Mojs. 20., 12.; III. Knj. Mojs. 26., 3. sl.; V. Knj. Mojs. 28., 2. sl.); a Krist hoće, da nas na to privoli obećavanjem vječnih i nebeskih darova (Mat. 5, 12. 19. 45. 48.).

U zakonu Kristovu ima osim moralnih pravila, koja se već u naravnom moralnom zakonu nalaze, i positivnih zapovijesti. Tako na pr. Krist zapovijeda, da vjerujemo u njega (Mark, 16., 16; Iv. 6., 29.; 8., 24.), da slušamo crkvu (Mat. 18., 15. sl.; Luk. 10., 16.), da primamo sv. sakramente od njega naređene (Iv. 3., 5.; 6., 54.), i t. d.

Zakon je za sve ljude i za sva vremena (Mat. 28., 20.), te se i po tomu zakon Kristov razlikuje od zakona Mojsijeva, koji bješe dan samo narodu Izraelskomu i za vrijeme dok naime dođe Spasitelj.

§ 7.

Zakon ljudski.

A. Što je zakon ljudski i kolikovrstan.

1. Ljudski je zakon naredba za opće dobro postavljena i proglašena od poglavarstva koje ljudske zajednice iliti općine. »Lex est — veli sv. Toma Akvinski (1. 2. q. 90. a. 4.) — ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata«.

2. Zakoni su ljudski jedni državni (lex civilis), drugi crkveni (lex ecclesiastica).

Svaki je kršćanin i član koje države i ud crkve Kristove, pa zato podložan dvjema poglarstvima: poglavarstvu svjetovnomu iliti državnomu i poglavarstvu duhovnomu iliti crkvenomu.

Crkva vodi ljude k vječnomu spasenju, a država stara se za zemaljsku sreću ljudi. Crkva poučava ljude u pravoj vjeri, dijeli im u sv. sakramentima milost Božju i upravlja ih tako, kako će biti u kršćanskoj krjeposti i bogoljubnosti što savršeniji; država pak treba da uzdrži red i mir među ljudima, da štiti prava i slobodu svakoga člana i da upravlja ljude tako, kako će biti u svjetovnim stvarima što napredniji.

3. Crkva i država Božje su uredbe. Zakonotvorna vlast i crkve i države osniva se na Božjoj naredbi.

a) Crkvu je osnovao sam Isus Krist, Sin Božji, i dao joj vlast, da u njegovo ime upravlja vjernike dajući im zgodne zakone.

Apostolima svojim reče Krist: »Kao što je Otac mene poslao i ja šiljem vas« (Iv. 20, 21.); »tko vas sluša, mene sluša, i tko vas prezire, mene prezire« (Luk. 10, 16); »tko crkve ne posluša, neka ti bude kao neznabožac i carinik« (t. j. javni grješnik — Mat. 18., 18.). A jednoga od svojih apostola sv. Petra učini on vrhovnim poglavarom (pastirom) svoje crkve, rekavši mu: »Pasi jaganjce moje! pasi ovce moje« (Iv. 21, 15, 16.). — Po vlasti dobivenoj od Krista davali su vjernicima zakone apostoli, prvi poglavari u crkvi Kristovoj, a poslije njih i nasljednici njihovi.

Tu zakonotvornu vlast u crkvi Kristovoj izvršuju:

α) papa i opći crkveni sabori za svukoliku crkvu.

β) biskupi za posebne biskupije.

b) I državna je vlast od Boga. Države postoje, jer su potrebne, jer je čovjek po svojoj naravi prinuđen živjeti u društvu i u zajednici s drugima. Tu je potrebu u narav čovječju usadio sam stvoritelj njezin, Bog. Dakle je Božja volja i uredba, da postoje države i da čovjek živi u državi. No država ne može opstati bez poglavarstva i zakonotvorne vlasti. I državna se dakle vlast na posljetku osniva na volji i naredbi Božjoj.

Već se u starom zavjetu spominje, što govori vječna mudrost (t. j. Bog): »Po meni kraljevi kraljuju i vladari postavljaju pravdu; po meni vladaju knezovi i poglavari i sve sudije zemaljske« (Prič. Sal. 8., 15.). A još jasnije izrekao je tu istinu sv. Pavao pišući: »Svaka duša da se pokorava vlastima, koje vladaju; jer nema vlasti, da nije od Boga, a što su vlasti, od Boga su postavljene. Stoga tko se suproti

vlasti, suproti se naredbi Božjoj; a koji se suprote, sami sebi teku osuđenje . . . Pa zato valja da se pokoravate ne samo od straha nego i poradi savjesti« (Rimlj. 13., 1. sl.). Stóga nas opominje i sv. Petar: »Budite dakle pokorni svakoj vlasti čovječjoj Gospodina radi... jer je tako volja Božja« (I. Pętr. 2., 13. 15.).

Države su različno uređene. Državnu vlast vrše ili samo vladar (monarhija apsolutna), ili vladar sa narodom (monarhija ustavna), ili neki članovi, koje sam narod za to odabere (republika).

4. Da bude zakon ljudski — bio crkveni ili državni — valjan i da u istinu veže podložnike, potrebno je:

a) da zakon postavlja onaj, koji zaista ima vlast i pravo postavljati zakone, i da tvoreći zakon nije prekoračio međe svoje vlasti;

b) da se ono, što se zakonom naređuje i podložnicima zapovijeda, i zaista može izvršiti.

Svrha je ljudskomu zakonu opće dobro. Odatle rečenica: »Suprema lex salus publica« (vrhovni je zakon opće dobro). Za tu svrhu može ljudski zakon podložnicima nametnuti i teških bremena i iskati od njih i velikih žrtava: no što čovjek nikako ne može da čini, to ne može ni dužan biti učiniti. »Ultra posse nemo obligatur« — staro je pravno načelo.

c) da je ono, što se zakonom zapovijeda, pravedno i moralno dopušteno; jer što je nepravo i grješno, toga treba, da se čovjek kloni, i što takova učiniti, zabranjuje mu naravni zakon moralni, dakle zakon Božji, koji je svakako pretežniji od zakona ljudskoga. Stoga zakon ljudski, koji bi podložnicima zapovijedao ono, što se bez grijeha učiniti ne može, ne veže podložnika, i podložnik nije dužan pače i ne može takov zakon izvršiti.

Tako su postupali i apostoli Kristovi. Kad im poglavice i starješine u Jeruzalemu zapovjediše, da »ništa ne spominju niti uče u ime Isusovo«, rekoše im apostoli: »Sudite, je li pravo pred Bogom, da vas većma slušamo nego li Boga?« (Djel. Ap. 4., 19.); a drugom zgodom odgovoriše im: »većma se treba Bogu pokoravati nego li ljudima« (Djel. Ap. 5., 29.).

d) da se zakon kako treba proglasi. Zakon se daje, da ga podložnici izvršuju i da se po njemu vladaju. A to ne može biti, ako podložnici ne poznaju zakona. Potrebno je dakle, da im se zakon obznani t. j. proglasi.

Napomena. Zakon se postavlja za sve podložnike i sve jednako veže; a naredba, koja se daje, da je vrši jedan ili samo nekolicina, zove se obično zapovijed. No tim se imenom kadšto nazivaju i pravi zakoni. Tako na pr. govorimo o deset zapovijedi Božjih, o pet zapovijedi crkvenih, premda su to pravi zakoni.

5. Da čovjek može izvršiti zakon, od potrebe je, da pozna zakon i pravi smisao zakona. Ljudske riječi kadšto mnogo toga znače, a i zgode u ljudskom životu mogu biti veoma različne. Pa s toga nije svagda jasno, što je upravo zakonotvorac htio zakonom izreći i narediti. Zato je često potrebno, da se zakon istumači.

Tumačenje zakona može biti:

a) autentično, kada sam zakonotvorac kaže, kako valja riječi zakona razumijevati. To tumačenje najviše vrijedi, pa već stara rečenica glasi: »quisquis verborum suorum optimus interpres« (svatko je najbolji tumač svojih riječi).

b) običajno, kada se zakon tumači onako, kako podložnici obično razumijevaju i izvršuju zakon. I to tumačenje mnogo vrijedi; stara je riječ: »consuetudo optima legum interpres« (običaj je najbolji tumač zakonâ).

c) znanstveno, koje se čini po pravilima pravne znanosti. To tumačenje toliko vrijedi, koliko vrijede razlozi, na kojima se osniva (»tantum valet, quantum ratio probat«).

d) sudačko, koje čini sudac, kada izriče presudu pozivajući se na zakon. To tumačenje, osobito ako je učinjeno ili odobreno od vrhovnoga suca, čini kraj raspri, a pravoslovcima služi za znanstveno tumačenje zakonâ.

§ 8.

B. Kako zakon ljudski veže i kako prestaje vezati.

1. Svaki valjan ljudski zakon veže dušu (savjest) podložnika i čini, da su podložnici dužni vršiti ono, što je zakonom naređeno. No svi zakoni ne vežu jednakom silom, već jedni silnije, a drugi manje silno. Što je za opće dobro potrebitije ili korisnije ono, što zakon nalaže, i što su veće kazne određene za one, koji ne bi zakon izvršili, to silnije zakon veže podložnika.

2. Da bude čovjek u posebnom slučaju zaista dužan vršiti ono, što se zakonom zapovijeda, potrebno je dvoje:

a) da je čovjek odrastao (t. j. došao do pameti) i da je pri sebi; jer što zakon ljudski zapovijeda, treba da se i ljudski vrši, t. j. onako, kako se pristoji čovjeku, to će reći: razumno i voljno, a tako može samo onaj raditi, koji je odrastao i pri sebi.

S toga nedotupavni, ludaci i djeca, koja još nijesu navršila sedmu godinu, nijesu dužni vršiti crkvene zakone.

b) da je čovjek zaista podložan onoj oblasti, koja je zakon postavila.

Svaka država ima svoje područje i svoje međe, preko kojih njezina vlast ne seže. Zato državni zakoni vežu samo onoga, koji prebiva u području države; a ostavi li čovjek područje države bilo za svagda bilo za vrijeme, već nije vezan za zakone države, koju je ostavio.

Crkvenoj vlasti postaje čovjek podložan po sv. krštenju, po kojem postaje ud crkve Kristove. A budući da je sva zemlja područje crkve Kristove, stoga je kršćanin dužan opće crkvene zakone vršiti, bio on u kojem mu drago kraju ili mjestu, osim ako je u tom kraju ili mjestu koji opći crkveni zakon ukinut od same crkvene oblasti.

Ima pak i posebnih zakona crkvenih, koji vrijede samo za koju biskupiju ili crkvenu pokrajinu. Takovi zakoni vežu samo one kršćane, koji toj biskupiji ili pokrajini pripadaju i u njoj prebivaju. — Strani po pravu nijesu dužni vršiti posebne zakone (crkvene) svoga zavičaja, jer su ostavili zavičaj, a niti posebne zakone onoga kraja, gdje se upravo dese, jer nijesu podložni onoj oblasti, koja u tom kraju vlada i upravlja. No da ne bude spoticanja ni sablazni, treba da se vladamo onako, kako je zakon ili običaj ondje, gdje se nahodimo. Stari rekoše:

«Si fueris Romae, Romano vivito more,
Si fueris alibi, vivito sicut ibi«.

(Ako živiš u Rimu, živi po običaju Rimskom; ako živiš drugdje, živi kako ondje žive). A tako učahu i sv. oci, na pr. sv. Ambrozije, koji reče: »Ad quamcunque ecclesiam veneritis, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis aut facere« (Aug. Ep. 36. ad Casulan.).

3. Zakon ljudski može prestati ili za svu općinu ili samo za posebne članove općine.

Za svu općinu prestaje zakon:

a) kada sasvim prestaje svrha zakonu i razlog, s kojega je bio zakon dan. Na pr. zakoni postavljeni za rata ili kuge i poradi rata ili kuge prestaju, kad mine rat ili kuga;

b) kada oblast (zakonotvorna vlast) sama naročito ukida zakon ili sav (abrogare legem) ili samo nešto u zakonu (derogare legi);

c) kada oblast izdade zakon protivan zakonu, koji već otprije postoji, tada se tim zajedno ukida stariji zakon u svem, što je novomu zakonu suprotno;

d) kada je u općini nastao običaj protivan zakonu, a oblast je taj običaj ili naročito ili mučeći odobrila.

4. Za posebne članove općine prestaje zakon:

a) oproštenjem (dispensatio), kad sama oblast podložnika oprašta zakona, t. j. dopušta mu, da može učiniti, što mu inače po zakonu ne bi bilo slobodno učiniti.

Podložnik želeći biti oprošten kojega zakona, treba 1. da ište oproštenje u onoga, koji u istinu ima vlast, da oprosti; — 2. da ima dovoljno razlogâ, s kojih želi, da se oprosti zakona, i da te razloge poglavaru istinito i po duši kaže. Poglavaru bo nije slobodno nikoga bez razloga oprostiti zakona; pače ako to čini onaj, koji nije vrhovni poglavar, oproštenje nije niti valjano.

b) povlasticom (privilegium), kad oblast daje podložniku neko pravo ili neku milost, koja po zakonu ne pripada svjema;

c) kada ono, što zakon zapovijeda, postaje ili fizično ili moralno nemoguće. Postaje fizično nemoguće, kada čovjeku nedostaje silâ, da izvrši, što zakon ište; postaje moralno nemoguće, kada čovjek ne bi mogao zakon izvršiti drukčije nego s prevelikim trudom ili s velikom i nepravednom štetom. U jednom i u drugom slučaju prestaje ljudski zakon vezati. Gdje čovjeku prijeti osobita pogibao ili veoma velika šteta, prestaju ga vezati i pozitivne zapovijedi Božje, pače i neke zapovijedi naravnoga moralnoga zakona. Tako na pr. kršćanin nije dužan u sv. ispovijedi ispovjediti sve svoje grijehe, ako toga ne može učiniti, a da ga drugi ne čuju (isp. Mat. 12., 3. sl.);

tko je primio tuđi mač na pohranu, nije dužan povratiti vlasniku mač, kada vidi, da ga ovaj hoće da ubije;

d) epikejom (ἐπιείκεια = što se pristoji, što je pravo), kada podložnik pravo sudi, da mu u onom posebnom slučaju, u kojem se baš nahodi, ne treba izvršiti zakon.

Poglavar, koji postavlja zakon, ne može naprijed kazati niti napose izbrojiti sve slučajeve, u kojima on hoće da se zakon izvrši, i sve slučajeve, u kojima on ne bi hotio, da se zakon izvrši. Mogu pak nastati prilike, u kojima bi izvršivanje zakona bilo suprot općemu dobru ili preteško i nepravedno breme za podložnika. U takovim slučajevima pravo sudi podložnik, da zakonotvorac, kad bi bio nazočan i vidio sve te prilike, za cijelo ne bi hotio, da se zakon izvrši. U takovim prilikama valja ostaviti zakon, a činiti ono, što je razborito, pravedno i za opće dobro korisno.

Epikeju može podložnik upotrebiti samo onda, ako 1.) ne može doći do poglavara, da od njega zaište oproštenje; — 2.) ako su zaista silni razlozi, s kojih sudi, da ne treba zakon izvršiti, i to silniji, što je važniji zakon.

§ 9.

O dužnostima i o savjetima.

1. Svaki valjan zakon tvori dužnost (officium) t. j. moralnu potrebu, da se čini ono, što zakon naređuje. Stoga ima toliko vrsta dužnosti, koliko ima vrsta zakonâ. Osobito pak razlikujemo:

a) dužnosti naravne i dužnosti pozitivne; one nam nameće naravni zakon moralni, a ove pozitivni zakon Božji ili zakon ljudski;

b) dužnosti, koje izvršujemo čineći ono, što zakon zapovijeda (officia affirmativa) i dužnosti, koje izvršujemo kloneći se onoga, što zakon zabranjuje (officia negativa);

c) dužnosti bezuvjetne (officia absoluta) i dužnosti uvjetne (officia hypothetica). Dužnosti bezuvjetne zovemo one, koje nas vazda vežu tako, da nema ni slučaja ni časa, kad bi one za nas prestale; tako je na pr. bezuvjetno zabranjeno pohuliti Boga, učiniti preljubu, zatajiti vjeru i t. d. — Dužnosti uvjetne zovemo one, koje za nas tek onda nastaju, ako su se ispu-

nili neki uvjeti; tako smo na pr. dužni dati milostinju, ali samo onda, ako smo tako imućni, da možemo nadariti bližnjega, i ako je bližnji doista potreban našega dara;

d) dužnosti ljubavi (officia charitatis) i dužnosti pravde (officia justitiae): onima je izvor i razlog ljubav, koju treba da imamo i pokažemo bližnjemu; a ovima je izvor i razlog pravednost i pravo, koje bližnji ima i po kojemu može od nas nešto iskati:

e) dužnosti prema Bogu, prema bližnjemu i prema samomu sebi;

f) dužnosti više i dužnosti niže: više (officia gravia, majora) zovu se one, koje vežu pod teški iliti smrtni grijeh; a niže (officia levia, minora) zovu se one, koje vežu pod laki iliti oprosni grijeh.

2. Sukob dužnosti (collisio officiorum). Za čovjeka može kadšto i više dužnosti nastati u jedan čas i to tako, da čovjek ne može sve izvršiti, već ako jednu vrši ostale zapušta. U takovom sukobu dužnostî treba da čovjek vrši onu dužnost, koja je pretežnija, držeći se ovih pravila:

a) dužnosti naravne pretežnije su od dužnosti pozitivnih;

b) dužnosti, koje nameće zakon Božji, pretežnije su od onih, koje nameće zakon ljudski;

c) dužnosti pravde pretežnije su nego dužnosti ljubavi;

d) dužnost je viša pretežnija od dužnosti niže.

3. U zakonu evanđeoskome ima osim zapovijedî i savjetâ (consilia perfectionis). Ima dobrih djela, koja nam Isus Krist nije zapovjedio nego samo pokazao i preporučio, a ostavio nam na volju, da ih vršimo, ako hoćemo da budemo u krjeposti savršeniji.

Zapovijed i savjet razlikuju se osobito u tom:

a) zapovijeda nam se ono, što je dobro i lakše, a savjetuje nam se ono, što je bolje i teže;

b) što je Krist zapovjedio, treba da izvršuju svi kršćani, a što je Krist savjetovao, to je ostavio neka vrše oni, koji mogu i hoće da to čine; zato i reče Isus savjetujući vjekovitu čistoću: »tko može primiti, neka primi« (Mat. 19, 12.);

c) Isus Krist zapovjedio nam je ono, što je potrebno činiti, da čovjek bude krjepostan i da se spase, a savjetovao nam je ono, što je prikladno, da čovjek bude u krjeposti što savršeniji i da se što sigurnije spase;

d) ako čovjek izvrši što se zapovijeda, zaslužuje plaću, ako ne izvrši, zaslužuje kazan; ako pak čovjek ne vrši što je savjetovano, ne zaslužuje zato nikakove kazni, a vrši li ono, što je savjetovano, onda zaslužuje veću plaću.

Da ima savjetâ u zakonu evanđeoskom, očito uče sv. pismo i usmena predaja.

U evanđelju čitamo, kako je jednom neki mladić upitao Isusa Krista: »Učitelju dobri! šta ću dobra činiti, da budem imao život vječni?« Isus mu reče: »Ako li želiš ući u život, drži zapovijesti (Božje): ne ubij, ne čini preljube, ne ukradi, poštuj oca svoga i mater svoju, itd.« A kad mu mladić odgovori, da je sve to držao od mladosti svoje, te ga dalje upita: »šta mi još treba?« kaže mu Isus: »Ako hoćeš savršen da budeš, idi prodaj što imaš i podaj siromasima, i imat ćeš blago na nebu; i hajde idi za mnom.« (Mat. 19, 16 sl.).

Sv. Pavao piše Korinćanima: »za djevice nemam zapovijedi Gospodnje, nego dajem savjet, koji sam kao milosrđe dobio od Gospodina da budem vjeran«, pa im onda savjetuje djevovanje, jer da je bolje (savršenije) od ženidbe, budući da je »prikladno na službu Gospodnju bez smetnje«; jer tko je oženjen, »brine se za svjetsko, pa je razdijeljen«, a tko je neoženjen »brine se za Gospodnje, kako će ugoditi Bogu« (I. Kor. 7, 25 sl.).

Sv. Augustin piše: »Drugo je savjet, a drugo je zapovijed. Savjet se daje, da djevuješ, da se uzdržiš od mesa i od vina, da sve prodaš i podaš siromasima. A zapovijed se daje, da se čini pravda, da se svaki kloni od zla i čini dobro«. (Serm. 16. de temp.).

4. Tri su poglavita savjeta, koja nam je Isus Krist dao; on nam je savjetovao: a) vjekovitu čistoću (consilium castitatis); b) svojevoljno siromaštvo (consilium paupertatis); c) savršeni posluh u svakoj stvari, koja nije grijeh (consilium obedientiae).

Trostruka su dobra svjetovna, koja žudi ljudsko srce: tjelesne naslade, bogatstvo i časti, kako piše sv. Ivan apostol (I. posl. 2, 16.): »sve, što je na svijetu, želja je tjelesna, želja očiju i ponos života«. Ta trostruka žudnja zavodi čovjeka na svakojake grijehe, pa zato je Krist suprot toj trostrukoj žudnji postavio ona tri (evanđeoska) savjeta.

Potpuno izvršuju te savjete redovnici, koji se ī zavjetima zavjetuju, da će to činiti; no i svaki kršćanin izvršuje jedan od ona tri savjeta, kadagod čini koje dobro djelo, koje mu nije upravo zapovjeđeno. Na pr. tko se odriče koje naslade, koju bi slobodno uživao, da se moli Bogu, kad nije baš dužan moliti se Bogu, taj izvršuje evanđeoski savjet o čistoći; tko daje milostinju siromahu, kad nije baš dužan to učiniti, izvršuje evanđeoski savjet o svojevoljnom siromaštvu; tko ne čini po svojoj volji i po svom pravu, kad mu je slobodno raditi po svojoj volji i po svom pravu, n. pr. tko oprosti uvredu ne ištući zadovoljštine, koju bi imao pravo iskati, taj izvršuje evanđeoski savjet o posluhu.

Poglavlje drugo.

O savjesti.

§ 10.

Što je savjest.

1. Da čovjek uzmogne izvršivati zakon moralni, potrebno je, da taj zakon i pozna. Zato Bog čovjeka i stvori takova, da može poznati zakon, po kojemu treba mu živjeti; on mu dade um i savjest. Umom čovjek poznaje općenite moralne istine, općenita moralna pravila i načela. Ta općenita moralna pravila čovjek treba da primijeni posebnim slučajevima i prigodama, u kojima se desi, i posebnim djelima, koja ili se nakanjuje učiniti, ili je učinio, da u svakom slučaju i za svako svoje djelo znade, da li je dobro ili zlo, da li je dopušteno ili zapovjeđeno ili zabranjeno. To primjenjivanje poznata zakona na koje posebno djelo naše — zove se savjest (conscientia, συνείδησις). Sv. Toma Akvinac veli: »Conscientia est applicatio scientiae (i. e. legis cognitae) ad actum particularem« (S. Th. I. 2. q. 19. a. 5.).

Umom poznajemo zakon moralni uopće; a savješću presuđujemo u posebnom slučaju (hic et nunc) kakovo je naše djelo, da li se sudara sa zakonom moralnim ili se protivi tomu zakonu. A to presuđujemo primjenjujući opće pravilo zakona moralnoga na ono posebno djelo svoje. Um, na pr. kazuje čovjeku: poglavare treba slušati, krasti nije slobodno; a savjest mu kazuje: to treba da činiš, jer tako ti zapovijeda tvoj poglavar, to ti nije slobodno činiti, jer bi to bila krađa.

Savjest dakle kazuje i svjedoči čovjeku za svaki posebni slučaj u životu, što od čovjeka ište zakon moralni i to savjest čovjeku kazuje zapovijedajući i neodoljivom silom.

2. Svaki čovjek ima savjest. To svakomu neposredno svjedoči njegovo osjećanje; to utvrđuje i opće uvjerenje roda ljudskoga.

I poganski narodi poznaju savjest. Mnoge njihove vjerske priče nijesu drugo nego pjesničke slike (personifikacije) savjesti i onih duševnih (psihologijskih) pojava u čovjeka, što ih uzrokuje presuda savjesti. Savjest sudeći čovjeka i djela njegova ili ga pravda ili osuđuje: za dobro djelo čovjeka plaća t. j. tješi i razveseljava, a za zlo ga djelo muči i grize. I to je jezgra mnogih poganskih vjerskih priča. Tako na pr. mitologija starih Grka i Rimljana spominje božice: Atu (Ἄτη). Aru (Ἀρά, božica osvete), Nemezu (Νέμεσις, koja plaća svakomu, što je zaslužio), furije (grčki: Εὐμενίδες (dobrosretnjice) i Ἐρινύες (zlosretnjice): Alekto, Megero i Tizofone i dr.

Već stari poganski pisci rado i lijepo govore o savjesti, o moći i ugledu njezine presude, osobito pak o bolovima i mukama, što ih zlikovac trpi od prijekorâ savjesti[1]). Tako piše na pr. Ciceron o onima, koji čine zlo: »Poenas luunt non tam judiciis, ... sed eos agitant insectanturque Furiae, non ardentibus taedis, sicut in fabulis, sed angore conscientiae fraudisque cruciatu«. (De Legg. I. 14.).

Poganski mudarci priznaju, da je u svakoga čovjeka savjest, da je ona svjedok i sudija svega, što čovjek misli i čini, da čovjek pred tim svjedokom ništa ne može zatajiti ni sakriti, niti toga suca ikako umoliti, niti od presude njegove uteći: oni uče, da čovjek treba, da svoju savjest poštuje i sluša i da joj se u svemu pokori, inače da griješi čineći što protiv svoje savjesti.

Tako piše Epiktet[2]): »Dokle bijasmo djeca, predadoše nas roditelji nastojniku, da pazi na nas; a postavši ljudi, predaje nas

[1]) Od pjesnika isp. Sofoklo, Antigone (v. 450 sl.); Euripid, Orest (v. 284—292); Aeshyl Χοηφόροι (v. 1010—1062), Juvenal, Satyr. XIII. (v. 190—250). — Od historika isp. Tacit. Annal. lib. VI. c. 6, gdje se opisuju muke cara Tiberija: „Tako su nedjela i pogani njegovi čini okrenuli oštricu protiv njega samoga. I nije uzalud tvrdio najveći mudarac: tko bi otkrio dušu silnika, vidio bi, kako je razderana i izranjena; jer kako bič tijelo, tako bije dušu okrutnost, požuda i crne misli. Tiberija nije doista obranio položaj ni sa-moća, a da ne prizna muke svoje duše, svoju vlastitu odsudu.“ Tako piše i Suetonije o caru Neronu (Nero c. 34.): „Neque tamen sceleris conscientiam unquam postea ferre potuit. saepe confessus exagitari se materna specie verberibusque Furiarum ac taedis ardentibus.“

[2]) Epictetis, Fragmenta, 97.

Bog savjesti, da nas ona čuva. To čuvanje da nitko ne prezire; jer će inače biti mrzak božanstvu a neprijatelj svojoj savjesti«. — Lijepo piše o savjesti i Seneka. On je zove nekim »duhom svetim, koji u nas prebiva, pazeći i sudeći sve, što činimo, i dobro i zlo[1]).

3. Sv. pismo ne uči tek, da svaki čovjek ima savjest, već govori o savjesti kano o nečem, što se u svakom čovjeku nahodi, i što svatko dobro poznaje. Savjest zove se u sv. pismu i duša, srce, vjera (fides, πίστις) t. j. uvjerenje, osvjedočenje, jer se u kršćanina sud iliti uvjerenje, da je ono, što čini, dobro ili zlo, osniva na istinama od Boga objavljenima, koje vjerom doznaje i drži.

Sv. pismo uči, da smo dužni u svemu vladati se po savjesti i činiti onako, kako nam savjest zapovijeda, jer da samo tako čineći izvršujemo volju Božju.

Tako pravedni Job sebe tješi i pravda veleći: »Tako da je živ Bog, koji je ojadio dušu moju, i dok je duša moja u meni, ja ću držati se pravde svoje, niti ću je ostaviti, jer me ne prekori srce moje za svega vijeka mojega« (Job 27, 2. sl.). — »Sine! u svakom poslu svome vjerno slušaj dušu (t. j. savjest) svoju; jer je to izvršivanje zapovijesti (Božjih)« (Crkv. 32, 27). — »Ljubazni! ako nas srce naše (t. j. savjest) ne kori, ufanje imamo u Boga . . ., jer zapovijesti njegove držimo i činimo, što je njemu ugodno«. (I. Iv. 3, 19).

Sv. pismo govori o dobroj savjesti, kako čovjeka tješi, kako ga čini uzdati se u Boga a ne bojati se ljudi, kako mu srce napunjuje mirom, veseljem i zadovoljstvom.

Tako se na pr. veli već u Salomonovim pričama (15, 15): »slobodna duša vazdašnje veselje«[2]). — »Mi se nadamo — piše sv. Pavao o sebi (Hebr. 13, 18) — da imamo dobru savjest starajući se u svemu dobro da živimo«; a na drugom mjestu (II. Kor. 1, 12) veli isti apostol o sebi: »Naša je slava ovo: svjedočanstvo savjesti naše«. Zato i opominje isti apostol svoga učenika Timoteja (I. Tim. 1, 18): »Ovu ti zapovijest predajem: da ratuješ dobar rat, imajući vjeru i dobru savjest, koju neki odbacivši otpadoše od vjere«.

[1]) Seneca, Epist. 41.: „Sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum, observator et custos; hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat.“ .

[2]) „Slobodna duša vazdašnje veselje, to jest: kada je čovjek slobodan u duši, vazda se veseli. A tko je slobodan u duši? oni, tko je bez grijeha . . . koji žive u zakonu Božjemu. . . . tko je u istinu dobre duše; nije veće rane ni bolesti nego li je grijeh na duši“. Divković, Nauk kršćanski str. 41.

Sv. pismo govori i o zlој savjesti, kako se ne može tajati, kako grješnika osuđuje, muči i grize nalik »crvu, koji ne umire i ognju, koji se ne gasi« (Is. 66, 24; Mark. 9, 42), kako grješnik u tima mukama kanoti u naprijed osjeća muke, što ih prokleti trpe u paklu

»Bezbožnici su — veli prorok Izaija (57, 20) — kao more uskolebano, koje se ne može umiriti, i voda njegova izmeće nečistoću i blato. Nema mira bezbožnicima, veli Gospodin«. — U Salomonovim pričima (2:, 1) čitamo: »Bježi bezbožnik, kad ga nitko ne goni; a pravednik je kao lavić bez straha«. Isp. Job 15, 20 sl.; Ps. 37, 2. sl. Is. 48, 22; Crkv. 21, 4; I. Mojs. 4, 13 sl.

4. Savjest je za čovjeka od najveće cijene i potrebe. Na savjesti osniva se i vjerski i ćudoredni i društveni život ljudski.

a) Savjest navješćujući čovjeku zakon moralni vodi čovjeka do poznavanja i poštovanja Boga t. j. do vjere (religije). Već po onom osjećanju, koje savjest u čovjeku probuđuje, čovjek kao naslućuje, da Bog bivuje, a tu pomisao još većma utvrđuje u njemu razložito razmišljanje. Zakon ne može se ni pomisliti bez zakonotvorca, pa tako i zakon, za koji nam savjest svjedoči, pokazuje na onoga, koji je taj zakon dao i u narav čovječju umetnuo. Tako nas savjest prinuđava, da priznajemo biće neizmjerno sveto, pravedno i moguće, kojemu je čovjek bezuvjetno podložan, t. j. prinuđava nas, da priznajemo Boga. Zato se savjest i pravo zove »glas Božji«. Lijepo reče sv. Bonaventura[1]): »Savjest je kao glasnik Božji, i što kazuje, ne kazuje kao zapovijed svoju, već kao zapovijed Božju, kao što čini glasnik, kad proglašuje zapovijest kraljevu«.

b) Savjest čovjeku neposredno i nesumnjivo svjedoči, da postoji red i zakon moralni, da postoji razlika među dobrim i zlim djelima, da je čovjek dužan dobro činiti a zla se kloniti. Savjest čovjeku navješćuje dužnosti njegove i udilj ga nagoni, da ih vrši; ona mu zagraduje slobodu i obuzdava strasti. Zato već Seneka[2]) pravo reče, da je savjest naš »perpetuus custos« (vazdašnji čuvar i nastojnik). Samo slušajući svoju savjest i vjerno vršeći njezine zapovijedi čovjek se čuva od grijeha i krivice i ostaje i napreduje u krjeposti; ne mareći pak za opomene i presude svoje savjesti, čovjek sve se više udaljuje od pravde i krjeposti i sve dublje pada u grijehe i opačine. »Et virtutis et vitiorum — piše Cicero[3]) — sine ulla divina ratione grave ipsius conscientiae pondus est, qua sublata omnia jacent«.

[1]) Bonaventura, In lib. II. Sent. Dist. XXXIX. a. 1. q. 3.
[2]) Seneca, Fragm. 24. (ed. Haase).
[3]) Cicero, De nat. deor. III, 35.

c) I društveni (državni) život ljudski osniva se na savjesti. Nema sumnje, da su najjači bedemi države i najsigurnije jamstvo za njezin opstanak krjepost i moralna vrlina onih, koji čine državu t. j. poglavarâ i podložnikâ. A do te vrline vodi čovjeka upravo savjest i ugled njezin. — Ima zatim stvari za udruživanje ljudî tako potrebnih, da bez njih među ljudima ne može biti ni društva ni društvena života. Takove su stvari na pr. poštenje, pouzdanje, obećanje i zavjeravanje, zakletva, i t. d. A sve te stvari samo toliko vrijede, koliko se priznaje savjest i moć i ugled savjesti. Zato i jest savjest onaj posljednji i vrhovni sudac, kojega i država prizivlje. — Pa i posluh državnoj oblasti samo je onda dostojan čovjeka, ako se drži za etičnu (moralnu) dužnost, za koju svjedoči savjest. Rimlj. 13, 5.

5. Svaki čovjek ima savjest; ali savjest nije u svih ljúdi jednako savršena.

U nekih je savjest nježna i budna, u drugih tupa i kao zaglušena; u nekih savjest sudi izvjesno i jasno, u drugih je njezina presuda nejasna, dvoumna, a kadšto i pogrješna. Pače u jednom te istom čovjeku savjest se kadšto promijeni: od mladića nježne savjesti kadšto postaje čovjek rđave duše, a i opak čovjek, koji je savjest svoju zapustio, može se popraviti i postati čovjek valjan i savjestan. Savjest je naime naravni dar, naravna osobina čovjeka: pa zato nemaju svi ljudi jednaku savjest nego različitu, kao što su različiti i ostali naravni darovi a osobito duševni (kao na pr. um, pamet, fantazija, ćud, itd.). S toga se također savjest može i usavršiti i pokvariti.

Kao što svaki naravni dar može se i savjest usavršivati. Za djetinjstva i mladosti usavršuje se savjest dobrom odgojom, naukom i nastavom osobito vjerskom, drugovanjem sa vrlima i krjeposnim ljudima, itd. No i u zrelijoj dobi treba da se čovjek stara oko usavršivanja svoje savjesti. Za to treba da nastoji, kako će svoje dužnosti što bolje poznati, treba da vazda i u svemu dragovoljno vrši, što mu savjest zapovijeda, ne samo u većim stvarima, nego i u onima, koje se čine, da nijesu tako znamenite. Tako se čovjek privikne svoju savjest poštovati i njoj u svemu biti pokoran. Takova čovjeka zovemo onda savjesnim iliti duševnim; a to je bez sumnje najljepša pohvala, kojom možemo čovjeka pohvaliti.

Kao što svaki naravni dar, može se i savjest zapustiti, pokvariti i izopačiti. Zli primjeri i nauci, rđavi drugovi i zle knjige mogu čovjeka već za mladosti navoditi na rđava djela, u njemu utvrditi lažne misli o tom, što je dobro što li zlo, uništavati u njemu stid od grijeha i zaglušiti savjest. Pa tako može čovjek i do toga doći, da najrđavija djela čini mirne duše bez svakoga straha i stida. Takova čovjeka zovemo bezdušnim, a to je bez sumnje sramota, koja najviše pokoriše čovjeka.

6. Službe (funkcije, functiones) što ih savjest čini.

Savjest pojavljuje se u nas i prije i poslije djela. Prije djela (conscientia antecedens) kazuje nam savjest, da li je ono, što smo nakani da učinimo, dobro ili zlo, pa nas ili nagoni na ono djelo ili nas od toga odvraća. Prije djela je dakle savjest nalik zakonotvorcu iliti bolje glasniku, koji oglašuje zakon; ona nam koje djelo ili zapovijeda ili zabranjuje, ili savjetuje ili dopušta (praecipit, prohibet, consulit, permittit). — Poslije djela (conscientia consequens) presuđuje savjest nas i djelo, koje učinismo, i ako je djelo dobro, ona će nas pohvaliti, ako je zlo, ona će nas prekoriti. Poslije djela je dakle savjest nalik sucu: ona nas odrješuje ili osuđuje, plaća ili kaštiguje (absolvit, condemnat, remuneratur, punit).

§ 11.
Savjest prije djela.

1. Savjest treba, da bude a) budna, b) istinita, c) izvjesna.

a) Savjest zove se budna (conscientia vigil, tenera), ako se u čovjeka često javlja, ako ga svakom zgodom opominje, na dobro nagoni a od zla odvraća, i svako njegovo djelo presuđuje i ono, koje nije tako znatno. Nasuprot ako se savjest u čovjeka samo kad što javlja, pa i onda slabo, da čovjek njezine opomene i presude jedva osjeća, onda se savjest zove uspavana, zaglušena (conscientia sopita, obtusa).

b) Savjest zove se istinita (conscientia vera), ako se njezina presuda sudara sa zakonom moralnim, t. j. ako savjest čovjeku zapovijeda ono, što zakon moralni u istinu od njega ište, i zabranjuje mu ono, što je u istinu protiv zakona moralnoga. — Savjest je neistinita iliti lažna (conscientia erronea), ako se njezina presuda ne sudara sa zakonom moralnim t. j. ako čovjeku zabranjuje ono, što u istinu nije protiv zakona moralnoga, a zapovijeda mu ono, što zakon moralni u istinu ne ište od njega.

Osobite su vrste savjesti neistinite: savjest popustljiva (conscientia laxa) i savjest bojažljiva (conscientia scrupulosa).

Savjest popustljiva čovjeku s lažnih razloga dopušta ono, što bi trebalo da mu zabranjuje; ona sudi, da nije dužnost, što u istinu jest dužnost, ili sudi, da koje djelo nije grijeh, a ono je djelo u istinu protivno zakonu moralnomu, ili sudi da nije baš velik (smrtan) grijeh, a ono je u istinu velik grijeh. A savjest tako sudi, jer se oslanja na lažne razloge i jer više pazi na ono, što strast i srce u čovjeka žele, nego na istinu i na zakon moralni.

Savjest bojažljiva čovjeka plaši, jer bez uzroka ili s lažnih razloga sumnja, da je grijeh, gdje nema grijeha, pa mu stoga zabranjuje ono, što mu je u istinu slobodno učiniti, a zapovijeda mu ono, što u istinu nije dužan vršiti.

Ni jedna ni druga savjest nije pouzdana. Popustljiva čovjeka lažno oprašta dužnosti, koje bi trebalo vršiti, a sumnjiva mu lažno kao dužnost nalaže ono, što ne bi trebalo vršiti. Od popustljive savjesti čovjek sve manje mari za krjepost i moralnu izvrsnost, pa zato se čovjek takove savjesti sve više podaje grješnu i opaku životu. — Od bojažljive pak savjesti čovjek se vazda boji i sumnja, ne će li sagriješiti; takova savjest narušava u njega nutarnji mir, uzimlje mu pouzdanje u samoga sebe, i smeta ga u izvršivanju dužnosti.

Popustljivu će savjest čovjek popraviti, ako ozbiljno razmišlja o posljednjoj svrsi i pravoj zadaći ljudskoga života, ako nastoji, da u njega bude vjera vazda živa, ako se što češće opominje besmrtnosti svoje duše, suda Božjega, koji će biti poslije smrti, vječnih muka, što ih osuđeni trpe u paklu, i t. d. — A bojažljivu će savjest čovjek popraviti, ako se povjeri puzdanu vođi (na pr. vrsnu ispovjedniku) i ako njegove savjete i opomene dragovoljno vrši.

c) Savjest zove se izvjesna (conscientia certa), kada je čovjek sasvijem uvjeren o istini njezine presude t. j. kada čovjek sudeći, da je koje djelo ili dobro ili zlo, dopušteno ili zabranjeno, posve sigurno i bez svake sumnje drži, da pravo sudi. Savjest izvjesna čovjeku jasno i odrješito kaže: to je dobro, ono je zlo, to treba da činiš, ono treba da ne činiš. — No kadšto čovjek nije tako siguran, ne uzda se posve u svoj sud i ne zna odrediti, je li koje djelo dobro ili zlo. S toga ne zna čovjek pravo, kako bi odlučio; savjest njegova samo sumnja ili mniva, a ne može da mu jasno kaže, kako mu

činiti treba. Takova savjest zove se neizvjesna ili dvoumna (conscientia dubia).

2. Čovjek treba, da u svemu sluša glas svoje savjesti i nikada nije slobodno učiniti što protiv svoje savjesti (contra conscientiam nunquam agere licet).

Tko radi protiv svoje savjesti, taj čini ono, što sam osuđuje i drži da je zlo. A tko tako čini, taj hoće, da učini bezakonje, da naruši red moralni, da uvrijedi Boga. A to htjeti jest upravo grijeh. Tko dakle učini što protiv svoje savjesti, taj griješi. Zato i kaže sv. Pavao (Rimlj. 14, 23): »sve, što god nije po vjeri (t. j. po savjesti), grijeh je« (omne, quod non est ex fide, peccatum est); a sv. apostol Jakob: »tko zna dobro činiti i ne čini, tomu je grijeh« (Jak. 4, 17).

3. Izvjesnu presudu svoje savjesti treba da čovjek vrši i onda, ako je ta presuda slučajno neistinita.

Tko ne čini onako, kako mu savjest (premda možda pogrješno) kaže, taj svojevoljno ne će, da čini ono, što po njegovu uvjerenju ište zakon moralni, taj dakle hoće, da čini što je protiv Božjega zakona — a to će upravo reći griješiti.

S toga valja razlikovati subjektivnu i objektivnu moralnost ljudskih djela. Djelo je ljudsko objektivno dobro, ako se u istinu sudara sa zakonom moralnim; ono je objektivno zlo, ako je protivno zakonu moralnomu. A čovjek čini subjektivno dobro, ako čini onako, kako mu savjest kaže; on čini subjektivno zlo, ako čini što protiv svoje savjesti. Ako je dakle savjest istinita, onda je ono, što čovjek čini po svojoj savjesti, i objektivno i subjektivno dobro, a ono, što je učinio protiv svoje savjesti, i objektivno i subjektivno zlo. Ako je pak savjest izvjesna no neistinita, a čovjek sam nije tomu kriv, što mu savjest neistinito sudi, onda je ono, što čovjek po svojoj savjesti čini, subjektivno dobro ali objektivno zlo, a ono, što čini protiv svoje savjesti, subjektivno zlo premda je objektivno dobro.

4. Neizvjesna savjest nije pouzdano pravilo za ljudsko djelovanje, pa stoga čovjeku nije slobodno učiniti ono, za što ne zna izvjesno, da li je dobro ili zlo.

Tko bo hoće, da izvrši djelo, a nije siguran, da je djelo dobro, taj je svojevoljno odlučio učiniti djelo, pa makar ono bilo rđavo, i protiv zakona moralnoga. A takova odluka i volja jest upravo grijeh. Zato pravo piše već Ciceron[1]): »Dobro zapovijedaju, koji zabranjuju učiniti išta, o čem se sumnja, da li je pravo ili nepravo«; pa tako i Plinije[2]) piše: »o čem sumnjaš, toga ne čini«.

Kada je dakle savjest neizvjesna, treba da čovjek odgodi djelo, o kojem ne zna kakovo je, da li dobro ili zlo. Ne bi li mogao djelo odgoditi, jer je od potrebe, da se u onaj čas zakani ono djelo učiniti ili ne učiniti, onda treba, da se čovjek oprosti neizvjesnosti i sumnje, i da sebi pribavi izvjestan sud o tom, da li je djelo dobro ili zlo. Zato neka sam bolje razmišlja o stvari, možda će po vlastitom razmišljanju moći izvjesno presuditi, kakovo je ono djelo; ili neka potraži razborita i duševna čovjeka (na pr. ispovjednika), koji će ga savjetovati. A ne može li čovjek niti odgoditi odluku, niti ostaviti se sumnje i stvoriti izvjestan sud, onda treba da »odabere sigurniju stranu« (in dubiis pars tutior est eligenda) t. j. treba da učini ono, što jamačno znade, da nije grijeh. Sumnja li dakle, da li je djelo dobro ili zlo, neka ne učini djela; znade li pak, da je djelo dobro, a sumnja samo o tom, da li je i zapovijedano, onda neka učini djelo.

§ 12.

Savjest poslije djela.

1. Pošto smo koje djelo učinili, savjest presuđuje naše djelo. Ako je djelo dobro, savjest odobrava što je učinjeno, pa nas zato hvali i razveseljava; ako je djelo zlo, savjest osuđuje što je učinjeno, pa nas zato kori i muči. Savjest je dakle poslije djela ili dobra (conscientia bene facti) ili zla (conscientia male facti).

2. Pohvala dobre savjesti i nutarnji mir i zadovoljstvo, kojim ona napunjuje srce, najljepša su plaća, koju čo-

---

[1]) Cicero, De offic. I., 9.: „Bene praecipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubitant, aequum sit an iniquum".

[2]) Plinius, Epist. I, 18: „Quod dubitas, ne feceris".

vjek za dobro djelo već na ovom svijetu prima i uživa. A prijekor zle savjesti i nutarnja grižnja, koju ona uzrokuje, najmučnija su kazan, koju čovjek već na ovom svijetu trpi za svoja grješna djela. Pravo veli sv. Bernardo: »Nema kazni tako mučne, kao što je zla savjest; svake bo krivde ona je svjedok, ona je sudac, ona mučitelj; ona kori, ona tuži, ona sudi, ona osuđuje«[1]).

3. Kako su ljudi različne ćudi nije vazda nutarnji mir znak dobre savjesti, niti nutarnji nemir znak zle savjesti. Kadšto je baš u krjeposnika savjest nemirna, a u grješnika, kako se čini, mirna. Zato sv. Bernardo pravo razlikuje četiri vrste savjesti: savjest dobru i mirnu, savjest dobru ali nemirnu, savjest zlu i nemirnu, savjest zlu i mirnu.

Dobra je i mirna savjest najveće blaženstvo, koje čovjeku na ovom svijetu dopasti može. — Dobra je savjest kadšto nemirna. Razlog je tomu nježnost savjesti, koja čovjeka kori i za najmanje pogriješke i nedostatke i ne zaboravlja većih grijeha, ako se čovjek i pokajao i popravio. — Zla i nemirna savjest pravedna je kazan za učinjeni grijeh, ali je zajedno i vođ, koji čovjeka vodi i nagoni, da se ostane grijeha, da čini pokoru i da se popravi. — U koga je savjest zla ali mirna, u toga su grješne navade gotovo uništile svako moralno osjećanje. No i takova zaglušena savjest može se probuditi i okorjela grješnika natjerati, da se pokaje i popravi; ali muke njezinih prijekora mogu gdjekojega i baciti u bezdanu očajavanja.

[1]) O tom lijepo i istinito govorahu i poganski mudraci. Na pr.: Juvenal (Satir. XIII., 1—4): „Prima haec est ultio, quod se judice nemo nocens absolvitur"; Ciceron (pro Roscio Amer. c. 24.). „Sua quemque fraus et suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agitat amentiaque afficit, suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent. Hae sunt impiis assiduae domesticaeque furiae". — I sv. pismo spominje više primjera zle savjesti i muka i bolova, što ih griješnik trpi od nje, na pr. Adam (I. Knj. Mojs. 3. 7 sl.), Kain (I. Knj. Mojs. 4, 13), David (Ps. 51.), Herod (Mat. 10, 2) Juda (Mat. 27. 47, 3 sl.), upravitelj Feliks, o kom se pripovijeda u Djelima Apostolskima (24, 25), da je „jednom dozvao Pavla, da čuje od njega vjeru u Isusa Krista; a kad Pavao govoraše o pravdi i čistoći i o sudu, koji će biti, uplaši se Feliks" i ne htjede da sluša apostola.

Poglavlje treće.

O slobodi čovječje volje.

§ 13.

Čovječja je volja slobodna.

1. Što čovjek čini, tomu može biti uzrok:

a) spoljašnja sila (vis externa);

b) unutrašnja potreba (necessitas interna);

c) slobodna odluka njegove volje (liberum voluntatis consilium).

Na što čovjeka siluje spoljašnja sila, to čovjek ne čini od svoje volje, već to biva protiv njegove volje, jer je jači od njega svladao njegovo suprotenje i njegovu (fizičnu) snagu. Za takovo djelo, na koje čovjeka primorava nasilje, velimo, da je učinjeno pod silu (violentum, coactum).

Čovjek koješta hoće i želi, jer ga na to prinuđava vlastita narav. Takove su želje i težnje čovjeku urođene, pa ih zato ima svaki čovjek niti ih može istrijebiti. Tako na pr. svaki čovjek teži na sreću i želi biti blažen i nikako ne može tu želju zatrti. Takove želje i težnje koje su u narav čovječju usađene i koje čovjek ima od unutrašnje neodoljive potrebe, zovemo nužne iliti potrebite (necessarium).

Čovjek napokon koješta hoće i čini, a nije ga na to niti spoljašnja sila primorala niti unutrašnja potreba prinudila, već je sam tako odabrao i sam odlučio tako i ne drukčije htjeli i činiti. Za takovo djelo, koje čovjek čini od svoje volje, znajući, da bi mogao i drukčije činiti, velimo, da je slobodno iliti svojevoljno učinjeno (voluntarium, liberum).

Da možemo dakle reći, da čovjek koje djelo čini od svoje volje potrebno je, da je čovjek čineći to djelo

a) prost od spoljašnjega nasilja (immunis a coactione),

b) prost od unutrašnje neodoljive potrebe (immunis a necessitate),

c) da je sam odlučio to djelo činiti, a bilo je u njegovoj vlasti i drukčije odlučiti.

Kada dakle velimo, da čovjek ima slobodnu volju (liberum arbitrium) iliti da je čovječja volja slobodna, to će reći: čovjek može sam odabrati i odlučiti, što će i kako će činiti.

Napomena. Kada čovjek od svoje volje što odluči ili učini, to ne biva bez razloga. Nasuprot kada čovjek što odluči vazda su ga neki razlozi (motiva) sklonili i privoljeli, što je tako odlučio, a ne inako. No ako su razlozi potrebiti, da čovjek što odluči, razlozi ipak ne tvore potrebu t. j. ne uzimlju čovjeku vlast (slobodu) i drukčije odlučiti. Kad se naime čovjek nakani, da će koje djelo učiniti, on u isti čas zna i ćuti, da je u njegovoj vlasti ono djelo i ne učiniti ili koje drugo djelo učiniti. Stoga je odluka čovječje volje pravo izbiranje (electio) i slobodna. Zato i sv. Toma Akvinac[1]) kaže: »Liberum arbitrium nihil aliud est quam vis electiva. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato: quod est eligere«. (Slobodna volja nije drugo nego moć (vlast) izbirati. Zato se kaže, da imamo slobodnu volju, jer možemo jedno primiti (htjeti) a drugo ne primiti (ne htjeti): a to će reći izbirati).

2. Čovječja je volja u istinu slobodna.

Tu istinu jasno uče sv. pismo i crkva Kristova, a utvrđuje i razum.

A. Sv. pismo uči, da je čovjek slobodan, da može sam odabrati kako ga je volja i dobro i zlo, da je u njegovoj vlasti t. j. da do njega stoji hoće li dobro tvoriti ili zlo.

Tako na pr. Mojsije reče Israelcima: »Svjedočim Vam danas nebom i zemljom, da sam stavio pred vas život i smrt, blagoslov i prokletstvo; zato izberi život, da budeš živ . . . ljubeći Gospodina Boga svojega, slušajući glas njegov i držeći se njega« (V. Knj. Mojs. 30, 19). Po tim riječima bilo je Israelcima — a što valja o njima valja i o svim ostalim Adamovim potomcima — ostavljeno na volju, da odaberu što ih volja, život ili smrt, blagoslov ili prokletstvo, dobro ili zlo. Nagovaranje pak Mojsijevo, da izaberu život, bilo bi uzalud i bezumno, da u njih nije bilo vlasti odabrati po volji t. j. da u njih nije bilo slobodne volje.

Dalje kaže sv. pismo (Crkven. 15, 14): »Bog s početka sazda čovjeka i ostavi ga vlasti volje njegove. Doda naredbe i zapovijesti svoje: ako budeš hotio zapovijesti čuvati i vazda ugodnu vjeru (Bogu) držati, očuvat će te. Stavio je pred tebe vodu i oganj, na što hoćeš pruži ruku svoju. Pred čovjekom je život i smrt, dobro i zlo; što mu se bude svidjelo, dat će se njemu«.

[1]) Suma Theol. P. I. q. 84. a. 3. et 4.

Sv. pismo hvali čovjeka, »koji je mogao zgriješiti, a ne zgriješi, učiniti zlo, a ne učini« (Crkven. 31. 10). Ta pohvala bila bi bez pravoga razloga pa i neistinita i nezaslužena, da čovjek nije slobodan već primoran onako činiti kako čini.

Spasitelj Krist Gospodin reče nekomu mladiću: »Ako želiš ući u život, drži zapovijesti; . . . ako hoćeš savršen da budeš, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima, . . . i hajde idi za mnom«. (Mat 19 20). A bilo bi zaista bezumno tako govoriti i čovjeku tobože ostavljati na volju, ako čovjek nema slobodne volje.

B. Crkva je Kristova tu istinu vazda učila i mnogo je puta za dogmat iliti istinu Bogom objavljenu izrijekom i svečano proglasila. U staro doba učila je to crkva protiv poganskih mudraca, koji su vjerovali u suđenje i mislili, da sve na ovom svijetu biva od nužde po nekom nepromjenljivom usudu (fatum), pa da i čovjek čini samo ono, što mu je suđeno, i da ne može drukčije činiti. — U novije doba izrekla (definovala) je crkva istinu kršćansku o slobodi volje čovječje protiv Lutera, koji je tvrdio, da je čovjek istočnim grijehom izgubio slobodu svoje volje, i da sve što čini, i dobro i zlo, čini od unutrašnje neodoljive potrebe.

Jasno uče tu istinu sv. oci crkveni. Tako na pr. piše sv. Augustin: »Oduzme li se (čovjeku) sloboda, sav se ljudski život uništava; uzalud se grade zakoni, uzalud se upotrebljavaju karanja, pohvale, ukori, opomene, i bez svake je pravde postavljena plaća dobrima a kazan zlima«. — Tako i sv. Jeronim (contr. Jovin. lib. 3. n. 3.): »Bog nas sazda, da imamo slobodnu volju; nikakova nas potreba ne natjeruje niti na krjepost niti na grijeh. Gdje je nužda (potreba), tu nema ni plaće«.

Opći sabor Trientski osudi nauk Luterov, da je »slobodna volja čovječja poslije Adamova grijeha izgubljena i zatrta«, da je »stvar samo po imenu pače da je ime bez stvari« (res de solo titulo immo titulus sine re), da je »izmišljotina sotonom u crkvu uvedena« (Conc. Trid. sess. 6. de justif. can. 5.).

C. Da je čovječja volja slobodna, potvrđuje i to,

a) što svaki čovjek dobro ćuti, da ono, što čini od svoje volje, zaista čini slobodno t. j. tako, da je u njegovoj vlasti i drukčije činiti i da do njega i do njegove volje stoji, hoće li ovako ili onako odlučiti. Zato čovjek razmišlja prije nego će odlučiti, a za mnogu se odluku svoju kasnije i kaje žaleći, što nije drukčije odlučio i uradio. To rasmišljanje i kajanje bilo bi nepotrebito i bez razloga, da čovjek nije slobodan već primoran onako odlučiti i činiti, kako čini.

b) Svi ljudi jednodušno drže, da imaju slobodnu volju, i to uvjerenje nijesu nikako mogli uzdrmati protivni nauci nekih filozofa. Pače i oni, koji riječima tvrde, da čovječja volja nije slobodna, ipak i sami onako rade i postupaju kako može raditi i postupati samo onaj, koji ima slobodnu volju. I oni razmišljaju prije nego će odlučiti, i oni se kadšto kaju za ono, što su odlučili i učinili, i oni nagovaraju i opominju druge, za dobro ih djelo hvale, a za rđavo ih djelo ukoravaju, i t. d. A sve bi to i uzalud bilo i bez razloga, da čovjek nema slobodne volje.

c) Ako u čovjeka volja nije slobodna, onda prestaje za čovjeka i život moralni, onda nema više ni grijeha ni zasluge, ni krjeposti ni pakosti. Ako čovjek nije slobodan, ako on ne može odlučiti po svojoj volji i kako hoće, već je primoran i natjeran i ne može da čini drukčije, — onda se uzalud grade zakoni i davaju pravila, onda je uzalud sve nagovaranje, obećavanje i groženje, onda čovjek nije odgovornik za ono, što čini, onda čovjek nije kriv, ako je rđavo koje djelo učinio, niti zaslužuje pohvalu ili plaću, ako je dobro koje djelo učinio: jer što čovjek čini pod silu ili od nužde, kojoj ne može odoljeti, to se čovjeku ne može primiti ni u grijeh ni u zasługu.

3. Sv. pismo i sv. oci često zovu onoga čovjeka slobodnim, koji je p r o s t o d g r i j e h a, koji ne robuje grijehu i ne služi strastima ni zlim požudama svoga srca. Pravo reče Spasitelj (Iv. 8, 34): »Zaista, zaista Vam kažem, da je svaki, koji čini grijeh, r o b g r i j e h u«; a u koga gospodare strasti i požude, pravi je s u ž a n j n j i h o v. Što se dakle čovjek bolje čuva svakoga grijeha, i što više zauzdava svoje strasti, to je u i s t i n u s l o b o d n i j i. Pravo rekoše već poganski filozofi, da je samo mudrac t. j. samo krjeposnik slobodan (»solum sapientem esse liberum«). To je m o r a l n a (etična) s l o b o d a.

Ta se sloboda zove i k r š ć a n s k a iliti e v a n đ e o s k a s l o b o d a (libertas evangelica), jer je evanđelje obećava onima, koji nasljeduju Isusa Krista i drže zapovijesti njegove. O toj slobodi reče sam Krist Gospodin (Iv. 8, 31.): »ako vi ostanete na mojoj besjedi, zaista ćete biti učenici moji i poznat ćete istinu, i i s t i n a ć e v a s i z b a v i t i« (veritas liberabit vos). Zato i piše sv. Pavao vjernicima (Gal. 5, 13): »vi ste, braćo, na slobodu pozvani«, a kakova je ta sloboda, vidi se iz riječi, što ih isti apostol reče o sebi (Rimlj. 8, 2): »Zakon Duha, koji oživljava u Isusu Kristu, o p r o s t i o m e j e o d z a k o n a grjehovnoga i od smrti«.

Ta sloboda zove se i s l o b o d a m i l o s t i (libertas gratiae), s l o b o d a s i n o v a B o ž j i h (libertas filiorum Dei), jer tu nam slobodu pribavlja i u nas uzdržava milost Božja, koju nam je Isus Krist zaslužio i po kojoj postajemo posinci Božji, djeca Božja.

Završetak te (moralne) slobode jest s l o b o d a s l a v e n e b e s k e (libertas gloriae). Tu slobodu imaju i uživaju blaženi na nebu, jer ne mogu više griješiti niti odmetnuti se od Boga. Zato i piše sv. Augustin (de corrept. et grat. c. 11.): »Prva sloboda, koju primi volja čovječja od Boga, bijaše ta, što je čovjek mogao i ne griješiti; posljednja, koju će primiti, bit će mnogo veća, što čovjek ne će ni moći sagriješiti« (Prima libertas voluntatis erat p o s s e n o n p e c c a r e; novissima erit multo major, n o n p o s s e p e c c a r e«).

§ 14.

Primanje ljudskih djela.

1. Što čovjek od svoje volje čini, t o s e č o v j e k u i p r i m a t. j. za to se čovjeku s u d i, da je ili dobro ili zlo uradio pa zato ili plaću ili kazan zaslužio. Tako p r i m a j u čovjeku i sude njegova djela: B o g, v l a s t i t a s a v j e s t i d r u g i l j u d i.

P r e s u d a j e B o ž j a nepogrješno istinita, jer je »pred Božjim očima sve golo i otpriveno« (Hebr. 4, 13), jer »Bog ispituje sva srca i zna svaku pomisao« (I. Dnevn. 28, 9).

I s a v j e s t u svakoga p o s l i j e d j e l a sudi što je učinjeno i djelo ili odobrava ili osuđuje.

I d r u g i l j u d i mogu imati pravo pače i dužnost, da sude nas i naša djela. Tako su sudije ljudskih djela na pr.: sudac, ispovjednik, poglavar i t. d.

Primati (imputare) čovjeku djela njegova, stvar je kadšto veoma teška, jer čovjek ne vidi čovjeku u dušu, nego »gleda samo na ono, što je na očima« (I. Knj. kralj. 16, 7), pa zato može i pogriješiti, i bližnjemu svojemu sudeći o njemu i o njegovim djelima učiniti nepravdu. Stoga nas opominje Spasitelj: »Nemojte suditi po licu, nego

pravedan sud sudite« (Iv. 7, 24); pače on reče: »nemojte suditi, ne ćete biti suđeni: nemojte osuđivati i ne ćete biti osuđeni«. (Luk 6, 37; Mat. 7, 1).

2. Primajući djela ljudska treba da se držimo ovih pravila:

1. **Prvo pravilo:** Samo se ono može čovjeku primati, što je čovjek svojevoljno odlučio.

Djela, što ih čovjek čini i što se čovjeku primaju, jesu spoljašna i unutrašnja. Spoljašna djela (actus externi) zovemo ona, koja možemo vidjeti ili čuti, jer ih čovjek tijelom izvršuje, na pr. hodanje, govorenje, pijenje, i t. d. Unutrašnja djela (actus interni) zovemo ona, koja ne možemo vidjeti ni čuti, jer se zbivaju u duši čovječjoj, u srcu njegovu, pa ih čovjek ne očituje, na pr. misli, želje, odluke, i t. d.

No bilo djelo spoljašnje bilo unutrašnje, ono se čovjeku može samo onda primiti u grijeh ili u zaslugu, ako je čovjek to djelo učinio svojevoljno iliti slobodno. A da možemo reći, da je čovjek koje djelo svojevoljno iliti slobodno učinio, ište se, da je u čovjeka ovo troje bilo: svijest (conscientia sui), sud (judicium rationis) i odluka (consilium seu consensus voluntatis); ište se naime:

a) da je čovjek čineći ono djelo bio pri sebi;

b) da je promislio, što hoće, da čini, i presudio, da je djelo dobro ili zlo, dopušteno ili zapovijedano ili zabranjeno;

c) da je od svoje volje na to pristao i odlučio ono djelo učiniti.

Samo što čovjek tako čini t. j. pri svijesti, promislivši se i pristajući svojom voljom jest pravo čovječje djelo (actus humanus), pa zato se takova samo djela mogu čovjeku primati.

2. **Drugo pravilo:** Ne prima se čovjeku ono, što je nehotice učinio ili što se u njega zbiva bez njegove volje.

Što se dogodi, a ne stoji do nas niti je u našoj vlasti, da se dogodi ili da se ne dogodi, za to nijesmo niti možemo biti odgovornici. S toga što čovjek čini, kad nije pri svijesti (na pr. u snu, u ludilu, i t. d.), to se čovjeku ne može primiti, jer gdje

nema svijesti, tu nema promišljanja niti prave volje, pa zato niti odgovora niti primanja.

Tako isto ne primaju se čovjeku ni prva ganuća požude (primi motus passionis). Ta ganuća mogu postati pa i obično u čovjeka postaju bez njegove volje i prije nego se čovjek promisli; pa stoga se čovjeku zle požude tek onda mogu primiti u grijeh, ako je čovjek na njih pristao ili ih sâm svojevoljno uzrokovao.

3. **Treće pravilo:** Čovjeku prima se i ono dobro ili zlo, što je znajući svojim djelom uzrokovao.

Često je koje naše djelo uzrok, da se što dogodi, što se ne bi dogodilo, da nijesmo ono djelo učinili. Znade li čovjek kakovima će posljedicama njegovo djelo uroditi, pa znajući to učini li djelo od svoje volje, onda je zaista i ono hotio, što je od njegova djela postalo; pa zato se čovjeku primaju i ti posljeci njegova djela. Što se pak dogodi a čovjek nije znao, da će to biti posljedak njegova djela, niti je to želio niti očekivao, to se čovjeku ne može primiti, jer to se nije dogodilo od njegove volje, nego slučajno.

a) Ima li dakle dobro djelo dobar posljedak, ~~a zlo djelo zao posljedak~~, i taj se posljedak čovjeku prima, ako je za nj znao.

b) Ima li dobro djelo zao posljedak, taj se čovjeku ne prima u grijeh, ako je čovjek imao pravo ili ako je bio dužan ono djelo učiniti, jer u tom slučaju čovjek nije upravo hotio već samo dopustio, da se ono zlo dogodi, imajući za to dovoljno razlogâ.

c) Ima li zlo djelo dobar posljedak, taj se čovjeku ne prima niti ga pravda od zla djela; jer što ima zlo djelo kadšto i dobar posljedak to nije zasluga onoga, koji je zlo djelo učinio, već to biva po promislu Božjem, koji hoće, da i zlo okrene na dobro.

4. **Četvrto pravilo:** Djelo se čovjeku to većma prima u zaslugu ili u grijeh, što je snažnije i postojanije trebalo volje, da se izvrši.

Za dobro djelo pripada čovjeku to veća pohvala i plaća, što je mučnije bilo to djelo izvršiti, što je više bilo prepreka, kad se ono radilo, i što je bolja bila namjera, s kojom je ono učinjeno.

Zlo se djelo to većma prima čovjeku u grijeh, što je on više smišljao i dovijao se, da to djelo učini, što je rđavija bila njegova namjera, što se više starao, da ukloni i svlada sve prepreke, koje su mu smetale, i što mu je lakše bilo očuvati se grijeha.

Peto pravilo: Čovjeku prima se i ono, u čem je druge svojevoljno potpomagao.

Čovjek može različitim načinom privoljeti drugoga, da što učini, ili ga u tom potpomagati, na pr. zapovijedanjem, savjetovanjem, nagovaranjem, primjerom, pristajanjem, hvaljenjem, šućenjem i t. d. Koliko se čovjek upletao u tuđa djela bud dobra bud zla, toliko se ta djela zbivaju i od njegove volje i s njegovim potpomaganjem; pa se zato i njemu primaju u zaslugu ili u grijeh.

(Neka se k svakomu pravilu navode primjeri).

§ 15.

Što smeta slobodno djelovanje čovječje.

Što u čovjeka narušava svijest, što mu ne da, da pomišlja kako treba, i što silno primamljuje volju, sve to smeta njegovo slobodno htijenje i djelovanje.

Tako čovjeku smetaju slobodno djelovanje: silje, strah, neznan, požuda i navika.

1. Silje (vis, violentia). Jači može nadjačati slabijega i nagnati ga, da nešto učini protiv svoje volje, ili mu ne dati, da učini što bi hotio od svoje volje učiniti. Takova djela, na koja je čovjeka natjerala samo spoljašnja sila, ne primaju se čovjeku, jer se zbivaju protiv njegove volje.

Volja sama u čovjeka nije podložna silju. Nikakova sila ne može natjerati čovjeka, da on hoće ili želi ono, što ne će; pa zato je sámo htijenje i pristajanje volje na to vazda u njegovoj vlasti.

Kada spoljašnja sila čovjeka natjeruje na zlo, čovjek je dužan suprotiviti se silju. Ako se čovjek ne protivi silju koliko može, ili ako napokon i sâm pristane na onu grjehotu, na koju ga jači sile, onda griješi i djelo mu se prima u grijeh, ali manje nego kad bi to učinio, a da ga nitko na to silio nije. Zato je crkva u

doba progonjenja i one držala za otpadnike, koji su udareni na muke napokon od velikoga bola otpali od vjere kršćanske; ali im je otpad lakše oprostila nego onima, koji su otpali od vjere prije nego bi ih mukama na to silili.

2. Strah (metus). Čovjek se boji, kada vidi ili misli, da će ga koje zlo zadesiti. Što je veće zlo, za koje čovjek misli, da mu prijeti, to mu jače strah potresa dušu.

Što je čovjek učinio od straha, to je u istinu sâm odlučio i odabrao, da uteče od onoga zla, kojega se bojao. Pa zato se čovjeku prima ono, što je od straha učinio, bilo dobro bilo zlo, ali mu se prima to manje, što ga je više samo strah sklonio, da ono djelo učini.

Odatle slijedi, da čovjek u istinu griješi t. j. da svojevoljno prestupa zakon Božji, ako čini zlo djelo bojeći se ljudi, njihova gnjeva, njihovih ukora i prijetnja. Ali odatle slijedi i to, da čovjek dobro i zaslužno radi, ako se čuva zla ili ako čini dobro bojeći se kazni. Zato reče i sam Spasitelj (Mat. 10, 28): »Bojte se onoga (t. j. Boga), koji može i dušu i tijelo pogubiti u paklu«; zato sv. pismo često spominje vječne i vremenite muke, kojima se Bog grozi grješniku, neka nas strah od srdnje Božje odvrati od grijeha. »Blago čovjeku — veli sv. pismo (Ps. 111, 1) — koji se boji Gospodina«: »strahom Gospodnjim uklanja se čovjek oda zla« (Prič. Salom. 16, 6): »strah je Gospodnji početak mudrosti« (Ps. 110, 10) i »nastava k mudrosti« (Prič. Salom. 15, 33).

Strah može biti i tako velik, da čovjek malo ne izgubi svijest i da dođe izvan sebe. Što čovjek u takovu stanju radi, to radi bez promišljanja i stoga mu se ne može primiti.

3. Neznan (ignorantia). Neznan jest nestadak potrebna znanja. Što čovjek čini u neznani, to mu se ne može primiti, jer što čovjek ne zna, toga ne može ni htjeti. Zato se pravo kaže: »ignoti nulla cupido« (što se ne zna, to se i ne želi). Ako dakle čovjek učini koje zlo djelo neznajući, da je zlo, onda mu se djelo ne može primiti u grijeh, jer se ne može kazati, da je čovjek hotio ili pristao na zlo, za koje ni znao nije. S toga neznan čovjeka izgovara (pravda) od grijeha »ignorantia excusat a peccato«.

Ali to valja samo onda, ako čovjek sam nije tomu kriv, da ne zna što mu je potrebno znati. Čovjek bo može i sâm biti

tomu kriv, što nema potrebna znanja, kada na pr. od svoje volje i o d n e m a r a ne će, da nauči ono, što mu je od potrebe znati (ignorantia crassa, supina); ili kada u p r a v o n e ć e, da znade svoje dužnosti i što zakon moralni ište ili zabranjuje, samo da može mirnije griješiti (ignorantia affectata). Takova neznan ne može da čovjeka ispriča od grijeha; pa zato se čovjeku primaju u grijeh zla djela, što ih iz takova neznanja čini, t. j. koliki je grijeh u onoj nemarnosti, od koje je u čovjeka postalo neznanje, toliki je i grijeh u zlim djelima, što ih čovjek u takovoj neznani čini.

Što je ovdje rečeno za djela u neznani učinjena, valja i o djelima, što ih čovjek čini iz z a b o r a v a ili iz n e p o m n j e ili u p o m e t n j i.

4. P o ž u d a (passio, concupiscentia). Požuda se u čovjeka često pojavlja i bez njegove volje sama od sebe. Mnoge su nam stvari već same od sebe koje mile koje mrske, pa kad su one nazočne ili kad na njih samo slučajno pomislimo, onda se odmah i nehotice u nas rađa ili požuda i želja za njima ili ljutina i mrzost. Požuda jednom probuđena ako se odmah ne utiša, brzo osili i tada se zove s t r a s t. Strast lako zanosi čovjeka i preko volje njegove, i čovjeku je teško opirati se navalama strasti. Pa tako može čovjek koješta odlučiti i učiniti, jer ga je strast zanijela, što inače ne bi odlučio niti učinio, da ga strast nije zavela. Tako požude i strasti umanjuju svojevoljnost u čovjeka, pa se zato djela u strasti učinjena čovjeku manje primaju i to manje, što je veća bila sila koje strasti ili požude.

Strast može i tako osiliti, da čovjek izgubi vlast nad sobom, da dođe izvan sebe ili da gotovo poludi. Djela, što ih čovjek čini u takovu stanju, ne mogu se čovjeku primiti, jer ih ne čini svojevoljno.

No čovjek može i sâm od svoje volje i namisli u sebi probuditi strasti i požude, ili potražiti onakove prigode, koje u njega raspiruju strasti i požude. Što čovjek od takove strasti ili požude čini, to u istinu čini svojevoljno, pa mu se zato i prima i to većma, što je silnijom požudom izvršio djelo.

5. N a v i k a (consuetudo). Što čovjek često ponavlja, tomu se i navikne. A što čovjek čini od navike, jer se je tomu o d

s v o j e v o l j e obikao, to se čovjeku i prima za dobru ili za zlo, makar on to činio i bez pravoga promišljanja.

Čemu se čovjek jednom naučio, od toga se teško odučava; »nauka je jedna muka, a oduka dvije su muke«. — Za zato nije čovjeku lako zlu naviku istrijebiti. Ako čovjek i žali i mrzi na to, što se zlu privikao, i zbiljski hoće, da se od zla oduči, zato će ga ipak kadšto svladati stara navika, da učini čemu se navikao. Takovo se onda djelo čovjeku manje prima u grijeh, pače ako je učinjeno bez promišljanja, onda se čovjeku i ne prima u grijeh.

(Neka se sve, što je u ovom § kazano, razjasni primjerima).

Poglavlje četvrto.

O moralnom dobru.

§ 16.

Moralno djelovanje u opće.

Djelo, koje čovjek čini razmislivši i od svoje volje, može biti ili d o b r o ili z l o. Kakovo je, da li dobro ili zlo, to pokazuju:

1. p r e d m e t djela (objectum) iliti š t o je učinjeno;
2. p r i l i k e (circumstantiae), u kojima je djelo učinjeno;
3. s v r h a (finis), za koju, iliti n a m j e r a (animus, intentio), iz koje je djelo učinjeno.

D j e l o je d o b r o, ako se u djelu sve troje (predmet, prilike i svrha) podudara sa zakonom moralnim; ako se pak u djelu jedno od toga troga ne podudara sa zakonom moralnim, d j e l o je z l o. (Bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu).

Dobro je na pr. djelo, kad čovjek dade milostinju (predmet) od svoga imanja i iz milosrđa (prilike), da pomogne siromahu (svrha); ali da čovjek dade milostinju od tuđe imovine pa makar iz milosrđa i da pomogne siromahu, bilo bi zlo djelo.

1. P r e d m e t djela zovemo ono, š t o se čini ili š t o je učinjeno. Predmet dakle djela iliti v r s t u (species) djela po-

kazuje ona riječ, kojom zovemo djelo i kojom odgovaramo, kad nas tko pita: što radiš? što si učinio? (na pr. moliti, hodati, pisati, krasti, i t. d.).

Po svomu predmetu može djelo biti:

a) d o b r o (actus bonus), ako se djelo s a m o p o s e b i podudara sa zakonom moralnim, i takovo djelo zakon moralni ili zapovijeda ili savjetuje; na pr. govoriti istinu, dati milostinju, zavjetovati se, i t. d.;

b) z l o (actus malus), ako je djelo s a m o p o s e b i protivno zakonu moralnomu, i takovo djelo zakon moralni zabranjuje na pr. lagati, klevetati, krasti i t. d.;

c) n i d o b r o n i z l o (actus indifferens), t. j. takovo djelo, koje samo po sebi zakon moralni niti zapovijeda niti zabranjuje na pr. šetati se, jesti, pisati i t. d. Takova djela postaju dobra ili zla p o p r i l i k a m a, u kojima se čine, i p o s v r s i, za koju se čine.

(Pokaži to na primjerima!)

2. P r i l i k e djela zovemo one ponajviše izvanje prigode, u kojima se djelo čini i koje mnogo određuju moralnost (t. j. dobrotu ili zloću) djela. Prilikâ ima sedam vrsta, kako ih nabraja poznati niz pitanja: »Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?« (Tko? što? gdje? s čim? zašto? kako? kada?)

Prilike mogu:

a) u m n o ž i t i ili u m a n j i t i m o r a l n o s t t. j. dobrotu ili zloću djela (circumstantiae augentes seu aggravantes et minuentes); na pr. ukrasti 100 for. veća je krađa i veći grijeh nego ukrasti 5 for.;

b) p r o m i j e n i t i m o r a l n o s t djela (circumstantiae speciem actus mutantes) t. j. dobro djelo učiniti zlim; na pr. dati milostinju iz oholosti, kao što činjahu farizeji (Mat. 6, 2 sl.);

c) p r i d a t i d j e l u m o r a l n o s t, koje djelo samo po sebi nema (circumstantiae speciem addentes), na pr. tko dade milostinju, da izvrši zavjet, koji je učinio, ne čini samo djelo ljubavi i milosrđa, nego i djelo bogoštovno; tko je ukrao u crkvi, nije samo počinio krađu, nego je i sveto mjesto oskvrnio.

3. S v r h a zove se ono, čega radi što biva. Ono, za što je djelo samo od sebe određeno, svrha je samomu djelu (finis operis); a ono, na što čovjek sam određuje (namjenjuje) svoje djelo, iliti što čovjek sam hoće, da svojim djelom postigne, svrha je iliti namjera onoga, koji djelo čini (finis operantis). Milostinja na pr. daje se, da se pomogne siromahu; to je (nutarnja) svrha samoj milostinji. No onaj, koji daje milostinju, može je i zato dati, da izvrši zavjet, koji je učinio, ili da zadovolji za svoje grijehe, ili da ga ljudi vide i slave, i t. d.; to je svrha, kojoj čovjek sam namjenjuje milostinju.

Da li je čovjek čineći koje djelo dobro ili zlo uradio, to valja najviše presuditi p o n a m j e r i, iz koje je on djelo učinio.

Sv. C i p r i j a n kaže (de op. et eleem c. 15.): »Dominus de animo opus hominis examinat« (Bog ispituje djelo čovječje po namjeri, koju je čovjek imao); a sv. A u g u s t i n (Retract. l. IV. c. 9.): »Voluntas est, qua peccatur et recte vivitur« (volja je, kojom se griješi i pravo živi).

Kako svrha iliti namjera određuje moralnost djela čovječjih, pokazuju ova pravila:

a) D j e l o p o s v o m p r e d m e t u d o b r o p o s t a j e z l i m, a k o s e č i n i i z z l e n a m j e r e.

Tko tako radi, taj upotrebljava dobro djelo za to, da može udovoljiti grješnoj požudi i prestupiti zakon moralni: a to će upravo reći griješiti.

Sv. A m b r o z i j e kaže (De off. l. I. c. 30, 36): »Non satis est bene facere, nisi id ex bono fonte, hoc est bona voluntate proficiscatur... Affectus tuus nomen imponit operi tuo«. (Nije dosta učiniti dobro, ako to ne polazi iz dobra vrela to jest od dobre volje . . . Mišljenje tvoje nadijeva ime djelu tvojemu); a sv. T o m a Akvinac (S. Th. 1. II. q. 19. a. 7.): »Voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi«. Pa zato i Spasitelj (Mat. 6, 2 sl.) prekori farizeje, što su i molili i postili i milostinju davali iz oholosti, da ih ljudi hvale, i iz licemjerja.

b) D j e l o p o s v o m p r e d m e t u z l o n e p o s t a j e d o b r i m, a k o s e č i n i i z d o b r e n a m j e r e.

Dobra namjera ne pravda čovjeka, ako upotrebljava rđav način (sredstvo); jer kad čovjek čini zlo djelo znajući, da je zlo, onda griješi. Pa ako je čovjek i hotio, da zlim djelom postigne dobru svrhu, on je ipak znajući i od svoje volje učinio zlo djelo,

— a to će upravo reći griješiti. S toga je istinita rečenica: »finis bonus non sanctificat media mala« (dobra svrha ne pravda zla sredstva), kao što reče i sv. Pavao (Rimlj. 3, 8): »ne činimo zla, da dođe dobro«, Laž na pr. ostaje laž i grijeh, makar tko lagao, da drugomu koristuje.

No dobra namjera donekle umanjuje grijeh; jer čovjek u tom slučaju ne čini zlo djelo toliko iz volje k zlu, nego više od želje za onim dobrom, koje hoće, da postigne.

c) Djelo po svom predmetu dobro postaje i vrjednije i zasužnije, što je bolja i plemenitija namjera, iz koje se čini; a djelo po svom predmetu zlo postaje gore i grješnije, što je gora i rđavija namjera, iz koje se čini.

(Neka se navedu primjeri).

d) Djelo po svom predmetu niti dobro niti zlo postaje dobrim, ako se čini iz dobre namjere, a postaje zlim, ako se čini iz zle namjere.

(Neka se navedu primjeri).

§ 17.

Moralno dobro djelovanje.

1. Moralno dobra djela mogu biti dvovrsna: naravna i svrhunaravna.

Naravno je dobro djelo (actus naturaliter bonus) ono, koje čovjek vrši svojima naravskim silama t. j. bez pomoći svrhunaravne milosti Božje.

Svrhunaravno je dobro djelo (actus supernaturaliter bonus, actus salutaris) ono, koje čovjek vrši pomoću svrhunaravne milosti Božje.

Čovjek može vršiti naravno dobra djela.

Po grijehu bo Adamovu potamnio je doduše razum u čovjeka i volja nagnula na zlo, ali čovjek nije izgubio tih naravnih darova. S toga može čovjek i sâm od sebe bez svrhunaravne milosti Božje gdjekoje moralno dobro spoznati, htjeti i učiniti, ako i nema prave vjere pače ako i ne poznaje pravoga Boga. Kada na pr. nevjernik ili neznabožac iz urođene ljubavi štuje

roditelje, zahvaljuje dobrotvoru, ili kada iz naravna sažaljavanja pomaže nevoljnika, jamačno ne griješi, već čini dobro djelo. Pravo je zato crkva osudila tvrdnju, da su »sva djela nevjernikâ grijesi, a krjeposti filozofâ opačine«. (Propos. Baji damn. nr. 25.).

Čovjek (kršćanin) treba, da tvori svrhunaravno dobra djela.

Bog je naime — kako nas uči objava — čovjeku za posljednju svrhu odredio svrhunaravno vječno blaženstvo, pa što je od potrebe, da su i djela svrhunaravno dobra, da čovjek njima postigne svoje spasenje i zasluži ono vječno blaženstvo, koje mu je Bog odredio. A za to Bog daje čovjeku dovoljno pače po neizmjernoj svojoj dobroti i obilje milosti, jer »Bog hoće da se svi ljudi spasu« (I. Tim. 2, 4). Čovjek dakle treba, da vjerno upotrebi milost Božju, koja ga potiče na to, da mrzi na zlo a dobro da ljubi, i u tom ga pomaže.

Dobra djela, što ih tvori čovjek pravednik imajući milost Božju (posvećujuću) zovu se izasužna djela (opera meritoria de condigno), jer je Bog za takova djela čovjeku obećao vječnu plaću, koju će mu, kako je vjeran i pravedan, i u istinu dati. — Dobra pak djela, što ih pomoću milosti Božje tvori čovjek grješnik, nemaju doduše zasluge za nebo, ali su ipak korisna i vrijedna primjerene plaće (opera meritoria de congruo), a Bog ih po svojoj dobroti naplaćuje dajući čovjeku milost, da se obrati i da čini pokoru ili odvraćajući od njega vremenite kazni.

2. Razlozi (ponuke, uzroci, ganuća, motiva), koji čovjeka privoljavaju na vršenje dobrih djela, mogu biti naravski i svrhunaravski.

Naravski (umni) su razlozi (motiva rationis), kojima nas sam razum ne gledajući na Boga potiče, da činimo dobra djela. S takovih razloga čini dobro, tko na pr. vrši zakon poradi samoga zakona, čini po dužnosti svojoj poradi dužnosti i poštenja, tvori dobro djelo, jer se čovjeku tako pristoji, jer to čovjeka čini vrijednim i u duši mirnim i zadovoljnim, jer grijeh sramoti čovjeka, jer čovjek grijehom zaslužuje kazan i t. d.

Svrhunaravski (vjerski) su razlozi (motiva fidei), kojima nas vjera (kršćanska) potiče na dobra djela. Kršćanin

treba da tvori dobra djela s vrhunaravskih t. j. vjerskih razloga, jer — kako nas uči objava — »pravednik živi od vjere« (Hebr. 10, 38), vjera je »početak spasenja čovječanskoga, osnov i korijen svakoga opravdanja«. (Conc. Trid. sess. VI. de justif. c. 8.). S toga treba, da nam je sve življenje i djelovanje nadahnuto vjerom, i bit će primljeno i ugodno Bogu i korisno za naše vječno spasenje.

Poglavita svrhunaravska ganuća jesu: a) strah Božji, b) ufanje u Boga, i c) ljubav k Bogu.

a) Objava Božja često napominje bijede i muke, koje po pravednoj odsudi Božjoj grješnici trpe u ovom vijeku i poslije smrti, da nam strah od osuđenja Božjega odvrati volju oda zla i navrati na dobro. Strah Božji moćno čuva dušu od grijeha i pomisao na Boga, koji sve zna i vidi, i koji »će sve iznijeti na sud bilo ono dobro ili zlo« (Prop. 12, 14), silno nagoni čovjeka na izvršivanje zakona Božjega. Zato nas i sv. pismo tako često i ozbiljski opominje na bogobojaznost. »Boga se boj i zapovijesti njegove drži, jer to je sve čovjeku« (Prop. 12, 13). »Tko se boji Boga, taj čini dobro. Koji se boje Boga, drže zapovijesti njegove i svete pred njim duše svoje (Crkv. 15, 1; 2, 18 sl. 25, 13.). Zato nas i apostoli opominju, da »savršujemo posvećenje svoje u strahu Božjemu« (II. Kor. 7, 1), da se »bojimo Boga« (I. Petr. 2. 17) i da »služimo za ugodnost Bogu s poštovanjem i sa strahom« (Hebr. 12, 28). — A strah Božji neka nije u nas samo strah ropski (timor servilis) nego većma strah sinovlji (timor filialis), t. j. da se klonimo grijeha ne samo zato, što se bojimo, da nas Bog za grijehe ne pokara i ne osudi u muke paklene, nego većma zato, što se bojimo uvrijediti Boga, koji nam je tako milostiv gospodar i otac.

b) Objava Božja često napominje obilnu plaću od Boga obećanu onima, koji čine dobra djela, a to napominje zato, da nas na izvršivanje dobrih djela potiče pomisao i tvrdo ufanje, da ćemo za svoja dobra djela od Boga primiti zasluženu plaću. Tako reče sam Spasitelj svojim apostolima: »Veselite se i radujte se, jer je plaća vaša velika na nebesima« (Mat. 5, 12). Zato nas i opominju apostoli, da »ne odbacimo ufanje svoje« (Hebr. 10, 35), da je »za nas sačuvano na nebesima nasljedstvo nepropadljivo, koje ne će istruhnuti« (I. Petr. 1, 4; 5, 4). Odatle kršćanska rečenica: »Si terret labor, aspice praemium«. (Ako te plaši trud, gledni na plaću).

Neki vele, da valja dobro činiti samo zato, jer je dobro, jer je to čovjeku dužnost, pa s toga da onaj ne radi moralno, koji se kloni zla od straha, da ga ne kazne, ili koji vrši dobro djelo nadajući se plaći. No čovjek po svojoj naravi zazire od neugodna a teži na ugodno. S toga gospodari, glavari, zakonotvorci, pa i Bog ne postupaju protiv naravi čovječje nego prema njoj, kada se groze mukama i obećavaju plaću hoteći tako čovjeka odvratiti od zla a privoljeti na dobro. Što

čovjek čini od straha ili od nade, to čini svojevoljno i hotimice, pa zato ima u takovu djelu, ako je dobro, i moralne vrijednosti i zasluge. Strah od kazne i očekivanje plaće nijesu doduše najsavršeniji razlozi dobru djelovanju, ali su ipak razlozi vrijedni i čovjeka dostojni i mogu u čovjeka sve većma utvrditi ljubav k moralnomu dobru.

c) Najsavršeniji svrhunaravni razlog dobru djelovanju jest ljubav k Bogu, da naime dobra djela činimo zato, jer je to Bogu milo i ugodno, jer je to njegova volja i zapovijed. Zato nas i objava Božja tako živo opominje, da »budemo sveti, jer je Bog svet« (III. Knj. Mojs. 20, 26), da ljubimo Boga nada sve, i da tu ljubav zasvjedočimo služeći Bogu t. j. izvršujući dobra djela, da njemu omilimo i njega slavimo. Isp. V. Knj. Mojs. 6, 5; 10, 12; Mat 22, 36; Iv. 15, 9; I. Iv. 5, 3.

3. Čovjek je stvoren, da slavi Boga i da mu služi; stoga treba, da je i svemu, što čovjek čini, posljednja svrha Bog i slava Božja. Prema toj svrsi valja da čovjek udesi sve svoje djelovanje tako, da mu je pri svemu, što čini, posljednja želja i namjera ta, da bude djelo njegovo na slavu Božju i Bogu ugodno. Toj posljednoj svrsi i namjeri treba da je podređena svaka druga namjera, iz koje čovjek što čini, a namjera toj svrsi protivna bila bi grješna. Stoga nas i sv. apostol Pavao opominje: »Ako jedete, ako li pijete, ako li drugo što činite, sve na slavu Božju činite« (I. Kor. 10, 31). Odatle poznate kršćanske rečenice: »omnia ad majorem Dei gloriam« (sve na veću slavu Božju) i »ut in omnibus glorificetur Deus« (neka bude u svemu slava Bogu).

Učitelji kršćanskoga života dobro savjetuju, da svaki dan barem jedamput i to kod jutarnje molitve probudimo »dobru nakanu«, da ćemo sve, što nam je preko dana raditi, učiniti na slavu i poštenje Božje. Što je u čovjeka življa vjera i veća ljubav k Bogu, to će radije i češće tu nakanu ponoviti i njom sve svoje mišljenje i djelovanje posvetiti i na Boga namijeniti.

§ 18.

Moralno dobro mišljenje (krjepost).

1. Da čovjek postigne onu posljednju svrhu, za koju ga je Bog stvorio, nije dosta, da tvori samo po koje dobro djelo, već treba, da je u njega i postojana volja kloniti se zla

a činiti dobro. Život čovječji tek je onda moralno dobar, ako je u čovjeka i sve mišljenje i teženje dobro t. j. uređeno po zakonu moralnom i ako su izvanja njegova dobra djela istiniti rod njegova mišljenja. Čovjeka, koji postojano teži na dobro i ljubi i tvori što je dobro, zovemo dobrim iliti krjeposnim.

Krjepost je dakle moralno dobro mišljenje iliti postojana volja tvoriti dobro t. j. činiti svagda što ište zakon moralni.

2. Krjepost čini čovjeka podobnim i spremnim izvršivati dobra djela. Ta podobnost i spremnost može biti veća i manja i od različite vrijednosti za duševno spasenje. Različiti mogu biti i uzroci, s kojih čovjek postaje podoban i spreman činiti dobra djela; a i dobra su djela različita. Po svemu tomu razlikujemo krjeposti i vrste krjepostî, osobito ove: a) krjeposti stečene i od Boga darovane; b) krjeposti bogoslovske i ćudoredne; c) krjeposti savršene i nesavršene; d) krjeposti junačke.

a) Krjepost stečena (virtus acquisita) zove se ona, koju čovjek sam sebi pribavlja tvoreći često dobra, krjeposna djela. Tvoreći često dobra djela, obikne se dobru djelovanju i postaje sve spremniji na dobro djelovanje.

b) Krjepost od Boga darovana ili ulivena (virtus infusa) zove se ona, koju Bog sâm zajedno s milošću (posvećujućom) daruje i uljeva duši našoj, da bude podobna i spremna tvoriti bogomila djela, kojima se zaslužuje život vječni. Rimlj. 5, 5. Catech. Rom. P. II. c. 2. q. 50.

c) Krjeposti bogoslovske jesu: vjera, ufanje i ljubav (I. Kor. 13, 13). Te krjeposti zovu se bogoslovske (virtutes theologicae) jer je Bog daritelj i predmet i razlog tih krjeposti.

Bog je daritelj (auctor) tih krjeposti, jer ih on duši našoj daruje i uljeva zajedno s milošću (posvećujućom). Stoga krjeposti bogoslovske nijesu stečene nego od Boga darovane — ulivene.

Bog je predmet (objectum materiale) tih krjeposti, jer te krjeposti upravljaju naše mišljenje upravice k Bogu i uređuju naše mišljenje i vladanje prema Bogu.

Bog je razlog (motivum, objectum formale) tih krjeposti, jer nas na vjerovanje, ufanje i ljubav k Bogu potiču savršenstva Božja. Vjerujemo u Boga i sve, što je objavio, jer je on vjekovita istina: ufamo se u Boga i nadamo, da ćemo primiti, što je obrekao, jer je on svemoguć, dobar i vjeran; ljubimo Boga, jer je on najsavršenije i svake ljubavi najdostojnije dobro.

d) Krjeposti ćudoredne (moralne, virtutes morales) zovu se one, koje uređuju našu ćud i naše vladanje prema stvorenjima, da bude onako kako je Bogu ugodno i kako ište zakon moralni.

One moralne krjeposti, koje su kao izvor ostalim krjepostima, zovu se stožerne ili glavne (virtutes cardinales). To su ove četiri: razboritost, pravednost, umjerenost i jačina.

Već Platon napominje četiri krjeposti kao prve i glavne: σοφία (mudrost), σωφροσύνη (trijeznost), δικαιοσύνη (pravednost). καρδία (srčanost). I sv. pismo napominje ih: »ako tko ljubi pravdu, njezini su plodovi velike krjeposti: jer ona uči trijeznost i razboritost i pravednost i jačinu, od kojih nema ništa korisnijega u životu ljudima« (Mudr. 8, 7).

1. Razboritost (prudentia) uči i upravlja čovjeka, da svagda odabere što je zgodnije t. j. što ga bolje može potpomagati, da postigne vječno spasenje.

2. Pravednost (justitia) uči i upravlja čovjeka, da svakomu dade što mu pripada.

3. Umjerenost (temperantia) uči i upravlja čovjeka, da vlada sâm sobom i da tjelesne požude pokorava razumu. Umjeren je onaj, koji tjelesnih naslada uživa samo toliko, koliko dopušta zakon moralni.

4. Jačina (fortitudo) čini čovjeka spremnim u izvršivanju dobrih djela svladati svaku prepreku i podnositi svaku nevolju. Jak je onaj, kojega nikakova tegoba ni nevolja ne može da odvrati od dobra.

Sve ostale moralne krjeposti (kao na pr. bogoljubnost, podatljivost, smjernost, čistoća itd.) ishode iz stožernih, pa se toga radi zovu izvedene (virtutes deductae).

5. e) Krjeposti nesavršene iliti mrtve (virtutes imperfectae, informes, mortuae) jesu one, koje ostaju u čovjeka

*

i onda, kad teško sagriješi i tijem izgubi milost Božju (posvećujuću). Zovu se mrtve stoga, što čovjeka ne mogu spasti, kao što se i dobra djela, što ih čovjek čini ostajući u smrtnom grijehu, zovu mrtva (opera mortua), jer nijesu zaslužna za nebo. — Naprotiv dok ima čovjek milost Božju (posvećujuću) i dok u njega vlada ljubav k Bogu, i krjeposti, što ih čovjek ima, jesu žive i savršene (virtutes perfectae, formatae, vivae). Zato se i zove bogoslovska krjepost ljubavi »kraljica, mati i korijen svih krjeposti«; ona daje svim krjepostima svrhunaravnu vrijednost i bez nje nijedna krjepost ne može da spase čovjeka I. Kor. 13, 1 sl.

f) U krjepostima može čovjek i napredovati i nazadovati. Što je čovjek revnosniji u izvršivanju dobrih djela, to većma u njega krjepost jača, a što je mlitaviji i nemarniji u dobru djelovanju, to se većma u njega krjepost slabi. Savršena krjepost, u kojoj je čovjek pomoću milosti Božje tako napredovao, da je krjepost njegova daleko nad običnom vrlinom krjeposnih ljudi, — zove se junačka (virtus heroica). Ugledi junačkih krjeposti jesu sveci Božji.

3. Krjepost je najdragocjenije i najplemenitije blago, koje čovjek u sadašnjem životu imati ili postići može. Krjepost naime

a) čini, da u čovjeka vlada red, da u njega duh gospoduje nad tijelom, a strasti i požude da su podložne razumu; ona daje čovjeku pravu čast, pravo dostojanstvo i pravu duševnu ljepotu. Zato svatko poštuje krjepost, pa bio čovjek koliko mu drago nevaljao i pokvaren, on ipak cijeni krjepost barem u drugoga, jer ima pouzdanje u čovjeka krjeposna.

b) Krjepost čini te čovjek miran život provodi; ona stišava požude, čini čovjeka zadovoljnim sa onim, što mu je Bog dao; po njoj čovjek uživa pokoj duše, koji uzalud traži u slastima ovoga svijeta; krjepost čini, da čovjek može i najveće nevolje mirno i radosno podnijeti[1]).

[1]) „Tantus est splendor honestatis, ut vitam beatam efficiant tranquillitas conscientiae et securitas innocentiae . . . Est beatitudo et in doloribus, quos plena virtus comprimit et coërcet, ipsa sibi domesticis opibus abundans". S. Ambrosius, De offic. l. II. c. 1. n. 4.

c) Sva su ostala zemaljska dobra (kao na pr. časti, bogatstvo, slasti i t. d.) tašta i prolaźljiva, svaki ih čovjek i ne može pribaviti, a tko ih ima, lako ih može izgubiti i protiv svoje volje; ona sama po sebi ne čine čovjeka ni dobra, ni sretna ni zadovoljna, pače ona mu zadavaju mnogo truda, mnogo brigâ i mukâ (Prop. 2, 8. sl.) i lako čovjeka zavode na kojekakva grješna i rđava djela. Jedina je krjepost, koju može svatko steći, i koju čovjeku nitko ne može oteti, ako je on sam ne odbaci; jedna je krjepost, koja čovjeka uzvišuje i čini ga Bogu ugodnim; nju jedinu čovjek sa sobom prenosi u vječnost pred sud i prijestol Božji. Zato i veli sv. pismo: »Pravednost (krjepost) je vjekovita i besmrtna« (Knj. mudr. 1, 15). »Recite pravedniku da će mu dobro biti« (Is. 3, 10). »Pravednici (krjeposnici) živjet će u vijeke i u Gospodina je plaća njihova«. (Knj. mudr. 5, 16 sl.).

Poglavlje peto.

O moralnom zlu iliti o grijehu.

§ 19.

Što je grijeh. Različite vrste grijehova.

1. Grijeh jest svojevoljno odstupanje od zakona Božjega (Peccatum est voluntarius recessus a lege Dei). — »Grijeh je« — veli sv. Augustin[1]) — »govor ili djelo ili želja protiv vječnoga zakona Božjega« (Peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei aeternam).

Čovjek dakle griješi, kada znajući i od svoje volje ili čini ono, što zakon Božji (zakon moralni) zabranjuje ili ne čini ono, što zakon Božji (zakon moralni) zapovijeda.

Grijeh se u sv. pismu naziva prestupak (praevaricatio), jer čovjek griješeći prestupa međe od Boga postavljene t. j. zakon Božji; oglušak i nepokornost (inobedientia), jer je čovjek, kad griješi, neposlušan Bogu; otpad (παράπτωμα), jer čovjek kada griješi, otpada od Boga, odmeće se od svoje posljednje svrhe; bezakonje (iniquitas), jer čovjek griješeći krši zakon Božji; lutanje (aberratio),

[1]) C. Faustum XXII. 27. Ips. S. Thom. I. 2. qu. 71. a. 9.

jer čovjek, kada griješi, zalazi s pravoga puta; bezbožnost (impietas), jer je grijeh uvreda Božja; bezumlje i ludost (stultitia, insipientia), jer čovjek griješeći sam svoju dušu baca u najveću nevolju i u vječno osuđenje.

Sva ta imena pokazuju, da je bivstvo osobnoga grijeha zla i pokvarena volja, kojom se čovjek suproti Bogu i ne će, da se njegovo mišljenje i djelovanje podudara s voljom Božjom (zakonom moralnim).

Grijeh se izvršuje voljom. Zato se čovjeku samo ono zlo djelo prima za grijeh, koje je on učinio i izvršio svojevoljno. Čovjek dakle griješi dušu, kada

a) znade, da je ono, što radi ili što je nakan učiniti, zlo t. j. protivno zakonu Božjemu; i kada

b) slobodnom odlukom svoje volje pristaje na ono, što zna i drži za zlo.

2. Grijesi su različiti. Poglavite vrste grijehova jesu ove:

a) Grijesi protiv Boga, protiv bližnjega i protiv samoga sebe (Peccata in Deum, in proximum, in se ipsum). Svaki je grijeh prestupanje koje dužnosti. A budući da dužnosti određuju, kako da se čovjek vlada prema Bogu, prema bližnjemu i prema samomu sebi, stoga čovjek prestupajući koju dužnost griješi se ili o Boga (takav je grijeh na pr. bezvjernost, huljenje na Boga), ili o bližnjega (takav je grijeh na pr. krađa, potvoranje) ili o samoga sebe (takav je grijeh na pr. neumjerenost).

b) Grijesi učinom (peccata commissions) i grijesi propuštanjem (peccata omissionis); čovjek griješi, ili čineći ono, što zakon moralni zabranjuje, ili ne čineći ono, što zakon moralni zapovijeda.

c) Grijesi tjelesni (peccata carnalia) i grijesi duhovni (peccata spiritualia), kako već čovjek od svoga grijeha ima ili tjelesnu ili duhovnu nasladu.

d) Grijesi mišlju (peccata cordis), grijesi riječju (peccata oris) i grijesi djelom (peccata operis), kako već grijeh biva ili samo nutarnjim načinom tako, da ostaje u duši (na pr. grješna želja i namjera) ili također

izvanjim načinom t. j. govorom ili drugim djelom, da se čuti ili vidjeti može.

e) Grijesi iz neznanja (peccata ignorantiae), grijesi iz slabosti (peccata infirmitatis) i grijesi iz pakosti (peccata malitiae).

Grijeh iz neznanja biva, kada čovjek radi što je protivno zakonu Božjemu, a sam je po svojoj nemarnosti kriv tome, što ne zna, da je ono, što radi, protivno zakonu Božjemu. (Isp. §. 15. pod 3.).

Grijeh iz slabosti biva, kada se čovjek doduše suproti napasti i zloj požudi, ali ga na posljetku ipak napast svlada i zla požuda. Kada čovjek tako zgriješi, slabost donekle umanjuje krivnju njegovu, ali ga ne izgovara od svake krivnje. Čovjek ako i jest po istočnom grijehu slab i nemoćan za izvršivanje dobrih djela, ipak može sve podnijeti i svemu odoljeti pomoću milosti Božje, koja mu nikada nedostaje. »Vjeran je Bog — uči sv. Pavao (I. Kor. 10, 13) — koji ne će pustiti, da se iskušamo većma nego što možemo, nego će učiniti s iskušanjem i kraj, da možemo podnijeti«. (Filiplj. 4, 13).

Grijeh iz pakosti biva, kada čovjek navalice čini ono, što znade, da je zlo.

f) Grijesi vlastiti (peccata propria) i grijesi tuđi (peccata aliena).

Grijesi vlastiti zovu se ona grješna djela, koja čovjek sam izvršuje. No i grješno djelo, koje nijesmo mi izvršili već drugi neko, prima se nama za grijeh, ako smo ga pri tom potpomagali i bilo na koji način hotimice drugoga navratili, da je ono grješno djelo izvršio. Takovi grijesi, koje jedni čine, ali se oni i drugima primaju za grijeh, zovu se tuđi grijesi. (Ps. 18, 13; I. Tim. 5, 22; Efes. 5, 11.).

g) Grijesi teški (veliki) i laki (mali).

§ 20.

Grijesi teški i laki.

1. Zloća i krivnja nije jedna i ista u svakom grijehu, već je u nekim grijesima veća u drugima manja. I sv. pismo

jedne grijehe isporeduje trunu a druge brvnu[1]), jedne isporeduje dugu od deset tisuća talenata, a druge dugu od sto dinara[2]). Tu je razliku među grijesima pokazao Isus Krist i riječima, što ih reče svomu sudiji Pilatu: »Onaj, koji me predade tebi, ima veći grijeh« (Iv. 19, 11.).

Ima dakle i većih i manjih grijeha; zato razlikujemo teške grijehe (peccata gravia), koji se zovu i smrtni grijesi (peccata mortalia), i lake grijehe (peccata levia), koji se zovu i oprosni grijesi (peccata venialia).

2. Teški grijeh zove se i smrtni grijeh, jer njim gubi duša milost Božju (posvećujuću) i život svrhunaravski, a dobavlja se vječne smrti t. j. vječnoga osuđenja. Laki grijeh ne lišava čovjeka milosti (posvećujuće), nego samo slabi u njega život duhovni, a zove se oprosni grijeh, jer nam se lakše oprašta i jer možemo oproštenje tih grijehova ne samo zadobiti u sakramentu pokore nego i drugima dobrim djelima u Boga izmoliti.

Da ima i oprosnih grijeha t. j. takovih grijeha, koji rane dušu, ali joj ne uzimlju posve milost i prijateljstvo Božje, to jasno uči objava Božja. Sv. pismo govori o grijesima, koji »su k smrti«, i o grijesima, koji »nijesu k smrti« (I. Iv. 5, 16.). Sv. apostol Jakov piše: »U mnogim stvarima pogrješujemo svi« (Jak. 3, 2); a sv. Ivan apostol: »Ako rečemo, da grijeha nemamo, sebe varamo i istine nema u nama« (I. Iv. 1, 8). To valja i o pravednicima. Dakle mogu i pravednici griješiti, a da ostaju pravedni i da im grijeh ne uzme milosti Božje. Pače sv. pismo kaže: »Doista nema čovjeka tako pravedna na zemlji, koji ne griješi« (Prop. 7, 20), pa zato treba, da i pravednici mole u molitvi Gospodnjoj: »Otpusti nam duge naše« (Mat. 6, 12).

---

[1]) Mat. 7, 3 sl.: „Zašto vidiš trun u oku brata svojega, a brvna na oku svojem ne osjećaš? Ili kako možeš reći bratu svojemu: brate! daj da izvadim trun iz oka tvojega, kad sâm ne vidiš brvna u oku svojem? Licemjere! izvadi najprije brvno iz oka svojega; pa ćeš onda vidjeti izvaditi trun iz oka brata svojega".

[2]) Mat. 18, 21 sl. Priča o nemilosrdnom sluzi.

3. Koji su grijesi teški iliti smrtni, možemo donekle već razumom razabrati, a jasnije nam to pokazuje objava Božja.

Težak je bez sumnje grijeh, kojim se mnogo narušava moralni red i čovjek mnogo udaljuje od onoga, što zakon moralni ište. Što je veća dužnost, od koje čovjek odstupa, što je oštrija zapovijed, protiv koje radi, što je veća stvar, u kojoj narušava moralni red, to je veći i teži grijeh.

Jasnije nam teške grijehe izlaže objava Božja. Teški su jamačno grijehovi,

a) za koje sv. pismo kaže, da vapiju k nebu kano da izazivaju srdžbu i osvetu Božju na one, koji takove grijehe čine.

Tako reče Bog Kainu: »Što učini? Glas krvi brata tvojega viče sa zemlje k meni« (I. Mojs. 4, 10); sv. Jakov apostol piše: »Gle! viče plaća vaših poslenika, koji su radili njive vaše i vi ste im otkinuli, i vika njihova dođe do ušiju Gospodnjih« (Jak. 5, 4.).

Katekizam nabraja ova »četiri grijeha što k nebu vapiju«: 1. ubistvo hotimice učinjeno; 2. Sodomski grijeh (I. Mojs. 18, 20); 3. tlačenje ubogih, udovica i sirota (Crkv. 35, 18); 4. sustavljanje zaslužene plaće.

b) Teški su grijesi onakova djela, za koja sv. pismo kaže, da su »djela tamna« (Rimlj. 13, 12), djela »gadna i mrska Gospodinu«, da »zaslužuju smrt oni, koji takova čine« (Rimlj. 1, 32), i da »teško onima, koji tako griješe«.

»Na ovo šestero mrzi Gospodin, a sedmo je gad duši njegovoj: oči ponosite, jezik lažljiv i ruke, koje proljevaju krv pravu, srce, koje kuje zle misli, noge, koje brzo trče na zlo, lažan svjedok, koji govori laž, i tko zameće svađu među braćom« (Priče Sal. 6, 16 sl.). »Dvojak poteg i dvojaka mjera, oboje je mrsko Gospodinu« (Priče Sal. 20, 10). »Teško onome čovjeku, kroz kojega dolazi sablazan« (Mat. 18, 7).

c) Teški su grijesi oni, za koje sv. pismo kaže, da oni, koji takova djela čine, »ne će imati dijela u kraljevstvu Božjem«, niti »unići u život vječni« (Mat. 25, 41 sl.), ili za koje se kaže, da se »ne će oprostiti ni na ovom svijetu ni na onom« (Mat. 12, 32.).

»Ili ne znate, da nepravednici ne će naslijediti kraljevstva Božjega? Ne varajte se: ni bludnici, ni idolopoklonici, ni preljubočinci, ni lupeži, ni lakomci, ni pijanice, ni kavgadžije, ni hajduci kraljevstvo Božje ne će naslijediti«. I. Kor. 6, 9; Efes. 5, 5 sl.

4. Da čovjek sagriješi s m r t n i m g r i j e h o m, treba ovo troje:

a) da je djelo, koje čini — bilo djelo spoljašnje bilo samo unutrašnje (grješna naslada, želja, odluka) — s a m o p o s e b i (objektivno) t e ž a k g r i j e h (gravis malitia actus);

b) da čovjek d o i s t a z n a d e, da je djelo, koje čini, težak grijeh (actualis advertentia mentis ad gravem malitiam actus); i

c) da čovjek to djelo čini p o s v e h o t i m i c e i s v o j e v o l j n o t. j. s a s v i j e m h o t e ć i i p r i s t a j u ć i (plenus voluntatis consensus).

Čovjek može samo ono hotjeti, što poznaje. Stoga ako čovjek ne zna, da je djelo, koje čini, težak grijeh, ne može se ni kazati da h o ć e učiniti težak grijeh. Ali nije od potrebe, da čovjek to znade jasno i nesumnjivo; dosta je ako mniva tako ili ako samo sumnja o tom, nije li djelo, koje čini, težak grijeh. Kada tako misli ili sumnja pa ipak čini djelo, onda je već posve pristao i nakanio se učiniti djelo pa bilo ono i težak grijeh, dakle sagriješiti teškim grijehom.

5. Čovjek griješi l a k i m g r i j e h o m, kad prestupa zakon Božji u manjoj stvari, ili ne sasvijem svojevoljno.

Može se dogoditi, da je čovjek učinio, što je protivno zapovijedi (dužnosti), koja po sebi veže pod teški grijeh, a da ipak nije sagriješio smrtnim grijehom,

a) što je sama s t v a r m a l e n a (parvitas materiae), na pr. kad je tko ukrao sitninu, koja ne vrijedi mnogo;

b) što u njega, kad je djelo činio, n i j e b i l o c j e l o v i t o n i p r o m i š l j a n j e n i p r i s t a j a n j e (imperfectio actus), na pr. kad je tko učinio veliku štetu bližnjemu ali ne sasvijem hotimice već od naglosti, iz nepomnje, ili kad nije bio sasvijem pri sebi (isp. §. 15.);

c) što je imajući n e i s t i n i t u s a v j e s t za cijelo i bez svake sumnje držao, da ono, što čini, nije težak grijeh (conscientia erronea). Isp. §. 11. 3.

§ 21.

Grdoća grijeha.

1. Tolika je p a k o s t i r u ž n o s t u grijehu i tolike su š t e t e, što ih grijeh čini čovjeku, da je grijeh u istinu n a j v e ć e z l o, koje čovjeka može zadesiti.

2. To možemo donekle već i r a z u m o m d o k u č i t i; jer

a) č o v j e k g r i j e h o m n a r u š a v a m o r a l n i r e d i z a k o n, a to je najružnije, što čovjek, kao razumno stvorenje učiniti može. U čovjeka treba da gospoduju razum i savjest; griješeći pak čovjek odvraća se svojevoljno upravo od onoga, na što ga navraćaju razum i savjest. Stoga

b) č o v j e k g r i j e h o m p o n i z u j e s a m s e b e, jer griješeći pokazuje svoju moralnu slabost i robuje svojim strastima mjesto da im zapovijeda.

c) G r i j e h o m č o v j e k g a z i s v o j e d o s t o j a n s t v o; griješeći čovjek pokazuje, da mu je više stalo do prolažljive naslade ili do tašte koristi, nego do krjeposti i zakona moralnoga. Takovo je postupanje zaista sramotno. Zato i vidimo, da se čovjek stidi svojega grijeha i da iznajprije griješi s nekim strahom i protivljenjem. A taj stid i strah nestaje tek onda, kada se čovjek već obikao grijehu. Pravo reče Spasitelj: »Svaki, koji zlo čini, mrzi na svjetlost i ne ide k svjetlosti, da ne pokaraju djelâ njegovih, jer su zla. A tko istinu čini, ide k svjetlosti, da se vide djela njegova, jer su u Boga učinjena« (Iv. 3, 21 sl.).

d) G r i j e h u č o v j e k a r a đ a z l e p l o d o v e. Grijesi čine čovjeka nezadovoljna i nevoljna, slabe mu volju za ono, što je dobro i plemenito, uništavaju u njega ljubav k istini i k nevidljivim, duhovnim (idealnim) dobrima; grijesi čine, da u čovjeka osile zle požude; uzimlju često čovjeku poštenje i dobar glas, imanje i zdravlje, i što mnoge stižu svakojake bolesti tijela i duše i rana smrt, tomu je prečesto uzrok grješan život. A najveća kazan, koju čovjek već u ovom vijeku trpi za grijeh, jesu g r i ž n j e s a v j e s t i. »N e v o l j a i t u g a na svaku dušu čovjeka, koji čini zlo; a s l a v a i č a s t i m i r svakomu, koji čini dobro« (Rimlj. 2, 9 sl.).

3. Mnogo nam jasnije objava Božja pokazuje ružnost i pakost grijeha. Osobita je izvrština vjere kršćanske, što nam otkriva zloću i grdoću grijeha i što nas tim najsilnije odvraća od grijeha i dušu našu napunja mržnjom na grijeh. Vjera kršćanska uči o grijehu ovo:

a) Grijehom se čovjek odmeće od Boga (peccatum est aversio a Deo), pa zato je grijeh najveća nepokornost i nezahvalnost, koju čovjek učiniti može.

Grijeh je najveća nepokornost, jer je Bog, od kojega se odmećemo griješeći, naš stvoritelj, naš vrhovni gospodar i zakonodavac, mi njegovi stvorovi i sluge.

Riječima, kojima je negda prorok Jeremija prekorio narod Judejski zarad idolopoklonstva, može se prekoriti i grješnik. »Poznaj i vidi, da je zlo i gorko, što si ostavio Gospodina Boga svojega, što nema straha mojega u tebi veli Gospodin. Ti izlomi jaram moj, ti raskide sveze moje, i ti reče: neću biti sluga«. (Jerem. 2, 5. 20. Isp. Dan. 5, 22 sl.).

Grijeh je najveća nezahvalnost, jer je Bog, od kojega se odmećemo griješeći, naš najveći dobrotvor, naš najbolji i najmilostiviji otac, od kojega nam sve, što jesmo i što imamo.

»Tako li vraćate Gospodinu, narode ludi i bezumni? Nije li on otac tvoj, koji te je zadobio i načinio te i stvorio te? Boga, koji te je rodio, zaboravio si i ostavio Gospodina stvoritelja svojega« (V. Knj. Mojs. 32, 6. 18.). Tako je negda Mojsije prekoravao Israelce, tako se može prekoriti i svaki grješnik. Isp. Is. 1, 2 sl.; 5, 4 sl.

b) Grijeh je uvreda veličanstva Božjega (peccatum est offensa Dei). Kao što čovjek časti i veliča Boga ispunjajući volju Božju, tako on prestupajući zapovijed Božju t. j. griješeći uzimlje Bogu čast i poštenje, koje mu je dužan činiti t. j. on vrijeđa i besčastvuje Boga. Uvreda je pak to veća, što je viši i većega dostojanstva onaj, koji se vrijeđa, i što je niži, nevredniji onaj, koji je uvrijedio, i što je više poštovanja i zahvalnosti dužan onomu, kojega vrijeđa. S toga nema veće uvrede od one, koju čovjek čini, kad zgriješi. Pače kako je veličanstvo Božje neizmjerno, i grijeh je neizmjerna, beskrajna uvreda (offensa infinita).

Kolika je s te strane ružnost i pakost u grijehu, razabrat ćemo, ako razmislimo:

α) kako je Bog kojemu se čovjek griješeći suproti, velik, neizmjeran, stvoritelj i gospodar neba i zemlje (V. Knj. Mojs. 10, 17; Ps. 94, 3; Crkv. 1, 8.);

β) kolika je ljubav Božja k čovjeku, koliko čovjek i naravnih i svrhunaravnih blagodati prima od Boga, osobito pak koliku je ljubav k čovjeku Bog pokazao tim, što je Sina svojega poslao, da nas spase i otkupi (Jerem. 31, 3; Iv. 3, 16; I. Iv. 4, 9.);

γ) kako čovjek griješeći ne samo da ne vraća Bogu ljubavi za ljubav, nego iste blagodati Božje upotrebljava, da uvrijedi Boga. Kršćanin, kad zgriješi, uništava barem za sebe plodove muke i smrti Kristove i čini, da je za njega Sin Božji uzalud svoju krv prolio na križu. Zato i veli sv. Pavao, da kršćanin griješeći »na novo raspinje i ruži Sina Božjega« (Hebr. 6, 6; 10, 29.).

c) Grijeh je zlo, na koje Bog mrzi, i poradi kojega Bog teško kazni čovjeka. (Ps. 5, 5; Pr. Sal. 3, 31; Crkv. 12, 7).

Kako nas objava uči, Bog je za jedan grijeh teško kaznio anđele (II. Petr. 2, 4) i naše praroditelje (I. Knj. Mojs. 3, 16 sl.); on za smrtni grijeh osuđuje čovjeka na vječne muke paklene. (Mat. 25, 41).

Gorka muka i smrt Kristova pokazuju nam također, koliku kazan zaslužujemo grijehom; jer je za naše grijehe Isus Krist tako teško trpio i umr'o na križu, da za njih zadovolji pravdi Božjoj i da nam opet pribavi izgubljenu milost.

»On bi ranjen za bezakonja naša, ubijen bi za naše prijestupe, kar bi na njemu poradi mira našega i modricom njegovom ozdravismo« (Is. 53, 5).

Bog često kazni grješnika već u ovom vijeku pošiljući na nj teške bijede i nevolje. (Ps. 31, 10; Pr. Sal. 11, 21; 13, 21. Isp. V. Knj. Mojs. 11, 16 sl.: III. Knj. Kralj. 13, 1; Djel. Apost. 5, 1; 12, 23; 13, 8 sl.).

d) Grijeh je najveće, pače jedino zlo. Sva ostala zla kao na pr. bolest, nevolja, siromaštvo itd. mogu čo-

vjeku biti na korist duhovnu, mogu ga utvrđivati u krjeposti i biti mu prigoda za izvršivanje dobrih i zaslužnih djela, kao što uči sv. Pavao: »onima, koji ljube Boga, sve ide na dobro« (Rimlj. 8, 28). No od grijeha čovjek nema nikakove koristi za svoju dušu, već samo štetu, jer grijeh rastavlja čovjeka s Bogom i samo ranjava i grdi dušu. Zato i kaže sv. pismo: »Svi, koji čine grijeh i bezakonje, neprijatelji su svojoj duši« (Tob. 12, 10). »Tko ljubi bezakonje, nenavidi dušu svoju« (Psalm. 10, 6).

4. Sve to valja osobito o s m r t n o m iliti t e š k o m g r i j e h u. Smrtnim grijehom čovjek

a) gubi prijateljstvo, ljubav i milost Božju (Ezek. 33, 18: Is. 59, 2);

b) pribavlja sebi vječno osuđenje (Hebr. 10, 27; Mat. 8, 12; Luk. 16, 22);

c) gubi sve zasluge, koje je stekao za nebo, i pravo na vječno blaženstvo (Ezek. 18, 24);

d) izgubivši milost (posvećujuću) ne može više da tvori dobra djela, koja bi bila zaslužna za život vječni. (Iv. 15, 4 sl.).

5. Ali i o p r o s n i je g r i j e h veliko z l o, jer je ipak grijeh, uvreda Božja i rana duše. Ti grijesi, pa učinio ih čovjek makar koliko, doduše ne čine zajedno smrtan grijeh (peccata venialia utcunque multiplicata non efficiunt peccatum mortale) niti lišavaju dušu milosti posvećujuće, no takovim grijesima čovjek gubi mnoge milosti, što bi ih inače primio od Boga, i zaslužuje, da ga Bog kazni. Budući da »ne će u nebo ući ništa pogano« (Odkriv 21, 27), čovjek ne može uljesti u vječno blaženstvo, dok nije i za takove grijehe učinio zadovoljštinu pravdi Božjoj ili u ovom vijeku ili u čistilu. Napokon i oprosni grijeh umanjuje u čovjeka moralnu snagu, poput bolesti slabi mu život svrhunaravni i zavodi ga pomalo i na teške grijehove. »Tko ne mari za malu stvar« — veli sv. pismo (Crkv. 19, 1) — »pomalo propada«.

Stoga nas objava Božja tako silno opominje, da se č u v a m o s v a k o g a g r i j e h a.

»Sinko! bježi od grijeha kao od zmije. Zubi lavovi su njegovi zubi, koji ubijaju duše ljudske. Kao mač oštar na obje strane svako je bezakonje, i njegovoj rani nema lijeka« (Crkv. 21, 2. sl.). »Svega vijeka svojega na umu imaj Boga, i čuvaj se, da ikad pristaneš na grijeh i zanemariš zapovijesti Gospodina svojega«. (Tob. 4, 6). — »Ne boj se, sine moj!« — opominjaše stari Tobija svoga sina (Tob. 4, 23) — »ubog život doduše provodimo, ali ćemo imati mnogo dobra, ako se budemo bojali Boga i u k l a n j a l i s v a k o m u g r i j e h u i činili dobro«.

§. 22.

Postajanje i siljenje grijeha.

1. Grijeh postaje, što čovjek zlo upotrebljava slobodu, koju mu je Bog dao. Grijeh se u čovjeka najprije rađa u srcu i grješna su djela tek rod i posljedak rđava mišljenja, što je zavladalo srcem. Zato i kaže Krist Gospodin: »Usta govore od suviška srca. Dobar čovjek iz dobre klijeti iznosi dobro; a zao čovjek iz zle klijeti iznosi zlo« (Mat. 12, 35). »Od srca izlaze zle misli, ubistva, preljube, krađe, lažna svjedočanstva, hule na Boga« (Mat. 15, 19).

2. Začetak je grijehu »z l a m i s a o« t. j. pomisao (ponajviše o rđavu djelu), koja u čovjeku budi želju za onim, što je protiv zakona Božjega. Zla misao nije sama sobom grijeh, već n a p a s t, koja čovjeka mami i potiče na grijeh. Čovjek pak može

a) o d b i j a t i z l u m i s a o i onu neurednu požudu, koja je u njega nastala od zle misli, on se može svom dušom odvraćati od toga i koliko do njega stoji nastojati, da tu misao istisne iz duše. To će reći o d o l i j e v a t i napasti, n a d v l a đ i v a t i napast, i tako treba da činimo, kad nas god snađe i napastuje kakova zla misao. — No čovjek može i

b) p r i s t a t i n a z l u m i s a o i na onu neurednu požudu, koja je u njega nastala od zle misli, on može dragovoljno zabavljati se u tom i iz toga crpati neku slast. To je »g r j e š n a n a s l a d a« (delectatio morosa) i kad čovjek tako čini, zaista griješi. Kad čovjek crpa slast iz toga, što mu duša misli na zlo i teži na grješna djela, kad se čovjek svojevoljno u mislima naslađuje onim, što zabranjuje zakon Božji, onda čovjek svoje-

voljno odstupa od zakona Božjega i izbira ono, što je protiv volje Božje, — a to će upravo reći g r i j e š i t i.

Grješna je naslada toliki i takav grijeh, koliki je i kakav grijeh ono rđavo djelo, kojim se čovjek u mislima naslađuje.

Grješna je također naslada, kad se čovjek r a d u j e t o m u, što je grješno djelo učinio (gaudium de peccato commisso), ili kad m u j e ž a o, što nije učinio grješno djelo, koje je mogao učiniti (tristitia de peccato omisso).

N a p o m e n a. Budući da se grijeh čini voljom t. j. slobodnim pristajanjem na zlo, s toga misliti na rđava djela, govoriti o njima ili slušati, kad se o njima govori, nije već samo sobom grijeh, nego samo onda, kad to čovjek čini od opake volje t. j. zato, što mu se mili ono rđavo djelo, na koje misli.

3. Od grješne naslade postaje »g r j e š n a ž e l j a« (desiderium pravum) t. j. grješna naslada, ako se ne svlada, sve silnije podražuje i mami čovjeka tako, da čovjek postaje i spreman učiniti rđavo djelo, pa bi to djelo i učinio, da ima prigode zato. Od grješne pak želje postaje lako »g r j e š n a o d l u k a« (consilium, propositum peccandi) t. j. čovjek odluči pa se i sprema na to, da izvrši grješno djelo.

Tko ž e l i ili o d l u č u j e (namjerava) učiniti što zabranjuje zakon Božji, taj očito griješi, jer se svojevoljno odmeće od zakona Božjega. U takovoj je želji ili namjeri (odluci) toliki i takav grijeh, koliki i kakav je grijeh u onom djelu, koje čovjek hoće da učini.

Isprvice dolaze čovjeku zle misli kao same od sebe; rađaju se u njega slučajno ili postaju od izvanjih prilika, u kojima se čovjek desi. Tko ih ne odbija, tomu će naskoro i omiljeti; on će se rado s njima zabavljati, pače ih i od svoje volje u sebi probuđivati. A što se više čovjek naslađuje misleći na ono, što je grješno i što se više podaje grješnim željama, to se većma gubi u njega strah od grijeha, volja se opači a savjest tupi i uspavljuje.

4. Kad čovjek grješnu namjeru izvršuje, čini »g r i j e h d j e l o m« (peccatum exterius consummatum). Grijeh djelom i grješna namjera jedan su grijeh, jer se izvanjim djelom samo dovršuje nutarnje namjeravanje. No tko je učinio grijeh djelom, skrivio je ipak više od onoga, koji je imao samo namjeru učiniti grješno djelo, ali te namjere izvršio nije, premda je imao

prigodu, da to učini. Grješna volja silnija je u prvoga nego u drugoga; a osim toga grješno djelo može i drugima nauditi, sablažnjavati ih i druga zla uzrokovati, što ne čini grješna namjera, dok ostaje u srcu.

5. Kad čovjek sagriješi, grijeh ostaje na duši kao neka ljaga i rana i čovjek stoji u grijehu, dok se ne očisti od grijeha čineći pokoru. To je grješno s t a n j e (status peccati, peccatum habituale). Ako je učinjeni grijeh bio smrtan grijeh, čovjek je izgubio milost Božju (posvećujuću) i ostaje u tom stanju, dok ne čini pokoru, kakova je potrebna, da mu bude oprošten smrtni grijeh i da opet primi milost Božju (posvećujuću).

Ako čovjek dulje ostaje u smrtnom grijehu i grijeh ponavlja, onda se većma podaje grijehu i u njega postaje sve veća volja k tomu grijehu. To je z l a ili o p a k a v o l j a (vitium). A kad u čovjeka na taj način objača zla volja i spremnost i teženje nesamo na jedan grijeh nego na mnoge i različite vrste grijehova, onda je to v o l j a i z o p a č e n a (vitiositas).

6. Kad čovjek češće ponavlja koji grijeh, privikava se tomu grijehu i otuda postaje g r j e š n a n a v i k a (consuetudo prava). Tko se obikao grijehu, u toga sve većma nestaje stida i straha od grijeha, zle ga požude i strasti osvajaju, on robuje grijehu i sve mu teže biva toga se robovanja osloboditi. Od grjehovanja i od grješnih navika može u čovjeka napokon srce kao okoreti se i okameniti te čovjek izgubi svako pouzdanje u sebe i u milost Božju, da bi mogao ostaviti se grijeha i krjeposno živjeti. Uzalud su tada sve opomene, uzalud sva prekoravanja savjesti, čovjek upravo hoće da uguši savjest, on se suproti svemu, čim ga milost Božja zove, da čini pokoru i da se popravi. To će reći h o t i m i c e o s t a j a t i u g r i j e h u i u n e k a j a n j u (impoenitentia finalis), i to je g r i j e h p r o t i v D u h a s v e t o g a, za koji grijeh kaže Spasitelj, da se ne će oprostiti ni na ovome svijetu ni na onome (Mat. 12, 32). I to je najnevoljnije stanje i biće u koje može čovjek doći po grijehu.

Budući da Sveto Pismo djela ljubavi i dobrote Božje, kao što je i dijeljenje milosti Božje, osobito daje trećoj božanskoj osobi, Bogu Duhu svetomu, stoga se kaže, da se čovjek »protivi Duhu svetomu«

(Dj. Ap. 7, 51), da »griješi protiv Duha svetoga«, kad prezire i navalice odbija milost Božju. Čovjek može na različit način protiviti se Duhu svetomu i s toga katekizam nabraja obično šest grijehova protiv Duha svetoga. Ti su grijehovi: 1. prekoredno uzdati se u milosrđe Božje (praesumptio); 2. očajavati (desperatio); 3. protiviti se priznanoj istini vjere kršćanske (impugnatio veritatis christianae agnitae); 4. zavidjeti bratu milost Božju (invidentia fraternae gratiae); 5. tvrdoglavo odbijati opomene (obstinatio); 6. ostajati hotimice u nekajanju (impoenitentia finalis).

Drugi dio.

Posebna moralka.

Poglavlje prvo.

O kršćanskom vladanju prema Bogu.

Krjeposti, koje uređuju naše vladanje prema Bogu, jesu ove: a) v j e r a (fides); b) u f a n j e (spes); c) l j u b a v (charitas); d) p o š t o v a n j e B o g a (religio).

§ 23.

O vjeri.

1. V j e r a je od Boga darovana krjepost, koja nas čini podobne i spremne, da za istinu držimo sve što je Bog objavio, i to zato, jer je to Bog objavio, koji ne može niti prevariti niti prevaren biti.

a) Vjera je »od Boga darovana krjepost«, jer je svrhunaravni dar Božji i djelo milosti njegove, koja nam razum prosvjetljuje i volju sklanja, da držimo za nesumnjivu istinu sve, što je od Boga objavljeno. »Milošću ste spaseni — veli sv. Pavao apostol (Efes. 2, 8.) — kroz vjeru i to nije od vas, dar je Božji«. Taj dar vjere primamo zajedno sa milošću posvećujućom u sv. krštenju.

b) P r e d m e t je vjere (objectum materiale fidei) Bog i sve, što je Bog objavio i što crkva Kristova kao od Boga objavljeno priznaje, uči i postavlja, da vjerujemo.

c) R a z l o g je našemu vjerovanju (objectum formale, motivum fidei) Bog, koji je prava i vječna istina, i ne može niti sam pogriješiti niti nam objaviti ono, što ne bi bilo istina.

Vjerujući podlažemo svoj razum Bogu. Vjerujući držimo za istinu nauke od Boga objavljene, ali ne zato, što sami umom svojim dokučujemo istinu tih nauka, već zato, što nam je te nauke objavio Bog, prava i vjekovita istina. I to čini, da je vjera i djelo naše volje i prava krjepost. Mnogi su naime nauci objavljeni nedokučljive tajne, pa s toga treba i volje, da takove nauke primamo za istinu. Da su objavljeni nauci sami sobom jasni i sasvim dohvatljivi, onda ne bi do nas stajalo, da ih primamo ili ne primamo za istinu, već bi nas sama njihova jasnoća i izvjesnost prinuđavala, da ih priznamo za istinu. No tada ne bismo te nauke vjerovali već dokučivali, i vjera bi prestala biti krjepost i zasluga.

Ako i jesu mnogi nauci objavljeni tajne ljudskom pameću nedohvatljive, za to nam je ipak vjerovanje razborito. Stoga, što su ti nauci nedokučljivi, ne slijedi, da su neistiniti. I u drugim stvarima ima toga mnogo, čega ne razumijemo i ne shvaćamo, a ipak priznajemo za istinu, jer nam to utvrđuje iskustvo ili vjera dostojno svjedočanstvo. Pa tako nam i istinu objavljenih nauka potvrđuju Božja svjedočanstva. Bog je naime objavu svoju obilježio takovim znakovima, po kojima se može poznati kao prava objava Božja. Tako dolazimo do poznanja, da je crkva katolička zaista prava crkva Kristova i da je ono, što crkva katolička nalaže, da vjerujemo, zaista riječ i nauka Božja. To naše poznanje osniva se na temeljitim dokazima, koji mogu dovoljno uvjeriti svakoga, koji istinu ljubi i traži. I to čini, da je naše vjerovanje opravdano i razborito.

Sav ljudski život obiteljski i društveni, svekoliko poučavanje i odgajanje osniva se na vjeri i pouzdanju u ljude i u njihove riječi. To većma dolikuje čovjeku, da s najvećim pouzdanjem drži za istinu sve ono, što je Bog objavio, jer »kad primamo svjedočanstvo čovječje, svjedočanstvo je Božje veće«. (I. Iv. 5, 9).

2. Vjera je čovjeku potrebita za spasenje. To jasno uči:

a) sv. pismo: »Bez vjere — piše sv. Pavao (Hebr. 11, 6) nije moguće ugoditi Bogu«. Krist Gospodin očito kaže: »Koji uzvjeruje i pokrsti se, spast će se; a koji ne vjeruje, osudit će se« (Mark. 16, 16; Iv. 3, 18);

b) sama stvar, jer je posljednja svrha naša svrhunaravska. Stoga nam je potrebita objava Božja i svrhunaravna svjetlost vjere, da poznamo onu posljednju svrhu, za koju nas je Bog odredio, i kako nam treba živjeti, da tu svrhu postignemo;

c) crkva, koja uči, da je vjera »početak našega spasenja, temelj i korijen svake pravednosti«, da »bez vjere nije nikada nikomu dopalo opravdanje, niti će itko, ako u vjeri ne ostane, postići život vječni«. (Conc. Trid. sess. 6. cap. 8. — Conc. Vatic. sess. 3. cap. 3.).

Vjera a) prosvjetljuje razum, jer nas uči istine za naše mišljenje i vladanje veoma znamenite, kojih ne bismo mogli doznati svojim razumom, ili barem ne tako jasno i nesumnjivo, kako ih poznajemo vjerom. — Vjera b) hrabri volju za dobra i krjeposna djela i mnogo nas silnije od razuma slobodi u napastima i odvraća od grijeha. — Vjera nas c) tješi u nevoljama i stradanjima, čini nas strpljive i srčane i ispunjava nam srce mirom Božjim. »Pravednik živjet će od vjere« (Hebr. 10, 38); sveci »vjerom pobijediše svijet, učiniše pravdu i dobiše obećanja« (Hebr. 11, 33).

3. Vjera naša treba da je a) cjelovita, b) stalna, c) živa.

Vjera je naša cjelovita, kad vjerujemo ne samo ovo ili ono, nego sve, što je Bog objavio i što crkva katolička nalaže, da vjerujemo. Ne treba doduše, da svaki kršćanin znade sve istine Bogom objavljene (dogmate) i da ih znade kazati (fides explicita), ali treba da ima volju vjerovati i primiti za istinu sve, što je Bog objavio, bilo mu poznato ili nepoznato (fides implicita).

Svaki kršćanin treba da naročito znade ovih šest vjerskih istinâ: 1. Jedan je Bog, gospodar neba i zemlje, koji je sve stvorio, koji sve uzdržava i upravlja. 2. Tri su u Boga osobe: otac, sin i duh sveti 3. Sin Božji postao je čovjekom i otkupio nas svojom smrću na križu. 4. Milost je Božja potrebita za spasenje. 5. Duša je čovječja besmrtna. 6. Bog dobro naplaćuje, a zlo kaštiguje. Osim toga zapovijeda crkva, da svaki kršćanin znade: vjerovanje apostolsko, molitvu Gospodnju (»oče naš«), pozdrav anđeoski (»zdravo Marija«), deset zapovijedi Božjih, pet zapovijedi crkvenih i najglavnije o sv. sakramentima.

Vjera naša je stalna, kad vjerujemo ništa ne sumnjajući i kad volimo izgubiti sve i život isti nego odstupiti od vjere. (Primjer su stalne vjere krćanski mučenici).

Vjera naša je živa, kad je vjerom nadahnuto sve naše mišljenje, kad živimo i činimo onako, kako nas vjera uči.

»Kakova je korist — veli sv. pismo (Jak. 2, 14. 26) — ako tko reče, da ima vjeru, a djelâ nema? Zar ga može vjera spasti: Kao što je tijelo bez duha mrtvo, tako je i vjera bez dobrih djelâ mrtva«. Lijepo kaže sv. Gregorije Veliki: »prava je vjera, koja što riječima kaže, ne poriče vladanjem[1])«.

[1]) „Vera fides ea est, quae in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit". S. Gregor hom. 29. in Evang. n. 3.

4. Priznavanje vjere (professio fidei). Kršćanin treba ne samo da vjeruje sve ono, što je Bog objavio, već da svoju vjeru i javno pokazuje (priznaje, ispovijeda), kad je potreba. Sv. apostol Pavao kaže: »Srcem se vjeruje za pravdu, a ustima se priznaje (vjera) za spasenje« (Rimlj. 10, 10). I sam Isus Krist reče: »Koji god prizna mene pred ljudima, priznat ću i ja njega pred Ocem svojim nebeskim; a tko se odreče mene pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred ocem svojim nebeskim. Tko se postidi mene i mojih riječi i sin će se čovječji postidjeti njega, kad dođe u slavi Oca svojega« (Mark. 8, 38. Mat. 10, 32.).

Kršćanin je dužan vjeru svoju javno priznati i ispovjediti:

a) kad to od njega ište zakonita oblast;

b) kad bi ne priznavajući vjere odmetnuo se od vjere;

c) kad može ispovijedajući vjeru koristiti drugima na pr. slabe utvrditi u vjeri a nevjernika dovesti k vjeri, ili kad bi ne ispovijedajući vjere druge sablažnjavao;

d) kad drugi napadaju i pogrđuju vjeru, tada treba da kršćanin brani svoju vjeru, pa ako ne može da uzbije napadača, treba da na koji drugi način pokaže, da ne odobrava pogrđivanja vjere na pr. da ozbiljski umukne ili da ostavi društvo, u kojem se vjera pogrđuje, i t. d.

Drugo je pokazati (priznati) krivu vjeru pa bilo samo spolja (simulare fidem falsam), a drugo je ne pokazati, tajati vjeru svoju (dissimulare fidem veram). Prvo je vazda grijeh i odmetanje od vjere; drugo je dopušteno, kad god nije dužnost pokazati vjeru.

§ 24.

Grijehovi protivni vjeri.

Grijesi protiv vjere jesu:

1. Dvoumljenje, koje biva onda, kad tko svojevoljno sumnja o koječemu, što je u vjeri. Tko svojevoljno sumnja o istini kojega god članka vjere, u toga vjera nije cjelovita.

Sumnje o istini ovoga ili onoga članka vjere, koje se u kršćanina slučajno rađaju i na koje on ne pristaje, nijesu grijeh, nego napast, koju treba uzbiti.

2. Nehajanje za vjeru (indiferentisam), koje biva onda, kad tko drži, da su sve vjere jednako dobre, i da jedna toliko

vrijedi, koliko druga. To je mišljenje očito nerazložito, jer istina samo je jedna; vjere su pak različite i jedna protivna drugoj; ne mogu dakle sve biti istinite i isto vrijediti. Tim se mišljenjem ponizuje i pogrđuje prava vjera, a to je tim grješnije, što je vjera tako dragocjen i tako potrebit dar Božji. — Za vjeru je nehajan i onaj kršćanin, u kojega vjera nije živa, koji doduše nosi ime kršćansko i pripada crkvi katoličkoj, ali živi kao da nema vjere (indifferentismus practicus).

3. Herezija (poluvjerstvo haeresis), koje biva onda, kada tko hotice i tvrdoglavo drži za istinu ono, što je protivno objavljenoj nauci Božjoj. Heretik uporno ne će, da se pokori crkvi i njezinoj presudi, a ta je upornost grješna i protivljenje Bogu, jer je crkva Bogom određena čuvarica objave Božje. — Tko drži nešto za istinu objavljenu ne znajući, da se njegovo mišljenje protivi dogmatu, koji je crkva priznala, ali je inače od srca spreman svoj sud podložiti crkvi i vjerovati sve, što uči i vjeruje crkva, taj nije heretik. Takovo je mišljenje pogrješno i neznanje (haeresis materialis), ali nije grješna herezija.

4. Odstupanje od vjere, koje biva onda, kada tko ostavi vjeru i crkvu katoličku i pristupa k drugoj kršćanskoj sljedbi, ili kada se tko sasvijem odmetne od kršćanstva i prelazi na zakon nekršćanski (na pr. na zakon Muhamedov).

5. Nevjerstvo (infidelitas), koje biva onda, kad tko odbacuje vjeru kršćansku, u kojoj je odrastao, i ne vjeruje, što je Bog objavio po Isusu Kristu. Nevjerstvom kršćanin teško griješi: a) protiv Boga, jer je nevjerstvo preziranje Boga i svega onoga, što je Bogom objavljeno i naređeno za naše spasenje; — b) protiv samoga sebe, jer se bez vjere nitko ne spasava i jer se nevjerstvom čovjek najviše udaljuje od Boga, pače i svaku svezu s Bogom raskida.

»Gledajte, braćo, da ne bude kad u kome od vas zlo srce nevjerstva, da odstupi od Boga živoga« (Hebr. 3, 12). »Tko vjeruje u sina Božjega, ima život vječni; a tko je nevjeran Sinu Božjemu, ne će vidjeti života nego gnjev Božji ostaje na njemu«. (Iv. 3, 36.).

Nevjerstvo ne biva od uma nego od pokvarene volje. Koliko je god um ljudski napredovao ne može ipak dokazati, da su nauci objave kršćanske neistiniti. Tako isto nije pošlo nit će poći za rukom oboriti

ili oslabiti one dokaze, kojima se dokazuje, da je kršćanstvo zaista objava Božja, a crkva katolička zaista prava crkva Kristova. I zato vidimo, otkada kršćanstvo postoji, da su i najučevniji ljudi vjerni kršćani. Što dakle čovjeka zavodi u nevjerstvo, to nije teženje za istinom niti proučavanje prirode i svega onoga, što čovjek hoće da pozna i dokuči, već pokvarena volja, od koje čovjek zatvora oči svjetlosti objavljene istine. Stoga su uzroci nevjerstva obično ovi:

a) oholo precjenjivanje znanja, koje je tko stekao; pa stoga odbacuju vjeru ponajviše baš oni, koji su samo jednu stvar ili samo neke stvari proučili, a u druge i osobito u vjerske stvari slabo su upućeni;

b) nehajanje za vjeru, s kojega gdjekoji ne će, da tačnije prouči vjerske nauke i da ozbiljski razmišlja ono, što bi ga utvrđivalo u vjeri;

c) rđav primjer onih, koji i govorenjem i vladanjem svojim pokazuju, da malo drže do vjere; pa kad tako čine ljudi ugledni, i kad se takovo postupanje slavi kao znak prosvijetljena duha i duševne jačine, onda to smućuje slabije u vjeri i čini, da i oni gledaju na nevjernike i po njihovu primjeru sve manje drže do vjere, dok je napokon ne izgube;

d) rđav i razuzdan život. Vjerske nauke protivne su požudama čovječjega srca. Što čovjek više robuje svojim požudama, to više želi, da nije istina što uči vjera, to više pomišlja, da odbaci vjeru, jer mu je neprilična, jer ga kara i djela njegova osuđuje. Zle požude odvraćaju čovjeka od istine i od ozbiljskoga razmišljanja i čine, da čovjek smišlja i snuje, kako bi sam sebe privolio na to, da za istinu drži, što srce želi, da bi istina bilo. Već sv. Pavao reče: »neki, odbacivši dobru savjest, otpadoše od vjere« (I. Tim. 1, 19).

Da kršćanin sačuva i utvrdi vjeru, treba a) da često od Boga moli milost, da vjeruje i da ostane u vjeri; b) da se pomnjivo kloni svega, što bi ga moglo smutiti i vjeru mu uzdrmati, kao što su naročito: drugovanje s nevjernicima i čitanje bezbožnih i protiv vjere napisanih knjiga; c) da nastoji o tom, da istine vjerske što bolje pozna i što čvršće u svoju dušu usadi; d) da »živi od vjere« t. j. da se svakom zgodom opiminje kršćanskih istina i da se trsi život svoj urediti po onomu, što vjera uči i nalaže.

§ 25.

O ufanju.

1. Kršćansko je ufanje od Boga darovana krjepost, koja nas čini podobne i spremne, da poradi obećanja Božjih pouzdano očekujemo od Boga vječno spasenje i sve, što nam je za spasenje potrebito.

a) Ufanje je »od Boga darovana krjepost«, jer je svrhunaravski dar Božji, koji nam se zajedno s milošću posvećujućom uljeva u dušu u sv. krštenju.

b) Predmet je ufanju (objectum materiale spei) sam Bog, koji je naš spas i »plaća vrlo velika na nebesima«, a za tim sve milosti svrhunaravne, koje su nam potrebite; da se spasemo. Izemaljska su dobra predmet kršćanskoga ufanja, koliko su nam i ta dobra korisna za spasenje.

c) Razlog je našemu ufanju (objectum formale spei) Bog t. j. njegova dobrota, njegovo svemogućstvo i njegova vjernost. Jer je Bog dobar, zato on hoće, da se spasemo, pak nam je i obrekao sve, što je za naše spasenje potrebito, jer je svemogući, zato može dati sve, što je obrekao; jer je vjeran, zato će i održati svoja obećanja i zaista nam dati, što nam treba za spasenje. Osobito »pokazuje Bog svoju ljubav k nama, što Krist umrije za nas« i što smo se »pomirili s Bogom smrću Sina njegova« (Rimlj. 5, 8. 10.). S toga su zasluge, koje je Sin Božji Isus Krist za nas stekao svojom mukom i smrću, osobit razlog kršćanskomu ufanju; te su zasluge izvor i blago, iz kojega »crpamo milost za milošću«. (Iv. 1, 16.).

2. Ufanje je čovjeku potrebito za spasenje. To se vidi

a) iz same stvari. Samo ufanje i pouzdanje daje čovjeku volju i snagu, da radi. Zato će čovjek i svoje vječno spasenje graditi samo onda, ako ima ufanje i pouzdanje, da će zaista i dostići vječno blaženstvo;

b) iz sv. pisma. I sâm Bog nam zapovijeda, da se uzdamo u njega: »Uzdajte se u Gospodina« (Ps. 4, 6); »zacijelo se uzdajte u milost (Božju), koja Vam se donosi« (I. Petr. 1, 13); »držimo tvrdo priznanje našega nada, jer je vjeran onaj (Bog), koji je obećao« (Hebr. 10, 23).

3. Ufanje naše treba da je: a) uredno, b) postojano, c) djelotvorno, d) smjerno.

Ufanje je naše uredno, kad najprije i poglavito želimo i od Boga očekujemo vjekovita dobra t. j. spasenje i što je za

spasenje potrebito, a tek zatim zemaljska dobra, pa i ta dobra samo toliko, koliko nam mogu biti korisna za spasenje. »Ištite najprije kraljestvo Božje i pravdu njegovu i drugo će vam se sve dodati« (Mat. 6, 33).

Ufanje je naše p o s t o j a n o, kada ne dvoumimo, da Bog može i hoće, da nam dade što je za naše spasenje, i kad nam to uzdanje ništa ne može uzeti ni potresti, već ono ostaje stalno i tvrdo i onda, kad se ne ispunjavaju naše želje i molitve.

»Koji sumnja — veli sv. pismo (Jak. 1, 6, 7.) — on je kao morski valovi, koje vjetrovi podižu i razmeću. Takovi čovjek neka ne misli, da će primiti što od Boga. Koji dvoumi, nepostojan je u svim putovima svojima«.

Ufanje je naše d j e l o t v o r n o, kad uzdajući se u Boga dragovoljno i usrdno vršimo sve, što se od nas ište, da se spasemo. Vječno nam je blaženstvo doduše obećano, ali kao plaća; zato treba da to blaženstvo i zaslužimo dobrim djelima.

Isus Krist reče: »Ne će svaki, koji mi govori: gospodine! gospodine! ući u kraljevstvo nebesko, nego koji učini volju oca mojega, koji je na nebesima, on će ući u kraljevstvo nebesko« (Mat. 7, 21.).

Ufanje je naše s m j e r n o, kad se ne uzdamo suviše u sebe i u svoja dobra djela. Nitko ne može za sebe jamčiti, da vjerno sudjeljuje s milošću Božjom i da će u stanju milosti rastaviti se s ovim svijetom; a ipak je i jedno i drugo potrebito za spasenje. Zato treba, da se vazda opominjemo na svoju slabost i nepostojanost i da »gradimo spasenje svoje sa strahom i drktanjem« (Filiblj. 2, 12).

4. G r i j e h o v i p r o t i v n i k r š ć a n s k o m u u f a n j u jesu ovi:

a) n e u r e d n o u z d a n j e u m i l o s r đ e B o ž j e (praesumptio), koje biva, kad tko misli, da će ga Bog spasti, makar on sâm ništa ne uradio za svoje spasenje, ili da će mu Bog oprostiti grijehe, makar se on i ne popravio i ne kajao za svoje grijehe. — Neuredno je također uzdanje u Boga, kad tko bez potrebe i bez dovoljna razloga očekuje od Boga vanrednu pomoć i milost (na pr. čudo) kano ti kušajući, da li je Bog u istinu svemoguć i dobrostiv.

b) o č a j a v a n j e (desperatio), koje biva, kad tko navalice odbacuje sve uzdanje misleći, da Bog ne može ili da ne će da mu oprosti grijehe, ili misleći, da se ne može ostaviti grijeha i život svoj popraviti da za to nema ni dovoljne snage ni potrebite milosti. Snađu li nas takove misli treba da ih uzbijemo opominjući se, kako je Bog dobrostiv, kako »njemu nije milo, da umre grješnik, nego da se vrati grješnik sa svoga puta i da bude živ« (Ezek. 33, 11), kako je Bog »vjeran, koji ne će pustiti, da se iskušamo većma nego što možemo, već će učiniti s iskušanjem i kraj, da možemo podnijeti« (I. Kor. 10, 13).

§ 26.

O ljubavi k Bogu.

1. L j u b a v k B o g u jest od Boga darovana krjepost, koja nas čini podobne i spremne predati se Bogu, da njemu omilimo vršeći njegovu volju i s njim se ujedinimo. Ljubav k Bogu jest

a) »od Boga darovana krjepost«, jer je svrhunaravni dar Božji, koji primamo zajedno s milošću posvećujućom. »Ljubav Božja razli se u srca naša Duhom svetim, koji je dat nama«. (Rimlj. 5. 5.).

b) P r e d m e t je ljubavi k Bogu (objectum charitatis materiale) sâm Bog, najveće i ljubavi najdostojnije dobro. Drugi je predmet toj ljubavi (objectum secundarium) i svako razumno stvorenje od Boga sazdano i određeno za vječno blaženstvo, koje to blaženstvo ili već uživa (kao što su anđeli i sveci na nebu) ili postići može (kao što su duše u čistilu i svaki čovjek na zemlji). Stoga ta ljubav obuhvata i ljubav k Bogu i ljubav k bližnjemu i ljubav k samomu sebi. (Mat. 22, 39; I. Iv. 4, 12.).

c) R a z l o g je ljubavi k Bogu (objectum formale, motivum charitatis) Bog, njegova naime beskonačna dobrota i njegovo savršenstvo. Savršenstvo Božje može na dva načina biti razlog našoj ljubavi: kao savršenstvo a p s o l u t n o i kao savršenstvo r e l a t i v n o. Boga možemo naime ljubiti.

a) zato, što je Bog s â m u s e b i i s â m p o s e b i najveće i najsavršenije dobro; što je po svom bistvu istina, pravednost, svetost, dobrota, ljepota i sve, što se dobra i savršena pomisliti može. Ljubav k Bogu, koju to poznanje u nas rađa, zove se s a-

vršena (charitas perfecta, amor benevolentiae, complacentiae). — Boga možemo ljubiti

b) zato, što je Bog nama i za nas najveće dobro, što smo od njega primili i što udilj primamo nebrojene milosti i blagodati, što je on naša posljednja svrha i naše vječno blaženstvo. Ljubav k Bogu, koju u nas rađa to poznanje i pomisao na dobročinstva Božja, koja smo već primili ili koja su nam pripravljena i obećana, zove se ljubav nesavršena (charitas imperfecta, amor gratitudinis et spei). Savršenom ljubavlju ljubimo Boga njega samoga radi, a nesavršenom ljubavlju ljubimo ga poradi sebe.

2. Ljubav k Bogu potrebita je čovjeku za spasenje. Jasne su riječi Kristove: »Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom. Ovo je prva i najveća zapovijest. A druga je kao i ova: ljubi bližnjega svoga kao sam sebe. Druge zapovijesti veće od ovih nema«. (Mat. 22, 37; Mark. 12, 30 sl.; Luk. 10, 27).

Ljubav je k Bogu dostojanstvom prva krjepost, kraljica svih ostalih krjeposti; ona daje ostalim krjepostima pravu cijenu i vrijednost kod Boga i za vječnost i bez nje sve su krjeposti mrtve t. j. ne mogu nas spasti. (I. Kor. 13, 1 sl.).

Zato je kršćanin najviše dužan raditi oko toga, da ljubav k Bogu sačuva, utvrdi i umnoži.

Ljubav k Bogu množi se i utvrđuje dobrim djelima (držanjem zakona Božjega Iv. 15, 10), slabi se i umanjuje manjim grijesima, a gubi se svakim teškim (smrtnim) grijehom, jer takov grijeh lišava čovjeka milosti posvećujuće. Krjeposti vjere i ufanja ne gube se svakim teškim grijehom, već samo grijesima, koji su tim krjepostima upravice protivni.

3. Naša ljubav k Bogu treba da je a) svrhunaravska, b) nada sve velika, c) djelotvorna.

Ljubav je k Bogu svrhunaravska, kad nas na ljubav privoljava dobrota Božja, kako tu dobrotu poznajemo vjerom.

Vjera nas uči, da je Bog smilovao se na grješna čovjeka i »tako ljubio svijet, da je poslao svoga Sina, da nijedan, koji u njega vjeruje, ne pogine, nego da ima život vječni« (Iv. 3, 16); vjera nas uči, da je

Sin Božji iz ljubavi k nama postao čovjekom i svoj život dao u otkup za nas (Mat. 20, 28); da nas Duh sveti iz ljubavi k nama posvećuje i oživljava i čini, da smo djeca Božja i zajedničari kraljevstva nebeskoga (Rimlj. 8, 14 sl.). Ti razlozi i te istine treba da nas privole, da ljubimo Boga od sve duše (1. Iv. 3, 16; 4, 9 sl.).

Ljubav je k Bogu nada sve velika, kad ljubimo Boga više nego sve drugo pak smo spremni prije sve izgubiti i pretrpjeti nego grijehom uvrijediti Boga i izgubiti njegovu milost i ljubav. Ne treba da je ljubav k Bogu u nas najjače čuvstvo (amor intensive summus); čuvstva nijesu sasvijem u našoj vlasti, pa zato i bistvo ljubavi nije ćućenje nego postojana volja. Mi ljubimo dakle Boga nada sve, kad nikako i nipošto ne ćemo, da odstupimo od Boga i od zakona njegova, cijeneći Boga i milost njegovu više nego ma koje dobro na ovome svijetu (amor appretiative summus).

»Tko će nas rastaviti od ljubavi Božje? Nevolja li ili tuga? ili gonjenje? ili glad? . . . ili strah ili mač? . . . Znam jamačno, da ni smrt ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sile, ni sadašnje, ni buduće, ni visina ni dubina, ni druga kakova tvar ne može nas razdvojiti od ljubavi Božje, koja je u Kristu Isusu Gospodinu našemu«. (Rimlj. 8, 35 sl.).

Ljubav je k Bogu djelotvorna, kad činimo što je Bogu ugodno t. j. kad držimo zapovijedi njegove.

Isus Krist kaže: »Tko ima zapovijesti moje i drži ih, on je onaj, što ima ljubav k meni«. (Iv. 14, 21); a sv. apostol Ivan piše (1. Iv. 5, 3): »ovo je ljubav Božja, da zapovijedi njegove držimo i zapovijedi njegove nijesu teške«. Djela su znak i svjedočanstvo ljubavi, a ljubav, koja se pokazuje samo ćućenjem i riječima, nije istinska.

4. Grijehovi protivni ljubavi k Bogu. Svaki je grijeh protivan ljubavi k Bogu, no upravice protivni su toj ljubavi ovi grijesi:

a) duhovna lijenost (acedia), od koje se čovjek jedi, što ga stoji truda i odricanja, da sačuva milost i prijateljstvo Božje, pa mu dodijava služiti Bogu i vršiti volju njegovu;

b) mržnja na Boga (odium Dei), koja je ili samo u srcu ili se pokazuje i djelima na pr. pogrđivanjem Boga i uredaba njegovih.

§ 27.

O krjepostima, što ih rađaju vjera, ufanje i ljubav k Bogu.

Vjera, ufanje i ljubav k Bogu, te su tri bogoslovske krjeposti osnov kršćanskomu i Bogu ugodnu životu. Stoga je kršćanin prije svega dužan krjeposti čuvati i utvrđivati. Zato je korisno pače i potrebito, da kršćanin češće te krjeposti u sebi budi i da čini djela tih krjeposti (elicere actus virtutum theologicarum) t. j. da govori molitve i riječi upravljene Bogu, kojima izjavljuje vjeru, ufanje i ljubav k Bogu. To valja osobito činiti, kad nas snađe velika pogibao ili napast, kad primamo sv. sakramente, kad pribivamo sv. misi, i t. d., a preporučuje se, da to činimo svaki dan kod jutarnje i večernje molitve.

Od vjere, ufanja i ljubavi rađaju se i druge krjeposti, koje uređuju naše vladanje prema Bogu. Te su krjeposti:

1. Strah Božji t. j. kršćanin ljubeći Boga od svega srca boji se, da ne bi uvrijedio i razgnjevio Boga, pa se stoga čuva od svakoga grijeha a osobito od grijeha smrtnoga.

Strahu Božjemu protivi se: a) zaboravljanje na Boga, koje čini, da čovjek sagriješivši ostaje u grijehu i pokoru odgađa od dana do dana; b) strah od ljudi, od kojega se čovjek više boji ljudi nego Boga i spreman je griješiti i dužnosti svoje ne ispunjavati, da se ne zamjeri ljudima.

2. Staranje za slavu Božju. Kršćanin, u kojega je živa vjera i žarka ljubav k Bogu, od svega srca želi i moli, da »se sveti ime Božje« i da »dođe kraljevstvo Božje« (Mat. 6, 9. 10.). Zato mu je žao, kad gleda, kako bezbožni i opaki ljudi naučavaju bezbožne i pogubne nauke, kako kvare druge i odvraćaju od Boga i od zakona njegova; on se, što je do njega, protivi tomu postupanju i pomaže, da se među ljudima što više rasprostranjava poznanje i poštovanje pravoga Boga i kršćansko krjeposno življenje.

3. Poslušnost Bogu. Ljubav k Bogu čini čovjeka i poslušnim Bogu. Što tko više ljubi Boga, to više teži na to, da se sve misli, riječi i sva djela njegova slažu s voljom, Božjom, da u svemu izvrši volju oca nebeskoga (Iv. 4, 34.). On se toj volji

Božjoj podlaže i predaje osobito kad ga bijede i nevolje snađu, znajući, da »onima, koji ljube Boga, sve ide na dobro« (Rimlj. 8, 28), pa zato prima od Boga s jednakim zadovoljstvom i dobro i zlo. Vjera i ljubav k Bogu čine, da se kršćanin kad mu je stradati, ugleda na Spasitelja, koji u samrtnoj muci moljaše: »Oče! ne moja volja, nego tvoja da bude« (Luk. 22, 42). — Naprotiv znak je, da je vjera oslabila a ljubav k Bogu ohladnjela, kad čovjek stane vrnčati i vikati na Boga i na promisao Božji, ako mu ne ide sve od ruke i ako ga snađe nevolja.

5. Strpljivost, kojom kršćanin ponizno podlažući volju svoju volji Božjoj postojano podnosi muke i stradanja. Nije to kršćanska strpljivost, kad tko oholo snosi zlo, jer se ne može oprostiti od zla, jer misli, da čovjeku zlo dosuđuje neumoljiv i nepromjenit usud i tomu se usudu pokorava od sile i nevolje. Kršćanska je strpljivost u tome, da mirno, smjerno i dragovoljno podnosimo sve boli i nevolje želeći samo to, da se i na nama izvrši volja Božja. Ta smjernost i dragovoljnost u snošenju patnjâ djelo je žive vjere i ljubavi k Bogu.

Vjera tješi kršćanina i uči ga, da stradanja i kušanja dolaze od Boga, koji ih pušta na nas, jer nas ljubi i jer hoće, da i mi trpljenjem pokažemo svoju ljubav k njemu. »Sine moj — veli sv. pismo (Prič. Sal. 3, 11) — ne puštaj u nemar karanja Gospodnja, niti gubi volje, kad te on pokara, jer koga ljubi Gospodin, onoga i kara« (Hebr. 12, 5 sl.). Vjera opominje stradaoca, da se ugleda na propetoga Spasitelja, jer »i Krist postrada za nas i nama ostavi ugled, da idemo njegovim tragom« (I. Petr. 2, 21). Vjera uči kršćanina, kako je »trebalo, da i Krist pretrpi i da uđe u slavu svoju« (Luk. 24, 26), pa tako da i »nama valja kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje« (Djel. Ap. 14, 21). Vjera nam pokazuje, kako sav život Kristov ne bijaše drugo nego križ i mučeništvo, pa kako i nas tek stradanje i trpljenje čini slične Kristu. Vjera napokon opominje stradaoca, i na preveliku plaću, kojom će Bog u vječnosti naplatiti njegovu strpljivost. »Naša laka sadašnja nevolja donosi nam vječnu i od svega pretežniju slavu« (II. Kor. 4, 17). »Stradanja sadašnjega vremena nijesu ništa prema slavi, koja će nam se javiti« (Rimlj. 8, 18). Tako vjera tješi i ublažuje, a ljubav k Bogu slobodi kršćanina, kad ga nađu nevolje i bijede.

6. Srčanost i hrabrost, kojom kršćanin ljubi križ i želi, da strada i trpi iz ljubavi k Bogu. Junačka je to ljubav k propetomu Spasitelju i u toj ljubavi tolika tajnosna moć, da stradalac na posljetku tako zamiluje stradanje, da ga se ne bi

oprostio, kad bi ga se i mogao oprostiti. Vršak te srčanosti jest želja za mučeništvom i radost, kojom se tko raduje, što može poradi Krista, za ime i za slavu njegovu trpjeti muke i umrijeti (Dj. Ap. 5, 41).

§ 28.

O poštovanju Boga uopće.

1. Budući da je Bog naš stvoritelj i naš vrhovni gospodar, treba da ga i poštujemo. Krjepost, koja nas nagoni, da poštujemo Boga i dužno mu poštovanje pokažemo, zove se r e l i g i j a (virtus religionis) iliti b o g o š t o v l j e.

Poštovanje Boga je dvojako: n u t a r n j e (cultus Dei internus) i s p o l j a š n j e (cultus Dei externus).

N u t a r n j e poštovanje Boga biva duhom i srcem; to su bogoljubne misli, želje i ćućenja, što ih za Boga u duši njegujemo. Tako možemo mišlju i srcem slaviti Boga, uzdati se u njega, moliti se njemu, zahvaliti mu za dobročinstva, podložiti se volji njegovoj i t. d.

S p o l j a š n j e poštovanje Boga biva izvanjim djelima, koja se čine na slavu i poštenje Božje i kojima pokazujemo ono poštovanje Boga i ona bogoljubna ćućenja, što ih imamo i njegujemo u srcu. Takova su djela na pr. molitva, svetkovanje blagdana, zakletva i t. d.

2. Č o v j e k t r e b a d a p o š t u j e B o g a i s p o l j a š n j i m d j e l i m a; jer

a) čovjek je stvorenje Božje i ima od Boga i dušu tijelo. Stoga treba da služi Bogu i da ga poštuje ne samo dušom (t. j. nutarnjim načinom) nego i tijelom (t. j. spoljašnjim načinom).

b) Čovjek već po svoj naravi pokazuje spoljašnjim djelima ono, što u srcu ćuti, s toga će i nutarnje poštovanje Boga, ako je istinito, nagoniti čovjeka, da čini i izvanja djela na čast i slavu Božju.

c) Spoljašna bogoštovna djela opominju čovjeka na vjerske istine, i bude u njega bogoljubne misli i ćućenja. S toga je spo-

d) Ne samo pojedinac nego i društvo ljudsko treba da poštuje Boga, a to se poštovanje može činiti samo javnim djelima, koja se vide i naočigled vrše.

e) Bog je i sam naredio, da ga ljudi štuju spoljašnjim djelima.

U s t a r o m zavjetu odredio je Bog i mjesto za javnu službu Božju (sv. šator) i djela bogoštovna (žrtve) i dane, u koje da mu se čini osobita čast (praznike). U n o v o m zavjetu naredio je Isus Krist euharistiju kao nekrvnu žrtvu novoga zavjeta i svete sakramente i tako osnovao službu Božju, koja treba da se u crkvi njegovoj vrši do svršetka vijeka i svijeta. Već o prvim kršćanima pripovijeda sv. pismo: »ostaše jednako u nauci apostolskoj i u zajednici u lomljenju hljeba i u molitvama« (Dj. Ap. 2, 42.).

3. Poštovanje Boga ište, da p o š t u j e m o i s v e c e B o ž j e na nebesima. Poštovanje, koje činimo i pokazujemo svecima Božjima različno je od poštovanja, koje imamo i činimo Bogu. B o g u s e k l a n j a m o (adoratio), a s v e c e B o ž j e s a m o š t u j e m o i p r i z i v a m o (veneratio et invocatio).

B o g u s e k l a n j a m o, jer je početak i svrha svih stvari, naš stvoritelj i naš vrhovni gospodar, kojemu smo u svemu i sasvijem podložni (cultus latriae).

S v e c e i anđele š t u j e m o i p r i z i v a m o, jer su prijatelji i ugodnici Božji, koji nam mogu odvjetovanjem svojim izmoliti mnoge milosti od Boga (cultus duliae).

B l a ž e n a j e d j e v i c a M a r i j a na nebesima uzvišena nad svim svecima i anđelima; ona se nad svjema ističe dostojanstvom i visočanstvom (jer je mati Sina Božjega), izobiljem milosti (jer je »milosti puna« Luk. 1, 28), i zaslugama i krjepostima (jer je najsvetija). Zato štujemo bl. djevicu Mariju na osobit način i prizivamo s većim pouzdanjem (cultus hyperduliae).

4. Čineći Bogu čast spoljašnjim djelima treba da bogoštovna djela vršimo p o b o ž n o i p r i s t o j n o.

P o b o ž n o s t (devotio) je krjepost, koja nas čini spremne, da dobrovoljno i lako prigrlimo što je god na slavu i štovanje

Boga. Nutarnja pobožnost treba da oživljava naša bogoštovna djela t. j. treba da ta djela činimo dragovoljno i radosno imajući u srcu one bogoljubne misli i ćućenja, što ih tim djelima pokazujemo. Spoljašnje poštovanje Boga bez svake nutarnje pobožnosti bilo bi lažljivo i pretvaranje.

P r i s t o j n o s t (decentia) dolikuje čovjeku svagdje a naročito kad izvršuje djela ozbiljska i sveta naočigled drugih. Stoga treba da je naše vladanje, kad činimo djela bogoštovna, pristojno, čedno i smjerno, da bude istinit dokaz naše nutarnje pobožnosti i da na pobožnost potakne i one, koji nas vide.

5. S p o l j a š n j e je poštovanje Boga dvojako: j a v n o iliti o p ć i n s k o (cultus publicus) i p r i v a t n o (zasebno) iliti d o m a ć e (cultus privatus, domesticus).

Na j a v n o p o š t o v a n j e Boga skupljaju se vjernici u crkvi ili na javnom mjestu. To poštovanje određuje i uređuje crkva a izvršuju i nadgledaju svećenici i drugi crkveni službenici. Crkva je naredila blagdane (crkvenu godinu) i odredila, kako da se svetkuju; ona je uredila, kako da se javna služba Božja (liturgija) obavlja i gdje i kada. Ona je naredila različite bogoštovne (liturgijske) obrede, blagoslove, osvećivanja, proštenja, procesije (litije) pobožnosti itd.

Kršćanin treba da dolazi k javnoj službi Božjoj, da pozna smisao i značenje crkvenih obreda, i da upotrebljava na svoju duhovnu korist sve ono, na što ga ti obredi sjećaju i opominju. Javno poštovanje Boga donosi mnogu korist: ono čini molitvu vjernikâ jaču (Mat. 18, 19 sl.); ono množi i utvrđuje u kršćanima pobožnost i bratsku ljubav, jer ljudi sastajući se u crkvi na javno poštovanje Boga, kako su god različite naravi, različita i staleža i dostojanstva, bivaju kao jedna porodica, kao djeca jednoga oca nebeskoga.

P r i v a t n o iliti d o m a ć e poštovanje Boga izvršuju vjernici sami za sebe to kod kuće to u crkvi, to pojedince to više njih zajedno. Djela, kojima se to poštovanje Boga izvršuje, jesu osobito: molitva, naročito zajednička jutrnja i večernja molitva kao i molitva prije i poslije ručka i večere, za tim čitanje nabožnih knjiga, pobožna razmatranja i poučenja, pjevanje bogoljubnih pjesama, itd. I u tom pokazuje kršćanin svoju bogoljubnost i želju poštovati Boga, što kuću svoju i sobu kiti propećem i drugima svetim slikama, što se pridružuje pobožnim bratovštinama odobrenima od crkve i izvršuje njihova pravila, što s pobožne namjere kao poklonik (hodočastnik) polazi oproštenja (prošteništa) itd.

Domaće poštovanje Boga osobito zajedničko donosi mnogu korist: ono održava u porodici pobožnost, čini da se mlađi od starijih uče kršćanskim istinama i pravilima; porodica poštujući Boga zajednički

može se reći da je kano zasebna crkva, zadruga kršćanska, na koju blagoslov Božji silazi. (Kol. 3, 16).

§ 29.

O molitvi.

1. M o l i t v a je uzdizanje pameti i srca k Bogu (elevatio mentis in Deum). Čovjek moli, kad pobožno i smjerno Bogu kazuje mislima ili riječima, što želi ili što za nj u svom srcu osjeća. Moleći se Bogu možemo a) B o g a h v a l i t i i s l a v i t i, ili b) B o g u z a h v a l j i v a t i, ili c) o d B o g a nešto m o l i t i.

H v a l i m o B o g a, kad se radujemo, što je Bog beskonačno dobar i savršen i toga radi slavimo njegova savršenstva (dobrotu, pravednost, ljubav i t. d.) i njemu se klanjamo. (Ps. 65, 1 sl.; 106, 1; 144, 1, 21.).

Z a h v a l j u j e m o B o g u, kad priznajemo dobrotu Božju, što smo od Boga primili koje dobro, pa ga zato blagodarimo i uzvišujemo. (Ps. 102, 1 sl.; 115, 12 sl.; I. Solunj. 5, 18.).

M o l i m o B o g a, kad kazujemo Bogu svoje potrebe i nevolje smjernim pouzdanjem moleći ga, da nam pomogne i učini što trebujemo. (Ps. 50; 54; Luk. 11, 9).

2. Moliti se možemo Bogu m i s l i m a (molitva nutarnja, oratio interna, mentalis) i r i j e č i m a (molitva spoljašnja, oratio externa, vocalis).

Molitva n u t a r n j a, koja biva mislima (meditatio), jest pobožno razmišljanje o vjerskim istinama, kojim se utvrđuje vjera, bude bogoljubna ćućenja a volja hrabri i slobodi na krjeposna djela. Takovo je razmišljanje izvrsno djelo, pače i donekle potrebito, da sačuvamo krjepost i milost Božju. Pravednik »živi od vjere« (Rimlj. 1, 17), i da vjera doista bude pravilo za život, treba da što češće uzmemo na um što vjera uči i svjetuje i da o tome razmišljamo. (Ps. 1, 1; V. Knj. Mojs. 6, 6 sl.; Pr. Sal. 3, 1 sl.).

Molitva s p o l j a š n j a biva r i j e č i m a, jer što čovjek misli i osjeća, to izjavljuje i riječima. »Od izobilja srca usta govore«. (Luk. 6, 45.).

Potrebno je pak, da se molimo riječima i zato, a) što smo i jezik i dar govorenja primili od Boga, i toga radi dolikuje nama, da i jezikom i riječima slavimo i poštujemo Boga; — b) što su riječi veoma prikladne, da se nutarnja pobožnost umnoži u onoga, koji se Bogu moli; — c) što riječi, kojima se molimo, opominju i sve one, koji te riječi slušaju, da se Bogu mole.

Isus Krist molio se Bogu riječima (Iv. 11, 41; 17, 1 sl.; Luk. 22, 41 sl.) i učio nas, kako da se riječima molimo Bogu (Mat. 6, 7 sl.).

Moleći se Bogu možemo ili sami složiti riječi, ili upotrebljavati riječi (molitve), koje su drugi složili i kakove se nalaze u molitvenicima.

Takove su molitve:

a) molitva Gospodnja iliti »Oče naš«, najizvrsnija od svih ne samo zato, što nas je tu molitvu naučio Isus Krist, naš Gospodin, nego i zato, što napominje sve, što treba da od Boga molimo, i onim redom, kojim treba da molimo; b) pozdrav anđeoski (Ave Maria, Zdravo Marija), koja se molitva obično dodaje očenašu; c) molitve uzete iz sv. pisma, kao što su n. pr. psalmi; d) molitve crkvene, što ih crkva upotrebljava kod službe Božje, kao što su na pr. molitve, što se nalaze u misalu i brevijaru; e) molitve, koje su složili sveci i pobožni ljudi (na pr. različite litanije, krunica (čislo), Memorare, Anima Christi itd.).

3. Potreba i korist molitve. Molitva je čovjeku potrebita i čovjek je dužan moliti se Bogu; jer

a) molitva je prvi najnaravniji način, kojim čovjek izjavljuje svoja pobožna čuvstva i pokazuje poštovanje Boga. Zato i vidimo kod svih naroda, da je običaj moliti se Bogu.

b) Mi smo od sebe slabi, nemoćni i nepostojani u dobru, na nas navaljuju svakojake nevolje, napasti i teškoće, pa tako nas potrebe naše nagone, da ištemo pomoć u onoga, koji je svemoguć i »blizu svijeh, koji ga prizivaju u istini« (Ps. 144, 18), t. j. da se molimo Bogu.

c) Objava Božja ne samo da nam preporučuje nego nam upravo nalaže, da se molimo. Isus Krist reče: »Pazite, bdijte i molite se Bogu« (Mark. 13, 33); »bdijte i molite se Bogu da ne padnete u napast« (Mat. 26, 41); a kaza i priču (o nepravednom sucu) učenicima svojima, »kako se treba svagda moliti i ne prestati« (Luk, 18, 1 sl.). I sam je Krist Gospodin, kako nam evanđelje svjedoči, »cijele noći provodio na molitvi Božjoj« (Luk. 6, 12.). Sv. Pavao apostol piše: »Da vam se ne dosadi molitva, i bdijte u njoj sa zahvaljivanjem« (Kol. 4, 2). »Molite se Bogu bez prestanka«. (I. Solunj. 5, 17).

Molitva nam mnogo koristi. Ona nas

a) ujedinjuje s Bogom, budi u nas bogoljubna ćućenja, utvrđuje u nas vjeru, ufanje i ljubav k Bogu;

b) molitva nas hrabri i okrepljuje, da svladamo napasti i da se branimo od grijeha;

c) molitva nas tješi, kad smo tužni i ožalošćeni, olakšava nam brige i nevolje i pribavlja milosti, da možemo ostati u dobru do smrti.

»Bog — veli sv. Augustin (De nat. et grat. c. 43.) — ne zapovijeda, što nije moguće, već zapovijedajući opominje, da činiš, što možeš, a da prosiš, što ne možeš«.

Po riječima sv. crkvenih otaca molitva je duši našoj »silno oružje, utočište i zaklon, bogata riznica (milosti i duhovnih dobara) sigurna luka«, itd. Sv. oci zovu molitvu »dihanje duše« tako potrebito za duhovni (krjeposni) život, kao što je dihanje tjelesno potrebito za život tjelesni.

Sveci i ugodnici Božji ljubili su molitvu i u njoj bili postojani; molitva im bijaše najmilija zabava, oružje u borbi s grijehom, najveća slast i okrepa, najbolja utjeha u svakoj nevolji.

4. Kako treba da se molimo Bogu. Da nam molitva bude korisna i kod Boga uslišena, treba da se molimo: a) pobožno, b) ponizno, c) spouzdanjem u Boga, d) predajući se posve volji Božjoj, e) postojano..

a) Pobožno molimo se Bogu, kada moleći mislimo na Boga i na ono, što molimo. Kada se molimo treba da na to pazimo, da molitva naša u istinu biva od srca i da ne damo, da nam misli kojekuda lutaju; inače moglo bi se i o nama reći: »ovi ljudi približavaju se k meni ustima svojima i usnama poštuju me, a srce njihovo daleko stoji od mene« (Is. 29, 13; Mat. 15, 8.). Zato i veli sv. pismo: »Prije molitve pripravi dušu svoju i ne budi kao čovjek, koji iskušava Boga« (Crkven. 18, 23.).

Tko je za molitve svojevoljno nepozoran (rastresen), griješi, jer kod molitve zabavljati se drugima mislima protivi se dužnome pošto-

vanju Boga, i takova je molitva uzaludna. No kad nas za molitve napastuju kojekakove misli ali protiv naše volje, i mi se trudimo koliko do nas stoji, da odbijemo misli, što nam pamet odvraćaju od Boga i od molitve, onda ne griješimo i molitva bit će nam ipak zauvar. Da budemo kod molitve pobožni i pozorni treba da se živo opomenemo nazočnosti Božje, da odaberemo zgodno mjesto i da se klonimo svega, što bi nas smetalo u pobožnosti.

b) P o n i z n o molimo se, kada moleći mislimo na svoju slabost i nevrijednost znajući, da nijesmo dostojni milosti Božje, i da ono, za što molimo, ne možemo dobiti po svojim zaslugama, već samo po neizmjernoj dobroti Božjoj i po zaslugama Kristovima.

»Molitva ponizna čovjeka prodire nebesa« (Crkv. 35, 21.). »Gospod suproti se ponositima, a poniznijem daje milost« (Jak. 4, 6). Isp. Luk. 18, 13 (priča o farizeju i cariniku).

c) S p o u z d a n j e m molimo se, kada molimo vjerujući u Boga, u njegovu svemogućnost, mudrost i dobrotu i nadajući se, da će uslišiti, ako je ono, što molimo, njemu na slavu a nama na spasenje.

»Čovjek neka ište (od Boga) s vjerom ne sumnjajući ništa; jer koji se sumnja . . . takovi čovjek neka ne misli, da će primiti što od Boga« (Jak. 1, 6). »Sve štogod uzištete u molitvi vjerujući, dobit ćete« (Mat. 21, 22).

d) P r e d a j u ć i s e v o l j i B o ž j o j molimo se, kada moleći, kakogod želimo dobiti ono, za što molimo, ipak svijem srcem prepuštamo Bogu, da nam to udijeli ili ne udijeli, kako je god njegova sveta volja. Čovjek po svom malom znanju može da moli Boga za ono, što bi mu više odmoglo nego pomoglo. Stoga kad tko moli Boga osobito za koje zemaljsko dobro, treba da uslišanje svoje molitve sasvijem prepusti Bogu i da se njegovoj svetoj volji posve pokori.

Tako moliti se učio nas je sâm Isus Krist primjerom svojim. Moleći se da bi ga mimoišao čas smrtne muke, govoraše: »Oče moj! sve je moguće tebi; odnesi čašu ovu od mene; ali ne moja volja nego tvoja da bude« (Mat. 26, 39; Luk. 22, 42).

e) P o s t o j a n o molimo se, kada ne prestajemo moliti se Bogu, ako i ne dobijemo odmah ono, za što se molimo.

Kako treba da se molimo Bogu postojano pače neprestance, uče nas priče Kristove o nepravednom sucu, koji je napokon uslišio udovicu, što ga je jednako i neprestano molila (Luk. 18, 1 sl.), i o naprasitom prijatelju, koji je najprije odrekao svomu drugu učiniti ono, što ga je ovaj molio, pa poslije mu učinio to za postojanost njegovu, što nije prestao moliti (Luk. 11, 5 sl.).

Najposlije treba da moleći se Bogu pazimo i na držanje tijela, da se vladamo ozbiljno i pristojno, kako to ište prava pobožnost i poštovanje Boga.

I u tom nam je ugled Isus Krist, koji se moljaše Bogu »kleknuvši na koljena i padnuvši na lice« (Luk. 22, 41; Mat. 26, 39).

N a p o m e n a. Sv. pismo opominje nas, da se molimo Bogu s v a g d a i b e z p r e s t a n k a. To se ne može tako razumjeti, da bi nam molitva imala biti jedini rad i posao, već tako, da ima u nas vazda biti i ostati ono, što čini i što nas nagoni, da se molimo Bogu, naime: vjera, ufanje, ljubav k Bogu, poštovanje Boga, želja i staranje služiti Bogu i vršiti njegovu svetu volju. Onaj se svagda moli, koji svagda i u svemu što čini, gleda volju Božju da vrši i da Bogu prikaže svako djelo, svaku radost i žalost. No treba da se i u određene časove dademo na molitvu. Nema doduše posebne zapovijedi Božje, koja bi određivala časove za molitve, ali općenit je običaj, da se kršćanin Bogu moli s v a k i d a n u jutro i u večer, prije i poslije ručka i večere. Osim toga valja nam moliti se, kada zvoni na molitvu, kad smo u crkvi, kad primamo sv. sakramente, u napastima i nevoljama, kada počinjemo ili svršujemo kakov god znamenitiji posao.

5. M o ć m o l i t v e. Svaka će molitva kod Boga biti uslišena, samo ako se molimo Bogu kako treba i ako ono, za što molimo, nije protivno volji Božjoj a dobro je za nas. Već stoga, što je Bog svemoguć, dobrostiv i milosrdan možemo s najvećim pouzdanjem očekivati, da naše molitve ne će biti uzalud. Svaku pak sumnju uzimaju nam riječi Kristove: »zaista, zaista vam kažem, da štogod uzištete u oca u ime moje, dat će vam« (Iv. 16, 23. Isp. Mat. 7, 7). »To je naše pouzdanje, koje imamo k njemu (Bogu), da štogod molimo po volji njegovoj, posluša nas«. (I. Iv. 5, 14).

Najprije treba da molitvom u Boga ištemo ono, što nam je potebito za naše vječno spasenje. Proseći pak od Boga koje zemaljsko dobro, treba da se molimo Bogu, da nam to udijeli, ali ne na svaki način već samo onda, ako se ne protivi njegovoj svetoj volji i ako je korisno za naše spasenje.

Da nam molitva bude z a s l u ž n a i što korisnija potrebno je dakako, da je naše srce čisto od grijeha i da smo u stanju milosti Božje.

»Neprestana molitva pravednoga mnogo može pomoći« (Jak. 5, 16.): »Ljubazni! ako nas srce naše ne kori, imamo pouzdanje k Bogu; i štogod zaištemo, primit ćemo od njega, jer zapovijesti njegove držimo i činimo što je njemu ugodno« (I. Iv. 3, 21 sl.)

Grješnik ne griješi ako moli, niti je molitva njegova bez koristi. Pače grješnik i većma treba, da se moli Bogu osobito za milost, da može kajati se za svoje grijehe i primiti proštenje grijeha, kako to učini carinik u hramu (Luk. 18, 13) i zločinac na križu (Luk. 23, 42).

Napomena I. Prigovara se kadšto, da je molitva, osobito ona, kojom nešto molimo od Boga, i zališna i zaludna: a) da je zališna, jer Bog i onako znade, što nam je potrebno, pa će nam to i onako dati, jer je dobar; — b) da je zaludna, jer je Bog od vijeka odredio sve, što će biti i kako će biti, pa budući da je nepromjenit, ne će i ne može da preinači svoje odluke poradi naših molitava.

Odgovaramo: a) Mi se ne molimo Bogu, da mu očitujemo čega on ne bi znao, već da priznamo svoju slabost i oskudnost i da pokažemo svoje pouzdanje u Boga i u njegovu dobrotu. A to priznanje i uzdanje čini nas dostojnijima Božje milosti i blagodati[1]). I otac znade što mu dijete potrebuje, pa ipak hoće, da ga dijete moli.

b) Bog od vijeka znade sve, što će biti i kako će biti, on od vijeka znade i za naše molitve te je u onoj vječnoj osnovi, po kojoj je odlučio upravljati svijetom, odredio i to, koja ćemo dobra primiti za svoje molitve. Mi se dakle ne molimo Bogu, da preinači svoje odluke. nasuprot mi se molimo Bogu, da se ispune njegove odluke i da dobijemo, što je Bog od vijeka odredio, da ćemo molitvom izmoliti.

Napomena II. Kadšto biva, da nam se molitva ne usliši t. j. da ne dobijemo ono, što u Boga ištemo. Tomu može biti uzrok ili 1. što se ne molimo onako, kako treba, ili 2. što molimo ono, što nije korisno za naše spasenje. No ako nam Bog po svojoj mudrosti i dobroti ne daje ono, za što ga molimo, zato nam daje drugih milosti i blagodati, koje su korisnije i za naše spasenje potrebitije. Stoga nam svaka molitva donosi duhovnu korist, samo ako je takova, kakova treba da bude.

§ 30.

O postu i nemrsenju.

1. Objava nas uči, da je Bogu ugodno i zaslužno djelo postiti t. j. Boga radi i spasenja duše uzdržati se od jela i

[1]) S. Hieronymus (in Matth I. 6.): „Breviter respondendum est, nos non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti, aliud scientem petere. In illo indicium est, hic obsequium. Ibi fideliter indicamus, hic miserabiliter obsecramus".

pića. Post je naime djelo kajanja i pokore za učinjene grijehe. Postom mrtvimo tijelo t. j. slabimo i zauzdavamo tjelesne požude, a to krijepi duh i čini ga podobnim i spremnim za moljenje, za razmišljanje o vječnim stvarima, za izvršivanje krjeposnih djela. »Post zauzdava zle požude, podiže dušu, pribavlja krjepost i platu[1]).

Već je u starom zavjetu bio običaj postiti. Postio je Mojsije (V. Mojs. 9, 18) i u zakonu naredio, da narod Izraelski oštro posti u blagdan čišćenja i mirenja (III. Mojs. 16, 29); postili su se proroci i nagovarali narod, da čini pokoru i da se obrati k Bogu moleći se i posteći (Joel. 2, 12 sl.). — U novom zavjetu posvetio je post sâm Isus Krist postivši četrdeset dana i četrdeset noći prije nego je počeo djelo spasenja. (Mat. 4.). Gledajući na Krista Spasitelja postili su apostoli i svi sveci i ugodnici Božji, i od uredbe apostolâ postao je u crkvi Kristovoj običaj i zakon da se posti.

2. Crkveni zakon o postu naređuje dvoje:

a) da u određene dane samo jedamput jedemo do sitosti (jejunium);

b) da u određene dane ne jedemo mrsno jelo (abstinentia).

3. Posni dani. U staro doba postili bi kršćani tako, da ne bi cio dan ništa jeli sve do sunčanoga zapada, a tek onda bi se umjereno okrijepili jelom nemrsnim. Sada je crkvena zapovijed o postu mnogo blaža. I sada crkveni zakon naređuje, da u posni dan samo jedamput jedemo do sitosti i to o podne (ne prije jedanaeste ure) ili kada se po običaju ruča t. j. uzimlje glavno jelo. No sada dopušta crkveni zakon, da možemo u posni dan i osim ručka nešto založiti (collatio) kao večeru ili kao doručak i to po prilici četvrti dio od onoga, što bi nas zasitilo. Gdje je običaj (kao na pr. u nas), da se tri puta jede na dan (doručak, ručak, večera), može se kršćanin i u posni dan toga običaja držati i u tri obroka jesti no tako, da u jednom obroku (o podne ili u večer) uzme glavno jelo, a u druga dva obroka

[1]) Deus, qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiriris et praemia. Praef. Quadrag.

da sebi nešto hrane zakrati barem toliko, da nije jeo više nego četvrti dio od onoga, što bi ga zasitilo.

Posni su dani ovi: a) svi dani u korizmi (časni post) t. j. od čiste srijede do uskrsne nedjelje osim nedjeljâ; b) srijeda, petak i subota u četiri kvatrne nedjelje; c) srijeda i petak u adventu (četiri nedjelje prije božića); d) uoči (vigiliae) ovih blagdana: Božića, Duhova, Petrova dana, velike Gospe i svih svetih. (U nadbiskupiji zagrebačkoj zapovijedan je post i uoči blagdana bezgrješnoga začeća bl. djevice Marije).

Postiti dužan je svaki kršćanin, koji je navršio dvadeset i jednu godinu.

4. M r s i t i n i j e d o p u š t e n o u ove dane: a) u sve p o s n e dane; b) u nedjelje korizmene; c) svaki petak i subotu cijele godine, no padne li božić u petak ili subotu, dopušteno je taj dan mrsiti.

U pomenute dane nije nam dopušteno mrsiti t. j. jesti meso od toplokrvnih životinja. Gdjegdje drži se još u neke posne dane i stari zakon crkveni, po kojemu je mrsno i ono, što imamo od takovih životinja kao na pr. jaja, sir, mlijeko i mast.

Danas je ta zapovijed crkvena mnogo blaža. Sada je (u nas) vjernicima dopušteno mrsiti: 1. u sve subote osim ako u subotu padne post; 2. u sve nedjelje korizmene; 3. svaki dan u korizmi osim srijede, petka i subote; no dopušteno je mrsiti i u srijedu u velikom tjednu. (Tako u nadbiskupiji zagrebačkoj).

Nemrsiti u određene dane dužan je svaki kršćanin, koji je navršio sedam godina.

5. Ima razloga, s kojih prestaje dužnost postiti ili uzdržavati se od mrsnih jela.

Takovi su razlozi:

a) n u ž d a (necessitas), s koje kršćaninu ili nikako nije moguće ili je veoma teško postiti ili ne mrsiti.

U takovoj su nevolji na pr. bolesnici, slabomoćni, starci, siromasi, koji su prinudeni jesti ono što dobivaju, služinčad, koja dobiva samo mrsna jela, radnici i svi, koji poradi velike trudbe bilo duševne bilo tjelesne potrebuju obilnije ili mrsno jelo, itd.

b) d o p u š t e n j e (dispensatio), koje daju (kad ima razloga tomu) starješine crkveni t. j. u svakoj biskupiji biskup i svećenici (župnici, ispovjednici), kojima biskup tu vlast dade. Tko ima dopuštenje, da može u posne dane mrsiti, ostaje dužan postiti t. j. uzdržavati se od jedenja (kako smo prije istumačili), ako nema razloga, koji bi ga i toga oprostio.

6. Nije dosta da kršćanin posteći izvršuje samo ono, što ište s l o v o z a k o n a crkvenoga, već treba da i svoje mišljenje uredi po d u h u toga z a k o n a t. j. da drži u duhu pokorničkom, i da ga na držanje posta nuka ljubav k Bogu, želja ukrotiti svoje tjelesne požude, kajati se za svoje grijehe i za njih činiti pokoru. Posne dane treba da provodimo kao dane određene za pokoru i kajanje. Zato će kršćanin u te dane ne samo postiti nego što spremnije činiti i druga bogoljubna djela: moliti se Bogu, dijeliti milostinju, zakraćivati sebi i koju dopuštenu nasladu i t. d. To treba navlastito da čini onaj, koji ima dopuštenje te može mjesto posnoga jela jesti mrsno jelo, ili koji je s drugoga razloga oprošten od pošćenja; tako će s drugima bogoljubnim djelima steći one duhovne koristi i milosti, koje duši pribavlja pošćenje i postići ono, za što crkva zapovijeda post.

7. Što je sada blaža zapovijed o postu, to ju je lakše i ispunjavati. Zato će se tijem teže moći izgovoriti, koji je ne bude izvršio. U naše doba mnogi ne poste, jer se stide i boje, da će im se drugi podsmijevati, kad bi postili ili ne mrsili. Stoga je danas držanje posta kadšto zajedno i priznavanje vjere i toga radi što zaslužnije djelo. (Mat. 10, 32).

Oni, koji viču na post, kadšto govore, da pošćenje čovjeku ukraćuje život i uzrokuje bolesti. No iskustvo nas uči, da to nije tako. Naprotiv, koji je uzdržljiv i umjeren u jelu i piću, koji umije zauzdavati pohlepu za uživanjem, može se nadati dugu životu. Bezbrojni su sveci i pustinjaci oštro postili, pa ipak duboku starost doživjeli. Nije doista post, već su posve druge stvari, što škode zdravlju čovječjemu i ukraćuju život. To su prekoredno jedenje i pijenje, besposlica, grijeh nečistote itd.

Drugi viču na to, što se u određene dane uzdržavamo od mrsnoga jela, i govore, da se to uzdržavanje ne sudara sa riječju Kristovom: »što ulazi u usta ne pogani čovjeka« (Mat. 15, 17 sl.). Na to odgovaramo, da se kadšto uzdržavamo od mrsnih jela ne toga radi, što mislimo, da je takovo jelo pogano, već za to, da budemo poslušni

crkvi, da činimo pokoru i da odricanjem ukrotimo pohlepu za naslađama.

§ 31.

Svetkovanje nedjelje i blagdana.

1. Već zakon naravni upisan u srca ljudska ište, da se neko vrijeme odredi za javno i općinsko poštovanje Boga.

U starom zavjetu odredio je Bog za narod Izraelski subotu (t. j. sedmi dan), pashu i druge praznike i zapovjedio Izraelcima, da u te dane ostave na stranu radnju o zemaljskim potrebama i da rade o slavljenju Boga i spasenju duše.

Treća od »deset zapovijedi Božjih« glasila je: »Opominji se, da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i svršuj sve poslove svoje; a sedmi je dan subota (t. j. počinak) Gospoda Boga tvojega; tada nemoj raditi nijednoga posla, ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje . . . da bi se odmorio sluga tvoj i sluškinja tvoja kao i ti. Jer je za šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju, a u sedmi dan počinu; zato je blagoslovio Gospod dan subotni i posvetio ga« (II. Knj. Mojs. 20, 8 sl.).

U novom zavjetu odredili su već apostoli, da se mjesto subote svetkuje nedjelja (t. j. prvi dan u tjednu) kao »dan Gospodnji«, i to zato, što je u taj dan Krist uskrsnuo i što je u taj dan Duh sveti sišao i napunio apostole. Pored nedjelje naredila je crkva i druge blagdane na slavu svete Trojice, Isusa Krista, blažene djevice i bogorodice Marije i svetaca Božjih.

2. Nedjelja i blagdani naređeni su:

a) da kršćanin u te dane slavi i poštuje Boga, da blagodari Višnjemu za milosti i dobročinstva njegova, da se opomene istina kršćanske vjere i da o njima razmišlja;

b) da kršćanin u te dane radi o spasenju svoje duše, da sluša riječ Božju, da čita pobožne knjige, da razmišlja o svome životu i odluči kloniti se svega, što je grješno, da prima sv. sakramente, da se moli Bogu, da čini milostinju i druga dobra, bogoljubna djela kao na pr. što su, nadgledati bolesnike, tješiti žalosne i t. d.;

c) da se kršćanin u te dane odmara i otpočine od teškoga rada. Takav je odmor i počinak potrebit. Od neprestane trudbe čovjek malaksava, slabi mu tijelo i tjelesna snaga. A kad čovjek tako iznemogne, da ne može privrijediti ni što mu je za život potrebito, onda pada u bijedu i nevolju, a iz toga nastaje nezadovoljstvo, vrnčanje, što sve može uzrokovati velike pogibli i društvu ljudskomu.

Stoga je svetkovanje nedjelja i kršćanskih blagdana i za opće dobro veoma znamenito i korisno. Da ljudi nijesu dužni u određene dane Boga radi ostavljati na stranu rad i staranje za zemaljska dobra, zaboravili bi na Boga i na spasenje svoje duše, pače pomalo bi i podivljali osobito oni u narodu, koji su prinuđeni teško i mučno raditi, da se mogu održati u životu.

Neka se ne kaže, da se svetkovanjem nedjelje i blagdana narodu uzima prilika raditi, i teći zemaljska dobra, i da se tako umanjuje opće dobro. Blago zemaljsko, pa bilo i obilno, sámo još ne čini narod sretnim a najmanje onda, kada tečenje zemaljskih dobara narodu kvari zdravlje i tjelesnu snagu, zatire vjeru i moralne vrline i pomalo ubija i tijelo i dušu. Što bi se dobilo rađenjem u nedjelju i blagdane, ne bi toliko dopalo siromašnim radnicima, nego većma bogatim imatnicima, za koje radnici rade. A da se velik dio ljudî muči i radi kao roblje ili makine samo da se neki bogatuni još silnije obogate, to jamačno ne će i ne može usrećiti ljudski rod.

3. Crkva pod teški grijeh zapovijeda, da svetkujemo nedjelje i blagdane. Prva od »pet zapovijedi crkvenih« glasi: »Svetkuj zapovjedane blagdane«.

Taj nam zakon crkveni neka djela u nedjelje i blagdane zapovijeda, da ih činimo, a neka djela zabranjuje.

Crkva zapovijeda, da budemo svake nedjelje i svakoga zapovijedanoga blagdana kod sv. mise. Druga od »pet zapovijedi crkvenih« glasi: »Slušaj pobožno sv. misu u nedjelje i u ostale zapovijedane blagdane«.

Da se ta zapovijed izvrši kako crkva hoće da se izvrši, za to treba:

a) da je kršćanin glavom nazočan ondje, gdje se služi sv. misa (praesentia corporalis);

b) da je nazočan od početka mise do svršetka (praesentia continua). Tko bi izostao od kojega glavnoga

dijela sv. mise na pr. tko bi se zadocnio i došao k misi poslije prikazanja ili tko bi otišao iz crkve prije pričesti misnikove, taj nije ispunio crkvenu zapovijed;

c) da je nazočan i dušom t. j. pobožno (praesentia moralis), a za to treba da dođe k misi s pobožne namjere, da časti Boga i da mu se klanja, i da je za službe Božje pozoran, da se moli Bogu i misli o bogoljubnim stvarima. Pored toga treba da je i spoljašnje njegovo držanje i vladanje za službe Božje ozbiljsko i pristojno, kako to ište i svetost mjesta (crkve), u kojem se nalazi, i svetost čina, kod kojega je nazočan. Tko bi k misi došao samo s uzroka svjetovnih (na pr. da sluša glazbu, da ga ljudi vide i t. d.) ili ća s namjera grješnih, ili tko bi se za službe Božje bavio o drugom svjetovnom poslu i tako bio nepozoran, da ne bi razabrao ni glavnih dijelova mise, taj nije izvršio crkvenu zapovijed.

4. Tu zapovijest crkvenu dužan je izvršivati svaki kršćanin, koji je došao k razumu (navršio sedmu godinu). No ima razloga s kojih za kršćanina prestaje dužnost u nedjelju ili zapovijedani blagdan doći k svetoj misi. Ti su razlozi osobito:

a) nemogućnost;

b) daljina, kad vjernik tako daleko prebiva od crkve, da mu je poradi daljine ili poradi zla puta veoma teško doći k misi;

c) šteta, koju bi vjernik ili sam imao ili drugima uzrokovao, da dođe k misi.

S toga su ispričani jer spriječeni bolesnici, za tim oni, što dvore bolesnike, paze na kuću ili djecu, sluge, koji ne mogu lako ostaviti posao, putnici, koji ne mogu bez poveće štete prekinuti putovanje, osobe, koje nemaju pristala odijela, itd. Tko je u nedjelju ili blagdan spriječen te ne može doći k misi budi s kojega mu drago razloga, neka se kod kuće moli Bogu, i neka koji dan u tjednu bude kod mise, ako može biti; no toga crkva ne zapovijeda, već samo želi i vjernicima savjetuje.

5. Crkva zabranjuje u nedjelje i zapovijedane blagdane neke radnje bud što su teške, bud što smetaju javno i općinsko poštovanje Boga i vjernike odvraćaju od službe Božje. Crkva hoće, da se vjernici u te dane odmaraju i da se ti dani posvećuju Bogu. Zato neka u te dane prestaje buka svakidašnjih posala i neka već izvanji mir i tišina pokazuju, da su to zaista dani svečani, »dani Gospodnji«.

Crkvenim su zakonima u nedjelje i blagdane zabranjene:

a) radnje, koje bivaju »in foro« t. j. u sudnici ili na pazarištu (opera forensia);

b) radnje težatne (opera servilia).

Od sudačkih poslova zabranjuje crkva samo one poslove, koji se izvršuju javno i svečano, s nekom bukom i prepravom (»cum strepitu«) kao na pr. što su ispitivanje svjedoka, proglašivanje i izvršivanje presude, itd., a dopušta druge poslove sudačke i pravničke kao na pr. što su savjetovanja, dogovaranja, pogađanja itd.

Zabranjuje se u nedjelju i blagdane vašarenje i pazarivanje, no dopušteno je trgovati stvarima, što ih ljudi potrebuju svaki dan. I što se vašarenja tiče, običaji su mnogo ublažili prvu oštrinu crkvenih zakona. Običajem je gdjegdje dopušteno i u blagdane i nedjelje vašariti do neke ure ili je zabranjeno vašariti samo za službe Božje.

Težatne su radnje, kojima se teče i pribavlja što nam treba za tjelesni život, kao što su radnje poljske, zanatlijske, radnje u tvornicama itd. Te radnje činili su nekoć robovi, a danas se obično čine za plaću. Po crkvenom su zakonu takove radnje u nedjelju i blagdane zabranjene za čitavi (građanski) dan t. j. od ponoći do ponoći, činile se za plaću ili badava ili samo zabave radi. Tko bi poveći dio dana na pr. više sati takovu radnju radio nemajući razloga, koji bi ga izgovorio, teško bi se ogriješio o taj crkveni zakon.

6. Ima razloga, s kojih su kršćaninu težatne radnje dopuštene i u nedjelje i zapovijedane blagdane. Ti su razlozi:

a) Dopuštenje (dispensatio).

U kojoj posebnoj zgodi može crkveni poglavar (biskup) dopustiti vjernicima, da mogu i u nedjelju ili u blagdane raditi težatne radnje; u nekim krajevima imaju i župnici od biskupa vlast te mogu to župljanima svojima dopustiti, kad to zaište neka potreba.

b) Poštovanje Boga (pietas erga Deum), kad treba brzo pripremati, to je za službu Božju potrebno na pr. pripremiti oltar, iskititi crkvu i t. d.

c) Ljubav k bližnjemu (charitas erga proximum), kad treba od bližnjega odvraćati nesreću ili mu u pomoć doći na

pr. gasiti vatru, braniti imanje njegovo od povodnja, oluje ili druge nezgode, i t. d.

d) Nužda (necessitas), kad se težatna radnja ne može ostaviti niti prekinuti bez znatne štete.

Takove su na pr. radnje u ljevaonicama, staklanama i u mnogim tvornicama, ili radnje potrebite za opće dobro kao što su na pr. poslovi željeznički, poštarski, vojnički itd. Poradi nužde mogu težatne radnje raditi u nedjelje i blagdane: službinčad, ako u druge (težatne) dane ništa ne može raditi za sebe, ili ako takove radnje zapovijeda gospodar, kojega sluga ne može ostaviti, jer bi teško našao drugu službu; zanatlije, koji treba da dovrše radnju u ugovoreni rok, jer bi inače izgubili mušteriju i poveću štetu imali; siromasi, koji inače ne bi mogli hraniti sebe i porodicu svoju, itd.

7. Dopuštene su u nedjelje i blagdane obične i umne radnje.

Obične su radnje (opera communia), što se svaki dan čine poradi svakidašnjih potreba kao na pr. kuhinjski poslovi, čišćenje odijela i sobâ itd.

Umne su radnje (opera liberalia), što se čini umnim silama učenja ili duhovne zabave radi kao na pr. što su čitati, pisati, učiti i druge književne i umjetničke radnje. Te su radnje dopuštene, ako se i za platu čine.

Dopuštene su u nedjelje i blagdane također zabave, igre, gozbe. Nedjelje i blagdani dani su odmora i duhovne radosti i zato je kršćaninu slobodno u te dane veseliti se i zabavljati se, samo treba paziti, da zabava ne bude grješna niti protivna svetome određenju nedjeljâ i blagdana, kao što bi bilo raskalašeno bučanje, pijančenje, noćno klatarenje itd.

§ 32.

Zakletva.

1. Što je zakletva (jusjurandum, juramentum). Čovjek se zaklinje, kad priziva Boga za svjedoka, da je ono istina, što kaže, ili da će u istinu ono učiniti, što obriče. Zakleti se može tko ili tako, da izrijekom Boga priziva za svjedoka (juramentum explicitum), ili tako da se zaklinje stvorenjima, u kojima se osobito objavljuje neko

savršenstvo Božje, njegova svetost, pravednost, mudrost itd. na pr. kad se tko zaklinje evanđeljem, križem, svecima, vjerom i t. d. (juramentum implicitum).

Da se tko zbiljski zakune, treba

a) da ima volju i namjeru zakleti se (animus jurandi);

b) da tu volju očituje riječima ili drugim znakom na pr. dižući tri prsta u vis ili mećući ruku na propeće ili na evanđelje (verba, signa juratoria).

Zakletva čini se ili da se potvrdi tvrdnja (j. assertorium), ili da se potvrdi obećanje (j. promissorium). Tako potvrđuju obećanje zakletvom vojnici, vjerenici kad se vjenčaju, činovnici kad započinju službovanje i t. d.

Zakletva je ili svečana (jur. solemne) ili prosta (jur. simplex). Svečana je zakletva, kad se čini onako, kako određuje zakon bud državni bud crkveni. — Prosta je zakletva, kad tko ne upotrebljava nikakovih svečanih znakova, već prosto riječima prizivlje Boga za svjedoka, da uvjeri onoga, komu što kaže ili obriče.

Obično se kod svečane zakletve dižu u vis tri prsta (palac, kažiprst i srednji prst), čim se priznaje vjera u svetu Trojicu, ili se ruka meće na propeće ili na knjigu evanđeljâ i zajedno kaže: »Tako mi Bog pomogao i ovo sveto evanđelje«(Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei evangelia), ili samo »Tako mi Bog pomogao«. Osim toga ište se katkada za svečanu zakletvu, da se propeće postavi pred onoga, koji se zaklinje i da se zapale svijeće. Ti obredi opominju kršćanina na svetost zakletve, pa zato treba da se zbiljski i dostojno drže.

2. Zakletva je dobro djelo; jer

a) tko se zaklinje, poštuje Boga i Bogu se klanja. Tko se zaklinje, tim priznaje, da vjeruje, da Bog sve zna, da je svagdje nazočan i svemogući, da je naš vrhovni gospodar i sudac naših djela. Stoga je zakletva djelo bogoštovno (actus latriae).

b) Sv. pismo pominje, da je i Bog sam zakletvom potvrđivao svoja obećanja.

»Kad Bog Abrahamu obeća, nemajući ničim većim da se zakune, zakle se sobom govoreći: zaista blagosiljajući blagoslovit ću te . . . Ljudi se većim kunu i svakoj njihovoj svadi svršetak je zakletva za potvrđenje. Zato i Bog kad hoćaše nasljednicima obećanja obilnije da pokaže tvrdu odluke svoje, učini posrednika zakletvu« (Hebr. 6, 13. sl.). Isp. I. Knj. Mojs. 22, 16; 26, 3; Psal. 109, 4; 88, 36. »Reci im: tako bio ja živ, govori Gospod, nije mi milo, da umre bezbožnik, nego da se vrati sa svoga puta i bude živ« (Ezeh. 33, 11).

U starom zavjetu upotrebljavali su zakletvu patrijarski i drugi bogoljubni ljudi. (Isp. I. Knj. Mojs. 14, 22; 31, 53. I. Knj. Kralj. 14. 24. II. Kralj. 3, 35). Zakon je Mojsijev dopuštao i odobravao zaklinjanje. U zakonu bilo je zapisano: »Gospoda Boga svojega boj se i njemu služi i njegovim se imenom kuni« (V. Mojs. 6, 13).

U novom zavjetu prihvatio je zakletvu i sam Isus Krist, jer kad ga je veliki svećenik zakleo, da kaže za sebe, tko je on, odgovorio je Krist, da je on Sin Božji (Mat. 26, 63). — Sv. Pavao zaklinje se dosta puta u svojim poslanicama i uzima Boga za svjedoka.

»Svjedok mi je Bog, kojemu služim . . . da vas se opominjem bez prestanka« (Rimlj. 1, 9). »A ja za svjedoka Boga prizivam na svoju dušu, da štedeći vas ne dođoh više u Korint«. (II. Kor. 1, 23).

Stoga je i crkva katolička svagda dopuštala, da se vjernici zaklinju, kad nema drugoga načina, da se dozna istina.

c) Izvor je zakletvi dobar i svet; zakletva izlazi od vjere u Boga i u njegovu svetost i pravednost. A i svrha je zakletvi dobra, jer se zakletvom potvrđuje istina ljudske riječi. »Svakoj je svađi svršetak zakletva za potvrđenje« (Hebr. 6, 16). I zaista je zakletva najposljednje, što mogu ljudi imati, da dokažu i potvrde istinu svojih riječi. Budući da je zakletva toliko znamenita i potrebita za ljudsko društvo, da se održi vjera i uzdanje i dovršuju raspre, za to i državni zakoni priznaju i zaštićuju svetost zakletve i određuju oštre kazne onomu, koji bi se krivo zakleo.

Napomena. Čitamo u evanđelju ove riječi Kristove: »Ja vam kažem, da se ne kunete nikako. Nego riječ vaša neka bude: da, da; ne, ne; a što je više od ovoga, oda zla je« (Mat. 5, 34). Tim riječima nije Isus Krist zabranio zakletve, niti izrekao, da je zakletva zla i nedopuštena. Da je to smisao riječi Kristovih, niti bi Krist Gospodin bio prihvatio zakletvu, kojom ga je zakleo veliki svećenik (Mat. 26, 64), niti bi apostol Kristov sv. Pavao zakletvama potvrđivao svoje tvrdnje (II. Kor. 1, 23; Gal. 1, 20). Onim riječima Krist je kazao svojima, neka ne upotrebljavaju zakletvu na zlo, neka se ne zaklinju bez potrebe i za svaku sitninu, kako je to bio običaj farizejima, neka se ne zaklinju ni stvorenjima Božjima (nebom, dušom itd.), kao farizeji što su činili učeći, da to nije ništa (Mat. 23, 16 sl.). Da uzbije tu nauku i to razlikovanje, učio je Krist onim riječima, da tko se tako (stvorenjima) zaklinje, isto je kao da se zaklinje Bogom. Napokon onim riječima Krist opominje svoje, neka budu tako istiniti i savršeni, da će se njihovoj riječi i onako vjerovati, pa im stoga ne će ni trebati zakletve. Dok pak ljudi i oni, koji su zakona kršćanskoga, nijesu tako savršeni, bit će i zakletva od potrebe. Stoga Isus Krist rekavši: »neka bude vaša riječ: da, da; ne, ne«, nije rekao: što je više od ovoga, to je zlo, već je dodao: »što je više od ovoga, oda zla je (a malo est)« t. j. što nije dosta samo kazati: da, da, i ne, ne, već što treba i više od toga, naime zakletvom potvrđivati što se reklo, to dolazi »oda zla«, naime odatle, što ljudi nijesu istiniti i nemaju pouzdanja.

3. Kakva treba da je zakletva. Da bude zakletva djelo dopušteno i dobro, tri su stvari potrebite: istina, razlog i pravda. Sv. pismo kaže: »Klet ćeš se istinito, razložno i pravo« (jurabis in veritate et in judicio et in justitia. Jerem. 4, 2).

a) Istina (veritas). Zakletva treba da bude istinita t. j. u zakletvi treba istinu kazati i samo istinu; zakletvom treba da potvrđujemo samo ono, što zacijelo i bez svake sumnje znademo da je istina, što smo svojim očima vidjeli ili svojim ušima čuli, ili — ako nam je obećanje potvrditi zakletvom — što smo zaista namjerni izvršiti.

O istinu ogriješio bi se, tko bi se krivo zakleo (perjurium) t. j. tko bi se zakleo za ono, što znade da nije istina, ili za što sumnja i ne zna pravo, da li je istina, ili tko bi se zakleo, da će učiniti, što nije namjeran učiniti.

Krivokletnik čini jedan od najtežih grijehova, ma bila i malena ili pače korisna laž, hoju hoće da potvrdi zakletvom kao istinu. Krivokletnik pogrđuje Boga, jer postupa kao da se ruga Bogu, njegovu sveznanju, njegovoj svetosti i pravdi; on zazivlje na sebe kazan i osvetu Božju, i uništava posljednji način, kojim se može među ljudima održavati pouzdanje. Ponajviše zavodi čovjeka na krivu za-

*

kletvu grješna pohlepa za zemaljskim blagom i mržnja na bližnjega.

Sv. pismo kaže: »To je prokletstvo, koje izađe na svu zemlju, jer svaki, koji krade . . . i koji se god kune krivo, iztrijebit će se. Tako govori Gospod nad vojskama: prokletstvo neka dođe na kuću lupežu i na kuću onome, koji se kune mojim imenom krivo, i stajat će mu usred kuće i satrt će je i drvlje joj i kamenje«. (Zah. 5, 3 sl.).

b) Razlog (judicium). Zakletva treba da bude razložna t. j. zaklinjati se valja samo onda, kad je zaista od potrebe, na pr. kad to ište poglavarstvo, ili kad je stvar znamenita i mnogo stoji do toga, da se stvar utvrdi i svaka sumnja ukloni.

Ogriješio bi se o poštovanje Boga, koji bi se zaklinjao ili za kakvugod sitninu, ili koji bi se od navike kleo za svašta.

Druga od »deset zapovijedi Božjih« glasi: »ne uzimaj uzalud imena Boga svojega« (II. Mojs. 20, 7). »Zaklinjanju — tako nas opominje sv. pismo — neka se ne obiknu usta tvoja, jer mnoge su propasti u tom« (Crkv. 23, 9).

c) Pravda (justitia). Zakletva treba da bude pravedna t. j. zakletvom treba da se potvrđuje samo ono, što se bez grijeha može kazati ili obreći.

Ogriješio bi se o pravednost, koji bi zakletvom potvrdio grješno kazivanje pa bilo i istinito (na pr. tko bi opadao bližnjega i zakleo se, da potvrdi opadanje) ili koji bi se zakleo, da će učiniti koje grješno djelo, takova zakletva ne veže dušu (juramentum nequit esse vinculum iniquitatis; non valet contra bonos mores praestitum juramentum). Čovjek ne može nikako biti dužan učiniti ono, što je grješno. Tko se dakle tako zaklinje, griješi, a griješio bi opet, kad bi takovu zakletvu izvršio. (Isp. Mark. 6, 23 sl.).

Tko je drugomu obrekao, da će njemu ili za nj nešto učiniti, što bez grijeha učiniti može, dužan je to obećanje i tu zakletvu održati, izuzevši:

α) ako mu to nije moguće, a on nije krivac, što se obećanje više ne može izvršiti;

β) ako je nešto obrekao pod pogodbom, a pogodba nije urodila;

γ) ako se onaj, komu se nešto pod zakletvu obreklo, svojevoljno odreče svoga prava i više ne ište, da se obećanje izvrši.

§ 33.

Zavjet.

1. Čovjek se zavjetuje, kad obriče Bogu, da će učiniti neko moralno savršenije djelo. (Votum est promissio Deo facta de bono meliori). Zavjet je

a) obećanje (promissio) a nije samo namjera i odluka (propositum). Tko se zavjetuje, nije samo namjeran učiniti ono što kaže, već i dušu svoju veže i uzimlje na sebe dužnost učiniti ono, što kaže.

b) Zavjet je obećanje učinjeno Bogu t. j. zavjet je djelo, kojim se Bogu klanjamo (actus latriae) i na koje čovjeka potiče ljubav k Bogu i želja poštovati ga. Zavjet može se činiti i na čast bl. djevici Mariji ili kojemu svecu i ugodniku Božjemu.

c) Zavjetom obriče se Bogu neko savršenije djelo (bonum melius) t. j. djelo, kojim se Bogu čini osobita pošta i služba. Takovo je djelo ono, što je bez sumnje bolje, Bogu ugodnije i za dušu i napredovanje u krjeposti korisnije učiniti nego ne učiniti.

2. Zavjeta ima različitih. Što se zavjetom obriče može biti ili neka stvar (votum reale) na pr. novac za milostinju, ili neko djelo, koje treba i može samo onaj da izvrši, koji je zavjet učinio na pr. post (votum personale). — Zavjet može tko zavjetovati ili bez svake pogodbe (votum absolutum) ili pod neku pogodbu obričući naime, da će obećano djelo učiniti, ako se ona pogodba ispuni (votum conditionatum). — Zavjetom može čeljade vezati dušu svoju ili za sav vijek (votum perpetuum) ili samo za neko vrijeme (votum temporale).

Zavjeti, kojima se tko stalno kaluđeri t. j. pristupa redu od crkve odobrenomu, zovu se svečani zavjeti (vota solemnia); svi ostali zavjeti zovu se prosti (vota simplicia).

3. Zavjetovati se djelo je dobro i bogoljubno. Zavjet je kao neka molitva, kojom kršćanin hoće da slavi Boga ili da mu zahvaljuje ili da od njega izmoli neku blagodat. Tko se dakle zavjetuje, poštuje Boga, priznaje Boga

za svoga vrhovnoga gospodara, pokazuje zahvalnost njemu i uzdanje u njega i osobitu ljubav k njemu, s koje je ljubavi spreman Bogu na čast i slavu učiniti i više, nego zapovijest Božja ište. — Kršćanin zavjetujući se ima stoga i k o r i s t z a s v o j u d u š u; zavjetom utvrđuje u sebi ljubav k Bogu i vežući dušu obećanjem nadvlađuje naravnu slabost i nepostojanost volje i čini volju k dobru čvršćom i postojanijom. — Zavjetno dobro djelo č i n i s e n a r o č i t o n a s l a v u B o ž j u, a to daje djelu osobitu dobrotu i vrijednost; ono tim postaje djelo bogoštovno (actus religionis) i kao žrtva, koja se prinosi Bogu; stoga je takovo djelo Bogu ugodnije. Toga radi nam i sv. pismo i crkva preporučuju zavjete.

Zavjeti su osnov redovničkomu životu. Nebrojeno je mnoštvo onih, koji su učinili redovničke zavjete i u različitim redovima nametnuli na se svet i bogoljuban život. Odatle crkvi katoličkoj toliko mnoštvo svetaca, divnih ugleda junačke krjeposti i kršćanskoga savršenstva. A koliko su upravo redovnici uradili pa i sada još rade za raširivanje crkve Kristove, za tjelovna i duhovna dobra narodâ, za kulturu i napredak roda ljudskoga! Tako nam i povijest crkve Kristove pokazuje veliku vrijednost zavjetâ.

4. D a z a v j e t b u d e t v r d, za to se ište: a) v o l j a (intentio vovendi); b) r a z m i š l j a n j e (deliberatio); c) s l o b o d a (libertas); d) s t v a r p r i k l a d n a z a z a v j e t (materia voti apta).

a) Tko se zavjetuje, treba da ima zaista v o l j u z a v j e t o v a t i s e t. j. učiniti pravo obećanje, vezati dušu svoju i na se nametnuti dužnost izvršiti ono, što kaže i obriče.

b) Tko se zavjetuje, treba da je prije d o b r o r a z m i s l i o, da li je ono, što obriče zaista njemu na duhovnu korist a Bogu na slavu, i da li je podoban to izvršiti. Zavjet je djelo sveto i zato treba da čovjek u tom ne bude brz nego rasudljiv i da postupa što razboritije. Što je teže djelo, koje tko misli obreći Bogu, i što više treba moralne snage i postojanosti, da se obećanje održi, to je potrebitije, da se kršćanin promišlja pa da i druge (osobito svoga izpovjednika) pita i od njih savjet ište, prije nego će se zavjetovati. Sv. pismo kaže: »Gospodu nije milo nevjerno i bezumno obećanje« (Prop. 5, 4).

c) Tko se zavjetuje, treba da je p o s v e s l o b o d a n t. j. da ga nitko nije strašenjem, nagovaranjem ili na koji mu drago način prinudio na zavjetovanje, već da čini zavjet p o s v e d r a g o v o l j n o iz čiste ljubavi k Bogu i osobite volje k onomu dobromu djelu, koje obriče.

d) Tko se zavjetuje, treba da obriče što je p r i k l a d n o za zavjet, a to će biti, ako bude ono, što se zavjetom obriče:

α) m o g u ć e (opus possibile), jer ono što nije moguće, čovjek nije i ne može biti dužan učiniti;

β) d o b r o (opus bonum), jer tko se zavjetuje, hoće da zavjetnim djelom Bogu učini čast i službu, a Bog se može častiti samo dobrim djelima nipošto pak djelima, koja su zla ili bez svake moralne vrijednosti;

γ) s a v r š e n i j e d o b r o (bonum melius), jer zavjet potječe iz osobite ljubavi k Bogu, s koje je čovjek spreman i više učiniti nego je dužan učiniti. Tko se dakle zavjetuje treba da obreče nešto, što zakon Božji ne nalaže već samo svjetuje i preporuča. No čovjek se može zavjetom vezati i za ono, što je već i onako dužan činiti, jer i zapovijedano dobro djelo postaje bolje i savršenije, kad se čini i poradi zavjeta naročito na slavu Božju i iz ljubavi k Bogu.

5. T k o j e u č i n i o t v r d z a v j e t, d u ž a n j e z a v j e t i z v r š i t i v j e r n o i p o t p u n o. To ište već poštenje (fidelitas). Ako je čovjek poštenja radi dužan održati riječ i učiniti što je čovjeku obrekao, još je većma dužan ne pogaziti svoje riječi već činiti i držati, što je zavjetom Bogu obrekao, jer je Bog vrhovni gospodar i najveći dobročinac čovjeku.

Zato i kaže sv. pismo: »Kad koji čovjek učini zavjet Gospodu ili se zakune vezavši se dušom svojom, neka ne pogazi riječi svoje, nego neka učini sve, što izađe iz usta njegovih« (IV. Mojs. 30, 3.). »Kad učiniš zavjet Gospodu Bogu svojemu, ne oklijevaj ispuniti ga, jer će ga tražiti od tebe Gospod Bog tvoj, i bit će na tebi grijeh« (V. Mojs. 23, 21). »Štogod zavjetuješ ispuni. Bolje je da ne zavjetuješ, nego li da zavjetuješ pa ne ispuniš« (Prop. 5, 3).

6. D u ž n o s t i s p u n i t i z a v j e t p r e s t a j e:

a) ako sasvim prestaje onaj razlog, s kojega se tko zavjetovao, ili ako se ne ispuni pogodba, pod koju se tko zavjetovao,

ili ako su se prilike tako promijenile, da je zavjetno djelo postalo nemoguće ili grješno i nedopušteno;

b) ukidanjem (irritatio), ako zavjet ukine onaj, koji ima pravo to učiniti, jer mu je podložno zavjetno čeljade. Tako može otac ukinuti zavjete svoje neodrasle djece, muž može ukinuti zavjete svoje žene, itd.;

c) oproštenjem (dispensatio), kad crkveni poglavar (papa, biskup) kao namjesnik Božji zavjetno čeljade s dovoljnih uzroka oprosti zavjeta;

d) zamjenjivanjem (commutatio), kad se mjesto obećanoga zavjetnoga djela određuje drugo djelo.

Zamijeniti zavjetno djelo s boljim i savršenijim, može i onaj sâm, koji se zavjetovao, jer tko učini više nego je obrekao, učinio je jamačno i ono, što je obećao. No mjesto zavjetnoga djela odrediti drugo dobro djelo jednake ili ća manje moralne vrijednosti, to može samo crkveni poglavar. U takovu zamjenjivanju već se nešto otpušta, a od zavjetnoga djela što otpuštati može samo crkva, kojoj je Krist tu vlast dao, kad je rekao apostolima: »Štogod svežete na zemlji, bit će svezano i na nebu; i štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebu« (Mat. 18, 18).

§ 34.

Grijehovi protivni poštovanju Bogu.

Kršćanskomu poštovanju Boga protivni su ovi grijehovi:

1. Idolopoklonstvo (idololatria), koja biva, kad se tko stvorenju klanja kao Bogu na pr. kad se klanja prirodi i prirodnim pojavama i likovima (idolima) od zlata, srebra, drva, kamena i t. d., kako to čine neznabošci (pogani).

2. Prazna vjera (sujevjerje, superstitio), koja biva, kad se Bog poštuje na nepravi način, ili kad se stvorenju čini čast, koju treba činiti samo Bogu.

Bog se poštuje na nepravi način, kad je ono, što se čini na čast i poštenje Božje, protivno crkvenim odredbama ili običajima od crkve odobrenima (cultus superfluus), ili kad je lažno (cultus falsus), jer nema istinita značenja, kao na pr. što

su sada u novom zavjetu neistiniti bogoštovni obredi starozavjetni.

Stvorenju čini čast, koju treba samo Bogu dati, kad tko za cijelo misli, da stvorenje ima neku tajnu moć, koje po određenju Božjem nema, pa se stoga u nj uzda s onakovim pouzdanjem, kakovo se samo u Boga imati može. To biva poglavito zaludnim upotrebljavanjem stvari, gatanjem i čaranjem.

a) Zaludno je upotrebljavanje stvari (vana observantia), kada tko hoće da postigne nešto upotrebljavajući stvari, hamajlije, zapise zacijelo držeći, da će ga to učuvati od dajući se, da će tako postići što želi na pr. kad tko nosi osvećene stvari, hamajlije, zapise zacijelo držeći, da će ga to učuvati od bolesti i nesreće; ili kad tko upotrebljava trave sabrane u neki određeni dan zacijelo misleći, da će od toga ozdraviti; ili kada tko zacijelo drži, da su neki dani dobrosrećni, a neki kobni i t. d. Tko tako misli i čini, teško griješi, jer čini božansku čast ili onoj stvari, u koju se tako nepokolebivo uzda, ili đavolu, jer bi samo đavo mogao onoj stvari dati neku moć, koje stvar po određenju Božjem nema. Manji je grijeh a kadšto samo bezumlje, kad se to čini od neznani ili bez pravoga pouzdanja ili samo od šale.

Nije prazna vjera, ako kršćanin neke molitve moli ponavljajući ih u određenom broju (na pr. ako moli pet puta »oče naš« na čast i spomen pet rana Kristovih) ili ako neku pobožnost vrši više dana na pr. tri dana (triduum), devet dana (novenna), samo ako ne misli, da će mu upravo toga broja radi molitva ili pobožnost za cijelo pribaviti što želi. — Nije prazna vjera već pobožan i hvale vrijedan običaj, ako kršćanin upotrebljava osvećene stvari (na pr. blagoslovenu vodu) ili ako na sebi nosi ovakove stvari (na. pr. blagoslovene slike, križiće, moći svetaca itd.), samo treba da to čini s pobožne namjere i ponizno nadajući se, da će mu to donositi duhovnu korist i milosti od Boga po molitvama, kojima je crkva one stvari osvetila i po odvjetovanju svetaca, kojih slike ili moći kršćanin poštuje noseći ih na sebi.

b) Grješno je gatanje iliti vračanje (divinatio), kad tko hoće da obazna što će se dogoditi upotrebljavajući stvari, koje za to nijesu od Boga odredene, na pr. kad tko gata i vjeruje u sne, u zvijezde (astrologia), u ptice (auspicium, augurium), u brazgotine na dlanu (chiromantia), u karte ili kocke (sortilegium) i t. d., ili kad tko hoće da dozove mrtve (necromantia), ne bi li od njih ili preko njih obaznao stvari potajne. — Teško gri-

ješi, tko tako gata zacijelo vjerujući u stvari, u koje gata; on čini službu davolu uzdajući se u njega, jer što one stvari nijesu i nemaju od Boga po prirodnim zakonima, to bi mogle imati samo po djelovanju đavolskom. Gatanje bez ovakove nepokolebljive vjere manje je grješno, pače kadšto samo bezumlje i šala.

c) Grješno je čaranje (bajanje, copranje, činiti čine, magia, fascinatio), kad tko hoće da s pomoću davola tvori djela čudnovata i prekonaravna na svoju korist ili bližnjemu budi na korist budi na štetu.

Već je zakon Mojsijev Israelcima oštro zabranio sve vrste i načine prazne vjere poganskih naroda. »Kad uđeš u zemlju, koju ti Gospod Bog tvoj daje, ne uči se činiti gadna djela onih naroda. Neka se ne nađe u tebe, koji bi vodio sina svojega ili kćer svoju kroz oganj, ni vračar, ni koji gata po zvjezdama, ni koji gata po pticama, ni uročnik, ni bajač, ni koji se dogovara sa zlim duhovima, ni opsjenar, ni koji pita mrtve. Jer na sve to mrzi Gospod i za takova nevaljalstva istrijebit će te narode Gospod Bog tvoj. Ti narodi slušaju gatare i vračare, a tebi to ne dopušta Gospod Bog tvoj«. (V. Mojs. 18, 9 sl.).

3. Huljenje na Boga (blasphemia). Boga huli, tko grdi ili psuje Boga, svece ili svete stvari. To može biti mišljenjem i riječima i na različite druge načine na pr. pisanjem, slikanjem, nepristojnim držanjem ili micanjem tjelesnim i t. d., kad se tim pokazuje mrzost na Boga ili na svece ili na svete stvari. — Jedan je od najtežih grijeha, kad tko s namjerom i upravice Boga ruži i psuje (blasphemia directa). U zakonu Mojsijevu bijaše određeno: »Tko bi ružio ime Gospodnje, da se pogubi, sav narod da ga zaspe kamenjem« (III. Mojs. 24, 16).

Kletve ili proklinjanja nedostojne su rečenice, kojima tko proklinje sebe ili drugoga ili nerazložne stvorove. Tima se rečenicama kadšto grdi ime Božje, i huli na Boga ili se ruže sveci i svete stvari. No te se rečenice ponajviše ne upotrebljavaju s namjerom, da se huli na Boga, već se govore od srdnje, ili jada, ili samo od navike, pa se mnogo i ne pazi na značenje riječi; stoga nijesu prava huljenja na Boga. No kršćanin treba da se i toga čuva. Takovo psovanje i proklinjanje pokazuje, da čovjek ne poštuje što je Božje i sveto i da je u njega surova, neobuzdana ćud; ono je i grješno i to grješnije, što je grješniji uzrok, s kojega se čini, što je većega poštovanja dostojan onaj,

koji se tako psuje i proklinje, što se s većim promišljanjem govore takove rečenice, i što se možda takovim govorenjem i drugi sablažnjavaju.

Nije huljenje na Boga već zaludno uzimanje imena Božjega (vana usurpatio nominis Dei), kad se ime Božje ili sveta imena (na pr. ime Isusovo, Marijino, imena sv. sakramenata) izgovaraju nedostojno i bez svake potrebe na pr. u šali, ili od srdnje ili od čuđenja ili od navike. I od toga, ako i nije teški grijeh, treba da se kršćanin čuva. Sv. pismo kaže: »ne će pred Gospodinom biti prav, tko uzme ime njegovo uzalud« (II. Mojs. 20, 7).

4. Svetogrđe (sacrilegium) biva, kada se nedostojno upotrebljava što je sveto i Bogu posvećeno. Glavne su vrste svetogrđa:

a) zlostaviti osobe Bogu posvećene (sacrilegium personale). Takve su osobe svećenici, klerici, redovnici i redovnice;

b) skvrniti mjesta Bogu posvećena (sacrilegium locale). Takva su mjesta blagoslovljene ili osvećene crkve i javne bogomolje (kapele) i blagoslovljena groblja. Sveto se mjesto skvrni djelima, koja ne dolikuje činiti na svetom mjestu ili kojima se upravice vrijeđa svetost i dostojanstvo mjesta Bogu posvećena. Takova su djela na pr. ubistvo, blud, krađa, pazarivanje i t. d. — Ogriješio bi se o poštovanje svetinje i onaj, koji bi se na svetom mjestu nedostojno vladao osobito za službe Božje, nečedno se obzirao, razgovarao, smijao se i druge smetao u moljenju;

c) nedostojno upotrebljavati svete stvari (sacrilegium reale) na pr. nedostojno primiti sv. pričest ili koji drugi sakramenat, skvrniti sveto posuđe, upotrebljavati svete moći ili osvećene stvari za grješna sujevjerna djela, krasti osvećene ili crkvene stvari, rugati se crkvenim obredima i t. d.

5. Simonija (simonia). Taj se grijeh čini, kad tko za novac ili za koju mu drago zemaljsku cijenu kupi ili proda ili hoće da kupi ili proda koje dobro duhovno. Ime »simonija« ima taj grijeh od Simona, vračara u Samariji, koji vidjevši, da se daje Duh sveti onima, na koje apostoli sv. Petar i Ivan metnuše

ruke, donese apostolima novce govoreći: »Dajte i meni ovu vlast, da kad metnem ruke na koga, primi Duha svetoga« (Dj. Ap. 8, 18 sl.).

Kupovati ili prodavati duhovna dobra (na pr. milosti, sakramente, crkvene službe) težak je grijeh, jer se tim pogrđuje svetinja. Duhovne su blagodati neprocijenjene vrijednosti i stoga se pogrđuju, kad se izjednačuju sa zemaljskim stvarima i prema njim ocjenjuju. Zato i reče sv. Petar Simonu vračaru: »Novci tvoji neka budu s tobom na propast, što si pomislio, da se dar Božji može dobiti za novce« (Dj. Ap. 8, 20).

Crkva je vazda oštrim zakonama osuđivala simoniju i naročito i pod teške kazni zabranjivala crkvene službe prodavati ili kupovati.

Što se svećenicima i crkvenim službenicima daje za svete službe, koje čine, nije simonija, jer im se ne daje kao cijena one službe, koju čine, već kao dar za izdržavanje njihovo i kao plata, od koje žive, po riječima sv. Pavla: »Ne znate li, da oni, koji čine svetu službu, od svetinje se hrane? i koji oltaru služe, s oltarom dijele? Tako i Gospod zapovijedi, da oni, koji evanđelje propovijedaju, od evanđelja žive« (I. Kor. 9, 13).

Poglavlje drugo.

O kršćanskom vladanju prema samomu sebi.

Dužnosti, što ih kršćanin ima prema samomu sebi, određuju

a) u o p ć e kako da kršćanin postupa i upravlja sam sobom;

b) n a p o s e kako da se stara za dobra naravna i svrhunaravna, koja su mu potrebna.

A. Kako treba da kršćanin sam sobom postupa i upravlja.

Kršćanin treba a) da sam sebe poznaje, poštuje i ljubi; b) da je smjeran i ponizan; c) da obuzdava zle želje i strasti.

§ 35.

Kršćanin treba da sam sebe poznaje, poštuje i ljubi.

1. K r š ć a n i n t r e b a d a p o z n a j e s a m s e b e. Za krjeposno je življenje potrebito, da čovjek poznaje sam sebe. To su od iskona dokučili i priznali najveći mudraci učeći, da je poznati samoga sebe početak mudrosti i temelj valjanu življenju.

»Najteža je stvar čovjeku — reče T a l e s — poznavati samoga sebe, ali je to za njega od najveće koristi«. — H i l o n, lacedemonac, kazivaše često: »Čuvaj se od samoga sebe; čovjek je sam sebi najveći neprijatelj, kad dopušta, da ga svjetuju naslada, srdnja, nadimanje, želja za častima i druge zle požude. Svatko treba da poznaje sam sebe, jer tko pravo poznaje sam sebe, taj će i tijelo i dušu svoju ljubiti kako se pristoji, i ne će jednomu dati što ide drugoga«. Poznat je natpis u Delfijskom hramu: γνῶθι σεαυτόν «Rečenica γνῶθι σεαυτόν — piše Ciceron (de legg. l. 1.) — tako je mudra i znamenita, da se mislilo, da je nije izrekao čovjek nego Delfijski bog«.

I sv. pismo opominje nas, da nastojimo o tom, da poznamo sami sebe.

»Sami sebe okušajte, sami sebe ogledajte« (II. Kor. 13, 5); svaki neka ispita svoje djelo, i tad će sam u sebi imati slavu a ne u drugome« »Gal. 6, 4); »pretražimo i razgledajmo puteve svoje (Thren. 3, 40); »mudrost je pametnoga, da pazi na puteve svoje« (Prič. Salom. 14, 8). Isp. Mat. 7, 3.

2. P o z n a v a t i s a m o g a s e b e reći će

a) znati što smo, zašto smo na svijetu, koji su putovi i načini za naše spasenje, koje nam dužnosti nalaže zakon Božji, po kojim privilima treba da živimo. Sve to nas uči vjera kršćanska.

Poznavati samoga sebe reći će

b) poznavanje svoje osebine dobre i zle, dobre da krijepimo i utvrdimo, a zle da ispravimo. No nije tako lako spoznati svoje rđave osobine, svoje mane i pogrješke; čovjek ne ispituje rado sam sebe i svoja djela, pa kad to i čini, lako ga zavarava neuredna ljubav k sebi, od koje hoće da prikrije i umanji svoje pogrješke. Zato kršćanin želeći, da sebe pravo i istinski spozna, treba da

α) od Boga moli milost, kojom će prosvijetljen po istini razabirati, što je dobra u njega što li rđava.

»Okušaj me, Bože, i poznaj srce moje; ispitaj me i poznaj pomisli moje, i vidi jesam li na zlu putu, i vodi me na put vječni«. (Psal. 138, 23);

β) da pazi o čem najviše misli, što ga najviše podražuje, veseli ili žalosti, jer će tako poznati svoju ćud;

γ) da češće ozbiljski ispituje svoju savjest i da rasuđuje svoje misli, svoje želje i svoja djela, a naročito namjere, s kojih čini svoja djela: »Kad bismo sebe rasuđivali, ne bismo osuđeni bili« (I. Kor. 11, 31; Luk. 6, 37).

I poganski mudraci (Pitagora, Seneka i dr.) preporučivali su svojim učenicima, da svaki dan ispituju svoju savjest. Tako svjetovaše Pitagora svoje učenike, neka svaki u veče ispituje sebe, što je danju radio, što je dobra što li rđava učinio; za dobro da se raduje, a za zlo da se kaje. — Seneka piše (ep. 84.): »To čini, da smo veoma rđavi, što se nitko ne abazire na svoj život. Mi mislimo na ono, što smo nakani učiniti, ali malo kad mislimo na ono, što smo učinili«.

δ) Treba da se stara, da dozna šta misle i govore o njemu drugi ljudi i to ne samo prijatelji, nego i neprijatelji; čovjek često neke nedostatke i mane ne vidi na sebi, a drugi ih vide.

3. Kršćanin treba, da poštuje sam sebe t. j. da priznaje i mnogo cijeni dostojanstvo, koje ima kao čovjek i kao kršćanin, i one naravne i svrhunaravne darove, što ih ima od Boga.

Vjera nas uči, da je čovjek stvoren na sliku i priliku Božju (I. Mojs. 1, 16), da je otkupljen skupocjenom krvlju Isusa Krista Sina Božjega (I. Petr. 1, 19), da je hram Božji i da Duh sveti živi u njemu (I. Kor. 3, 16), da je dijete Božje i nasljednik kraljevstva Božjega (Rom. 8, 16). To je svrhunaravno dostojanstvo, na koje nas je Bog pozvao i koje kršćanin treba da čuva kloneći se svega, što je tomu dostojanstvu protivno i što tu njegovu čast pogrđuje. Zato nas i opominje sv. pismo, da imamo na umu svoje zvanje i svoju čast i da se vladamo kako nam dolikuje. »Molim vas — piše sv. Pavao (Efes. 4, 1) — da se vladate kao što prilikuje vašemu zvanju, u koje ste pozvani«.

Kad kršćanin tako poštuje sebe, to ga poštovanje moćno odvraća od grijeha i nagoni na krjeposna djela. To je poštovanje plod žive vjere, i gdje toga poštovanja nema, tu je i vjera oslabila i grijeh utupio kršćansko ćućenje.

Grijesi kojima kršćanin griješi o poštovanje samoga sebe, jesu osobito ovi: potištenost i podlost, koja biva, kad se tko odbacuje svoga čovječjega i kršćanskoga dostojanstva, nedostojno ulagivanje, obožavanje ljudi, ropska ćud, kada se tko sasvijem predaje budi ljudima budi svojim zlim požudama, da im robuje i čini svaku i nedostojnu i grješnu službu.

4. Kršćanin treba da ljubi sam sebe. Čovjeka nagoni već narav njegova, da ljubi sebe i da se stara za sebe i za svoje dobro. Tu naravnu ljubav k sebi usavršuju i osvećuju vjera i milost Kristova i čine je svrhunaravnom. Kršćanin vjerom doznaje svoje svrhunaravno određenje i ljubeći sebe želi i teži na to, da živi tako, da postigne to određenje, t. j. da se spase i s Bogom sjedini. Kršćanin ljubi sebe, jer ljubi Boga i iz ljubavi k Bogu nastoji, da bude što savršeniji i Bogu ugodniji. Tako je kršćanskoj ljubava k sebi izvor ljubav k Bogu, a nerazdružena pratilica ljubav k bližnjemu. Zato i velika zapovijest o ljubavi združuje ljubav k sebi s ljubavlju k Bogu i k bližnjemu, kad kaže: »Ljubi Gospoda Boga svoga svim srcem svojim i svom dušom svojom i svom snagom svojom; ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe« (Mat. 22, 37).

Kršćanskoj ljubavi k sebi protivna je samoživost (sebeznalost, egoisam), od koje čovjek samo sebe zna i ljubi. Samoživost ugušuje i ljubav k Bogu i ljubav k bližnjemu; samoživac traži samo svoju korist i nasladu i gotov je i zgriješiti, samo da nadovolji srce svoje. On ne haje za prave potrebe svoje duše, za vječno spasenje, za napredak u krjeposti i savršenstvu, već teži samo na to, da steče imutak ili časti ili da uživa slasti ovoga svijeta. Od te sebeznalosti da se čuvamo, opominje nas Krist Gospodin riječima: »Zaista, zaista vam kažem: koji ljubi dušu svoju, izgubit će je, a tko mrzi na dušu svoju na ovom svijetu, sačuvat će je za život vječni« (Iv. 12, 25).

§ 36.

Kršćanin treba da je smjeran (ponizan).

1. Kršćanin poznavajući svoje dostojanstvo, treba da poštuje samoga sebe; no znajući, da sve, što ima, imade od puke dobrote Božje, i poznavajući svoju slabost, svoje pogrješke i nedostatke treba da je zajedno smjeran iliti ponizan (humi-

lis). Stoga pravo poštovanqe samoga sebe bit će u kršćanina vazda združeno sa smjernošću.

S v r h u n a r a v n a dobra, kojima je Bog obdario čovjeka, sasvijem su nezasluženi dar ljubavi Božje. Čovjek po svojoj naravi nema niti prava, da ih od Boga ište, niti snage, da ih zasluži. Stoga kaže sv. Pavao: »Šta li imaš (čovječe!) što nijesi primio? A ako si primio, što se hvališ, kao da nijesi primio?« (I. Kor. 4. 7). — I n a r a v n a dobra ima čovjek od Boga, jer »u Bogu živimo i mičemo se i jesmo«. Bog »sam daje svima život i dihanje i sve« (Dj. Ap. 17, 25, 28). A kako je čovjek sam po sebi slab i nepostojan u dobru, kako mu je teško držati zapovijedi Božje, kako ga lako i brzo na grijeh navode zle požude, to svakomu kazuje iskustvo i vlastito srce. Stoga što tko bolje poznaje sebe, to će istinitije priznati sa sv. Pavlom: »ja sam tjelesan, prodan pod grijeh. Ja znam, da dobro ne živi u meni to jest u tijelu mojemu; jer htjeti imam u sebi, ali učiniti dobro ne nalazim« (Rimlj. 7, 14. 18.). Znajući sve to kršćanin ništi se i ponizuje pred Bogom t. j. drage volje priznaje svoju slabost i nevrijednost i da je od Boga sve, što u njega ima dobra i vrijedna. I to je priznanje s m j e r n o s t iliti p o n i z n o s t.

N a p o m e n a. Poniznosti nijesu ni po imenu poznavali neznabožački mudraci[1]). Što su ti nazivali poniznošću (humilitas — ταπείνωσις) to bijaše potištenost i podlost. Ali kršćanska poniznost nije isto što potištenost ili puzavost. Poniznost je istina i postaje odatle, š t o č o v j e k i s t i n s k i p o z n a j e s a m o g a s e b e i p o t o m e s e b e c i j e n i[2]). Ponizan kršćanin ne odbacuje sam sebe, ali ne će ni da precijeni sebe; on rado krije svoje zasluge i taji od ljudi svoje vrline, ali zahvalan priznaje, da je sve, što ima dobra, od Boga; on voli misliti na svoju slabost, na svoje pogrješke i nedostatke, nego ponositi se imanjem, krjepostima ili drugim osobinama; njemu je milije da ga ljudi ne poznaju i manje cijene, nego da se sam uznosi i podiže nad druge; on se uklanja hvaljenju i laskanju, da Bogu dade hvalu priznavajući, da je »po milosti Božjoj ono što jest« (I. Kor. 15, 10). — Kršćanina čini poniznim istinsko mišljenje, a ne samo riječi ili vladanje, kojim tko hoće da očituje kako je tobože grješan i nevrijedan. Takovo je postupanje kadšto oholost i pretvaranje.

[1]) „Humiliatio cordis nihil de se praesumentis nihil suae potentiae superbe tribuentis in nullis alienigenarum libris est, non in Epicuraeis, non in Stoicis, non in Manichaeis, non in Platonicis. Ubicunque etiam inveniuntur optima praecepta morum et disciplinae, humilitas tamen ista non invenitur. Via humilitatis hujus aliunde manat: a Christo venit. Haec via ab illo est, qui cum esset altus, humilis venit". S. A u g u s t i n. Enarr. 2. in Psalm. 31.

[2]) „Humilitas est virtus, qua homo verissima sui agnitione sibi ipsi vilescit". S. B e r n a r d u s.

2. Objava Božja nalaže nam i preporučuje poniznost kao k r j e p o s t z a s p a s e n j e s a s v i j e m p o t r e b i t u.

Krist Gospodin kaže: »Naučite se od mene, jer sam krotak i ponizan srcem« (Mat. 11, 29); »kad svršite sve, što vam je zapovjeđeno, govorite: mi smo zaludne sluge, jer učinismo, što smo bili dužni učiniti« (Luc. 17, 10); »svaki koji se sam podiže, ponizit će se, a koji se sam ponizuje, podignut će se« (Luk. 18, 14).

Bez smjernosti nema milosti, jer kako kaže sv. pismo »Gospod suproti se oholima a poniznima daje milost« (Jak. 4, 6; I. Petr. 5, 5); bez milosti pak nema spasenja. Bez smjernosti nema ni vjere (Iv. 5, 44), ni prave molitve, ni pokore, ni napredovanja ni postojanosti u krjeposti i kršćanskom savršenstvu. Smjernost je čuvarica svih krjeposti. S toga nam smjernost preporučuju sveti oci i svi, koji nas uče bogoljubnu krjeposnu življenju.

»Ako me tko pita, koja je zapovijest na prvom, na drugom, na trećem mjestu, odgovaram: poniznost, i koliko će me god puta tko pitati, vazda ću mu ovo odgovarati. Ovim ne ću da kažem, da nema drugih još zapovijesti, ali ako poniznost ne ide sprijeda, ne ide zajedno, ne ide straga, oholost nam otme iz ruku svako dobro što činimo«. (S. A u g u s t i n. ep. 118. ad Dioscor.).

Svijetlo su nam ogledalo u toj krjeposti krćanski sveci i ugodnici Božji; a najsavršeniji su primjer poniznosti sam spasitelj Isus Krist (Filip. 2, 7 sl.) i presveta njegova majka (Luk. 1, 38, 48.).

3. Iz p o n i z n o s t i izlaze mnoge k r j e p o s t i i v r s n o ć e. Ponizan je kršćanin Bogu zahvalan, strpljiv u stradanju, poslušan starijima. Poniznost izgoni iz srca tugu i nezadovoljstvo i daje duši mir i pokoj, jer se ponizan čovjek lako zadovoljava. Tko je ponizan, taj je i krotak i pazi, da nikomu ne dotuži i nikoga ne uvrijedi. S toga se poniznost pokazuje i u spoljašnjem vladanju, u nošnji, u pokućstvu i t. d. Osobit je rod kršćanske poniznosti č e d n o s t (modestia), koja uređuje i ukrašuje sve vladanje ponizna kršćanina i čini, da je njegovo

gledanje, govorenje i sve kretanje tijela vazda pristojno i skladno. (Modestia juvenem decet). — Ponizan kršćanin ne teži na to, da ga ljudi hvale, on lako podnosi, što ga drugi ne poznaju i ne poštuju po njegovim zaslugama, pače savršena je poniznost, kada se tko iz ljubavi k Bogu raduje, što treba podnositi ruganja i pogrde.

4. Kršćanskoj poniznosti protivna je o h o l o s t (superbia), kada se čovjek preko reda ponosi i uznosi nad druge. (Superbia est inordinatus appetitus propriae excellentiae).

Kao što je poniznost istina i izlazi iz istine i traži samo istinu, tako je oholost laž i zavaravanje i niče iz neistine i priviđanja. Ohol čovjek precjenjuje sam sebe, pa zato se nadima i veliča i drži za vrednijega od drugih; on se rado ističe i rado ponosi svojim vrlinama i osobinama (na pr. rodom, imanjem, znanjem i t. d.). Oholica misli, da je ono dobro, što se u njega doista nalazi, samo od njega, njegovo djelo i njegova zasluga, pa zato ište priznanje i pohvalu, koje ne zaslužuje; pače od oholosti posvaja vrlinâ i zaslugâ, kojih nema. Oholo čeljade za sebe ište slavu, koju treba da Bogu daje. Zato i kaže sv. pismo: »Početak je čovječjoj oholosti odmetnuti se od Boga; jer je od njega, koji ga je stvorio, odstupilo srce njegovo« (Crkv. 10, 14).

O h o l o s t je n e s a v r š e n a (superbia imperfecta), dok nije drugo nego gizdavo ponošenje s izvrštinama, što ih tko ima ili misli da ima; no kad oholost dotle dopre, da se čovjek suproti Bogu i ne će da ga prizna za svoga gospodara i da ga posluša, onda je oholost s a v r š e n a (superbia perfecta) i velik grijeh. (Isp. II. Mojs. gl. 5 sl.).

Oholost je Bogu i ljudima mrska; zato nas i opominje sv. pismo, da se čuvamo od oholosti.

»Početak je svemu grijehu oholost; tko u njoj ostane, napunit će se prokletstvom i napokon će ga ona upropastiti« (Crkv. 10, 15). »Nikad se ne diči odijelom, niti se uznosi u dan časti svoje« (Crkv. 11, 4). »Gospodin suproti se oholima, a poniznima daje milost« (Jak. 4, 6).

Oholost je jedan od »glavnih grijehova«, jer je izvor mnogim opačinama. Od oholosti rada se neposlušnost, pohlepa na gospodarenje, bezvjerstvo, preziranje drugih, zavist, mržnja, razdor, licemjerstvo i t. d.

§ 37.

Kršćanin treba da obuzdava zle želje i strasti (jačina, uzdržljivost, čistoća).

1. Čovjeka najsilnije odvraća od krjeposna življenja i navraća na grijeh z l a ž e l j a (požuda, concupiscentia) t. j. prekoredna pohlepa za ono, što čovjeku godi i donosi neku slast. Požuda kad osili, zove se s t r a s t (passio), a što je strast silnija, to će se lakše čovjek privoljeti na ono, na što strast hlepi, pa bilo ono i grješno. Stoga kršćanin treba, da o b u z d a s v o j e z l e ž e l j e i strasti, da ih nastoji svladati i podložiti razumu i zakonu Božjemu, jer će inače lako izgubiti vlast nad sobom i sebe predati vlasti svojih požuda.

2. Obuzdavanje strasti biva o d r i c a n j e m (abnegatio sui). Stoga je odricanje podloga krjeposnu življenju, koje ište zakon Kristov. Zato i reče Krist Gospodin: »Tko hoće da ide za mnom, neka se odreče sebe i uzme križ svoj i neka ide za mnom« (Luk. 9, 23).

N a p o m e n a 1. Požude su i strasti kao okovi, koji tište dušu i koji nam smetaju u teženju na krjepost i vječno spasenje. To svatko osjeća i priznaje. Pravo reče već poganski pjesnik[1]): ». . . aliudque cupido mens aliud suadet; video meliora proboque, deteriora sequor«. O tom piše i sv. Pavao ovako: »Ja sam tjelesan prodan pod grijeh . . . Ne činim ono, što hoću, nego na što mrzim, ono činim . . . Htjeti imam u sebi, ali učiniti dobro ne nalazim, jer dobro, šta hoću, ne činim, nego zlo, što ne ću, ono činim . . . Imam radost u zakonu Božjem po unutrašnjem čovjeku; ali vidim drugi zakon u udima svojima, koji se suproti zakonu uma mojega, i zarobljava me zakonom grjehovnijem, koji je u udima mojima« (Rimlj. 7, 14 sl.).

N a p o m e n a 2. One prekoredne želje i požude, koje su kao izvor i korijen svemu grješnomu mišljenju i od kojih izlaze grješna djela, zovu se g l a v n i g r i j e s i (vitia capitalia). Ima ih sedam: 1. o h o l o s t (superbia); 2. l a k o m s t v o (avaritia); 3. b l u d n o s t (luxuria); 4. z a v i s t (invidia); 5. p r o ž d r l j i v o s t (gula); 6. s r d n j a (ira); 7. l i j e n o s t (pigritia).

3. Zle su želje u nas dvojake: jedne nas odvraćaju od onoga, što je teško i neugodno, druge nas čine hlepiti na ono,

[1]) Ovid. Metam. VII. 19. 20. (Drugo mi svjetuje želja a drugo razum; vidim što je bolje i odobravam, a idem za onim što je gore.)

što je ugodno i slasno. Da nadvladamo prve, treba nam j a č i n e i s n a g e, da smo podobni podnositi, što je teško i neugodno, kad to ište zakon Božji; da obuzdamo druge treba nam u z d r ž a n j a, da se uzdržavamo od onoga, što je ugodno i slasno ali protivno zakonu Božjemu. Kršćansko dakle odricanje obuhvata dvoje: j a č i n u i u z d r ž l j i v o s t. Sustine et abstine (strpi se i uzdrži se).

4. J a č i n a d u š e (fortitudo) čini, da kršćanin strpljivo podnosi nevolje i da postojano nadvlađuje sve, što mu smeta u izvršivanju zakona Božjega. Dok čovjek živi na zemlji u raspadljivu tijelu, snahode ga napasti i nevolje. Stoga treba da mu je duša jaka i da je vazda spreman snositi bolove i stradanja i nadvlađivati napasti. Tu jačinu daje kršćaninu milost Božja, živa vjera i ljubav k Bogu.

Kršćanina osobito v j e r a p o t k r e p l j u j e u stradanju; vjera ga uči i opominje,

a) da čovjeka snalaze nevolje i napasti, jer ih Bog dopušta i šilje, da budu čovjeku na spasenje (Hebr. 12, 6);

b) da Bog ne će poslati na čovjeka onaku nesreću ili napast, koje ne bi mogao podnijeti (I. 10, 13);

c) da su svi ugodnici Božji trpljenjem ušli u kraljevstvo nebesko pa i sâm Isus Krist, koji nije imao nikakova grijeha, da je trpljenjem pridobio svoju slavu (Luk. 24, 26; Hebr. 12, 3);

d) da nam trpljenje »donosi vječnu i od svega pretežniju slavu« (II. Kor. 4, 17), i što čovjek Boga radi na zemlji pretrpi, da će mu Bog u budućem životu obilno naplatiti (Rom. 8, 17). »Blago čovjeku, — opominje apostol — koji pretrpi napast; jer kad bude kušan, primit će vijenac života, koji Bog obreče onima, koji ga ljube« (Jak. 1, 12.). Isp. § 27. 5.

5. U z d r ž l j i v o s t (continentia, temperantia) uređuje u kršćanina uživanje naslada t. j. čini, da kršćanin dobra, koja mu gode, upotrebljava i uživa onako, kako određuje zakon Božji, i da se uzdržava od naslada grješnih. Naslade silno razdražuju i zamamljuju čovjeka; pohlepe na njih već su od naravi jake i lako zavode čovjeka na grješna djela. S toga to većma treba da je kršćanin uzdržljiv i da pohlepe na nasladu obuzdava, da budu podložne razumu i savjesti. Sv. pismo kaže: »Sve blago nije vrijedno, koliko uzdržljiva duša« (Crkv. 26, 20).

U tom nastojanju kršćanina potkrepljuje milost Božja i živa vjera. Vjera nas udilj opominje, da ne služimo tjelesnim požudama, da se čuvamo prekoredne ljubavi k svijetu i teženja na slasti ovoga svijeta. »Ne ljubite svijeta ni što je na svijetu« — piše sv. Ivan apostol (I. Iv. 2, 15). Sv. Pavao spominje: »Braćo! nijesmo dužni tijelu, da po tijelu živimo. Ako živite po tijelu pomrijet ćete; ako li duhom djela tjelesna morite (mrtvite), živjet ćete . . . Ne ugađajte tijelu po željama . . . Neka ne caruje grijeh u vašem smrtnome tijelu, niti dajite udôvâ svojih grijehu za oružje nepravde, nego dajite sebe Bogu i ude svoje Bogu za oružje pravde« (Rimlj. 8, 12; 13, 14; 6, 12 sl.). »Po duhu hodite i želja tjelesnih ne izvršujte . . . Koji su Kristovi raspeše tijelo sa slastima i željama« (Gal. 5, 16. 24.).

Plodovi su uzdržljivosti osobito ove krjeposti: u m j e r e n o s t, t r i j e z n o s t i č i s t o ć a.

6. U m j e r e n o s t (frugalitas) i t r i j e z n o s t (sobrietas) uređuju u kršćanina uživanje jela i pića. Da bude čovjek živ i zdrav, potrebno je da se hrani, da jede i pije. Kršćanin smatra jela i piće za darove Božje i uživa te darove blagodareći Boga za njih. Odatle starodrevni običaj u crkvi kršćanskoj, da se vjernici mole Bogu i kad počinju jesti i kad svrše jedenje (Luk. 9, 16; I. Kor. 10, 31; I. Tim. 4, 4.).

Uživajući hranu pokazuje kršćanin umjerenost i trijeznost u tom

a) što prima hranu (jelo i piće) ne toliko poradi slasti i da ugađa tijelu, nego većma potrebe radi, da sačuva život i zdravlje;

b) što d r ž i m j e r u t. j. što bira hranu prema svome imanju i stanju, i što jede i pije onoliko, koliko je potrebno.

Umjerenost i trijeznost krijepe tijelo, održavaju zdravlje, produžuju život, bistre duh i daju duši vlast nad tijelom.

7. Umjerenosti je protivna n e u m j e r e n o s t ili p r o ž d r l j i v o s t (gula), a trijeznosti je protivno p i j a n s t v o (ebrietas).

N e u m j e r e n o s t je prekoredno uživanje jela i biva na mnogo načina[1]) na pr. kada tko jede u nevrijeme ili neprestano

[1]) Praepropere laute, nimis, ardenter, studiose.

(travinjanje), ili kad odviše izbira jela, ili kad jede odviše ili prebrzo (proždiranje, voracitas) ili samo poslastice (cupedia), i t. d.

P i j a n s t v o je prekoredno uživanje pića, koje opija.

Neumjerenost i pijanstvo ude i duši i tijelu, kvare zdravlje, uzrokuju bolesti, pokraćuju život, ponizuju čovjeka osobito pijanstvo, koje čovjeku uzimlje svijest i razum, zamlaćuju duševne moći, otimaju duši vlast nad tijelom i čine čovjeka robom tjelesnih požuda. — Teško griješi čovjek, kad tako preko mjere jede ili pije piće, koje opija, da udi zdravlju, da gubi svijest ili da ne može izvršivati svoju dužnosti.

Dopušteno je onesvijestiti sebe ili drugoga, da se ne osjete bolovi, kad treba, da se koji bolestan ud odreže.

Neumjerenost i pijanstvo g l a v n i su grijehovi, jer su izvor i korijen mnogima drugim grijehovima, navlastito prosipanju, krađama, bludnosti, svađanju, opadanju, huljenju na Boga, klatarenju i t. d. Stoga nas opominje sv. pismo, da budemo umjereni i trijezni i da se čuvamo neumjerenosti i pijanstva.

»Čuvajte se, da srca vaša ne otežaju žderanjem i pijanstvom« (Luk. 21, 34). »Vino je stvoreno za veselje, a ne za pijanstvo; radost je duši i srcu vino, kad se umjereno pije. Zdravlje je duši i tijelu trijezan napitak. Vino kad se mnogo pije, čini draženje i srdnju i mnoge pogibli. Zbog pijanstva mnogi su umrli; a koji je umjeren, produži život« (Crkv. 31, 35; 37, 32 sl.). »Mnogi hode . . . neprijatelji križa Kristova, kojima je svršetak pogibao, kojima je Bog trbuh . . . koji zemaljski misle« (Filip. 3, 18).

7. Č i s t o ć a (castitas) u kršćanina obuzdava i uređuje pohlepu na tjelesnu (putenu) nasladu. Čistoća ište, da kršćanin samo u ženidbenom stanju uživa tjelesnu nasladu, koja nije protivna određenju ženidbe (castitas conjugalis), a izvan ženidbenoga stanja da se uzdržava svake putene naslade (castitas virginalis). Zakon kršćanski ište č i s t o ć u k a o k r j e p o s t, koju nam B o g n a r o č i t o z a p o v i j e d a. Sv. pismo uči: »Ovo je volja Božja, svetost vaša, da se čuvate od bludnosti i svaki od vas da zna držati svoje tijelo u svetinji i u časti, a ne u slasti željâ kao neznabošci, koji ne poznaju Boga« (I. Sol. 4, 3). Od »deset zapovijedi Božjih« glasi šesta: »ne čini preljube«, a deveta: »ne poželi žene bližnjega svojega« (II. Mojs. 20, 14, 17.).

»Blago onima, koji su čistoga srca, jer će oni Boga vidjeti« (Mat. 5, 8). »Čuvajte se od tjelesnih želja, koje vojuju na dušu« (I. Petr. 2, 11).

Po kršćanskom je nauku tijelo naše osvećeno krštenjem, ud Kristov i hram Duha svetoga; stoga tko se ogriješi o svoje tijelo, kao grijehom skvrni hram Božji, sramoti Isusa Krista i pogrđuje Duha svetoga, koji u tom tijelu prebiva.

»Ne znate li, da su tjelesa vaša udovi Kristovi? Ili ne znate, da su tjelesa vaša hram Duha svetoga, koji živi u vama, i da nijeste svoji? Kupljeni ste cijenom velikom (t. j. krvlju Sina Božjega). Proslavite dakle i nosite Boga u tjelesima svojima« (I. Kor. 6, 15).

I tijelo je naše određeno, da bude dionikom vječne slave nebeske, koja nam je obećana; stoga treba da držimo tijelo u čistoći, da bude dostojno one slave.

»Imajući ovaka obećanja da čistimo sebe od svake poganštine tijela i duše i da tvorimo svetinju (t. j. da se posvetimo) u strahu Božjemu« (II. Kor. 7, 1).

I r a z u m nas uči, da smo dužni tijelo i tjelesne ude upotrebljavati za ono, za što ih je Bog stvoritelj odredio i čovjeku dao. Tko dakle upotrebljava tijelo samo da ima nasladu i da izdovolji tjelesnu pohlepu, griješi, jer vrijeđa pravo Božje i upotrebljava tijelo protiv volje i namjere Božje.

9. Č i s t o ć a je pored smjernosti n a j m i l o s n i j a m o r a l n a k r j e p o s t. Imajući i čuvajući tu krjepost duh najsjajnije nadbija tijelo, a ta je pobjeda to slavnija, što je tjelesna požuda najsilnija od svih naravnih pohlepa u čovjeka. Zato i kaže sv. pismo: »Kako li je lijep čisti naraštaj sa sjajnošću! jer je besmrtan spomen njegov i u Boga i u ljudi priznat« (Knj. mudr. 4, 1).

Čistoća osobito djevičanska čistoća od tolike je miline, da je svatko poštuje i najpokvareniji čovjek. Uzvišenost te krjeposti naslućivali su već i sami pogani. Tako su Rimljani djevicama vestalkama prikazivali najveću čast i poštenje. No tek u crkvi Kristovoj ukaza se ta krjepost u najljepšem sjaju. Riječ i milost Kristova stvoriše nebrojene čete djevičanskih duša na svjema stranama svijeta i u svako vrijeme od početka kršćanstva pa do danas i stvarat će ih dokle bude vijeka i svijeta.

10. Čuvarica je čistoće s t i d n o ć a (sramežljivost, verecundia, pudicitia), s koje čovjek mrzi na sve što vrijeđa čistoću ili bi je moglo dovoditi u pogibao. Stidnoća treba da uređuje u kršćanina i mišljenje i vladanje i da se pokazuje u govorenju, gledanju i u svemu držanju njegovu. Besramno je vladanje ružno i mrsko i lako navodi na grijeh.

11. Čistoći je protivna n e č i s t o ć a iliti b l u d n o s t (luxuria). Taj se grijeh može činiti ne samo djelima nego i riječima i mišlju t. j. pristajanjem na nečiste misli i želje.

Nečistoća je t e ž a k i s r a m o t a n g r i j e h; zato nas opominje sv. pismo: »Bludnost i svaka nečistoća da se i ne spominje među vama, kao što se pristoji svetima; tako ni sramotne i lude riječi ili šale, što se ne pristoji;... jer ovo da znate, da nijedan bludnik ili nečist... ne će imati dijela u kraljevstvu Krista i Boga« (Efes. 5, 3 sl.).

Nečistoća je jedan od g l a v n i h g r i j e h o v a. Mnoga i velika zla potječu od nečistoće. Taj grijeh š k o d i t i j e l u: umanjuje snagu, uzrokuje gadne i teške bolesti, čini da čovjek prije vremena ostari i umre. Taj grijeh š k o d i d u š i: tjera i istiskuje iz duše pobožnost, volju k molitvi i ljubav k Bogu; oslijepljuje čovjeka, da ne vidi rugobu toga grijeha, čini srce njegovo okorjelim i na pokoru neprikladnim i dovodi ga napokon i do toga, da odbaci vjeru, da očaja i zamrzi na samoga sebe i na život svoj.

Glavni načini, kako da se kršćanin sačuva od nečistoće, jesu ovi:

a) postojana m o l i t v a. »Kad sam znao, — veli bogoduhi pisac knjige mudrosti (8, 21) — da drukčije ne mogu biti uzdržljiv nego da dade Bog, pođoh ka Gospodu i molih ga iz sve duše svoje«;

b) osobito poštovanje i prizivanje bl. djevice Marije, anđela čuvara i onih svetaca i ugodnika Božjih, koji su nam ugled anđeoske čistoće (sv. Josipa, Alojzija, Stanislava);

c) često primanje svetih sakramenata t. j. često ispovijedanje i pričešćivanje;

d) kršćanin neka se stara, da iz svoje glave istjera svaku nečistu misao; snađe li ga takova misao ili napast, neka se opomene propetoga Spasitelja i njegove ljubavi k nama, koju treba da mu vraćamo čuvajući srce svoje, da bude vazda čisto i neokaljano. Kada ga napast na tjelesni grijeh mami, neka se kršćanin opomene, da je Bog svagdje nazočan, neka pomisli, da od Boga ništa ne može sakriti pa ni same misli, i da će Bog suditi čovjeku za svaku misao i za svako djelo. Pravo nas opominje sv. pismo: »U svjema djelima svojim opominji se posljednjih stvari svojih, pa ne ćeš nikada sagriješiti« (Crkv. 7, 40);

e) Kršćanin treba da se pomnjivo kloni svega, što bi ga moglo na taj grijeh navesti, osobito izvanjih prilika, koje čovjeka na to podražuju. Takve su prilike osobito za mladića: rđavo društvo, zle knjige, nepošteni razgovori, besramne slike, zabave, u kojima se ne pazi dovoljno na stidljivost ili se pače stidljivost vrijeđa, kao što su katkad na pr. prikazivanja u glumištima, plesanje i igranje, zatim prekoredno i neoprezno druženje i prijateljevanje sa ženskom stranom i t. d.;

f) kršćanin treba napokon da odolijeva svojim željama, da zauzdava svoje misli i pohlepe, da se vježba u odricanju i mrtvenju tjelesnih želja, da je umjeren u jedenju a osobito u pijenju i da je radljiv.

B. O kršćanskom staranju za dobra naravna i svrhunaravna.

Dobra su n a r a v n a: tijelo i duša, život i zdravlje, imanje i blago zemaljsko, čast i poštenje; dobra su s v r h u n a r a v n a: milost Božja, krjepost i vječno spasenje.

§ 38.

Kršćansko staranje za tijelo i dušu, za život i zdravlje.

A. K r š ć a n s k o s t a r a n j e z a d u š u.

D u š a je najvrjednija strana u čovjeka i stoga treba, da se kršćanin osobito stara za dušu, da duševne moći (razum i volju) što bolje njeguje i dotjeruje.

1. Čovjek ima r a z u m, da spozna istinu; a stvoritelj usadio mu je u narav ljubav k istini i teženje na istinu. Tu ljubav i to

teženje treba da kršćanin njeguje ali i podloži zakonu Božjemu. Za to će se kršćanin ponajviše starati, da spozna Boga i volju i zakon Božji i sve one istine i ona pravila, po kojima je dužan živjeti. To je znanje prava, k r š ć a n s k a m u d r o s t, koju treba da stečemo. Iv. 17, 3; Filip. 3, 8; Kol. 1, 9 sl.; II. Petr. 3, 18.

I drugo je z n a n j e čovjeku potrebno, naime poznavanje svjetovnih i zemaljskih stvari. Kršćanin treba da steče i to znanje i da nauči osobito ono, što mu valja znati, da može ispunjati dužnosti svoga zvanja.

Hoće li kršćanin da se dade na nauke, na knjigu ili na umjetnost, imajući zato i darove i priliku, kršćanski mu zakon toga ne brani, nego ga upućuje, kako valja i to teženje urediti i osvetiti. Kršćanin ne precjenjuje ljudsko znanje i ljudsku vještinu i ne će poradi knjige i umjetnosti zapustiti svoju dušu, zaboravljati na svoje dužnosti i s uma svrći spasenje duše; on se ne daje na nauke samo od tašte izvjedljivosti niti od oholosti, da kao učenjak ili kao umjetnik dođe na glas, već ga u svemu tom vodi ljubav k istini i želja, da umne darove i znanje i vještinu svoju upotrebi na slavu Božju i na opću korist.

2. Više od znanja vrijedi d o b r a i s n a ž n a v o l j a. Stoga kršćanin treba da volju svoju utvrdi u dobru, da mu volja bude jaka, postojana i vazda spremna na ono, što je dobro i što ište zakon Božji. U tom volju mnogo potkrepljuju religiozna, moralna i estetska čuvstva. Zato će kršćanin navlastito ta čuvstva njegovati i nastojati oko toga, da srcu njegovu omili sve, što je lijepo, uzvišeno, plemenito, pošteno i Bogu ugodno. U kršćanina treba da razum prosvijetljen vjerom vodi i slobodi volju, a volja da upravlja srcem, da zauzdava zle pohlepe i tjelesne želje i da im ne robuje već gospodari.

B. K r š ć a n s k o s t a r a n j e z a ž i v o t.

1. Ž i v o t je dragocjen dar Božji i zato smo dužni taj dar čuvati, cijeniti i upotrebljavati na ono, za što smo ga primili. Mi živimo, da izvršujući volju Božju slavimo Boga i spasemo dušu svoju. Zemaljski je dakle život vrijeme pripravljanja za budući, vječni život. (Hebr. 13, 14). Dok »putujemo u tijelu, udaljeni smo od Gospoda«, a kad svršimo zemaljski život, onda »nam se svima valja javiti na sudu Kristovu, da primimo svaki, što je koji u tijelu (t. j. u životu) činio, ili dobro ili zlo« (II. Kor. 5, 10). Sadašnji je naš život na zemlji nalik na vrijeme sijanja, a budući vječni nalik na vrijeme žetve (Gal. 6, 8).

2. Stoga čovjek nema samo p r a v o, d a ž i v i, nego i d u ž n o s t, d a č u v a i u z d r ž a v a ž i v o t s v o j, dok može. No što je za život potrebno, to na zemlji ne nalazimo sve već priugotovljeno, nego treba da radeći stečemo i pribavimo. U ljudskome pak društvu različite su službe, različita zvanja i staleži i ne mogu svi ljudi na jedan način teći i pribavljati, što je za život potrebno, niti na isti način raditi za opću korist. Ljudsko je društvo kao tijelo, koje ima mnoge ude, a udi svi nemaju jedan posao. Stoga treba da i svaki čovjek u društvu, u kojem živi, ima svoj posao i svoju službu.

3. Odatle slijede ova pravila:

a) s v a k i t r e b a d a p r i m i n e k o z v a n j e (stalež), jer samo tako može i svoju sreću graditi i potpomagati opće dobro.

Kadšto čovjeku već izvanje prilike određuju, koje mjesto da zauzme u društvu, i ne stoji toliko do njega, da sam izbere mjesto. Kršćansko čeljade vidi i u tom volju Božju, pa joj se podlaže. Tko pak može od mnogo zvanja da po svojoj volji izbere jedno, treba da postupa ozbiljski i pomnjivo, jer do toga izbora najvećma stoji i zemaljska njegova sreća i vječno spasenje. Stoga će kršćanin birajući zvanje paziti, da odabere zvanje što zgodnije, za koje u sebi nalazi osobitu volju, želju i prikladnost. Pri tom gledat će kršćanin ne samo na to, u kojem će staležu naći što veće zemaljske koristi, nego još većma na to, u kojem će staležu moći što bolje i lakše služiti Bogu i dušu svoju spasti. Budući da je izbiranje staleža stvar tako znamenita, kršćanin će pripitivati i druge ljude starije i razborite, osobito roditelje i razmisliti što ga savjetuju; on će i postojano moliti Boga, da mu Bog pokaže put, kojim će ići u svom zemaljskom životu.

b) S v a k i t r e b a d a s e p r i p r a v l j a z a z v a n j e, koje je odabrao i u kojem misli provoditi svoj vijek, t. j. treba da sebi pribavi znanje i vještine, da bude mogao što bolje izvršivati sve ono, što će mu zvanje naložiti, jer što bolje svaki vrši poslove svoga zvanja, to su ljudi sretniji i zadovoljniji.

c) S v a k i t r e b a d a š t o r e v n o s n i j e v r š i d u ž n o s t i s v o g a z v a n j a. Kršćanin će to činiti, ali ne od nevolje, jer je prinuđen, niti samo stoga, da služi i ugađa ljudima, već iz

ljubavi k Bogu, da kao vjeran sluga Kristov dragovoljno izvršuje volju Božju.

Napomena. Ima kadšto ljudi, koji su ne razmislivši ili natjerani izabrali zvanje, za koje nemaju volje, pak im je teško u tom zvanju ostati. Takovo čeljade ako može prijeći u drugi stalež, a da se ne ogriješi ni o jednu dužnost i da ne prestupa zakon Božji, neka to učini. Komu pak dužnost toga ne dopušta, taj neka bude postojan, neka ostaje u zvanju, koje je primio, neka strpljivo nosi taj križ i neka vrši dužnosti svoga zvanja držeći se sv. Augustina: »ako i nijesi sam izabrao zvanje, čini ipak, kao da si ga doista ti sâm odabrao« (si non es vocatus fac te esse vocatum).

C. Kršćansko staranje za zdravlje.

1. Kao što je kršćanin dužan održavati se u životu, tako je i dužan čuvati zdravlje i kad oboli starati se, da ozdravi. Zdravlje je velika blagodat Božja. Dok je čovjek zdrav, lakše izvršuje svoje dužnosti i podnosi svaku teškoću. »Nema blaga nad blagom zdrava tijela« (Crkv. 30, 16). (Mens sana in corpore sano).

2. Da čovjek sačuva zdravlje treba da je

a) umjeren uživajući hranu (jelo i piće), i

b) razuman odijevajući svoje tijelo i odmarajući se od posla i trudbe.

3. Hrana. Kršćanin uživajući hranu treba da je umjeren i uzdržljiv. (Isp. § 37.).

4. Odijelo. Kršćanin odijevajući tijelo treba da je razuman t. j. da bira odijelo prilično i pristojno. Birajući odijelo pazit će na vrijeme, na podneblje, na snagu i zdravlje tijela, na običaj, na pristojnost i na stalež svoj i prema tomu udešavat će odijelo.

Nije lijepo kad tko ne haje za odijelo i nosi odijelo zamazano i poderano, jer se po tomu sudi, da je čovjek tvrdica, ili da se zapustio. Prava je pak ludost nedostojna ozbiljskoga čovjeka, kad se tko odviše kiti i ukrašuje; prave vrijednosti ne daju čovjeku izvanji sjaj, ni nakit, ni kroj haljinâ, nego vrline, koje ukrašuju dušu. Nepristojno odijelo, koje vrijeđa stidnoću, ponizuje čovjeka i podražuje druge na grijeh. Ludo gizdanje i ponošenje dovodi čovjeka u dugove

i u mnoge grijehe. »Odjeća na tijelu i smijeh i hod kazuju, što je čovjek« (Crkv. 49, 27).

5. Odmor. Čovjek ne može neprestano raditi, već ga narav prinuđava, da i počine, da se odmori i oporavi. Odmor i oporavljenje nalazi čovjek u spavanju i u zabavama; a jedno i drugo valja razumno upotrebljavati.

Spavati ne treba od nerada i lijenosti, niti samo naslade radi, nego da se krijepi i osnaži tijelo, koje je umoreno od dnevnoga rada. San treba da okrijepi, a ne treba da je dug.

Izabavama potkrjepljuju se duša i tijelo. Udesne zabave bistre duh, razveseljavaju srce, održavaju zdravlje, čine duševne moći snažnije i spremnije na rad, združuju ljude i utvrđuju među njima uzajmičnu ljubav. Da bude zabava dopuštena i kršćanina dostojna, treba: a) da nije grješna; b) da biva s dobre namjere, u pravo vrijeme, na pravom mjestu i po pravoj mjeri; c) da je udešena prema staležu, imovini i dobi, jer svaka zabava ne prilikuje svakomu.

Zakon kršćanski ne ište, da bude kršćanin sjetan, namrgođena lica i rđave volje; naprotiv apostol Kristov opominje nas, da »se radujemo i vazda radujemo u Gospodu« (Filip. 4, 4). No kršćanskomu je veseljenju protivna prekoredna pohlepa na zabave, s koje bi pohlepe tko gotovo samo na to mislio i težio, kako da se zabavlja, kao da čovjek samo zato živi, da uživa i da se zabavlja. Takovo je gramženje za zabavama protivno kršćanskomu odricanju (Mat. 7, 13), odvraća čovjeka od teženja na krjepost, a potkopava i zemaljsku sreću ljudi.

Napomena. Zabave su različite. Najčišće su one, kojima tko hoće da se uvježti u kojoj umjetnosti na pr. u glazbi, u pjevanju, crtanju, slikanju itd. Moralnu vrijednost drugih zabava valja prosuđivati ne samo po tomu, što su, nego i po tomu, kako bivaju i što uzrokuju.

a) Zabavni i poučljivi prijateljski razgovori (konversacija) kadšto su čovjeku upravo od potrebe; no valja paziti, da razgovori ne budu grješni i da se poradi razgovorâ ne zapuštaju dužnosti.

b) Glumačka prikazivanja gledati i slušati nije zabranjeno, dok se takova prikazivanja udešavaju po pravilima istinite umjetnosti i dok ne vrijeđaju religiozna ni moralna čuvstva i mišljenja. Ali glumačka prikazivanja postaju opasna, kad su takova, da podražuju

zle želje, da slušaoca navraćaju na kojekakve lažne klape i sanjarije o ljudskom životu, da opravdavaju grješna djela i tako u slušaoca mute ispravno kršćansko mišljenje o dobru i zlu, o krjeposti i o grijehu.

c) Gozbe ili časti, koje se čine kod svečanih ili radosnih zgoda, zakon kršćanski ne osuđuje, dok kod gozbe vladaju umjerenost i pristojnost. I Krist Gospodin bijaše na svadbi u Kani u Galilejskoj zajedno sa majkom i sa učenicima svojima (Iv. 2, 1. sl.).

d) Plesanje samo po sebi nije ni zlo ni dobro, no lako navodi čovjeka na grijeh.

e) Igra nije grijeh, ako je poštena, ako ne ide preko pristojne mjere i ako biva s dobre namjere na pr. udesne zabave ili potrebna odmora radi. No kad igra više nije igra nego rad, kad se njom ne ište odmor nego dobit, onda postaje grješna i opasna. Igranjem griješi se i teško, kad je igranje nepošteno, kad dava zgodu teškim grijehovima (na pr. proklinjanju, hulenju na Boga, laganju, varanju itd.), ili kad se igranjem mnogo dangubi, prosiplje imovina, zapuštaju dužnosti i potrebni poslovi itd.

f) Čitanje je knjiga jedna od najčišćih i najkorisnijih zabava, dok biva razumno, dok se čitaju knjige dobre i poučljive i to u pravo vrijeme. Prekoredno čitanje knjiga uzima čovjeku mnogo vremena, odvraća ga od rada i od ozbiljske nauke; a kad se čitaju knjige bez izbora i knjige nevaljale, u kojima se ruži vjera i krjepost kršćanska, onda čitanje podražuje strasti, kvari dušu, jer je napunja kojekakvima rđavim mislima, i može napokon kršćaninu uzeti i vjeru. Čitanje nevaljalih knjiga već je mnoge upropastilo i zavelo, da su izgubivši vjeru podali se grješnu življenju.

6. Bolest. Kad se kršćanin razboli, treba da strpljivo snosi bolove, koje mu bolest zadaje, da prima bolest kao teškoću, koju je Bog na nj poslao, da se uzda u Boga i predaje na volju Božju. Kršćanin prizvat će u bolesti vješta ljekara, slušati savjete njegove i upotrebljavati lijekove, koje mu dava. »Poštuj ljekara — opominje sv. pismo (Crkv. 38, 1 sl.) — poradi potrebe, jer je njega stvorio Višnji; od Boga je svaki lijek . . . . Višnji je stvorio od zemlje lijekove i pametan se čovjek ne žaca njih«. — Ako je bolest teška, razuman će kršćanin iskati od svojih, da mu to očito kažu, da može na vrijeme primiti sv. sakramente i učiniti sve, što je potrebno za sretnu smrt.

7. Čovjek nije stvoren samo za to, da živi na zemlji, nego da služi Bogu i spase dušu svoju. Život je zemaljski dar Božji, koji valja upotrebiti po volji Božjoj na slavu njegovu i spasenje duše. Stoga čovjek nije dužan, da čuva život svoj pod svaku

cijenu, već može a kadšto i treba da stavi u pogibao život i zdravlje.

Kršćanin može to učiniti, kad tim pribavlja sebi ili drugomu dobro veće ili onolike cijene, kolike je cijene i život. Mnoge su radnje ili službe (na pr. u tvornicama, rudnicima) opasne ili očito ukraćuju život, ali se mogu činiti, jer su korisne i potrebne za opće dobro, a koji ih čine, od toga izdržavaju sebe i porodice svoje. Tako se može kršćanin baciti u opasnost, da spase bližnjega, pače junačka je to ljubav k bližnjemu, kad tko i život svoj žrtvuje, da bližnjemu sačuva život. Isus reče: »veće ljubavi od ove nitko nema, da tko dušu svoju položi za prijatelja svoga« (Iv. 15, 13).

Kršćanin treba da to učini i da život svoj stavi u pogibao, kad god to ište viša dužnost t. j. kad drukčije ne može da se sačuva od grijeha ili da izvrši dužnost svoga zvanja. Tako su mučenici kršćanski voljeli umrijeti i od krvničke ruke poginuti nego odreći se vjere kršćanske. Tako su na pr. vojnik, svećenik, ljekar i dr. dužni učiniti što ište služba njihova, pa trebalo za to i život gubiti. Izvršivanje dužnosti i zapovijesti Božjih svakako je pretežnije, nego sačuvati zdravlje i život.

§ 39.

Grijehovi protivni kršćanskomu staranju za život i zdravlje.

Kršćanskomu staranju za život i zdravlje jesu protivni osobito ovi grijehovi:

1. Mekoputnost (mollities) t. j. prekoredno njegovanje tijela i prekoredna briga za zdravlje. S te brige postaje čovjek odviše osjetljiv i razmažen brinući se samo za to, kako da sačuva zdravlje, i bit će gotov zapustiti i dužnost od straha, da ne bi možda naudio zdravlju.

2. Samodavljenje (suicidium, autochiria), koje biva, kad tko svojevoljno sam sebe ubije.

Nerazumno postupa i griješi, koji bez potrebe i bez dovoljna uzroka život ili zdravlje stavlja u pogibao čineći djela opasna i vratolomna. Još većma griješi, koji sebe ranjava ili sa-

kati ili dopušta drugomu, da ga rani ili osakati, osim ako je to potrebno da ostane u životu. Najteže pak griješi, koji sam sebi kidiše bila naprasno (na pr. da se ubije iž puške ili da uzme otrov) bilo malo po malo (na pr. da se s te namjere dade na razkalašeno življenje).

Tko navalice sebe ubija (autochiria directa) griješi Bogu, sebi i bližnjemu.

Tko sam sebi kidiše griješi Bogu. Bog je vrhovni gospodar čovjeku i životu njegovu; on ima »vlast nad životom i smrću« (Sap. 16, 13); on određuje čovjeku vijek života i vrijeme umiranja (V. knj. Mojs. 32, 39; Rimlj. 14, 8). Čovjek nema dakle prava, da može činiti sa svojim življenjem što mu drago, već je dužan čuvati život, dok je Božja volja, da ostane u životu. Volja je pak Božja, da čovjek ostane u životu, dok po prirodnom zakonu bolest, slabost ili nesreća ne učini kraj životu njegovu, ili dok dužnost (zakon Božji) ne ište, da čovjek život svoj stavi u pogibao ili žrtvuje (kao što je na pr. vojnik dužan, da ide u boj). Tko sebi dakle sam zadaje smrt, griješi Bogu, jer vrijeđa pravo Božje, suproti se volji Božjoj i ne će da služi Bogu.

Tko sam sebe ubija griješi sebi. Svaki stvor teži na to, da se održi, dok se održati može. To je teženje svakome stvoru urođeno. Tako i čovjeka nagoni narav, da ljubi sebe i život i biće svoje. »Niko ne omrznu kad na svoje tijelo, nego ga hrani i njeguje« — veli sv. Pavao (Efes. 5, 29). Tko dakle sam sebi uzima život, griješi o ljubav, koju je dužan imati k samomu sebi, i oduzima sebi vrijeme, da čini dobro i da se spremi za blaženu vječnost.

Tko sam sebe ubija griješi bližnjemu, jer svojevoljno ostavlja ljudsko društvo, kojega je ud, i prekida svoje poslove s ljudima i svoje dužnosti prema njima i time čini im štetu, osobito onima, prema kojima ima posebne dužnosti kao na pr. porodici, drugovima, dužnicima, kojima se nije odužio i t. d.

Da se vjernici od toga teškoga i sramotnoga grijeha što moćnije odvrate, crkva zabranjuje, da se po crkvenom obredu ukopa onaj, koji je sam sebe ubio, osim ako je to učinio u ludilu ili kad nije bio pri sebi.

Napomena 1. Samodavljenje nije ni onda opravdano, kada tko sebi uzima život, da učini kraj velikoj nevolji, u kojoj se nalazi, kakva bi na pr. bila siromaštvo, sramota, neizlječiva bolest itd. Čovjek, kojega takova nevolja snalazi, ili je krivac ili nije krivac. Ako je krivac, neka snosi nevolju kao pravednu i zasluženu kazan, da čini pokoru i da popravi, što je skrivio. Ako nije krivac, onda će upravo tim pokazati, da je u njega prava kršćanska krjepost, što se posve predaje na volju Božju, što strpljivo podnosi nevolju i bolove iz ljubavi k Bogu i za spasenje svoje duše, a tim će i druge saziđivati i u dobru utvrđivati.

Napomena 2. Samodavljenje nije nikako junačko djelo, naprotiv djelo slabe i plašljive duše. Tko sam sebi uzima život nalik je na bjegunca, koji ostavlja mjesto, na kojem bi trebalo da ostaje izvršujući što je dužan Bogu, sebi i ljudima. — I uzroci su samodavljenju rđavi. Ti su uzroci ponajviše bezvjerstvo, raskalašan život, očajavanje, strah od kazni, sjeta i ludilo, u koje mnoge dovodi nauredno i grješno življenje. Malo ne svaka strast, kad osili, može čovjeka zavesti na to, da hoće da sam sebi kidiše, a od toga učuvat će čovjeka samo živa vjera i strah Božji.

Napomena 3. Ako tko želi da umre, ta je želja grješna, kad tko tako želi, jer očajava, ili jer mu je život dotužio; ta želja nije grješna, kad tko samo stoga želi da umre, da se oprosti muka i bolova, predajući se ipak posve na volju Božju; ta želja i dobra i sveta, ako nije drugo nego želja i čeznuće za vječnim blaženstvom, kako bijaše u sv. Pavla, koji za sebe kaže: »meni je život Krist, a smrt dobitak, . . . imam želju rastvoriti se i s Kristom biti« (Filip. 1, 23).

§ 40.

Kršćansko staranje za imanje.

A. Blago zemaljsko. Vlasništvo.

1. Blago zemaljsko (bona fortunae) zovu se one stvari, kojima održavamo i ukrašujemo život svoj na ovoj zemlji. Te stvari ili daje priroda sama (bona naturalia) ili priroda i čovječja trudba zajedno (bona industrialia) ili ih tvori ljudska majstorija i vještina (bona artificialia).

Blago zemaljsko, koje čovjek ima tako, da pripada (naliježe, patri) samo njemu i nikome drugomu, njegovo je zasebno vlasništvo (vlaština, svojina, proprium). Vlasništvo kao pravo (dominium, jus proprietatis) čini, da je stvar posve podložna vlasti i volji onoga, koji je njezin vlasnik (gospodar) i samo njegovoj vlasti i volji. Samo tko je vlasnik neke stvari,

može tu upotrebljavati i s njom činiti po svojoj volji. (Dominium est facultas legitima disponendi de re aliqua tamquam sua).

2. Čovjek može i treba da ima svoju zasebnu imovinu i vlaštinu.

a) Čovjek treba da živi, da se hrani, odijeva i da ima gdje da nastava; a za to su odredene stvari zemaljske. Treba dakle da čovjek ima i drži blago zemaljsko dajbudi toliko, koliko je potrebno, da može u životu održavati i sebe i one, za koje je dužan starati se. Blago pak zemaljsko, koje čovjek radnjom ili na koji drugi pravedni način steče, treba da je i prava njegova svojina (vlaština), koju može samo on i nitko drugi upotrebljavati i razlagati po volji. Inače bo stvari bi zemaljske malo koristovale čovjeku za održavanje života, za što su ipak odredene. Kad naime ono, što je čovjek na pravedan način stekao, ne bi bilo svojina njegova već svojina svih, i kad bi svaki po pravu mogao svakomu uzeti što ima i za sebe upotrebiti, onda čovjek nikada ne bi ništa imao stalno i jamačno, onda bi mu svaki čas mogao tko uzeti stvari njegove i možda baš onda, kad bi ih sam najvećma potrebovao. Da može dakle čovjek u miru i bez straha služiti se zemaljskim stvarima za održanje svoga života, treba da ima zasebnu svoju imovinu i vlaštinu.

b) Čovjek treba da radi. Na to ga već narav nagoni. Čovjek može samo radnjom svoje tjelesne i duševne sile dotjeravati, i samo mučna i postojana trudba gradi ljudima sreću i napredak. Što pak čovjek radnjom steče i pribavi, treba da je i svojina njegova i da se za takovu prizna, jer inače ne bi radnja imala pravu platu i u ljudi nestalo bi volje k radnji, — a to bi upropastilo ljude i društvo ljudsko.

c) Čovjek treba da živi u društvu. Da se pak društvo ljudsko uredi i u društvu održi red, za to je najzgodnije pače upravo potrebno, da svaki ima svoju imovinu, da se svaki stara za ono što je njegovo a da se ne stara svaki za sve. Ljudi različne su ćudi, i vazda će u mnogih osiliti zle pohlepe osobito lijenost i lakomstvo. Da bude sve zajedničko i da bude ono, što jedan steče, svojina svih, mnogi bi se znajući to još većma dali na lijenost, a u mnogih bi ta uredba još većma raspirivala lakomstvo te bi od zajedničke imovine što više posvajali i trošili.

Od toga pak raskidao bi se bez prestanka red u društvu. Da se dakle društvo ljudsko učuva od pogibli, koje bi nastajale od lijenosti i od lakomstva ljudi, treba da se razlikuje »moje« i »tvoje«, i da se zasebno vlasništvo drži i priznaje za sveto i nepovredljivo pravo.

Napomena 1. Tomu su nauku protivne nauka komunizma i socijalizma.

Komunizam uči, da su stvari zemaljske zajednička imovina svih ljudi, a zasebno vlasništvo da je nepravedno uzimanje i posvajanje. Po toj nauci valjalo bi ljudsko društvo (državu) tako urediti, da bude sve zajedničko svjema. No kad bi se društvo i tako uredilo, ne bi moglo dugo opstati. Ljudi bi otimali jedan drugome, a od toga nastao bi metež, mjesto prava i reda vladala bi sila i nasilje i svi bi ustajali i vojevali na sve (bellum omnium adversus omnes).

Socijalizam uči, da je društvo ljudsko (država) jedini vlasnik svega, što imaju ljudi (državljani), koji čine društvo. Po toj nauci trebalo bi društvo tako urediti, da država daje svakomu državljaninu što mu treba, a što je državljanin stekao i privrijedio preko onoga što potrebuje, to je stekao i privrijedio državi i dužan je to državi predati ili ostaviti kao nasljedstvo. No da se društvo ljudsko tako uredi, valjalo bi prije sadašnju uredbu ljudskoga društva posve razoriti; nova pak država uređena po nauku socijalizma ne bi se mogla održati, jer nije moguće sve ljude posve izjednačiti. Pa kad bi se htjelo silom izjednačiti sve ljude i učiniti, da budu samo radnici ili bolje robovi državi, to bi uništilo svaku slobodu, svako natjecanje i napredovanje.

Napomena 2. Od zajednice blaga zemaljskoga, kakovu ištu komunizam i socijalizam, valja razlikovati zajednicu dobara, kakovu su imali u doba apostolsko prvi kršćani u Jeruzalemu (Dj. ap. 4, 34.) i kakovu imaju redovnici u crkvi katoličkoj. Zajednica u prvih kršćana u Jeruzalemu nije postala po zapovijedi nego od drage volje i nije bila potpuna, jer su kršćani u zajednici darovali svaki što je htio, a ne sve, što je imao. I zajednica imovine u kršćanskim religioznim redovima posve je dragovoljna i postaje stoga, što se redovnici zavjetujući zavjet siromaštva odriču zasebna vlasništva; to pak biva od drage volje i djelo je savršene krjeposti, koje ne mogu svi imati, a ni ne treba da je svi imaju, pa je zato zakon kršćanski ne zapovijeda nego samo savjetuje.

§ 41.

B. Kršćansko tečenje blaga zemaljskoga.

1. Kršćanin treba da radnjom i trudbom pribavlja što potrebuje za svoje izdržavanje.

*

Čovjek je d u ž a n, d a r a d i. Već prvoga čovjeka — kako svjedoči sv. pismo — uze Gospod Bog i namjesti u vrtu raju, da »ga o b r a đ u j e i da ga čuva« (I. Mojs. 2, 15). No grijehom je radnja postala muka i tegoba. Kad je prvi čovjek sagriješio, reče mu Bog: »Prokleta bila zemlja u djelu tvojem; s mukom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svojega. Sa znojem lica svojega jest ćeš hljeb, dok se ne vratiš u zemlju, od koje si uzet« (I. Mojs. 3, 17).

I z a k o n k r š ć a n s k i ište, da radimo i da budemo vazda r a d l j i v i. »Molimo vas braćo, — opominje sv. Pavao — da gledate svoj posao, da radite svojim rukama, kao što vam zapovjedismo« (I. Sol. 4, 11).

»Sami znate — piše sv. Pavao Solunjanima — kako treba da se ugledate na nas, jer ne življasmo neuredno među vama, niti za badava hljeb jedosmo u koga, nego u t r u d u i u p o s l u, d a n i n o ć r a đ e ć i, da ne budemo na dosadu nikome od vas . . . Kad bijasmo u vas, ovo vam zapovijedasmo, da a k o k o n e ć e d a r a d i d a i n e j e đ e« (II. Sol. 3, 7 sl.).

I p o s l o v i c e naše govore, da je trudba potrebna, da je čovjek dužan raditi i da do radnje i radljivosti stoji sreća i blagota njegova: Tko radi izradi; koji se muči, taj i izmuči. Nema jela bez djela. Snaga kuću gradi, a pomnja vinograd sadi. Radiši Bog pomaže.

2. Kršćanin radi, ali ne radi samo od nevolje, što je prinuđen raditi, niti samo od pohlepe na blago zemaljsko, koje radnjom pribavlja, već zato, š t o B o g h o ć e i zapovijeda, da čovjek radi. To mišljenje osvećuje radnju i čini, da čovjek izvršujući svoj posao i radeći služi Bogu i podajući se volji Božjoj trpljivo podnosi svaku tegobu. Tako donosi radnja kršćaninu i duhovnu korist i postaje za nj djelo pokore i ustrpljenja.

Kršćanskoj je radljivosti protivna l i j e n o s t (nerad, pigritia, otiositas), za koju se pravo kaže da je »početak i leglo svakoj opačini«. Sv. pismo kaže: »Besposličenje nauči mnogoj zlobi« (Crkv. 33, 29), pa nas zato i opominje, da ne budemo lijeni.

»Tko je mekoputan i nemaran u poslu svojem, brat je raspikući« (Priče Sal. 18, 9). »Idi k mravu, ljenivče, i gledaj putove njegove i uči se mudrosti. On nema vođa ni učitelja ni gospodara, i opet pripravlja ljeti sebi hranu i zbira uz žetvu, što će jesti« (Pr. Salom. 6, 6 sl.). I naša poslovica veli: mrav i pčela uče, kako se teče.

3. Kršćanin treba da pazi, da tečenje blaga zemaljskoga ne bi smetalo spasenju duše. Stoga treba

a) da blago zemaljsko teče p r a v e d n o, poštenom trudbom a nikada krivdom, jer varajući ili otimajući ogriješio bi dušu. Što se nepravedno steče nije ni trajno. »Oteto prokleto«. »Nepravedno tecivo na treće koljeno ne slazi«.

b) Treba da zemaljsko blago teče s p o š t e n e n a m j e r e t. j. ne od pohlepe na blago zemaljsko već toga radi, da ima što potrebuje i da može sebe i svoje izdržavati pa i drugima činiti dobro.

c) Treba da teženje na blago zemaljsko z a u z d a v a i podloži zakonu Božjemu t. j. da se ne lakomi na blago zemaljsko kao da bi samo zato bio na svijetu, da teče imanje, već da mu je pretežnija briga, kako će služiti Bogu i spasti dušu svoju. »Ištite n a j p r i j e kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, i ostalo će vam se sve dodati« — opominje Isus Krist (Mat. 6, 33).

d) Treba da starajući se za blago zemaljsko n e z a b o r a v i n a B o g a, već da se uzda u Boga, bez čije je pomoći čovječji trud zaludan, i da se m o l i B o g u, da mu on dade zemaljsko blago, ako ne smeta spasenju duše. Stoga nas Isus Krist uči moliti se Bogu: »Oče naš!... kruh naš s v a g d a š n j i daj nam danas« (Mat. 6, 11). I poslovica naša kaže: Radi kao da ćeš sto godina živjeti, a moli se Bogu kao da ćeš sjutra umrijeti.

4. Zakon kršćanski ne brani kršćaninu težiti i na b o g a t s t v o i o b i l j e blaga zemaljskoga. I bogatstvo je blagodat Božja, kojom može čovjek mnogo dobra činiti. No teženje na bogatstvo lako postaje prekoredno i lako može ugušiti u čovjeka ljubav k Bogu i zavesti ga na nepravde i djela grješna.

»Koji hoće da se obogate, — piše sv. Pavao (I. Tim. 6, 9) — oni upadaju u napasti i zamke i u mnoge lude škodljive želje, koje potapaju čovjeka u propast i pogibao, jer je korijen sviju zala srebroljublje«. Za to nas i Krist Gospodin opominje, da se ne staramo odviše o stvari zemaljske: »Nitko ne može dva gospodara služiti . . . Ne možete Bogu služiti i mamoni« (Mat. 6, 24).

Ni bogatstvo ni siromaštvo već sredinje imanje najbolje prilikuje čovjeku. Zato nas i uči sv. Pavao: »Velika je dobit po-

božnost sa zadovoljstvom. Ništa ne donesosmo na ovaj svijet, nema sumnje, da ne možemo ništa ni odnijeti. A kad imamo hranu i odjeću, ovim da budemo dovoljni« (I. Tim. 6, 6 sl.).

Salomon moljaše se Bogu: »Za dvoje molim te, Bože, ne zakrati mi, dok sam živ: taštinu i riječi lažne udalji od mene, siromaštva ni bogatstva ne daj mi; daj mi samo, što je potrebno za žitak moj, da se ne bih možda zasitivši se zamamio na odricanje, te rekao: tko je Gospod? ili oskudicom natjeran da ne bih krao i krivo kleo se imenom Boga svojega« (Pr. Sal. 30, 7 sl.).

§ 42.

C. Kršćansko upotrebljavanje blaga zemaljskoga.

1. Po zakonu je kršćanskom čovjek p r a v i v l a s n i k svega, što je na pravedan način stekao. To pravo vlasništva priznaje zakon kršćanski, dok zabranjuje svako varanje, zakidanje, otimanje, svaku krađu i nepravdu.

»Ne kradi . . . Ne poželi kuće bližnjega svojega . . . niti, išta, što je bližnjega tvojega« (II. Mojs. 20, 15, 17.). »Ne znate li, da n e p r a v e d n i c i ne će naslijediti kraljevstva Božjega? Ne varajte se, ni . . . preljubočinci, ni l u p e ž i (kradljivci), ni lakomci . . . ni o t i m a č i ne će naslijediti kraljevstva Božjega« (I. Kor. 6, 9 sl.).

2. Objava Božja uči, da čovjek to pravo vlasništva ima od Boga. Bog je vrhovni gospodar svega, što je stvorio (Ps. 23, 1); on je stvorio čovjeka i postavio ga, da bude gospodar od stvari zemaljskih (I. Mojs. 1, 28). Č o v j e k je dakle i kao v l a s n i k svoje imovine p o d l o ž a n B o g u i o d g o v o r n i k B o g u, pa stoga čovjeku nije dopušteno da čini s imanjem svojim, što ga je god volja, već je dužan imanje svoje tako upotrebljavati, kako to ište zakon Božji.

Kršćanin drži blago zemaljsko, koje ima, za dar Božji, za koji će račun dati Bogu na dan sudnji (Luk. 16, 1 sl.), i koji mu je povjeren, da ga upotrebi na spasenje svoje duše. Stoga kršćanin zauzdava svoje srce, da odviše ne priljubi bogatstvo i blago zemaljsko, već da je spreman radije sve izgubiti i svega se odreći nego za blago zemaljsko ogriješiti dušu. Sv. pismo opominje nas: »Kad raste bogatstvo, ne dajte, da vam srce prione za nj« (Ps. 61, 11). »Ništa nije nepravije nego ljubiti novac; jer je takav gotov prodati i dušu svoju« (Crkv. 10, 10). »Koji upotrebljavaju ovaj svijet, neka budu kao da ga ne upotrebljavaju; jer prolazi obličje ovoga svijeta« (I. Kor. 7, 31).

3. Znajući to kršćanin upotrebljava svoje blago zemaljsko na slavu Božju, za svoje prave potrebe i na potpomaganje sirotinje; a upotrebljavajući tako svoje imanje treba da je kršćanin i š t e d l j i v i p o d a t l j i v.

Š t e d l j i v je onaj, koji se kloni nepotrebna trošenja, koji čuva svoje stvari, da ne propadaju, i koji pazi, da mu nikad ne ponestane potrebita blaga. »Tko prezire sitnine — veli sv. pismo — pomalo propada« (Crkv. 19, 1). »Bolja je štednja nego dobra radnja«.

P o d a t l j i v je onaj, koji ne žali trošiti svoje blago na stvari potrebne i korisne, koji od svoga imanja rado daje siromasima, i rado i obilno dariva nevoljnike i potpomaže zavode i uredbe korisne ljudskome društvu.

»Blago onome, koji je milostiv, . . . koji prosipa i daje ubogima; pravda njegova traje do vijeka« (Ps. 111, 5. 9.). »Svaki — neka dariva siromahe — po volji svojega srca, a ne sa žalošću ili od nevolje, jer Bog ljubi onoga, koji dragovoljno daje« (II. Kor. 9, 7).

4. Čovjek ima pravo te može imanje svoje i d r u g o m u o s t a v i t i u n a s l j e d s t v o t. j. odrediti tko će poslije smrti njegove biti vlasnik imanja njegova. To je stvar veoma znamenita i zato treba da čovjek na vrijeme n a č i n i o p o r u k u i odredi, kako da se po smrti njegovoj postupa s njegovom imovinom i što će komu dopasti. Čineći oporuku (»očitovanje posljednje volje«) pazit će kršćanin na dvoje:

a) da izvrši sve ono, što zakoni (državni) određuju, da oporuka bude tvrda;

b) da imovinu svoju razredi onako, kako će biti pravo i Bogu ugodno; stoga treba da kršćanina pri tom vode pravednost i ljubav k bližnjemu. Razređujući oporukom imovinu svoju treba da se kršćanin najprije sjeti onih, koji su mu najbliži (kao što su: porodica, srodnici, vjerna služinčad i t. d.); a za tim da se opomene ubogih, da učini kakovu zakladu ili trajnu zadužbinu (na pr. na pokoj svoje duše, na potporu sirotinje i t. d.).

N a p o m e n a. Blago je zemaljsko čovjeku dano, da ga čovjek upotrebi na spasenje svoje duše i na potpomaganje bližnjega. Tako upotrebljava blago i onaj, koji se svega odriče i hoće, da u dobro-

voljnu uboštvu provede svoj vijek, uvjeren, da će tako bolje služiti Bogu, dušu svoju spasti i raditi za slavu Božju i za opću korist. Pače takvo je dobrovoljno uboštvo savršenije djelo, koje zakon Kristov do duše ne nalaže svima već samo savjetuje onima, koji su i spremni i podobni to primiti »Ako h o ć e š savršen da budeš — reče Isus Krist — idi prodaj sve što imaš i podaj siromasima . . .' pa hajde slijedi mene« (Mat. 19, 21).

5. Kršćanskome upotrebljavanju blaga zemaljskoga protivni su osobito ovi grijehovi: l a k o m s t v o (avaritia) i p r o s i p a n j e (prodigalitas).

L a k o m s t v o je prekoredna ljubav k blagu zemaljskome. Ta prekoredna ljubav čini, da čovjek o d v i š e h l e p i na blago zemaljsko, da ga sve više teče (lakomstvo u užem smislu, cupiditas, auri fames) i da stečeno blago o d v i š e d r ž i i č u v a i ne će da ga troši (tvrdoća, tenacitas).

Lakomstvo je g l a v n i g r i j e h, jer čovjeka navodi na druge grijehove, na laži, varanja, zakidanja, krađe, otimanja i t. d.

Lakomac i tvrdica drže, da je najveća sreća za čovjeka, kad ima koliko je moguće više imanja; nikad im nije dosta ono, što imaju, već svagda žele sve više i više imati pa stoga upotrebljavaju svakojake često i nepoštene načine, da dođu do imanja; oni svakomu zavide, imaju mnogo briga i nikad nijesu mirni ni zadovoljni, a ako se sluči, te izgube imanje, onda hoće da očajaju. Stoga treba da kršćanin pazi, kako ne bi postao lakomac ni tvrdica Sv. Pavao opominje: »Ne budite srebroljupci; budite zadovoljni onim, što imate« (Hebr. 13, 5); on uči, da je lakomstvo i srebroljublje »korijen sviju zala« (I. Tim. 6, 10), i pravo »idolopoklonstvo« (Kol. 3, 5), i da »nijedan tvrdica ne će imati dijela u kraljevstvu Božjem« (Efes. 5, 5). To većma treba da se čuvamo od lakomstva i tvrdoće, što se lakše čovjek predaje tim grijehovima, jer lakomstvo i tvrdoća kao da nalikuju na krjepost, na brižno tečenje ii razboritu štednju. Što čovjek većma stari, ostavljaju ga druge zle želje i strasti, no lakomstvo i tvrdoća rastu i jačaju. — Od tih mana sačuvat će se kršćanin bude li milostiv i od drage volje dijelio sirotinji, bude li vazda imao na umu, da je sve blago zemaljsko tašto i nepostojano, da nije u vlasti čovjeka, kako će ga dugo imati (Luk. 12, 18 sl.) i da će ga smrt jamačno odvojiti od svega.

P r o s i p a n j e biva, kad tko imanje svoje besputno troši na stvari nepotrebite i zaludne. Tko prosipa imanje svoje, uništava što je Bogom određeno, da bude ljudima na korist, i griješi Bogu, jer je nezahvalan Bogu, koji mu je dao blaga i kojemu će dati račun kako je blago upotrebio. Suvišno trošenje navodi čovjeka na mnoge grijehove, na varanje, potkradanje, očajanje i t. d., i upropašćuje ljude, porodice i narode.

§ 43.

Kršćansko staranje za poštenje i za dobar glas.

1. P o š t e n j e i d o b a r g l a s (bona fama) zovemo dobro mnijenje, koje drugi imaju o nama, o našem mišljenju i o našim djelima. Kad drugi svoje dobro mnijenje, što imaju o nama, izriču riječima, onda nas h v a l e, kad to čine djelima, onda nas p o š t u j u

Poštenje i dobar glas z n a m e n i t o su i d r a g o c j e n o b l a g o. To čovjeka odvraća od rđavih djela, to može da ga privoli na mnoga dobra djela, to ga potkrepljuje u izvršivanju poslova i dužnosti zvanja njegova, to čini, da se i drugi na nj ugledaju, da mu vjeruju, da ga vole i da se s njime druže. Stoga je posve p r a v o i p o t r e b i t o, da čovjek mnogo c i j e n i s v o j e p o š t e n j e i s v o j d o b a r g l a s. »Bolje je dobro ime nego veliko bogatstvo« (Priča Sal. 22, 1) : »Bolji je dobar glas nego zlatan pas«.

2. K r š ć a n i n t r e b a d a s e s t a r a z a s v o j e p o š t e n j e i z a s v o j d o b a r g l a s. Sv. pismo opominje nas: »Imaj brigu za dobar glas, jer taj će ti dulje trajati nego tisuće blaga dragocjena i velika« (Crkv. 41, 15). »Promišljajte o tom, što je dobro ne samo pred Bogom nego i pred svjema ljudima« (Rimlj. 12, 17).

Neka nitko ne reče: samo da mi je savjest čista, neka onda ljudi govore, što ih je volja. Pravo kaže sv. Augustin: »Dobra savjest i dobar glas dvije su različite stvari; dobru savjest treba da imaš sebe radi, a dobar glas poradi bližnjega«.

3. Kršćanin treba da se stara za dobar glas a) s p r a v e n a m j e r e, b) n a p r a v i n a č i n i c) u p r a v o j m j e r i.

a) »S p r a v e n a m j e r e« t. j. da ne traži svoje slave nego većma slavu Božju.

»Neka se svijetli svjetlost vaša pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega, koji je na nebesima« (Mat. 5, 16).

b) »N a p r a v i n a č i n« t. j. nastojeći, da bude doista takav, za kakva želi da ga ljudi drže i da ima doista one krjeposti i vrline, koje čovjeka čine dostojna pažnje i poštovanja.

Stoga će se kršćanin kloniti svega, što bi ga sramotilo i poštenju njegovu škodilo, pače čuvat će se i od takovih djela, koja ako i nijesu sama po sebi grješna, ipak bi mogla sablažnjavati slabe a zlobne navesti na ruženje i psovanje. No kad je čovjek dužan izvršiti djelo, za koje ga drugi prekoravaju, onda treba da učini djelo i da podnosi prekoravanja, jer je dužnost pretežnija od ljudske pohvale. »Kad bih ja ljudima ugađao — reče sv. Pavao — onda ne bih bio sluga Kristov« (Gal. 1, 10).

c) »U p r a v o j m j e r i« t. j. da ne želi kršćanin po što po to steći pohvalu i priznavanje kod ljudi, kao da je to najveće blago. Stoga će kršćanin više nastojati, da o b r a n i sebe i poštenje svoje od neistinita i nepravedna suđenja (klevetanja i vrijeđanja) nego da umnoži svoju slavu.

Za dobro djelo zaslužuje čovjek, da ga ljudi cijene i poštuju i da mu priznaju zasluge. To i kršćanin može, a kadšto i treba da ište, kad je naime to na slavu Božju ili na korist drugima ili kad je potrebno, da može kako valja izvršiti dužnosti svoga zvanja. Videći pak kršćanin kako ga drugi za vrline njegove hvale i poštuju, ne će se toga radi uznositi, već ostati smjeran i ponizan, opominjati se svoje slaboće i svojih mana, a dati slavu Bogu i priznati, da je po milosti Božjoj ono, što jest, da su vrline, što ih ima, i dobra djela, što ih tvori, dar Božji i rod milosti Božje. »Ne nama, Gospode, ne nama, nego imenu svojemu daj slavu!« (Ps. 113, 9).

4. Krjepost ne nalazi svagda zasluženo priznanje. Ljudi često ne poštuju krjepósnika, već ga kude, preziru i gone samo zato, što ne misli i ne radi onako, kao oni što misle i rade. Kršćanin videći da ga ljudi ne cijene kako bi zaslužio, već da ga mrze i gone, neka strpljivo podnosi i taj bol i neka se tješi što u tome naliči na svoga spasitelja i učitelja Isusa Krista i što mu se zato sprema velika nagrada od Boga na drugome svijetu.

»Blago vama, kad vas budu proklinjali i proganjali i govorili na vas sve zlo lažući zbog mene. Veselite se i radujte se; jer je plata vaša velika na nebesima« (Mat. 5, 11).

Kršćanin ne teži toliko na to, da ga ljudi hvale i časte, nego većma na to, da bude vazda dostojan časti. Dobra savjest više vrijedi nego pažnja i pohvala ljudska, — kako reče sv. Pavao

apostol: »slava je naša ovo: svjedočanstvo savjesti naše, da smo u prostoti srca i u čistoti pred Bogom . . . živjeli na svijetu« (II. Kor. 1, 12).

5. S a v r š e n a je k r j e p o s t kršćanska, kad se tko dragovoljno odriče svake časti i pohvale, kad dragovoljno podnosi svako ruženje i pogrđivanje, ako to čini iz ljubavi k Bogu i težeći na to, da savršeno nasljeduje Krista Spasitelja.

6. Kršćaninu dolikuje, da b r a n i p o š t e n j e s v o j e, kad mu to drugi otimaju nepravednim vrijeđanjem i klevetanjem. Poštenje svoje braniti dopuštenim načinom vazda je slobodno a dužnost onda, kad to ištu osobiti razlozi na pr. da čovjek učuva ugled, koji mu je potreban službe ili zvanja radi.

Za manje korbe i navale kršćanin ne treba da se jedi, jer koji ne može ni najmanji ukor da podnese, taj je ohol i odviše osjetljiv. I veće uvrede neka kršćanin podnosi mirno i mučke; neka se sjeti svojih mana i grijehova; neka se uzda u Boga ostavljajući Bogu, da ga brani od neprijatelja i klevetnika; neka ga tješi pomisao, da čovjek dobar i pošten ne gubi tako lako dobar glas i poštenje kod ljudi dobrih i razboritih.

Treba li doista uzbiti napadanja i obraniti poštenje, onda neka se vazda učini dopuštenim načinom bilo da se čovjek sam brani dokazujući svoju pravednost, bilo da ište obranu i zadovoljštinu kod suda. Pak i onda, kad za obranu poštenja treba otkrivati mane i pogrješke klevetnikove, gledat će kršćanin da protivnika i klevetnika poštedi koliko može.

Nigda ne valja za obranu poštenja upotrebiti grješan način kao na pr. laž, opadanja, dvoboj, i t. d.

7. Kršćanskome staranju za poštenje i dobar glas protivni su osobito ovi grijehovi:

a) b e z o b r a š t i n a (impudentia), s koje čovjek ne mari za svoje poštenje ni za to, što ljudi za njega misle, da li ga poštuju ili preziru, pa se stoga ljudi ne boji i ne stidi. Takovo je nemarenje gotova propast i pokazuje rđavu dušu. O takovu čovjeku »bez stida i obraza« pravo kažu i naše poslovice: tko izgubi sram ljudski, izgubi i strah Božji; tko se Boga ne boji i

ljudi ne stidi, bježi od njega; izgubio stid, izgubio vid (t. j. nepošten srlja kao slijep u svoju propast).

b) častoljublje (ambitio) t. j. prekoredna pohlepa na časti, s koje čovjek samo na to hlepi, da ga ljudi slave i da dođe do što veće časti i što većega dostojanstva. Častoljublje lako zavodi čovjeka na rđava djela; zato nas opominje sv. pismo: »Ne tražimo lažne slave razdražujući jedan drugoga i zavideći jedan drugome« (Gal. 5, 26). »Ništa ne činite za praznu slavu« (Filip. 2, 3). »Svaki, koji se podiže, ponizit će se; a koji se ponizuje, podignut će se« (Luk. 14, 11).

§ 44.

Kršćansko staranje za dobra svrhunaravna.

A. Čuvanje milosti Božje. Pokora.

1. Svrhunaravna su dobra: milost Božja i krjepost (pravednost), koju milost Božja u nas tvori i utvrđuje. Ta svrhunaravna dobra treba da kršćanin cijeni i čuva. To ište zahvalnost i ljubav k Bogu, od kojega čovjek ta dobra prima, i ljubav k samomu sebi, jer čovjek samo čuvajući milost Božju može spasti dušu svoju. Stoga je staranje za dobra svrhunaravna i za vječno spasenje prva i najpretežnija dužnost. »Kakva je korist čovjeku, ako sav svijet dobije a duši svojoj naudi? ili kakvu će zamjenu dati čovjek za dušu svoju?« (Mat. 16, 26). Vječno spasenje duše — ono je »jedno potrebno« (Luk. 10, 42), za što treba da se brinemo i trudimo na ovome svijetu.

2. Kršćanskomu staranju za dobra svrhunaravna protivna je lijenost (acedia), koja čini, da čovjeku dotuži izvršivati ono, što je potrebno za spasenje duše. Lijenost je grješna i umanjuje u čovjeka ljubav k Bogu i pravu ljubav k samomu sebi; ona je jedan od »glavnih grijehova«, jer navodi čovjeka na mnoge druge grijehove. Od lijenosti čovjek ne mari za molitvu, ni za primanje sv. sakramenata, ni za druga bogoljubna djela, srce mu počinje hladnjeti za Boga i za stvari nebeske, a to većma hlepiti na stvari svjetovne. Tako čovjek od lijenosti zapuštajući sebe i dušu svoju sve se većma udaljuje od Boga i upada u grijehove.

3. Staranje za dobra svrhunaravna pokazuje kršćanin najprije tim, što se kloni grijeha osobito teška ili smrtna grijeha; smrtnim bo grijehom gubi čovjek milost Božju i život svrhunaravni. Ako je kršćanin tako nesrećan, da je upao u grijeh i da stoji u grijehu, onda treba da se obrati i povrati k Bogu i da pridobije izgubljenu milost Božju, — a to biva pokorom. Stoga je pokora potrebna svakomu, koji je zgriješio. (Luk. 13, 5; Dj. ap. 3, 19).

4. Svaki grješnik, imao ma koliko i kako teških grijehova, može se svagda obratiti i popraviti, ako hoće. Zato Bog daje svakomu dovoljnu milost, jer, kako nas objava Božja uči, »Bog hoće, da se svi ljudi spasu« (I. Tim. 2, 4), »Bog ne će da umre bezbožnik (grješnik), nego da se vrati bezbožnik (grješnik) sa svoga puta i bude živ« t. j. da se popravi i spase (Ezek. 33, 11). No grješnik treba da prihvati milost, koju mu Bog daje, i da se njom koristuje. To pak nije lak već težak i mučan posao, i to mučniji, što dulje čovjek stoji u grijehu i što se većma obikao grješnu življenju.

Grješnika već mnogo stoji, da spozna svoje žalosno stanje i potrebu pokore i poprave. Ima ih, koje brige i poslovi i svjetovne naslade odvraćaju od toga; ima ih, koji padaju u bezvjerstvo ili su na drugi način ućutkali svoju savjest. Takovi teško dolaze do poznavanja, da je život njihov nevaljao. No i grješniku, koji dođe do toga poznavanja, teško je dati se na pokoru i popravljanje. Mučno je čovjeku promijeniti življenje, odbaciti, čemu je obikao i zamrziti na ono, što je ljubio; mučno je čovjeku podnositi podsmijevanje i ruganje onih, koji mu bijahu drugovi u griješenju; mučno je ispraviti svako zlo, što su uzrokovali grijesi, povratiti tuđe, naknaditi štetu, poreći klevete itd.

Sv. oci pravo zovu pokoru »drugo i mučno krštenje«. Sv. pismo kaže za pokoru i popravljanje grješnika, da je »promjena i obnovljenje duha« (Rimlj. 12, 2), »skidanje i odbacivanje staroga čovjeka, a oblačenje u novoga čovjeka« (Efes. 4, 24), »umiranje grijehu i uskrsenje i hodanje u novom životu« (Rimlj. 6, 2 sl.).

5. Budući da je pokora tako teška, mnogi odgađaju kajanje i popravljanje od dana do dana i misle pokoru činiti kasnije pod starost, kad će tobože biti mnogo hladniji i spremniji na to, ili ća u čas samrtni.

Takovo je odgađanje pokore grješno, bezumno i opasno. Ono je grješno, jer tko odgađa pokoru,

svojevoljno ostaje u grijehu. Ono je b e z u m n o i o p a s n o, jer čovjek nije g o s p o d a r v r e m e n a i nije u njegovoj vlasti, da sam odredi koliko će živjeti (Luk. 12, 40). Čovjek, koji zna, da je grješan pa se ne stara o popravljanju, sam odbija milost Božju (Rimlj. 2, 4). Što dulje čovjek ostaje u grijehu, to većma nestaje i snage i volje, da ostavi griješenje i da se dade na krjepostan i bogoljuban život. Za cijelo je d r z n o u z d a n j e, kad tko odlaže pokoru do smrti, misleći kajati se i pomiriti se s Bogom u čas samrtni. U taj čas već bolovi i tjelesne muke uznemiruju dušu i čine, da je čovjek najmanje podoban kajati se kako treba. Zato i nas opominje sv. pismo. »Ne docni obratiti se ka Gospodu i ne odgađaj od dana do dana; jer će iznenada doći gnjev njegov i u vrijeme osvete upropastit će te« (Crkv. 5, 8).

6. Grješnika m i l o s t B o ž j a potiče na pokoru i popravu; ona ga zove i budi u njega savjest, a ta mu u pamet dozivlje učinjene grijehe i za njih ga prekorava. Poznavši grješnik svoje nesretno duševno stanje, muči i tišti mu dušu s t r a h od Boga, od suda Božjega i od zaslužene kazne; ali ga v j e r a podiže i slobodi, da se u z d a u Boga i u milosrđe Božje. Uzdajući se, da će Bog poradi zasluga Kristovih smilovati se na nj i oprostiti mu grijehove, počinje grješnik l j u b i t i B o g a i ta ga ljubav sklanja, da mrzi na svoje grijehe, da ih kaje i žali da o d l u č i p r i m i t i s a k r a m e n a t p o k o r e, nov život započeti i u napredak držati zapovijedi Božje. Primajući dostojno s a k r a m e n a t p o k o r e, opravdava se grješnik, čisti od grijeha i dostaje milosti Božje.

Različni su n a č i n i, kojima m i l o s t B o ž j a z o v e g r j e š n i k a, da se pokaje i ispravi. Kadšto milost u grješnika budi misli i ćućenja, koja dušu njegovu navraćaju na put spasenja. Tako na pr. grješnik usred svjetovna sjaja i veselja osjeća, da mu je duša prazna i srce nespokojno, osjeća nesreću ili sramotu, u koju ga je grijeh uvalio, — ali pomišlja na sreću i blaženstvo, koje uživaše za svoga djetinjstva, dok mu duša bila čista i bezgrješna, i to ga pomišljanje čini sjetna, — ili ga iznenada salijeće pomisao na smrt i na sud Božji pa mu dušu napunja strahom, itd. Kadšto milost Božja različnim događajima potresa dušu grješnikovu. Takovi su događaji na pr. slušanje riječi Božje, smrt kojega znanca ili srodnika, nenadana sreća i napredak u nekom poslu, opomene i prekoravanja starijih, roditeljâ, učitelja, poglavarâ, dobar ugled osobito uglednih osoba, izbavljenje od neke opasnosti, itd. Mnogi zaboravljaju na Boga i na svoju dušu,

dok su u dobru i u svakom izobilju, no kad ih iznenada snađe nesreća na pr. gubitak imanja, grdna sramota, teška bolest, gonjenje itd., to čini, da se oni osvijeste i poprave.

5. Grješnik p r i m a j u ć i s a k r a m e n a t p o k o r e treba da izvrši neka djela. Ta su djela: a) i s p i t i v a n j e s a v j e s t i (examen conscientiae); b) k a j a n j e (contritio) i o d l u k a (propositum); c) i s p o v i j e d (confessio), i d) z a d o v o l j š t i n a (satisfactio).

I s p i t i v a n j e s a v j e s t i. Grješnik treba prije svega, da pozna svoje grijehove i svoje grješno stanje, a za to je potrebno, da i s p i t u j e svoju d u š u i da na pamet skuplja grijehe svoje. To biva tako, da grješnik s velikom pomnjom potrese život svoj promišljajući što je sagriješio, koje je zapovijesti Božje prestupio i kako (mišljenjem ili govorenjem ili činjenjem) i koliko puta, koje je dužnosti zapustio, koju je štetu bližnjemu krivdom učinio, itd. Ispitujući dušu treba da grješnik gleda i na to, da spozna uzroke svojim grijehovima, one izvanje prigode i nutarnje pohlepe, s kojih upada u grijehove: jer što bolje pozna svoje duševno stanje, to mu je lakše to stanje očitovati ispovjedniku i naći načine, kako da se popravi i u napredak grijeha kloni. Ako je upao u grijehe smrtne, neka pomnjivo promisli, koliko je puta koji takav grijeh učinio, pa ako ne može znati broja izvjesna, neka misli, koliko se puta njemu čini, da je tako sagriješio, da može kazati po prilici, koliko je puta činio onaj grijeh. Ispitivanje duše i skupljanje grijehâ na pamet ima biti s velikom pomnjom, naime s tolikom, koliku običaju imati ljudi pametni u poslovima znatnim. Za taj će posao manje vremena potrebovati, koji se često ispovijeda ili koji ima običaj svaki dan ispitati svoju savjest; a više će vremena potrebovati oni, koji se rijetko ispovijedaju a često griješe, kao i oni koji misleći i baveći se mnogo o zemaljskim stvarima ne mare pogledati u svoje srce i oštro rasuđivati sebe i mišljenje i življenje svoje, pak jer nemaju na duši baš najgrdnijih grijehova, misle da su bolji nego u istinu što su.

K a j a n j e i o d l u k a. Grješnik poznavši grijehe svoje treba da se p o k a j e t. j. da ž a l i što je griješio, da m r z i na učinjene grijehe i o d l u č i, da u napredak ne će griješiti. — K a j a n j e treba da je i s t i n i t o i s v r h u n a r a v n o. Kajanje je i s t i n i t o, kad je zaista djelo srca ožalošćena, nemirna i smućena poradi grijeha učinjenih, kad se grješnik svom dušom i svim srcem odvraća od grijeha, kad ga zaista duša boli, što je zgriješio (Joel 2, 12 sl.). — Kajanje je s v r h u n a r a v n o, kad se grješnik od grijehâ kaje s razloga svrhunaravnih t. j. kad žali i mrzi na grijeh, jer je grijehom uvrijedio Boga, prestupio zakon Božji, Bogu bio nevjeran, nezahvalan i neposlušan, jer je grijehom izgubio milost Božju, Bogu postao mrzak i zaslužio vječne

muke, jer je poradi grijeha njegovih Sin Božji tolike muke trpio i umro na križu itd.

Odluka treba da je istinita t. j. pokornik treba da ima zbilja pravu volju i tvrdu namjeru u napredak ne griješiti, kloniti se ne samo grijeha nego i grješne prigode i upotrebljavati sve što je potrebno, da se sačuva od grijeha.

Ispovijed. Grješnik treba da se ispovjedi t. j. da grijehe (dajbudi sve smrtne grijehe, kojih se od posljednje dobro izvršene ispovijedi opominje) istinito i ponizno kaže svećeniku, da ga on grijehova oprosti. Isus Krist rekavši apostolima: »Primite Duha svetoga! Kojima oprostite grijehe, oprostit će im se; i kojima zadržite, zadržat će se« (Iv. 20, 23) — naredio je sakramenat pokore i uredio kao sud. Vlast praštati grijehe i zadržavati ih, koju su apostoli od Krista primili, imaju i izvršuju u crkvi Kristovoj nasljednici apostolâ biskupi i svećenici. Svećenik dakle treba da je pokorniku sudac, no i otac i liječnik i učitelj i tješitelj; a to svećenik ne može da bude, ako mu pokornik ne otvora dušu, ako mu pravo i cjelovito ne kaže grijehove svoje. — Tko je na ispovjedi znajućke zatajio koji teški grijeh, nije dobio oproštenje grijeha, već je nov težak grijeh naprtio na svoju dušu, jer je nedostojno primio sakramenat. Tko je takav grijeh zatajio nehotice (od zaborava), dobio je oproštenje grijehâ, ali je dužan taj grijeh kazati ispovjedniku, kad prvi put dođe opet k ispovijedi. To treba da učini i onaj, koji na ispovijedi nije mogao kazati sve teške grijehe svoje, premda ih je znao, na pr. jer ih nije mogao tako kazati, da ih i drugi ne bi bili čuli, itd. — Pokornik nema uzroka, da se stidi i plaši kazati svoje grijehe ispovjedniku. On ih kazuje potajno svećeniku, od kojega ih nitko na ovom svijetu doznati ne će. Ispovijedanje je grijehova doduše mučno, ali to upravo čini, da je djelo doista pokorničko.

Zadovoljština. Pokornik treba da izvrši ona bogoljubna djela, koja mu je ispovjednik na ispovijedi naložio kao zadovoljštinu (pokoru) za učinjene grijehe i da ih izvrši onako, kako je ispovjednik odredio i naložio. Što se pokornik istinitije kaje, to će radije i od svoje volje izvršivati bogoljubna djela, da učini zadovoljštinu za svoje grijehe i da »rodi dostojne rodove pokore« (Luk. 3, 8). Takova su djela pokornička: molitva, post, davanje milostinje, trpljivo snošenje nevolja i stradanja itd. Čineći takova djela pokornik zaslužuje, da mu Bog oprosti vremenite kazni, što bi ih dužan bio za svoje grijehe pretrpjeti na ovom svijetu ili u čistilu.

§ 45.

B. Kršćansko teženje na savršenstvo.

1. Kršćaninu, koji se ozbiljski stara za dobra svrhunaravna, nije dosta, da se uklanja i čuva od grijeha, već on teži i na savršenstvo i hoće da napreduje u milosti Božjoj i u svakoj krjeposti.

»Ne zaziri, da do smrti nastojiš oko svetosti, jer plaća Božja ostaje do vijeka« (Crkv. 18, 22). »Budite savršeni — reče Isus Krist — kao što je savršen otac vaš nebeski« (Mat. 5, 48).

2. Kršćanin, koji teži na savršenstvo, gleda

a) da se što više očisti od zla (via purgativa);

b) da se što više utvrdi u dobru (via illuminativa);

c) da ga savršena ljubav što više ujedini s Bogom (via unitiva).

A. Početak je kršćanskoga savršenstva očišćavanje od zla. Tko hoće savršen da bude, treba prije svega da pozna sam sebe, svoje mane i grijehove, zatim da pozna i izvor svojim grijehovima t. j. one zle pohlepe i opake navike, koje ga zavode na grijeh, i dą nastoji te pohlepe podložiti razumu i zakonu Božjemu i dajbudi toliko imati u vlasti, da ga ne zavode na težak grijeh.

Zle pohlepe vazda napastuju čovjeka i održavaju u njega neurednu ljubav k sebi i k stvarima zemaljskim. Stoga treba da se čovjek neprestano s njima bori i bije, da ih nastoji nadvladati i koliko je moguće ugušiti. »Na korijen da postavimo sjekiru, da očišćeni od pohlepâ imademo dušu mirnu. Kad bismo svake godine iskorijenili po jednu pogrješku, brzo bismo izašli ljudi savršeni« (Toma Kemp. Nasljeduj Krista l. 11.).

Koliko se god čovjek trudio, da se očisti od zlih pohlepa i navika, može ga ipak svaki čas snaći koja napast i zamamljivati na grijeh. Pače što se tko većma trudi, da iz srca istrijebi svako zlo, to postaju napasti i češće i silnije. Stoga treba da je čovjek vazda gotov, da odbija napast. — Snađe li kršćanina napast, neka je srčano odbija uzdajući se u Boga, koji je »vjeran i ne će pustiti, da se iskušamo većma nego što možemo, već nas pomaže u svakoj napasti, da je možemo podnijeti i svladati« (I. Kor. 10, 13). Tko je napast sretno nadvladao, neka se toga radi ne uznosi, neka ne misli, da je samo svojom snagom i voljom pobijedio, već neka bude zahvalan Bogu, koji nas milošću svojom potkrepljuje i »čini u nama, da hoćemo i učinimo što je dobro« (Filip. 2, 13). — A koga je napast svladala,

da je zgriješio, neka ne gubi ufanja, već neka se pokaje i neka nanovo odluči uklanjati se grijehu i odbijati svaku napast.

B. Kršćanin napreduje u moralnom savršenstvu utvrđujući se u dobru. To biva bogoljubnim djelima kao što su: postojana molitva, čitanje nabožnih knjiga, razmišljanje o vjerskim istinama osobito o životu i o muci Krista Spasitelja, upotrebljavanje crkvenih blagoslovina (sacramentalia), a nada sve često ispovijedanje i pričešćivanje.

Pored toga utvrđuje dušu u dobru vjerno izvršivanje dužnosti, osobito dužnosti, što ih nalaže zvanje, postojano morenje (mrtvenje, mortificatio) tjelesnih požuda i neurednih želja, trpljivo snošenje svake bijede i tegobe. »Kraljevstvo nebesko — reče Isus Krist — na silu se uzima i siledžije dobijaju ga« (Mat. 11, 12).

Zakon kršćanski pokazuje i poseban način, kako može čovjek težiti na moralno savršenstvo. Taj je način držanje evanđeoskih savjeta čistoće, siromaštva i poslušanja, iliti život redovnički. Na život redovnički nijesu svi prikladni, već se za to ište posebno zvanje Božje. Isus Krist pokazujući taj put k savršenstvu reče: »ne mogu svi primiti tih riječi do onih, kojima je dano . . . Tko može primiti, neka primi« (Mat. 19, 11. 12). — Redovnički je život koristan i onima, koji ga primaju i društvu ljudskome. Koristan je onima, koji ga primaju, jer je život savršeniji i zaslužniji i jer se redovnik lako i bez svake smetnje daje na to, da služi Bogu; ta on se oprosti brigâ za ono, što je svjetsko. Koristan je život redovnički i društvu ljudskome, jer odatle ljudima živi ugled savršene krjeposti, odatle toliko mnoštvo vrijednih poslenika, što rade za opću korist i za napredak roda ljudskoga. Redovnici propovijedaju evanđelje neznabošcima, odgajaju mladež, njeguju bolesne, izvršuju tjelesna i duhovna djela kršćanskoga milosrđa.

C. Vrh kršćanskoga savršenstva jest savršena ljubav k Bogu, s koje se kršćanin posve predaje Bogu i Bogu prinosi sebe, nemajući druge želje ni volje nego oprostiti se svakoga prianjanja za stvari svjetske i svom dušom ljubiti Boga i izvršivati volju Božju.

Savršene duše primaju kadšto od Boga osobitih milosti i darova (charismata), kao na pr. dar »razuma i premudrosti« t. j. čudno poznavanje božanskih stvari i vjerskih istina), dar proroštva, dar jezikâ, dar iscjeljivanja (gratia sanitatum), dar, da mogu »razlikovati duhove«, tvoriti čudesa itd. (Isp. I. Kor. 12, 4 sl.: Mark. 16, 17). To potvrđuju povijest i život mnogih svetaca Božjih. — Savršena ljubav k Bogu može kadšto dušu na tajinstven način tako ujediniti s Bogom i s Kristom razapetim, da se duša zanese i kao oprosti tjelesnih potreba i tjelesna živovanja i u zanosu ujedinjena s Kristom s njim živi i s njim se raduje i pati. Tako svjedoči sv. Pavao za sebe: »Znam čovjeka u Kristu, koji (ili u tijelu, ne znam, ili osim tijela, ne znam: Bog zna) bi odnesen do trećega neba« (II. Kor. 12, 2). Tako znademo i za neke svece Božje (kao što su na pr. sv. Francisko Asiški, sv. Katarina Sijenska, sv. Rosa Limska, sv. Josip Kupertinski i dr.), da je u njih milost Božja čudnovatim načinom djelovala te su došli u duševna stanja čudesna i svrhunaravna (ekstase). Od takova svrhunaravna zanosa treba pomnjivo razlikovati neka čudna ali naravna duševna stanja (kao što su na pr. hipnotisam, somnambulisam itd.), koja su posve naravne pojave, što postaju od bolesti ili od drugih prirodnih uzroka.

Poglavlje treće.

O kršćanskom vladanju prema bližnjemu.

Dužnosti, što ih imamo prema bližnjemu, jesu: a) općenite, koje imamo prema svakome bližnjemu bio tko mu drago; b) posebne, koje imamo samo prema nekima, naime prema onima, s kojima nas vežu osobite sveze.

Članak I.

Općenite dužnosti kršćanske prema bližnjemu.

Te su dužnosti: a) ljubav k bližnjemu (charitas), i b) pravednost (justitia). Te krjeposti treba da uređuju i naše mišljenje i naše postupanje t. j. treba da te krjeposti i u srcu imamo i djelima izvršujemo čineći ono, što ištu ljubav i pravednost.

A. O ljubavi k bližnjemu i o pravednosti uopće.

§ 46.

Što je kršćanska ljubav k bližnjemu.

1. Po kršćanskom zakonu ljubimo bližnjega, ako bližnjemu poradi Boga želimo dobro i koliko do nas stoji i činimo dobro.

Stoga ljubav k bližnjemu obuhvata dvoje: dobrohotnost (benevolentia, amor affectivus) i dobrotvornost (beneficentia, amor effectivus).

2. Mi smo dužni ljubiti bližnjega. Toj nas je dužnosti Isus Krist učio i riječju i primjerom.

»Ovo vam zapovijedam — reče Isus učenicima svojim — da imate ljubav među sobom« (Iv. 15, 17); a zapitan; »koja je prva zapovijest od svih?« odgovori: »Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom i svom misli svojom i svom snagom svojom. Ovo je prva zapovijest. A druga je kao i ova: Ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe. Druge zapovijesti veće od ovih nema« (Mark. 12, 28 ss.).

Kako nam valja ljubiti bližnjega, pokaza nam Isus Krist primjerom svojim; on bijaše brižan za svačije spasenje, ljubazan i malostiv svjema i sámim grješnicima; on »prođe čineći dobro« (Dj. Ap. 10, 38) i ljubeći nas položi dušu svoju za nas, i »nama ostavi ugled, da idemo njegovim tragom« (I. Petr. 2, 21).

Čovjeka već srce nagoni, da ljubi bližnjega. To je naravna ljubav k bližnjemu. Toj su ljubavi izvori ćućenje i naklonost srca (simpatija), koju u nama budi ljubaznost bližnjega, ili korist, što je imamo od bližnjega. No kršćanska je ljubav k bližnjemu svrhunaravna i izvire iz vjere i ljubavi k Bogu. Kršćanin ljubi bližnjega

a) jer je to volja i zapovijest Božja i jer tu ljubav Isus Krist naročito ište od svojih učenikâ.

»Ovo je zapovijest moja — reče Isus učenicima svojim — da imate ljubav među sobom, kao što ja imadoh ljubav k vama« (Iv. 15, 12) i »po tom će svi poznati, da ste moji učenici, ako budete imali ljubav među sobom« (Iv. 13, 35);

b) jer nas vjera uči, da smo svi ljudi djeca jednoga oca nebeskoga, i da je također bližnji t. j. svaki čovjek bez razlike stvoren na sliku i priliku Božju, iskupljen skupocjenom krvlju Sina Božjega i pozvan, da se spase i poslije smrti ujedini s Bogom.

»Jedan je Bog i otac sviju, koji je nad svima i kroza sve i u svima nama« (Efes. 4, 6). »Nije li nam svjema jedan otac? nije li nas jedan Bog stvorio? za što nevjeru činimo jedan drugome skvrneći zavjet otaca svojih« (Mal. 2, 10).

c) jer je Bog čovjekoljubac i svima bez razlike milosrdan i dobrostiv.

Zato nas i opominje Isus Krist, da ljubimo svakoga bio nam prijatelj ili neprijatelj, da budemo »sinovi oca svojega nebeskoga, koji čini, da sunce njegovo izlazi nad dobrima i zlima, i daje dažd pravednima i nepravednima« (Mat. 5, 45);

d) jer je Isus Krist ljubio sve bez razlike i umr'o za sve.

Zato nas i opominje sv. Pavao: »Ugledajte se na Boga, kao ljubazna djeca i živite u ljubavi kao što je i Krist ljubio nas i predao sebe za nas u prilog i žrtvu Bogu« (Efes. 5, 1. 2.);

e) jer nas i ljubav k Bogu nagoni, da ljubimo sve one, koje Bog ljubi. Po zakonu je kršćanskom ljubav k Bogu tako združena s ljubavlju k bližnjemu, da jedna ne može biti bez druge.

»Ako tko reče — tako piše sv. Ivan (I. Iv. 4, 20): — »Ja ljubim Boga, a mrzi na brata svojega, laža je; jer koji ne ljubi brata svojega, koga vidi, kako može ljubiti Boga, koga ne vidi? I ovu zapovijest imamo od njega; koji ljubi Boga da ljubi i brata svojega«.

Ti su razlozi i svetiji i silniji od onih, na kojima se osniva naravna ljubav k bližnjemu i stoga je kršćanska ljubav k bližnjemu savršenija od naravne; pače kršćanska je ljubav k bližnjemu tako različita od naravne, da je Isus Krist dajući nam zapovijest, da ljubimo bližnjega, rekao: »Ovo je zapovijest moja« (Iv. 15, 12) i »novu vam zapovijest dajem« (Iv. 13, 34).

3. Naša ljubav k bližnjemu treba da je a) istinska, b) čista, c) djelotvorna, d) općenita.

Naša je ljubav k bližnjemu istinska, kada ljubimo drugoga onako, kako ljubimo sebe t. j. kada želimo i činimo dobro i bližnjemu onako od srca kao što i sebi. Zato se i kaže u zapovijesti o ljubavi: »Ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe«.

Naša je ljubav k bližnjemu čista (sveta), ako su toj ljubavi razlozi čisti i ako nas ta ljubav ne navodi na grješna djela.

Razlog i izvor našoj ljubavi k bližnjemu treba da su vjera i ljubav k Bogu, da bližnjega ljubimo poradi Boga a ne poradi sebe i svoje koristi. A i djela, što ih činimo iz ljubavi k bližnjemu, treba

da su dobra i krjeposna. Ne valja da odstupamo od zakona Božjega i da griješimo zato, da bližnjemu učinimo službu, jer smo dužni više ljubiti Boga nego bližnjega. Zato i reče Isus Krist: »Koji ljubi oca i mater većma nego mene, nije mene dostojan; i koji ljubi sina ili kćer većma nego mene, nije mene dostojan« (Mat. 10, 37).

Naša je ljubav k bližnjemu djelotvorna, kada i djelima činimo bližnjemu dobro, koliko možemo, pa mu pomažemo u pogiblima i nevoljama.

Prava ljubav potvrđuje se djelima; zato nas i opominje sv. apostol Ivan: »Dječica moja! da se ne ljubimo riječju ni jezikom, nego djelom i istinom« (I. Iv. 3, 18). Isp. Luk 10. (priča o milosrdnom Samarićaninu).

Naša je ljubav k bližnjemu općenita, kada ljubimo svakoga bez razlike bio prijatelj ili neprijatelj. To je osobit biljeg kršćanske ljubavi k bližnjemu. Stoga nas i evanđelje naročito uči, da ne ljubimo samo one, koji nas ljube, jer to čine i neznabošci, već da ljubimo sve i one, koji na nas mrze i koji nas gone (Mat. 5, 44 sl.).

4. Plodovi kršćanske ljubavi k bližnjemu. Ta ljubav čini

a) da s bližnjim od srca dijelimo i radost i žalost t. j. da se radujemo dobru i sreći bližnjega, i da i nas boli, kad vidimo gdje bližnji strada.

»Radujte se s radosnima i plačite s plačnima« (Rimlj. 12, 15).

b) Ta nas ljubav čini druževne, uljudne i udvorne i po tomu postaje općenje s nama i drugima milo i ugodno.

»Bratskom ljubavi budite jedan k drugome ljubazni« (Rimlj. 12, 10.) »Poštujte svakoga: braću ljubite« (I. Petr. 2, 17). »Riječ vaša da bude svakoga umiljata«, (Kol. 4, 6). »Iz ljubavi služite jedan drugome« (Gal. 5, 13).

c) Ta nas ljubav čini krotke i strpljive u snošenju uvredâ i nepravdâ, koje nam drugi čine bilo hotimice bilo nehotice.

»Ljubav je strpljiva i milokrvna« (I. Kor. 13, 4.). »Trpite jedan drugoga u ljubavi« (Efes. 4, 2) »Ljubav ne čini zla bližnjemu« (Rimlj. 13, 10). »Snosite jedan drugoga i opraštajte jedan drugome« (Kol 3, 13).

Ako nam tko učini nepravdu ili ako nas tko uvrijedi, ljubav k bližnjemu uči nas i pomaže, da svladamo srdost, da nam srce ostane mirno i spokojno, da se čuvamo zajedljivih riječi i žestoka postupanja, da odbijamo uvrede, kada je potrebno, krepko i razborito, ali ne žesteći se i ne vraćajući zlo za zlo.

d) Ljubav k bližnjemu čini nas miroljubne i pogodne, čini, da se klonimo svega, što bi moglo rušiti mir i slogu ili bližnjega zajesti i ozlojediti. Tko istinski ljubi bližnjega, taj i strpljivo podnosi njegove mane i pogrješke, blago ih rasuđuje i popušta bližnjemu koliko može, samo da se uzdrži mir i sloga, i da ne dade prilike svađi. Kao što ništa nije milije nego vidjeti ljude, koji žive u slozi i u kojima je »jedno srce i jedna duša« (Dj. Apost. 4, 32), tako naprotiv ništa nije neprijatnije nego vidjeti ljude, koji se svađaju i kavže.

»Gdje je zavist i svađa, ondje je nepostojanost i svako zlo djelo« (Jak. 3, 16). »Vladajte se kao što prilikuje vašemu zvanju, u koje ste pozvani, sa svakom poniznošću i krotošću, trpeći jedan drugoga u ljubavi, starajući se držati jedinstvo duha u svezi mira« (Efes. 4, 1—3).

Svatko treba to većma da je blag prema drugima i da mnogo koječega snosi od drugih pa mu to i ne bilo po volji, jer i sam ima dosta toga, što drugima nije milo. »Nosite bremena jedan drugoga i tako ćete ispuniti zakon Kristov« (Gal. 6, 2).

e) Ljubav k bližnjemu čini nas pomirljive t. j. čini, da nastojimo pomiriti se s onima, s kojima smo se zavadili. Rimlj. 12, 18; Efes. 4, 32.

Ako smo uvrijedili koga, onda nas ljubav k bližnjemu nagoni, da to priznamo i žalimo i da molimo za oproštenje. Mat. 5, 23.

Ako je drugi nas uvrijedio, onda nas ljubav sklanja na pomirenje. Iz ljubavi k bližnjemu sudimo blago, držimo, da nam je uvreda učinjena više iz slabosti ljudske nego iz zlobe, pa zato rado i od srca praštamo onome, koji nas je uvrijedio, i nastojimo, da se s njim pomirimo. Luk. 6, 37; Mat. 6, 15.

Oprostiti uvredu, ali je ne htjeti zaboraviti nije potpuno praštanje, već pokazuje, da rana još nije sasvim zarasla.

Ako bližnji, koji nam je učinio nepravdu, ne će da se umiri, kršćanin treba da ljubavno s njim postupa i da jednako teži, kako

bi ga privolio, da se s njim pomiri. »Ne daj se zlu nadvladati, nego nadvladaj zlo dobrom« (Rimlj. 12, 21.).

Kršćansku ljubav k bližnjemu i njezine izvrštine opisuje sv. Pavao ovako: »Ljubav je strpljiva, milokrvna, ljubav ne zavidi, ne veliča se, ne nadima se, nije željna časti, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli o zlu, ne raduje se nepravdi, a raduje se istini; sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi« (I. Kor. 13, 4—8).

§ 47.

Različiti načini ljubavi k bližnjemu.

Po zakonu Kristovu dužni smo ljubiti sve ljude bez razlike, ali ne treba ljubiti sve jednakom mjerom i jednakim načinom. Naprotiv što nam je tko bliži, to veću ljubav treba da mu pokazujemo. Po tomu razlikujemo v i š e n a č i n a ljubavi k bližnjemu (species charitatis).

1. L j u b a v k s r o d n i c i m a (pietas christiana). Svakomu su srodnici bliži od ostalih ljudi i poradi te naravne sveze pristoji se, da srodnike više ljubimo nego ostale ljude. Što je tko komu srodniji po krvi, to i veća ljubav treba, da je među njima.

2. L j u b a v k d o b r o č i n c i m a ili z a h v a l n o s t (gratitudo). Onima, koji nam dobro čine (kao što su osobito odgojitelji, učitelji, skrbnici i svi, koji nas pomažu ili se za nas staraju), treba da ukazujemo osobitu ljubav i harnost. Zahvalan čovjek mnogo cijeni i poštuje dobročinca, priznaje i ne zaboravlja dobročinstva, koja je primio, upotrebljava ih dobro i gleda, da dobročincu svome vrati ljubav za ljubav.

Da se pristoji i da je čovjek dužan biti i pokazati se zahvalnim za primljena dobročinstva, to jednoglasice priznaju svi narodi, držeći nezahvalnost gotovo za najveću ljagu i sramotu.

3. L j u b a v k p r i j a t e l j i m a (amicitia). Prijateljstvo je istinsko drugovanje i podudaranje dviju ili više plemenitih duša, koje se uzajmice ljube i poštuju.

Pravo prijateljstvo mnogo vrijedi; ono čovjeku sladi život i velika mu je utjeha i pomoć. Valjan i plemenit prijatelj slobodi druga na krjeposna djela, i savjetom i ugledom svojim utvrđuje u njega ljubav k dobru i nastojanje o krjeposti i moralnom savršenstvu.

»Vjeran je prijatelj — kaže sv. pismo (Crkv. 6, 14). — krepak krov; pa tko ga nađe, nađe blago«. »Bolje je dvojici nego jednomu, jer imaju dobru dobit od družbe svoje. Ako jedan padne, drugi će podignuti druga svojega: a teško jednomu! ako padne, nema drugoga, da ga podigne« (Propovj. 4, 9 sl.).

»Una est amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt«. (C i c e r o, De amicit. n. 23.). — »Solatium vitae hujus est, ut habeas, cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, . . . ut colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur« (S. A m b r o s. De offic. l. 13. c. 16).

Pravo je prijateljstvo samo ono, kojemu je p o d l o g a poštenje, čista ljubav i poštovanje, a s v r h a m o r a l n o dobra. Kad se opaki ljudi druže, da zajedno čine zlo, to nije prijateljstvo nego u r o t a i k o v a r s t v o. Družbe, kojima je svrha samo ta, da drugovi uzajmice jadan drugome pomažu u zemaljskim stvarima i potrebama ili da zajedničkim radom teku veću dobit, nijesu prijateljstva nego o r t a š t v a (ortakluk, zadruga, društvo).

Izbirajući prijatelje treba da je čovjek veoma oprezan, jer nije svatko takav, kakav se ukazuje. Samo razborit, pošten i krjepostan čovjek može biti vjeran prijatelj, vrijedan prijateljske ljubavi.

Prijatelj treba da je prijatelju vjeran, pouzdan i postojan u prijateljskoj ljubavi. Valjan prijatelj s prijateljem dijeli svaku radost i žalost[1]) ; on druga svjetuje, tužna razgovara a u nevolji rado potpomaže koliko može[2]). Ne valja od prijatelja iskati ono, što nam on ne može dati ili učiniti a da ne ogriješi dušu; a tako isto ne valja, da zaradi prijatelja i prijateljstva činimo, što nam savjest ne dopušta[3]).

[1]) „Τὰ τῶν φίλων κοινά". Aristotel.

[2]) Prijatelj se hita u volji a kuša u nevolji.
„Donec eris felix multos numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila, solus eris".

[3]) „Haec lex in amicitia sanciatur, ut neque rogemus res turpes neque faciamus rogati". C i c e r o, De amicit. n. 12.

Laskanje i ulagivanje ubija prijateljsku ljubav. Nije pravi prijatelj onaj, koji nas svagda hvali i onda, kada činimo zlo, već je onaj pravi prijatelj, koji videći naše pogrješke ljubazno nas opominje i kara[1]).

4. Snošljivost (tolerantia), t. j. ljubav k onima, koji su nam bilo s čega nepoćudni, kao što su na pr. ljudi, koji imaju tjelesnih mana, ili ljudi opaki, ili oni, koji ne misle tako kao mi, ili su inovjerci ili inostranci i t. d. I s takovim ljudima treba da kršćanin postupa ljubežljivo, da im se ne podsmijeva poradi njihovih mana, da im se ne ruga i da ih ne prezire već poštuje, da snosi njihove pogrješke i sve ono, s čega mu bivaju neugodni i dosadni. Što je zlo i rđavo u bližnjega, na to valja mrziti, ali bližnjega valja ljubiti. Treba da pomnjivo lučimo stvar od osobe. Što se više opreka pojavljuje u životu ljudskom koje privatnom koje javnom, to više treba, da je kršćanin oprezan, da poradi rđave ili nepoćudne stvari ne zamrzi na svoga protivnika. (Odi errorem, amo errantem. Amicus personae, inimicus causae).

»Molimo vas, braćo, poučavajte neuredne, utješavajte malodušne, branite slabe, snosite svakoga. Gledajte da nitko ne vraća kome zlo za zlo; nego svagda idite za dobrom među sobom i prema svima« (I. Solunj. 5, 14 sl.). »Obucite se kao izabrani Božji, sveti i ljubazni, u srdačnu milost, dobrotu poniznost, krotost i trpljenje, snoseći jedan drugoga i opraštajući jedan drugome . . . A svrh svega toga obucite se u ljubav, koja je sveza savršenstva« (Kol. 3, 12. sl.).

5. Ljubav k neprijatelju (dilectio inimicorum). Neprijatelj nam je onaj, koji nam zlobi, koji nas vrijeđa, koji hoće, da nam naudi, ili nam nepravedno čini štetu.

Nije dakle neprijatelj naš takmac, koji hoće da sebi pribavi ono isto dobro (čast, službu, dobit), koje i mi želimo postići; niti je neprijatelj naš protivnik, koji drukčije od nas misli pa s toga se protivi nama i našemu mišljenju.

Mi smo dužni i neprijatelja ljubiti. Jasne su riječi Kristove: »Čuli ste, da je kazano: ljubi bližnjega svojega i mrzi na neprijatelja svojega. A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje svoje, činite dobro onima, koji na vas mrze, i molite se za one, koji vas progone i opadaju; da budete sinovi oca svojega nebeskoga, koji čini, da sunce njegovo izlazi nad dobrima i zlima, i daje dažd pravednima i nepravednima« (Mat. 5, 43. sl.).

[1]) „Ne drži — kaza već Sokrat — za vjerne (prijatelje) one, koji hvale što si god rekao ili učinio, već one, koji će te i prekoriti i pogrješke i poroke tvoje pokuditi".

Tu istu dužnost naučavali su i apostoli Kristovi.

»Blagoslivljajte one, koji nas gone; blagoslivljajte a ne kunite« (Rimlj. 12, 14. 17.). — »Ne vraćajte zlo za zlo, ni psovku za psovku, nego nasuprot blagoslivljajte, znajući da ste na to pozvani, da naslijedite blagoslov« (I. Petr. 3, 9). — »Sunce da ne zađe u gnjevu vašemu« (Efes. 4, 26).

Ljubav k neprijateljima vrh je i najljepši cvijet kršćanske ljubavi k bližnjemu. Za tu dužnost i krjepost ne znahu neznabošci, niti njihovi najslavniji mudarci. U zakonu Mojsijevu bilo je doduše naloženo, da se neka dobra djela čine i neprijatelju (II. Mojs. 23, 4. sl.); ali općenite zapovijedi, da se ljubi neprijatelj, nije bilo u tom zakonu. Tek iz usta Kristovih začu svijet uzvišenu riječ i zapovijed: »ljubite neprijatelje svoje«, i samo po milosti Kristovoj postaje čovjek podoban vršiti tu zapovijed.

a) Zapovijed evanđeoska, da ljubimo i neprijatelja ne išteodnas, da ne ćutimo nikave žalosti ni bola s uvrede ili nepravde, koju nam je neprijatelj učinio. Sasvim je prirodno, da nam zlobno postupanje neprijateljevo zadaje žalost i bolove. Ne griješimo, ako tu žalost i pokažemo dostojnim načinom, da i neprijatelj spozna i osjeti, kako nas je teško uvrijedio.

b) Evanđeoska zapovijed ne ište, da svagda popuštamo neprijatelju i njegovima pakosnim namjerama, da nikada ne tražimo obrane za učinjeno nam zlo; jer kad bi trebalo sve uvrede i nepravde naprazno opraštati, rđavim ljudima bile bi odriješene ruke, da čine zlo dobrim ljudima. Kad je dakle kršćanin uvrijeđen ili mu je učinjena nepravda, on se može žaliti i sudu na nepravdu, samo treba da toga ne učini iz osvete ni da škodi drugome, već da odbrani svoje pravo, da od sebe ukloni veće zlo, da se vrši pravda i zlo ne umnoži.

c) Evanđeoska zapovijed, da ljubimo i neprijatelja, zabranjuje nam dvoje: mržnju i osvetu. Tko mrzi na drugoga ili hoće, da se drugomu osveti i vrati zlo za zlo, taj očito nema ljubavi k onomu, s kim tako postupa.

d) Evandeoska zapovijed n a l a ž e nam, da ljubimo neprijatelja barem s onom ljubavi, s kojom poradi Boga ljubimo sve ljude, i one, s kojima se ne poznajemo, i s kojima nas ne vežu nikakove osobite sveze. Stoga treba, da i neprijatelju činimo ona dobročinstva i one obične znakove ljubavi i poštovanja, što ih činimo ostalima svojim drugarima, i da smo s p r e m n i učiniti neprijatelju i osobita dobročinstva, kad bi neprijatelj slučajno baš trebao naše osobite pomoći, kao što bismo svakomu čovjeku i nepoznaniku pomogli, da ga snađe takova nevolja. Osobitu ljubav imati i pokazati neprijatelju i onda, kada nije u nevolji, ili s neprijateljem postupati kao sa prijateljem, to nam zakon evanđelski ne zapovijeda, već samo svjetuje kao djelo savršenije.

R a z l o z i, koji nagone kršćanina, da ljubi i neprijatelja, jesu osobito ovi:

a) r i j e č i z a p o v i j e d K r i s t o v a: »Ja vam kažem: ljubite neprijatelje svoje« (Mat. 5, 43);

b) u g l e d K r i s t o v, Krist bo Gospodin nije ni najmanje zlobio neprijateljima svojim, već se za njih i molio umirući na križu: »Oče! oprosti im, jer ne znadu što čine« (Luk. 23, 34);

c) o b e ć a n j e, da će se i nama oprostiti grijehovi naši, ako mi opraštamo ljudima (neprijateljima).

»Ako opraštate ljudima grijehe njihove, oprostit će i vama otac vaš nebeski. Ako li ne opraštate ljudima grijeha njihovih, ni otac vaš ne će oprostiti vama grijeha vaših« (Mat. 6, 14 sl.). »Ovako ćete se moliti: Oče naš! . . . odpusti nam duge naše kao i mi što otpuštamo dužnicima našim« (Mat. 6, 12).;

d) što imajući i pokazujući ljubav k neprijatelju mekšamo njegovo srce i stišavamo njegovu jarost.

»Ako je gladan neprijatelj tvoj, nahrani ga; ako je žedan, napoj ga; jer čineći to ugljevlje ognjeno skupljaš na glavu njegovu« (Rimlj. 12, 20.);

e) izvrština i ljepota te ljubavi; tko ljubi nenavidnika svoga, taj je u istinu velikodušan i pokazuje, da je svladao i višemu zakonu podložio dvije veoma silne strasti ljudskoga srca: srdost i mržnju.

§ 48.

Grijehovi protivni kršćanskoj ljubavi k bližnjemu.

Ti su grijehovi:

1. N e m i l o p o s t u p a n j e s bližnjim, koje biva onda, kada ko ne će, da potpomogne drugoga i da mu u nesreći učini ono, što bi mogao učiniti, ili kada se tko raduje, što drugi strada (zloradost), ili kada tko od pakosti čini drugomu zlo.

»Sud bez milosrdnosti bit će onome, koji ne čini milosrdnosti« (Jak. 2, 13). »Koji ima bogatstva ovoga svijeta i vidi brata svojega u nevolji i zatvori srce svoje od njega, kako ljubav Božja stoji u njemu?« (I. Iv. 3, 17).

2. S r d n j a (ira), koja biva onda, kada se ko hotimice i prekoredno gnjevi i jedi na onoga, koji ga je uvrijedio, i žudi, da mu se osveti.

Kad se čovjek razgnjevi videći nepoštena i nepravedna djela, to nije grješna srdnja, nego hvale vrijedna r e v n o s t (zelus) za ono što je dobro i pravo (revnovanje za slavu Božju). Tako se razgnjevi i Krist Gospodin, kad je prodavaoce i kupce izagnao iz hrama (Iv. 2, 15 sl.). Gnjevljenje postaje onda prekoredno i grješno, kad se čovjek ili pravednu gnjevu preko mjere podaje, ili kad se bez dovoljna razloga ljuti i u ljutini bližnjemu želi veće zlo (veću kazan), nego je bližnji zaslužio.

Srdnja je jedan od »sedam glavnih grijehova«, jer je izvor mnogim grijehovima. Srdnja navodi čovjeka na psovke i kletve, na svadu i mržnju; ona uzima čovjeku mir i razboritost i može ga lako natjerati, da učini bezumna i najrđavija djela (nepravde, štetu, ubistvo i t. d.). Zato treba, da se priviknemo svladati i utišati srdnju[1]).

»Utišaj gnjev i ostavi jarost; nemoj se dražiti, da zlo činiš« (Ps. 36, 8). »Ja Vam kažem, da će svaki, koji se gnjevi na brata svojega, biti kriv sudu« (Mat. 5, 22). »Sunce da ne zađe u gnjevu vašemu . . . Svaka gorčina i gnjev i ljutina i hula i vika da se uzme od vas sa svakom pakošću. A budite jedan drugome blagi, milostivi, praštajući jedan drugome, kao što je i Bog u Kristu oprostio vama« (Efes. 4, 26. 31.).

---

[1]) „Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catenis".

3. Mržnja (odium), koja biva onda, kada se ko neprestano gnjevi na drugoga i neprestano mu želi zlo. Takovo je postojano nenavidenje upravice protivno ljubavi i zato grješno.

»Nemoj mrziti na brata svojega u srcu svojem« (III. Knj. Mojs. 19, 17). — Svaki koji mrzi na brata svojega, krvnik je ljudski; i znate, da nijedan krvnik ljudski nema u sebi vječnoga života« (I. Iv. 3, 15).

4. Zavist (invidia), koja biva onda, kada se ko jedi i grize, što je drugi srećan, držeći, da se tim umanjuje njegova sreća.

Zavist je jedan od »sedam glavnih grijehova«, jer je izvor mnogim grijehovima; zavist čini čovjeka mrka, nezadovoljna, pakosna i zlorada; ona ga natjeruje na mržnju, na opadanje, potvoranje i druga rđava djela (Juda, Kain); ona je otrov, koji ne truje samo druge, jer im zlobi što su sretniji, bolji, pametniji, bogatiji i t. d., nego truje i same zavidljivce (invidia edax livor).

»Život je tijelu srce zdravo, a zavist je trulež u kostima« (Priče Sal. 14, 30). Sv. pismo broji zavist među ona grješna djela, za koja kaže, da »oni, koji takova djela čine, ne će naslijediti kraljevstva Božjega« (Gal. 5, 21). Zato nas i opominje sv. Pavao: »Da ne tražimo lažne slave razdražujući jedan drugoga i zavideći jedan drugome«. (Gal. 5, 26).

Nije to zavist nego strah, kada ko vidi drugoga srećna i moguća pa je stoga žalostan, jer ima razloga bojati se, da bi mu mogao nauditi. Tako isto nije zavist već pošteno natjecanje, kad videći u bližnjega dobro, osobito dobro duhovno (na pr. znanje, krjepost), i mi želimo i nastojimo to dobro postići pače u tom i previsiti bližnjega.

5. Osveta (vindicta), koja biva, kad ko vraća zlo za zlo čineći zlo onome, koji je njemu učinio zlo.

Osvećivanje je očito protivno ljubavi, jer ljubav »ne misli o zlu« (I. Kor. 13, 5), već želi i čini dobro drugomu. Stoga kršćanin ne treba sam da se osvećuje za uvredu, nego da to ostavi Bogu, koji je pravedan i koji sve znade, kao što i kaže sv. Pavao: »Ne osvećujte se za sebe, nego podajte mjesto gnjevu (Božjemu), jer stoji napisano: moja je osveta, ja ću vratiti, govori Gospod« (Rimlj. 12 ,19).

§ 49.

Pravednost.

1. Čovjek je stvoren, da živi u društvu i u zajednici s drugima. A da ljudi u društvu žive, kako im dolikuje, treba da ima svako čeljade u društvu neka prava, i da se ta prava uzajmice priznaju i poštuju. Krjepost, koja čovjeka čini svagda spremnim prava drugih poštovati i u svemu tako postupati, da se ne povrijedi ničije pravo, — ta se krjepost zove pravednost (pravda, pravičnost, justitia).

Pravednost je dakle čvrsta i postojana volja dati svakomu ono, što je njegovo i što ga ide. (Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi).

Pravo u subjektivnom smislu jest vlast učiniti nešto ili iskati od drugoga, da učini nešto (jus est facultas agendi aut postulandi). Takovu vlast ima čovjek ili već od prirode t. j. s toga, što je čovjek, ili mu takova vlast dopada od zakonâ, po kojima se društvo (država, crkva) upravlja. Pravo prve vrste zove se pravo prirodno (jus naturale), pravo druge vrste zove se pravo pozitivno (jus positivum).

Pravo u objektivnom smislu jesu pravila (zakoni), koja određuju, što može svako čeljade u društvu činiti ili od drugoga iskati (jus est norma agendi).

2. Pravednost uređuje, kako treba da ljudi, živujući u društvu, postupaju jedan prema drugome tako, da svakome dopadne ono,što ga ide po pravu njegovu, a da i svako čeljade dade i učini drugome ono, što ište pravo drugoga. Pravednost određuje kako treba da u društvu zajedničari postupaju među sobom i prema društvu, i što i društvo treba da čini zajedničarima. Pravednost ište

a) da se priznaju i poštuju prava zasebnička (privatna, građanska) t. j. prava, što ih u društvu ima zajedničar kao posebno, samovlasno čeljade. To su poglavito prava na stvari, koje u društvu čeljade ima i teče za sebe i za svoju (privatnu zasebnu) korist, kao što je to na pr. imovina. Te se stvari promjenjuju, davaju i primaju, prodaju i kupuju. Pravednost ište da se u tom promjenjivanju stvari poštuje svačije pravo, t. j. da se drži potpuna jednakost tako,

da čeljade za stvar, koju daje (izuzevši ako je kome poklanja), dobije toliko, koliko daje. Ako bi tko prijevarom ili silom osvojio ili oštetio tuđe ili na koji god način povrijedio pravo drugoga, onda pravednost ište, da povrati tuđu stvar i da naknadi učinjenu štetu (justitia commutativa).

b) Pravednost ište, da se priznaje i poštuje javno pravo t. j. da zajedničari i za društvo, u kojem živuju, čine ono, što je potrebno, da se društvo održi i opće dobro umnoži. Što se od zajedničara ište za opće dobro, to pokazuju zakoni (pravni red), po kojima je društvo uređeno. Stoga zajedničari ispunjavaju taj zahtjev pravednosti izvršujući postavljene zakone i naredbe (justitia legalis).

c) Pravednost ište, da i društvo t. j. poglavarstvo, koje upravlja društvom, zajedničarima pravedno podijeli zajednička dobra i zajedničke terete, naime da ih ne dijeli po volji i ne gledajući samo tko je tko, nego razmjerno i držeći se određena mjerila, da zajedničaru dopadne, što ga ide po onom mjerilu, po njegovu imuću, mogućstvu, trudu, po njegovim zaslugama, izvrštinama i t. d. (justitia distributiva).

d) U društvu treba da se uzdrži red, ako ustreba, i silom t. j. kazneći onoga, koji bi kome činio nepravdu ili rušio red u društvu. Tu vlast kazniti krivca ima društvo, a pravednost ište, da društvo t. j. poglavarstvo u društvu tu vlast vrši pravedno, da se naime zlikovac kazni po zakonu i koliko je kriv (justitia vindicativa).

B. O djelima pravednosti i ljubavi k bližnjemu.

Mi smo dužni i djelima pokazivati pravednost i ljubav k bližnqemu. To činimo starajući se a) za dušu i za dobra duhovna bližnjega, b) za tijelo i za život bližnjega, c) za imanje bližnjega.

I. O kršćanskom staranju za dušu i duhovna dobra bližnjega.

§ 50.

Duhovna djela milosrđa.

Dobar ugled. Bratska opomena. Molitva za druge.

1. Duši bližnjega koristimo čineći duhovna djela milosrđa, koja su: 1. grješnika karati; 2. neuka učiti; 3. dvoumnika svjetovati; 4. žalosna tješiti; 5. onome, koji je uvrijedio, oprostiti; 6. nepravdu snositi; 7. za žive i za mrtve moliti se Bogu.

Consule, carne, doce, solare, remitte, fer, ora.

2. Najveća su dobra duhovna: milost Božja, krjepost i duševno spasenje. Zato nas ljubav k bližnjemu prinuđava, da nastojimo bližnjega — koliko do nas stoji — potpomagati, da sebi ta dobra pribavi i učuva. Tu pomoć osobito činimo: a) dobrim ugledom; b) opominjanjem; c) molitvom.

3. Dobar ugled. Dobar ugled bolje nego išta može da privoli čovjeka, da živi dobro i pravedno. (Verba sonant, exempla tonant. Verba movent, exempla trahunt). Osobito mlađi većma se povode po ugledu nego po savjetovanju i kazivanju, jer kad vide, da se dobro djelo izvršuje, onda budu uvjereni, da se može, ako kadšto i mučno, dobro činiti.

Što je tko veći i ugledniji, to će više primjer njegov privoljeti druge, da se na nj ugledaju. Zato treba osobito da su stariji ugled mladima i podložnima i da oni, koji su po svome zvanju dužni druge odgajati i učiti krjeposnu životu, primjerom svojim pokazuju, kako valja vršiti ono, što riječima naučavaju.

A i dobar primjer drugarov popravlja (saziđuje) drugare pa ih opominje i slobodi na dobra djela kadšto bolje nego riječ i opomena starijih.

»Neka se svijetli svjetlost vaša pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega, koji je na nebesima« — reče Isus svojim apostolima (Mat. 5, 14). »Vladajte se dobro među poganima, da bi za

ono, za što vas opadaju kao zločince, vidjevši vaša dobra djela, hvalili Boga u dan pohoda« (I. Petr. 2, 12). »Svaki od vas da ugađa bližnjemu na dobro za sazidivanje« (t. j. za dobar ugled). Rimlj. 15, 2. Isp. I. Kor. 14, 26. Jak. 3, 13.

4. Bratska opomena (correctio fraterna). Tko ljubi bližnjega, taj ne može a da se ne sažali, kad vidi, da bližnji griješi, i ljubav ga nagoni, da nastoji prikladnim opominjanjem, svjetovanjem, nagovaranjem i prekoravanjem bližnjega odvratiti od grijeha. To opominjanje i prekoravanje zove se bratsko, kada to iz ljubavi čini drug drugu; zove se očinsko, kada to iz ljubavi i po svojoj vlasti čini otac ili stariji, da ispravi mlađega; zove se starješinsko, kada to čini starješina (poglavar, sudac) po svojem pravu i po svojoj dužnosti kazneći krivca za prijestup.

Bratsko je opominjanje djelo veoma zaslužno. »Braćo! ako tko od vas zađe od istine i obrati ga tko, neka zna, da će onaj, koji obrati grješnika s krivoga puta njegova, spasti dušu njegovu od smrti i pokriti mnoštvo grijehâ« (Jak. 5, 19).

Drug je samo onda dužan druga bratski opomenuti i prekoriti, kada a) znade, da je drug zaista zgriješio i da sâm ne će da odustane od griješenja; b) kad nema drugoga, koji je pametniji i komu bi se više pristojalo, da opomene i prekori grješnika; c) kad ima nade, da će opomena koristiti, i kad je d) opomena sasvim potrebna, da se ukloni smutnja i od drugih odvrati zlo.

Bratsku opomenu valja učiniti srčano ali i blago, razborito, u zgodan čas i načinom prikladnim i pristojnim. Ljuta, nezgrapna, nerazborita riječ više razdražuje nego popravlja i zato više škodi nego koristi.

»Braćo! ako i upadne čovjek u kakav grijeh, vi ispravljajte takovoga duhom krotosti« (Gal. 6, 1).

Čineći bratsku opomenu treba da se držimo — i što se tiče reda — riječi Kristovih: »Ako ti sagriješi brat tvoj, idi i pokaraj ga među sobom i njim samim; ako te posluša, dobio si brata svojega; ako li te ne posluša, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu, da sva stvar ostane na ustima dva ili tri svjedoka. Ako li njih ne posluša, kaži crkvi; ako pak crkve ne posluša, neka ti bude kao poganin i carinik« (t. j. javni grješnik). Mat. 18, 15—17. — No kad bi za drugare nastala velika pogibao, ili kad bi bratska opomena očito bila uzaludna, valja stvar odmah prijaviti starijima (poglavarima). Bez takove potrebe samo iz zlobe i svećenja tužiti drugove i njihove pogrješke prijavljivati, bilo bi grješno i protivno ljubavi k bližnjemu.

5. Molitva. Za duševno je spasenje svakomu potrebita milost Božja, a nju pribavljamo sebi i drugima pobožnom i postojanom molitvom. Stoga će nas ljubav k bližnjemu skloniti i na to, da se molimo Bogu za bližnjega i za njegovo spasenje. Treba da se molimo za sve ljude, a naročito za one, s kojima nas vežu osobite veze, kao što su roditelji, dobročinci, poglavari, prijatelji, podložnici i t. d., kao i za one, koji nas nenavide ili koje smo možda zaveli na grijeh.

»Molite se Bogu jedan za drugoga, da se spasete, jer neprestana molitva pravednika mnogo može pomoći« (Jak. 5, 16). »Molim dakle prije svega — piše sv. Pavao Timoteju (I. posl. 2, 1 sl.) — da se čine iskanja, molitve, moljenja, zahvaljivanja za sve ljude, za careve i za sve, koji su u vlasti, da tihi i mirni život poživimo u svakoj pobožnosti i poštenju; jer je ovo dobro i prijatno pred spasiteljem našim Bogom«. Isus Krist moljaše se Bogu Ocu svomu za svoje učenike i za sve one, koji će po njihovoj riječi uzvjerovati u njega. Iv. 17, 20.

Kršćanin treba, da se Bogu moli i za pokojnike. Ta je molitva plod od vjere, kojom vjerujemo »svetih općinstvo«; ona je korisna ne samo onim dušama, za koje se prinosi Bogu i koje stradaju u čistilu, nego i onima, koji tu molitvu i druga dobra djela prinose Bogu za pokojnike, jer je to djelo ljubavi i milosrđa, koje Bog ne ostavlja bez plaće.

»Sveta je i korisna misao moliti se za pokojne, da se oproste grijehâ« (II. Knj. Mak. 12, 46).

§ 51.

Grijehovi protivni kršćanskomu staranju za duhovno dobro bližnjega.

O dužno staranje za duhovno dobro bližnjega može se čovjek ogriješiti osobito na dva načina:

a) zavodeći drugoga na grijeh (sablazan, scandalum, seductio);

b) pomažući drugome, da sagriješi (potpomaganje, sudjelovanje, cooperatio ad peccata).

1. Sablazan biva onda, kada tko čini nešto, što drugoga navodi na grijeh, ili drugomu daje prigodu, da sagriješi[1]). Tko na pr. kune pred djetetom, sablažnjava dijete t. j. daje mu priliku, da se nauči kleti i tako da zgriješi.

Najgrješnija je sablazan, kad tko navalice hoće, da drugoga zavede na grijeh na pr. nagovaranjem, svjetovanjem, upućivanjem, zapovijedanjem i t. d. (scandalum directum). — Ali sablazan biva i onda, kada tko nema doduše te namjere, ali ipak čini bez prave potrebe ono, za što znade, da će drugoga podražiti na grijeh i dati mu prigodu da zgriješi (scandalum indirectum).

Ponajviše čovjek navodi druge na grijeh, što pred njima čini rđavo djelo; no kadšto sablažnjava se bližnji i onda, kad se učini djelo, koje nije zlo, ali za koje drugi misli, da je zlo; a to ga onda mišljenje navodi, da sagriješi, da na pr. zlo sudi i potvora onoga, koji je to djelo učinio, ili da se ugleda na njega i čini ono, što sam ipak drži za grješno itd. Dva su poglavita razloga, s kojih može na taj način bližnjega sablažnjavati i takovo naše djelo, koje samo za sebe nije rđavo, naime:

a) stoga, što je bližnji pakostan i od pakosti zlo tumači naše djelo (scandalum pharisaicum). Tako se farizeji sablažnjavahu s djela Kristovih i njegovih učenikâ (Mat. 12, 24 sl.; 15, 2 sl.); ili

b) stoga, što bližnji od neznani ne misli pravo o onom našem djelu pa se zato spotiče o djelo (scandalum infirmorum, pusillorum). U takovoj zgodi treba bližnjega poučiti, jer kad će razumjeti zašto se onako čini i postupa, ne će mu ono djelo više biti na sablazan.

2. Sablažnjavati bližnjega velika je grjehota. Ljubav ište od nas, da bližnjega — koliko do nas stoji — odvraćamo od grijeha. Tomu se upravice protivi onaj, koji bližnjega hotice sablažnjava i riječima ili primjerom navodi na grijehove. Zato i kaže Isus Krist: »Teško svijetu od sablazni...

[1]) Scandalum est dictum vel factum minus rectum praehens alteri occasionem ruinae spiritualis.

teško onome čovjeku, kroz koga dolazi sablazan. Koji sablazni jednoga od ovih malih, koji u me vjeruju, bolje bi mu bilo, da se objesi kamen vodenični o vratu njegovu, i da potone u dubinu morsku« (Mat. 18, 6. 7).

Đavo ide za tim, da duše iskupljene krvlju Kristovom zavede na grijeh i uvali u propast vječnu; zato i kaže sv. pismo za njega da je »krvnik ljudski od početka« (Iv. 8, 44). Tko dakle sablažnjava druge i riječju ili djelom naučava zlo, vrši službu đavolju. To valja osobito o onima, koji naučavaju nauke protivne kršćanskoj istini i pogubnim spisima kvare bezazlene potkopavajući u njih vjeru u Boga i istine od Boga objavljene.

3. Mi smo dužni paziti na to, da ne sablaznimo bližnjega, pa zato treba da se klonimo i dopuštena djela, kada vidimo, da takovim djelom bližnjemu dajemo prigodu, da zgriješi. »Ovo gledajte — opominje sv. Pavao (Rimlj. 14, 13) — da ne postavljate bratu spoticanja ili sablazni«.

»Ako jelo (pogano t. j. jelo zabranjeno zakonom Mojsijevim) sablažnjava brata mojega, ne ću jesti mesa (pogana, idolom prikazana) do vijeka, da ne sablaznim brata svojega« (I. Kor. 8, 13).

Može kadšto, da i dobro djelo, koje nam nalaže zakon ljudski (crkveni), bližnjega sablažnjava. I takovo djelo možemo nekoliko puta propustiti, da bližnjemu ne dademo prigodu da sagriješi. No da bližnjega sačuvamo od grijeha, nije nam nikada slobodno učiniti što zabranjuje pozitivni zakon Božji ili zakon naravni, jer »ne valja, da učinimo zlo, da dođe dobro« (Rimlj. 3, 8).

Tko je bližnjega sablaznio i zaveo na grijeh, treba mu nastojati, da popravi zlo, što je učinio, i da zavedena navede na pravi put.

3. Potpomagati može tko bližnjega u izvršivanju grješna djela, dvojako: hotimice (cooperatio formalis) i nehotice (cooperatio materialis).

Hotimice potpomaže onaj, koji i sâm hoće, da bližnji izvrši grješno djelo pa mu upravo zato i pripomaže. Takovo je postupanje već samo zasebe grješno, jer izlazi od opake volje, koja upravo hoće, da se učini grješno djelo.

Nehotice potpomaže onaj, koji čini nešto znajući, da će tim potpomagati bližnjega u grješnu djelu, ali on toga ne

čini, jer želi, da bližnji sagriješi, već s neke druge namjere, koja nije grješna. Takovo je pripomaganje dopušteno, ako je

a) ono, što činimo, samo za sebe dobro ili dajbudi dopušteno djelo;

b) ako onako postupamo opravdane potrebe radi i ako je pri tom namjera naša dobra i poštena;

c) ako nijesmo s kojega osobitoga razloga dužni spriječiti grijeh bližnjega.

Što je grješnije djelo, koje bližnji hoće da učini, što je veća nada, da bližnji ono djelo ne će učiniti, ako mu mi makar nehotice ne pripomognemo, to većma treba, da nas ljubav odvraća od postupanja, kojim bismo pripomogli bližnjemu, da sagriješi. U takovim prilikama možemo onako postupati samo onda, kad nas na to prinuđava potreba t. j. kad bismo znatno štetovali hoteći spriječiti grijeh bližnjega, jer nijesmo dužni ljubiti bližnjega većma nego sami sebe.

§ 52.

Istinitost i vjernost. Grijehovi protivni tim krjepostima.

1. Istinitost (iskrenost, veritas, veracitas) je krjepost, koja čovjeka čini spremna u govoru i u svemu vladanju pokazati se vazda takovim kakav zaista jest. Istinit je onaj, u kojega se spoljašnje vladanje podudara sa unutrašnjim mišljenjem.

2. Mi smo dužni ljubiti istinu i biti istiniti. To ište od nas:

a) naravni zakon. Čovjek treba da živi u zajednici s drugima; a da mogu ljudi u zajednici živjeti, treba da se uzdaju jedan u drugoga i da vjeruju jedan drugome. No to uzdanje i vjerovanje mogu ljudi samo onda imati, ako su istiniti, ako ljube istinu i govore i postupaju onako, kako zaista misle u duši.

b) To ište od nas i objavljeni zakon Božji, zakon kršćanski. »Odbacite laž i govorite istinu svaki sa svojim bližnjim, jer smo udi jedan drugome« (Efes. 4, 25). »Ne svjedoči lažno na bližnjega svojega« (osma zapovijed Božja; II. Knj. Mojs. 20, 16). — Ovako veli Gospod: »Ljubite istinu i mir« (Zah. 8, 19).

3. Vjernost (fidelitas) čini čovjeka spremna, da drži svoju riječ i ispunja svoje obećanje, dok je to moguće i dopušteno. I tu krjepost ište od nas već naravni zakon, jer je potrebita, da se među ljudima sačuva pouzdanje i povjerenje. Svi narodi mnogo cijene vjernost a izdaju i nevjeru drže za veoma rđavu i sramotnu. »Čovjek vjeran obiluje blagoslovima«. (Pr. Salom. 28, 20).

4. Istinitost ište od nas, da vazda govorimo istinu t. j. da nikad ne lažemo. Ima stvari, kojih ne treba da kažemo drugomu, jer kad bi ih znao, to bi ga znanje lako moglo zavesti na grijeh ili uzrokovati štetu budi njemu, budi nama, budi drugima. Stoga treba da smo istiniti, ali i šutljivi (mučaljivi) i da čuvamo tajne kako svoje tako i tuđe. Svoje tajne treba čuvati, da ne bi drugi upotrebili na zlo našu bezazlenost. Tuđe tajne dužni smo čuvati ili

a) poradi same stvari (secretum naturale), koja je takova, da bismo bližnjega ožalostili ili oštetili, kad bismo tu stvar razglasili; ili

b) poradi obećanja (secretum promissum), jer smo onomu, koji nam je povjerio tajnu, obrekli, da je ne ćemo izdati; ili

c) poradi službe (secretum commissum), jer smo primajući neku službu zajedno obrekli a možda i zakleli se, da ne ćemo nikomu kazati tajne, za koje ćemo po svojoj službi doznati. Tako su na pr. svećenici, činovnici, ljekari, službenici i t. d., dužni čuvati »službene tajne«.

5. Dužnost čuvati tajnu tuđu prestaje:

a) kada je stvar već razglašena i mnogima poznata;

b) kad nam onaj, čija je tajna, dopušta, da je kažemo i drugima;

c) kad ne možemo čuvati tajnu, a da ne povrijedimo znamenitiju dužnost, na pr. kad nas pita onaj (poglavar, sudac), koji ima pravo iskati od nas, da mu kažemo istinu, ili kad ne možemo drukčije ukloniti veće zlo, koje smo dužni ukloniti;

d) kad je onaj, čija je tajna, izgubio pravo, da se tajna njegova čuva.

Za ispovjednika nikada ne prestaje dužnost čuvati kao tajnu ono, što je čuo u sv. ispovijedi.

6. Tuđe tajne bez potrebe ili bez dopuštenja očitovati grješno je djelo i protivno ljubavi k bližnjemu; pače tko tako postupa, taj čini i nepravdu bližnjemu i zato je dužan naknaditi štetu, ako je bližnji s toga bio štetan.

Tuđe tajne bez potrebe i bez promišljanja razglašivati ružna je i grješna navika. Odatle nastaju mnoga zla: nesloga, razdor, mržnja, neprijateljstvo i t. d. Zato nas sv. pismo tako ozbiljski opominje, da obuzdamo jezik, da ne govorimo ništa nedopuštena, niti što bi drugima bilo na štetu.

»Nemoj nagliti ustima svojim i srce tvoje da ne bude brzo izgovoriti što pred Bogom; . . . neka bude malo riječi tvojih« (Propovj. 5, 1). »Ako koji (od vas) misli, da je pobožan, a ne zauzdava jezika svojega, njegova je pobožnost uzalud« (Jak. 1, 26; isp. 3, 2 sl.). »Opadač tumarajući izdaje tajnu: a tko je vjerna srca, taji što je prijatelj povjerio« (Pr. Salom. 11, 13). — »Ja vam kažem, da će za svaku praznu riječ, koju reku ljudi, dati odgovor u dan strašnoga suda« Mat. 12, 36; Efes. 4, 29.

7. Istinitosti protivna je laž. Čovjek laže, kad se njegovo spoljašnje vladanje ne podudara s njegovim mišljenjem t. j. kad drugo misli a drugo kazuje govorom ili vladanjem svojim ponajviše zato, da drugoga prevari. Lagati može tko na mnogo načina. Poglaviti su načini laganja:

a) pretvaranje (simulatio), koje biva, kada tko vladanjem svojim pokazuje baš protivno onomu, što misli ili ćuti na pr. kad se gradi veseo, a u istinu je žalostan, čini se prijatelj, a u istinu je nenavidnik (u srcu mu jed, a na jeziku med);

b) licemjerje (hypocrisis), koje biva, kada se tko čini svet, a pun je nevaljanštine ili kad se tko čini bolji ili pobožniji nego što jest, da druge zavara (Mat. 23, 27 sl.);

c) razmetanje (jactantia), koje biva, kad se tko hvali i sebe uzvisuje govoreći o sebi ono, što nije istina (tko se hvali, sam se kvari);

d) laskanje (adulatio), koje biva, kad se tko kome ulaguje hvaleći ga i govoreći mu, što mu godi, makar i ne bila istina;

e) laž riječima (mendacium), koja biva, kada tko hotimice govori neistinu.

Tko govori o čemu onako, kako razumije i misli, da je istina, taj nije lagao već pogriješio, ako možda ono, što je mislio i rekao, nije (objektivna) istina. Nasuprot tko govori o čemu drukčije nego misli t. j. govori i tvrdi ono, što drži da nije istina, taj laže pa bilo ono, što je rekao, slučajno (objektivna) istina.

Laž biva ili šale radi (mendacium jocosum), ili koristi radi (m. officiosum) n. pr. da tko sebe ili drugoga izbavi iz neprilike, ili štete radi (m. damnosum) t. j. zato, da se drugomu učini neka šteta.

8. Svako jelaganje, bivalo ono ma kojim načinom i s ma kojega razloga, grješno, i ono, koje nije nikomu naudilo, jer

a) laž protivi se Bogu, koji je istina i na koga treba da se ugledamo po onoj riječi Kristovoj: »Budite savršeni kao što je savršen otac vaš nebeski« (Mat. 5, 48);

b) laž sramoti čovjeka, uzima mu jednu od najljepših izvrština, ljubav k istini; zato se i svatko stidi, kad se uhvati u laži;

c) laž razgrađuje temelje ljudskome društvu; jer kad bi dopušteno bilo lagati i varati, prestalo bi među ljudima uzajmičko vjerovanje i uzdanje u riječ i poštenje drugoga;

d) sv. pismo osuđuje svaku laž. Ono kaže o vragu, da je »laža« i »otac laži« (Iv. 8, 44) i da »usta, koja lažu, ubijaju dušu« (Knj. mudr. 1, 11).

»Riječi lažne kloni se« (II. Knj. Mojs. 23, 7.). »Mrske su Gospodu lažljive usne« (Prič. Sal. 12, 22); »Lažan svjedok ne će ostati bez kara, i tko govori laž, ne će uteći« (19, 5). »Ružna je sramota u čovjeka laž, ali u ustima ljudi neobuzdanih nalazi se vazda. Bolji je tat nego neprestani lažljivac; a obojica naslijedit će propast« (Crkven. 20, 26 sl.). »Ne lažite jedan na drugoga« (Kol. 3, 9).

Laž je to veći grijeh, što je znamenitija istina, o koju se tko ogriješio lažju i što je većma laž naudila drugomu.

Napomena. Riječi i rečenice valja onako uzeti i upotrebljavati, kako im značenje određuje običaj. Mnoge riječi i rečenice običajem primaju k prvomu (pravomu) značenju, što imaju po slovu, još i drugo (preneseno) značenje pače i više značenja. Kad takove riječi i rečenice ne uzimamo u smislu po slovu, već u drugom kojem no ipak razum-

ljivom smislu, onda to nije laž. S toga nijesu laži na pr. parabole, basne, pjesničke i govorničke slike, rečenice što se upotrebljavaju samo uljudnosti i učtivosti radi itd.

9. Drugo je hotimice govoriti neistinu, a drugo je tajati istinu. Ono prvo je vazda grješno, ovo je drugo kadšto dopušteno a kadšto i zapovijedano. Kad možemo ili kad smo dužni tajati istinu, možemo upotrebiti i dvouman govor (amphibologia), makar da se s toga i prevari slušalac, jer ne uzima riječi u onom smislu, u kojem ih mi uzimamo, već ih drukčije razumijeva. Ovako govoreći sami mišlju određujemo smisao svojim rajećima (reservatio, restrictio mentalis). Da možemo tako činiti, treba dvoje:

a) da riječi zaista dopuštaju onaj smisao, u kojem ih uzimamo i da bi i slušalac mogao taj smisao razabrati ili po samim riječima ili po načinu (na pr. po naglasku) kako riječi izgovaramo ili po inim prilikama, u kojima govorimo. Kada slušalac nikako ne bi mogao riječi naše onako shvatiti, kako ih mi razumijevamo i upotrebljavamo, onda naš govor nije dvouman, nego očito neistinit i lažan (restrictio pure mentalis);

b) da imamo dovoljan razlog ovako postupati t. j. da imamo pravo ili dužnost tajati neku istinu; jer da ljudi bez potrebe i bez razloga dvoumno govore, nestalo bi među njima povjerenja i pouzdanja.

§ 53.

Staranje za čast i za dobar glas bližnjega; grijehovi protivni tome staranju.

1. Čast i dobar glas veliko su blago, koje svaki čovjek mnogo cijeni. Stoga ljubav i pravednost ištu, da poštujemo i čast i dobar glas bližnjega. Za to smo dužni:

a) o svakome dobro misliti, ako nemamo pravoga razloga sumnjati o dobroti njegovoj;

b) starati se, da i drugi također dobro misle o svakome;

c) svakome i spoljašnju poštu činiti onako, kako ga ide i kako može od nas iskati po svom zvanju ili dostojanstvu;

d) kad ustreba i hvaliti bližnjega i njegove izvrštine i krjeposti kazati drugima;

e) braniti bližnjega, kad se ide na to, da se njegov dobar glas umali ili njegovoj časti i poštenju njegovu naudi.

2. O te se dužnosti može čovjek ogriješiti i mišljenjem i djelima.

Grijehovi mišljenjem jesu; a) bez dovoljna uzroka sumnjati o poštenju bližnjega (suspicio temeraria); b) bez dovoljna uzroka misliti zloo bližnjemu (opinio temeraria); c) bez dovoljna uzroka suditi i držati, da je bližnji rđav ili da je koje rđavo djelo učinio i toga radi osuditi ga (judicium temerarium). Takovim mišljenjem činimo nepravdu bližnjemu; jer svaki čovjek ima pravo iskati od drugih, da ga drže za dobra i valjana, dok njegova nevaljalština nije očita i dokazana.

Sv. pismo opominje nas, da ne sudimo bližnjega bez potrebe, a sudeći da »sudimo pravedan sud ne gledajući tko je tko« (Iv. 7, 24).

»Ne sudite, da vam se ne sudi; jer kakovim sudom sudite onakovim će vam suditi; i kakovom mjerom mjerite, onakovom će vam se mjeriti. A zašto vidiš trun u oku brata svojega, a brvna u oku svojem ne osjećaš? Ili kako možeš reći bratu svome: stani, da ti izvadim trun iz oka tvojega; a eto brvno u oku tvojemu? Licemjere! izvadi najprije brvno iz oka svojega, pa ćeš onda vidjeti izvaditi trun iz oka brata svojega« (Mat. 7, 1—5).

3. Grijehovi djelom, što se ponajviše čine govorom, jesu: a) ocrnjivanje (detractio); b) opadanje (klevetanje, calumnia); c) grđenje (contumelia).

a) Ocrnjivanje biva, kad se grijehovi i mane bližnjega razglašuju bez potrebe. To je protivno i ljubavi i pravednosti, jer se takovim razglašivanjem bližnjemu a kadšto i njegovima (porodici, drugovima) uzrokuje sramota i šteta. Tako isto je grješno bez uzroka kazivati drugima grijehove i mane pokojnikâ (de mortuis nil nisi bene).

Kad što možemo a kadšto i treba da kažemo rđava djela ili zle namjere drugoga, naime

α) kad će dobro biti za grješnika (krivca), da se njegova pogrješka prijavi poglavarima ili kaže prijateljima njegovim, da ga poprave;

β) kad je to potrebito, da od sebe ili od drugih ljudi odvratimo veliku nesreću;

γ) kad oblast ište, da se nešto o nekom posvjedoči. I u takovim zgodama gledat će kršćanin, da ništa o kome ne kaže iz mržnje ili zavisti ili po neistini, već onako kako zna, da ne bi mjesto svjedoka postao opadač.

Osobita vrsta ocrnjivanja jest prišaptavanje (susuratio), koje biva, kada tko prijatelja ocrnjuje prijatelju, da među njima razvrgne prijateljstvo a zametne svađu i neslogu.

b) Opadanje (potvoranje, oblagivanje, bijeđenje, klevetanje) biva, kad tko laže na bližnjega kazujući, da je bližnji učinio rđavo djelo, koje nije učinio, ili da ima zle namjere ili zle osobine, kojih nema. Opadač griješi protiv istine, jer laže, i protiv pravde i ljubavi, jer uzima drugome dragocjeno zemaljsko blago, dobar glas.

Ocrnjivanje i opadanje biva na različne načine, na pr. uvećavanjem pogrješaka, umanjivanjem zasluga, nepriznavanjem i tajanjem dobrih djela i t. d.[1]) ; ono ne biva samo riječima nego i drugim znakovima a i šutnjom. Pače šutnja negda više uzima drugomu poštenje, nego kad bi se javno neka njegova mana kazala, kao na priliku, kada tko koga hvali, a drugi samo se smiješi ili šuti i tim čini, da se o onom, koga hvale, svašta može misliti.

Ocrnjivanje i opadanje već je i stoga sramotno, što biva kao iz potaje i udi bližnjemu, koji nije nazočan i ne može da od napadača odbrani sebe i svoje poštenje.

Što je gora namjera u opadača, što je veće zlo, koje opadač na koga iznosi, što je veća sramota ili nesreća, koju opadač uzrokuje, i što je više ljudi, pred kojima se tko ocrnjuje ili opada, to je veći grijeh opadaču.

Sv. pismo uči, da je ocrnjivanje i opadanje velika grjehota, Bogu i ljudima mrzna. Osma od »deset zapovijedi Božjih« glasi: »Ne svjedoči lažno na bližnjega svojega« (II. Knj. Mojs. 20, 16).

»Na ovo šestero mrzi Gospod i sedmo je gad duši njegovoj: Oči ponosite, jezik lažljiv i ruke, koje proljevaju krv pravu, srce, koje kuje zle misli, noge, koje brzo trče na zlo, lažan svjedok, koji govori laž, i tko zameće svađu među braćom« (Prič. salom. 6, 16 sl.). — »Jesi li čuo riječ suproć bližnjemu svome, neka u tebi umre: znaj, da ne ćeš svisnuti od nje« (Crkv. 19, 10). »Ogradi uši svoje trnjem, rđav jezik nemoj slušati, i ustima tvojim načini vrata i prijevornice« (Crkv. 28, 28). Isp. II. Knj. Mojs. 23, 1.; III. Knj. Mojs. 19, 16.

I onaj, koji sluša ocrnjivanja i opadanja, griješi: 1. ako mu je drago i povoljno, što se na drugoga laže i zlo iznosi; — 2. ako svojim postupanjem (na pr. raspitivanjem ili pokazivanjem, da mu je drago slušati opadanja) navodi koga, da druge opada. Zato će kršćanin slušajući, gdje zli jezici mnogo koječega rđava govore o drugome, nastojati, da povede razgovor o drugom čemu, ili će šutjeti i šutnjom ili drugim načinom pokazati, da mu se takovi razgovori ne mile, ili će, ako je potreba, i ustati, da bližnjega opravda i odbrani od lažna opadanja.

c) Pogrđivanje biva, kad se bližnjemu nepravedno uzima čast. Pogrđuje se bližnji ili

α) nepoštovanjem t. j. kad mu se ne čini pošta, koja ga ide; ili

β) sramoćenjem t. j. kad tko hoće da bližnjega, koji je nazočan, ponizi pred drugima pa mu zato reče ili učini nešto ružna, da bi ga drugi prezirali. To može na mnogo načinâ biti na pr. ruženjem, psovanjem, potvoranjem, podrugivanjem, podsmjehivanjem i t. d.

Sve je to protivno ljubavi k bližnjemu, a čini se tim i nepravda bližnjemu, jer mu se otima čast i poštenje, koje blago svaki čovjek mnogo cijeni i brižno nastoji, da ga učuva.

Grješan je i izvor pogrđivanju i huljenju na bližnjega, jer to izlazi od zla srca, od srdnje, mržnje i preziranja drugih.

Pogrđivanje je to grješnije, što je sramotnija pogrda, što je dostojniji časti onaj, koji se pogrđuje, i što je podrugljivac većma dužan štovati onoga, kojega pogrđuje.

Sv. pismo opominje nas, da se čuvamo psovanja i pogrđivanja.

[1]) Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat aut reticet, minuit laudatve remisse,

»Čuli ste, kako je kazano starima: ne ubij; jer tko ubije bit će kriv sudu. A ja vam kažem, da će svaki, koji se gnjevi na brata svojega, biti kriv sudu; a ako li tko reče bratu svojemu: raka (nevaljalče)! bit će kriv skupštini; a tko reče: budalo: bit će kriv paklu ognjenomu« (Mat. 5, 22 sl.). »Blagosiljajte one, koji vas gone; blagosiljajte a ne kunite« (Rom. 12, 14). »Odbacite i vi to sve: gnjev, ljutinu, pakost, huljenje, sramotne riječi iz usta svojih« (Kol. 3, 8). »Ne vraćajte zla za zlo, ni psovke za psovke; nego nasuprot blagosiljajte, znajući, da ste na to pozvani, da naslijedite blagoslov« (I. Petr. 3, 9).

4. Tko je bližnjega ocrnio ili opadnuo ili pogrdio, treba da naknadi štetu, koju je bližnjemu učinio. To ište pravednost. O p a d a č treba da poreče što je na bližnjega lagao. Tko je samo o c r n i o bližnjega, ne može poreći, što je rekao, jer je istinu govorio, već treba da na drugi način popravi učinjenu štetu i bližnjemu povrati dobar glas na pr. izgovarajući bližnjega i njegove pogrješke, hvaleći ga i pokazujući njegove izvrštine i njegova dobra djela onima, pred kojima ga je ocrnio. Tko je drugoga p o g r d i o, treba da ga moli za oproštenje, i da mu za uvredu dostojno zadovolji.

II. O kršćanskom staranju za tijelo i za život bližnjega.

§ 54.

Tjelesna djela milosrđa. Milostinja.

1. Život i zdravlje dragocjena su zemaljska dobra. Zato smo dužni starati se, koliko do nas stoji, da i bližnji sačuva ova dobra, i što je tko kome bliži, to je i veéma dužan brinuti se i za njegov život i zdravlje. Tako su na pr. roditelji osobito dužni paziti na zdravlje svoje djece i gledati, da za bolesti ne ostanu bez potrebite njege; a to isto dužna su i djeca činiti roditeljima. Vidimo li bližnjega gdje pogiba, ljubav treba da nas nagoni, da mu pomognemo i da ga izbavimo iz pogibli makar pri tom donekle i sami došli u pogibao. Nema veće ljubavi, nego kad tko dušu svoju (život svoj) položi za drugoga (Iv. 15, 13). No ne samo onda, kada se bližnji nalazi u smrtnoj pogibli, nego i inače dužni smo starati se za život bližnjega, i tu kršćansku dužnost izvršujemo čineći »t j e l e s n a d j e l a m i l o s r đ a«.

Ta su djela: 1. gladna nahraniti; 2. žedna napojiti; 3. gola odjeti; 4. putnika primiti (dočekati); 5. sužnja otkupiti; 6. bolesna obići; 7. mrtva sahraniti.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Prva tri djela nazivaju se i jednom riječju »m i l o s t i n j u. To ište

2. M i l o s t i n j a je svako dobro djelo, što tko iz ljubavi (milosrđa) čini s i r o m a h u, da mu pomogne u nevolji. Tko je moguć, taj je i d u ž a n s i r o t i n j i d a v a t i m i l o s t i n j u. To ište

a) l j u b a v k b l i ž n j e m u, jer treba da bližnjega ljubimo »ne riječju ni jezikom, nego d j e l o m i i s t i n o m« (I. Iv. 3, 18).

»Koji ima bogatstva ovoga svijeta, i vidi brata svojega u nevolji i zatvori srce svoje od njega, kako ljubav Božija stoji u njemu?« (I. Iv. 3, 17.).

b) To ište k r š ć a n s k o m i š l j e n j e o b l a g u z e m a l j s k o m. Po tom je mišljenju sve, što tko ima, dar i blagodat od Boga, a čovjek i kao vlasnik onoga, što je njegovo, Bogu podložan upravitelj dobara, što mu ih udijeli promisao Božji. S toga treba da čovjek upotrebi blago svoje po volji i namjeri Božjoj, dajući od svoga i drugima naročito siromasima, koji nemaju, što im je za život potrebno. Ovako imatnici gledajući na stvoritelja i njegovu dobrotu i darujući sirotinju rade na opću korist i brane ljudsko društvo od mnogih zala i pogibli, koje bi lako mogle nastati s toga, što dobra zemaljska nijesu i ne mogu biti jednako podijeljena.

c) To ište i o b j a v l j e n i z a k o n Božji.

»Nemoj da ti se stvrdne srce tvoje i da stisneš ruku svoju bratu svojemu siromahu . . . Ne će biti bez siromaha u zemlji; za to ti zapovijedam i kažem: otvoraj ruku svoju bratu svojemu, nevoljniku i siromahu u zemlji svojoj« (V. Knj. Mojs. 15, 7. 11.). »Od imutka svojega udjeljuj milostinju, i nemoj odvraćati lica svojega ni od jednoga siromaha; jer tada se ne će ni od tebe odvraćati lice Gospodnje. Kako uzmožeš tako budi milosrdan. Ako mnogo budeš imao, obilato udjeljuj; ako li budeš malo imao, gledaj, da i malo drage volje udijeliš, jer sakupljaš sebi dobru plaću za dan potrebe« (Tob. 4, 7 sl. Isp. Crkv. 4, 1—11. Is. 58. 7).

Sv. pismo uči, da je milostinja djelo Bogu veoma ugodno a čovjeku, koji je čini, veoma spasonosno.

»Dobra je milostinja s postom i milostinja više (vrijedi) nego riznice zlata sahranjivati, jer milostinja izbavlja od smrti i ona je, koja očišća grijehe i čini naći milosrđe i život vječni« (Tob. 12, 8 sl.). »Gospodu pozaima na kamatu, tko poklanja siromahu i platit će mu (Gospod) za dobro njegovo« (Prič. salom. 19, 17). »Dobro činiti i davati milostinju ne zaboravljajte; jer se takovim žrtvama ugađa Bogu« (Hebr. 13, 16). »Sve vam pokazah, da se tako valja truditi i pomagati nemoćnicima i opominjati se riječi Gospoda Isusa, koju on reče: mnogo je blaženije davati nego li uzimati« (Djel. Apost. 20, 35). Isp. Ezeh. 18, 7 sl.; Luk. 6, 35 sl.; Mat. 19, 21 sl.

Po riječima sv. pisma siromasi su i ubogi kanoti braća i zamjenici Kristovi i što se njima čini, kano da se čini Isusu Kristu. Na posljednjem sudu reći će vječni sudac pravednima, koji su činili djela milosrđa, gladnima davali jesti, žedne napajali, gole odijevali, bolesne obilazili, i t. d.: »zaista vam kažem, kad učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (Mat. 25, 40).

3. Milostinju valja dijeliti

a) iz milosrđa i iz ljubavi k Bogu i bližnjemu, a ne tašte hvale i slave radi;

»Kad daješ milostinju, ne trubi pred sobom kao što čine licemjeri po zbornicama i po ulicama, da ih hvale ljudi; zaisto vam kažem: primili su plaću svoju. A ti kad daješ milostinju, neka ne zna ljevaka tvoja, što čini desnica tvoja, da bude milostinja tvoja tajna, i otac tvoj, koji vidi tajno, povratit će ti« (Mat. 6, 2. 3.).

b) drage volje;

»Koji daje, neka daje prosto, . . . koji čini milost, neka čini s dobrom voljom« (Rimlj. 12, 8). »Svaki (neka daje) po volji svoga srca, a ne sa žalošću ili od nevolje; jer Bog ljubi onoga, koji dragovoljno daje« (II. Kor. 9, 7);

c) bez oklijevanja i odgađanja (bis dat, qui cito dat):

»Ne govori bližnjemu svojemu: idi i dođi drugiput, i sjutra ću ti dati, kad imaš« (Prič. Salom. 3, 28).

d) po mogućnosti;

»Kako uzmožeš, tako budi milosrdan« (Tob. 4, 8);

e) svakomu, koji je potreban naše pomoći najprije dakako onima, koji su vrjedniji i nama bliži (po vjeri, prijateljstvu, rodu, narodnosti i t. d.).

Lijepo kažu i naše poslovice: »Blagodaran iskrnjemu, ima Boga druga u svemu«. »Zadužbina je bolja onomu, tko je dava, nego tko je prima«.

4. Primanje putnika (i gostiju) preporučuje zakon kršćanski kao osobito djelo milosrđa.

»Primajte rado putnike« (Rimlj. 12, 13). »Gostoljubivosti ne zaboravljajte« (Hebr. 13, 2).

U današnje doba nemamo doduše toliko prilike strane dočekivati i putnike primati na konak, ali se ipak često može desiti zgoda, da i njima pokažemo ljubav i učinimo mnogu korisnu službu.

5. Izvrsno je i veoma zaslužno djelo kršćanske ljubavi k bližnjemu obilaziti i njegovati bolesne. To su najprije dužni činiti rođaci bolesnikovi. Ti treba da dvore bolesnika i da čine sve što mogu, da mu ublaže i olakšaju bolove; a treba da to čine rado, strpljivo i usrdno, makar i bolest dulje trajala i bolesnik postao nestrpljiv, oporan i nezahvalan. Njegujući pak bolesnika nije dovoljno, da se staramo samo za njegovo (tjelesno) zdravlje, već treba da se brinemo i za njegovo duševno spasenje, da ga tješimo i opomenemo, neka bude strpljiv, neka se uzda u Boga i od srca pokori njegovoj svetoj volji. Zato bit će kadšto prikladno, da zajedno s bolesnikom molimo po koju molitvu i da mu čitamo nabožne knjige (osobito život svetaca). Ako je bolest opasna, treba za vremena bolesnika nagovoriti, da primi sv. sakramente.

6. Posljednje tjelesno djelo milosrđa činimo bližnjemu sahranjujući njegovo mrtvo tijelo. Prvi su dužni srodnici skrbiti, da se mrtvac dostojno sahrani, kako to crkva naređuje. Pri tom treba da odviše ne štede, ali ni odviše ne troše; prvo bilo bi protiv ljubavi i poštovanja, koje treba, da se i pokojniku pokaže, a drugo samo bi pokazivalo gizdanje i razmetanje. Kršćanin rado će pripomoći, da se pristojno sahrane i siromasi i oni, koji su umrli a nemaju nikoga, tko bi se brinuo za njihov pogreb. Kršćanin učinit će rado posljednju počast

milu pokojniku, tijelo mu pratiti do groba i moliti se za pokoj duše njegove.

Zakon kršćanski ne brani žaliti pokojne i žalostiti se, što nam ih je smrt otela. No ta žalost treba da je istinita i da nije prekoredna. U toj žalosti tješi nas kršćane pomisao na Boga i na premudre premda za nas nedokučljive odredbe promisla Božjega i nada, da ćemo one, s kojima nas je smrt rastavila, opet vidjeti u vječnosti i s njima zajedno biti. »Braćo! — opominje sv. Pavao — one, koji su umrli, da ne žalite kao i ostali (neznabošci), koji nemaju nada« (I. Solunj. 4, 12).

Od iskona je običaj ukopavati mrtvace i toga su se običaja držali kršćani od početka pa ga se drže i sada. Silimice satrti (na pr. spaliti) mrtvo tijelo, protivno je kršćanskome duhu i ljudskome čuvstvu. Stoga se pokojnik i najprikladnije i najdostojnije sahranjuje, kad se povraća zemlji, što je uzeto od zemlje, i pusti, neka prirodne sile rastvore mrtvo tijelo, da se raspadne. Poštujući mjesto, gdje je pokojnik zakopan i gdje mu tijelo počiva u miru, pokazujemo na dostojan način poštovanje i ljubav k pokojniku.

Napomena. U katoličkoj crkvi vršila su se odvajkada najizvrsnija djela milosrđa. Naukom, da se Kristu Spasitelju čini, što se god čini siromasima i nevoljnicima, privoljela je crkva katolička nebrojene duše, da su i vijek i imanje svoje prikazale za dobro čovječje, za ublažavanje svake nevolje i zlopate. U svako doba bilo je u katoličkoj crkvi pobožnih duša osobito crkovnjaka, koji su podatljivom rukom činili velike i svakovrsne zadužbine i zasnovali i uredili svakojake zavode za poučavanje mladeži, za njegovanje bolesnih, za oskrbu nahoda, za primanje putnika, zavode za umobolne, za uboge i rukotvorce, koji nijesu više za rad, popravionice za nevaljale mladiće, osbrbnice za starce i nemoćne itd. I u naše doba ima u katoličkoj crkvi i postaje još udilj svakojakih redova i pobožnih zadruga za izvršivanje djela kršćanskoga milosrđa. Poznato je blagotno djelovanje tih redova i zadruga u školama i drugim zavodima kao što su: ubožnice, bolničke kuće, popravionice, kaznionice itd. i u svakom polju ljubavi kršćanske; tome se radu i djelovanju isti nevjernici dive i poklonjaju.

§ 55.

Grijehovi protivni kršćanskome staranju za tijelo i život bližnjega.

1. Kršćanskome staranju za život bližnjega protivno je sve ono, čim bi se hotimice i nepravedno naudilo ili moglo nauditi životu, tijelu ili zdravlju bližnjega.

Stoga griješi, tko hotimice nemajući ni prava ni razloga čini ono, za što znade, da će bližnjega rasrditi i ojaditi: ili tko drugoga zavodi na razuzdan život i na takova grješna djela, kojima se život pokraćuje, ili tko svojim postupanjem škodi zdravlju i životu bližnjega (na pr. dajući mu nezdravu, otrovnu hranu ili kužno odijelo, opterećavajući ga teškim radnjama, zavodeći ga na vratolomna djela), ili tko bi drugoga mučio i zlostavljao, ranjavao ili sakatio, zarobio i robom držao, tko bi ljudima trgovao itd.

Tko je škodio bližnjemu, ranio ga ili narušio mu zdravlje, dužan je namiriti što se ište za liječenje, i naknaditi svu štetu, koja je odatle postala; a pristoji se, da dade neku naknadu i za bolove, što ih je bližnji trpio.

2. Najveći grijesi protivni kršćanskome staranju za život bližnjega jesu ubistvo (homicidium) i dvoboj (duellum).

Ubistvo biva, kad tko hotimice i nepravedno drugome digne život.

Ubistvo je težak grijeh, zabranjen i božjim i ljudskim zakonima. Peta od »deset zapovijedi Božjih« glasi: »ne ubij«. Ubilac povređuje

a) pravo Božje, jer je Bog vrhovni gospodar, koji »ima oblast nad životom i smrću« (Knj. mudr. 16, 13; V. Knj. Mojs. 32, 39);

b) pravo bližnjega, i ta je nepravda toliko veća, što ubilac dižući život uzima bližnjemu dobro, koje mu ne može više povratiti ni naknaditi;

c) pravo porodice, kojoj je ubijeni pripadao, i pravo onih, kojima je ubijeni bio hranitelj ili skrbnik;

d) pravo ljudskoga društva, kojemu oduzima člana.

Sv. pismo kaže, da je ubistvo tako težak grijeh, da krv ubijenih Boga na osvetu priziva (I. Knj. Mojs. 4, 10). I doista ne može se čovjek više ogriješiti o čovjeka, nego kad mu život digne. Stoga i savjest ni za kakav grijeh ne grize i ne muči čovjeka kako za ubistvo. Još je veći grijeh ubistvo, ako ubilac ubije onoga, kojega je trebalo da osobito poštuje ili s kojim su ga vezale tjesnije i nježnije sveze na pr. roditelja, dobrotvora, poglavara, vladara i t. d. (homicidium qualificatum).

3. D v o b o j je, kada se dvojica biju s namjerom, da jedan pogine ili da bude ranjen, dogovorivši se prije, gdje će se biti, kada i s kakovim oružjem.

Dvoboj je težak grijeh i zabranjen također crkvenim i državnim zakonima. Tko u dvoboj izlazi, griješi, jer

a) na kocku meće i svoj život i život svoga suparnika;

b) ruši red, koji treba da bude u ljudskom društvu hoteći samovoljno i protiv zakona da se osveti i da protivniku odmazdi.

Toga radi je i crkva najoštrije osudila dvoboj. Ona izbacuje iz crkvene zajednice nesamo one, koji mejdan dijele, nego i one, koji im pripomažu ili takav boj navalice gledaju, i zabranjuje, da se po crkvenom obredu sahrane, koji bi poginuli u dvoboju.

Ništa nije luđe, nego dvobojem svršivati svađu, braniti svoju čast ili pokazivati junaštvo. Dvobojem svršivati raspru ili pokazivati junaštvo, to je sirovost i nemilostivo divljanje; čast pak zaštićuju svakome zakoni, pa zato treba za pogrdu iskati kazan ili naknadu po zakonu to većma, što se ugrabljena čast ne povraća stoga, što se ubije ili rani budi onaj, koji je pogrdio, budi onaj, koji bješe pogrđen.

3. Ubiti čovjeka nije grijeh, ako se to dogodi ili a) n e h o t i c e, ili b) p o p r a v u i z a k o n u.

Ubistvo može se dogoditi n e h o t i c e (homicidium casuale) t. j. s l u č a j n o, n e s r e ć o m, kad na pr. tko ubije drugoga ne misleći i ne sluteći, da bi čineći ono, što je učinio, mogao drugomu nauditi. Može se dogoditi i s n e p o m n j e. Tko je s nepomnje ubio drugoga, ostaje krivac, ako je nepomnja bila grješna t. j. ako čovjek nije mario paziti, premda je vidio i znao, da je ono, što radi, opasno i da bi moglo nauditi zdravlju ili životu bližnjega.

Ubistvo biva p o p r a v u i p o z a k o n u,

a) kad se u b i j a z l o č i n a c, kojega je poglavarstvo po zakonu osudilo na smrt;

b) kad se u r a t u vojnik bije s neprijateljima. Da bude rat opravdan, treba da je razlog ratu pravedan. Ali ni u pravednu ratovanju nije dopušteno, što nije potrebno, da se neprijatelj uzbije i nadvlada. Stoga nije dopušteno s osvete ili ljutine ubijati one, koji ne ratuju (žene, djecu, starce i t. d.), mučiti ranjenike ili sužnje, trovati piće i hranu i t. d.;

c) kada tko ne može drukčije da o b r a n i ž i v o t s v o j, nego da ubije napadača. Čovjek nije dužan dati se ubiti od nepravedna napadača i život drugoga više cijeniti nego svoj život. No braneći sebe i život svoj treba da čovjek ne čini više nego što je potrebno, da sebi život učuva na pr. treba da ne ubije, ako se može spasti bježeći ili prizivajući druge u pomoć, ili samo ranivši napadača (moderamen inculpatae tutelae). Nije dopušteno preteći napadača, jer samo ljuta (skrajnja) potreba može opravdati ubistvo, nije dopušteno ubiti napadača, pošto je prestalo napadanje, jer to bi bila osveta.

III. O kršćanskom staranju za imanje bližnjega.

§ 56.

Kako treba da kršćanin postupa s imovinom bližnjega. Grijesi tomu postupanju protivni.

1. Kršćanska ljubav i pravednost ištu:

a) da kršćanin bližnjemu ne zavidi imanje i blago njegovo i da ne teži na to, da nepravo posvoji šta, što je vlasništvo drugoga. Deseta od »deset zapovijedi Božjih« glasi: »Ne poželi kuće bližnjega svojega, ni njive njegove, ni sluge njegova, ni vola njegova, niti išta, što je bližnjega tvojega« (II. Knj. Mojs. 20, 17);

b) da kršćanin drage volje pomaže bližnjega, da bližnji učuva svoje imanje i blago; da imovinu drugoga — koliko do njega stoji — također brani, da ne propadne, videći na pr. gdje tat otimlje ili gdje oganj ili povodanj hoće da je uništi;

c) da rado čini svaku pomoć, da i bližnji steče i umnoži, što mu je potrebno za život;

d) da se kloni svega, čim bi bližnjega štetovao ili spriječio, da ne steče, što bi po pravu mogao steći.

P r a v e d n o s t pokazuje kršćanin tim, što poštuje imutak bližnjega i sve, što je tuđe i vlaština ili pravo drugoga. Pra-

vednost odvraća kršćanina od svake nepravde, koju bi drugome mogao učiniti štećenjem njegovih stvari ili povređivanjem njegovih prava, a navraća ga, da rado dade i učini drugomu, što mu pripada (naliježe) i što može po svojem pravu iskati.

Ljubav pak čini kršćanina i podatljiva, nagoni ga, da drage volje daje i čini drugomu i ono, što mu baš po pravu (po zakonu ili pogodbi) ne bi bio dužan dati i učiniti, da mu pomogne ili nevolju njegovu olakša.

Kršćanin s p r a v e d n o s t i poštuje pravo drugoga, ali ujedno ište, da i drugi poštuju prava njegova. Povrijedi li drugi pravo njegovo, kršćanin može pače kadšto je i dužan iskati, da mu drugi povrati, što mu je uzeo, ili naknadi, što mu je oštetio. No i onda, kad ima tužbu na drugoga i ide na sud, kršćanin treba da se opomene ljubavi k bližnjemu, da ne bude nemilostiv i da ne tuži krivca s osvete i mržnje, nego da obrani svoje. Videći, da je bližnjemu veoma teško dati što je dužan dati po zakonu ili po sudačkoj presudi ili po nagodbi, kršćanin će s l j u b a v i ustrpjeti se i otpustiti od onoga, što mu patri. S a v r š e n a je l j u b a v, koja voli nepravdu trpjeti nego suditi se s bližnjim i parbom iskati svoje. »Koji hoće da se sudi stobom i košulju tvoju da uzme, podaj mu i haljinu« (Mat. 5, 40). »I to je već vrlo sramno za vas, da imate tužbe među sobom. Zašto radije ne trpite nepravdu? Zašto radije ne pregorite štetu«? (I. Kor. 6, 7).

2. Djela protivna pravednu postupanju s imovinom bližnjega jesu osobito: k r a đ a, p r i j e v a r a, g r a b e ž, l i h v a, z a k r a ć i v a n j e, z a s l u ž e n e p l a t e i š t e t o v a n j a o d o b i j e s t i.

K r a đ a (furtum) biva, kad se t u đ a stvar p o t a j n o uzima bez znanja i dopuštenja vlasnikova. Posebne su vrste krađa: a) r a z b o j, kad se razbije kakva zgrada ili sprema (ili orman ili kovčeg) te se na silu uđe u nju i uzme tuđa stvar; b) o s k v r n j i v a n j e s v e t i n j e (sacrilegium), kad tko ukrade osvećenu stvar ili ukrade štogod na osvećenom mjestu; c) p o t k r a d a n j e (pronevjerenje, defraudatio, interversio), kad tko posvoji tuđu stvar, koja mu bijaše povjerena, da je čuva. Tako griješi i služinčad izdajući iz kuće što je gospodarovo.

P r i j e v a r a (fraus) biva, kada tko himbeno (lukavo) zavodi drugoga ili upotrebi neznanje njegovo, da ga ošteti. Varanje je na pr. prodavati nevaljalu robu kao dobru, prodajući upotrebljavati manju mjeru ili manji teg, kovati lažan novac, patvoriti isprave, što vrijede kao novac ili donose druge koristi, zaduživati se znajući, da ne će biti moguće dugove platiti i t. d.

G r a b e ž (rapina) biva, kada tko drugomu otimlje silom, navaljujući na nj ili strašeći ga.

L i h v a (usura) biva, kad se za uzajmljene novce (ili druge stvari) ištu prekomjerne kamate ili kad tko prekupljuje robu ljudima potrebnu (na pr. žito, vino, i t. d.), da je može u visokoj cijeni držati i što skuplje prodavati, ili kad tko u opće upotrebljava nuždu drugoga, da se okoristi.

Z a k r a ć i v a n j e z a s l u ž e n e p l a t e biva, kada se posleniku ne da, što je zaslužio i za što se pogodio, ili kad mu se od pošteno zaslužene zamuke nešto otkida.

Š t e t o v a n j e o d o b i j e s t i (injusta damnificatio) biva, kad tko tuđu stvar uništava ili kvari nemajući sam stoga nikakove koristi na pr. kad tko tamani tuđe usjeve i nasade ili ubija tuđu stoku, zapaljuje tuđu kuću i t. d.

Ima još i drugih djela, kojima se čini nepravda bližnjemu i škodi njegovoj imovini. Takova su djela na pr. zatajati i posvojiti stvar nađenu, sakrivati i čuvati ili prodavati i kupovati stvari ukradene, zatajati ili nevraćati dug, smetati drugoga u tečenju i zasluživanju, od bližnjega, ako je trgovac ili zanatlija, odvraćati mušterije, otimati mu dobar glas i veresiju, štetovavati ga ružnim nadmetanjem i pobijanjem itd.

N a p o m e n a. Nije krada, kad tko p o t a j n o uzima s v o j u stvar, koja se nahodi u drugoga, ili ono, što mu po pravu patri, kad drukčije ne može da dobije, što je zaista njegovo (compensatio occulta). Takovo je p o t a j n o u z i m a n j e i n a k n a đ i v a n j e dopušteno samo onda,

a) ako ima tko n e s u m n j i v o p r a v o na ono, što uzima. Nije dovoljno, ako mu je ono, što hoće da uzme, samo obrečeno, ili ako misli, da bi dostojno i pravedno bilo, da mu se ono dade;

b) ako nikako nije moguće, da dođe do svoje stvari ili do svoga prava držeći se zakona i tražeći pravo na sudu;

c) ako se s toga nitko ne će obijediti, da je kradljivac, niti tko sablažnjavati niti narušiti mir i red.

Nije također krada, kad tko u n a j v e ć o j n e v o l j i uzme bez znanja gospodarova, što mu je potrebno, da o s t a n e u ž i v o t u.

No treba da uzme samo ono i onako, što i kako mu je potrebno, da se izbavi od nevolje. Ako je za to dovoljno, da uzajmi tuđu stvar, treba da je samo uzajmi i poslije povrati vlasniku; ako je nevoljnik u nevolji bio prinuđen, da potroši tuđu stvar, a ima sam svoga imetka, treba da poslije vlasniku naknadi, što je potrošio.

3. Učiniti bližnjem nepravdu krađući ili kvareći što je njegovo, težak je grijeh, ako se bližnjemu učini znatna šteta, i to je teži grijeh, što je većma štetovao bližnji.

Od grješna i nepravedna postupanja s imovinom bližnjega odvraća nas objavljeni zakon Božji. Sv. pismo opominje nas, da se čuvamo svake nepravde, svake krađe i prijevare, da ne uzmemo, ne kvarimo i ne zakratimo ikome, što je njegovo i što mu pripada. Sedma od »deset zapovijedi Božjih« glasi: »Ne kradi« (II. Knj. Mojs. 20, 15).

»Ne kradite; ne lažite i ne varajte bližnjega svojega . . . Ne zakidaj bližnjega svojega i ne otimaj mu; plata nadničarova, da ne prenoći kod tebe do jutra . . . Ne činite nepravde u sudu, ni mjerom za dužinu, ni mjerom za težinu ni mjerom za stvari, koje se sipaju« (III. Knj. Mojs. 19, 11. 13. 35.). »Tko čini krivo siromahu, da umnoži svoje bogatstvo, dat će bogatijemu i za cijelo će osiromašiti« (Priče Sal. 22, 16). »Tko dijeli s kradljivcem, mrzi na svoju dušu« (Priča Sal. 29, 24). »Bezbožnik uzaima i ne vraća, a pravednik poklanja i daje« (Ps. 36, 21; Ezek. 18, 5 sl). »Da ne prestupate i zakidate u stvari brata svoga, jer će Gospod pokajati sve to« (I. Solunj. 4, 6). »Ne znate, da nepravednici ne će naslijediti kraljevstva Božjega? Ne varajte se; ni . . . idolopoklonici, ni preljubočinci . . . ni lupeži (kradljivci), ni lakomci, ni pijanice . . . ni hajduci kraljevstva Božjega ne će naslijediti« (I. Kor. 6, 9 sl.).

I naravni zakon zapisan u srca naša ište od nas pravednost i poštenje. Razum uči i nagoni nas, da poštujemo tuđe kao što ljubimo svoje, da ne diramo u tuđe kao što ne podnosimo, da drugi dira u naše i vrijeđa pravo naše. Mrski su ljudima varalice, kradljivci, lihvari, lupeži i svi, koji što teku po krivdi, nepravo i nepošteno. Naše poslovice kažu: Oteto prokleto. Bolje i malo s blagoslovom nego i dosta s prokletstvom. Zla dobit šteti je sestra. Mjerom mjeri a cijenom cijeni (= izmjeri pravo, pa išti što vrijedi). Pravicu Bog pomaga i ljubi.

§ 57.

O pogodbama.

1. Što je pogodba. Pravedno postupanje s imovinom bližnjega, koje ište zakon kršćanski, osobito treba da se pokazuje i vrši u promjenjivanju zemaljskih stvari, koje biva pogodbama. Pogodba (ugovor, pactum, contractus) jest dogovor, kojim dvoje ili više čeljadi složno odluče, da će uzajmice jedan drugomu nešto dati ili učiniti.

Kad tko kaže, da će drugomu što dati ili da će za nj što učiniti ili da će mu što dopustiti, onda čini obećanje; primi li (prihvati) drugi to obećanje, onda se volja jednoga podudara s voljom drugoga i postaje pogodba.

Pogodbu čine bar dva ugovornika; ako je više ugovornika, onda je jedan (ili jedni) s jedne strane, a drugi s druge strane. Pogodba veže ili samo jednoga ugovornika ili obojicu t. j. po pogodbi ili samo jedan ugovornik, jedna strana daje a drugi ugovornik prima (contractus unilateralis), ili i jedan i drugi ugovornik, jedna i druga strana i daje i prima (contractus bilateralis). Pogodba je prve vrste na pr. darivanje, pogodba druge vrste na pr. prodaja i kupnja. Pogodbe prve vrste čine se bez plate (contractus gratuitus), a one druge vrste za platu (contractus onerosus, do ut des).

2. Što se ište da pogodba bude tvrda i dopuštena. Za to se ište ovo:

a) Onaj, koji čini pogodbu, treba da je u svijesti (pri sebi) to jest da znade, što čini, i da može po pravu i po zakonu zaistadatiiliučinitiono, što obriče.

Nije slobodno učiniti pogodbu sa čovjekom, koji je izgubio svijest (što je na pr. pijan ili silno se razjario), ni sa djetetom, ni sa čeljadetom, koje nije samovlasno i ne može da po svojoj volji razlaže svojim imetkom već stoji pod vlašću očinskom ili skrbničkom.

b) Onaj, koji čini pogodbu, treba da je učini od svoje volje, da nije na to nepravedno prinuđen.

Nije slobodno drugoga prijetnjama usilovati, da čini pogodbu, niti ga preko mjere nagovarati niti nevolju njegovu upotrebiti na svoju korist.

c) Ugovornici, što čine pogodbu, treba da se klone svake prijevare.

Grješno je lažljivim hvaljenjem, tajanjem ili kojekakvim lukavštinama zavesti koga, da učini pogodbu na svoju štetu.

d) Ono, što je ugovoreno, treba da je pravedno i dopušteno t. j. da ne povređuje pravo trećega i da nije protivno zakonu moralnomu.

Nije slobodno složiti se i pogoditi za ono, što je grješno, nepravedno i nepošteno. Kad se takova pogodba čini, griješi i onaj, koji ište da drugi učini rđavo djelo, i onaj, koji na to iskanje pristaje i za rđavo djelo ište i prima platu. Takova pogodba nije tvrda i ne veže ugovornike t. j. koji je obrekao, da će učiniti što je grješno i rđavo, nije dužan to obećanje održati, što se već i samo sobom razumije.

e) Ugovornici treba, da volju svoju očituju jasno i nesumnjivo, da svaki ugovornik razumije, što drugi ugovornik obriče, i na što sam pristaje.

Kad se pogodba čini, nije slobodno upotrebljavati dvoumne riječi; tko tako čini, vara i omahuje ugovornika. Dogodi li se, da jedan od ugovornikâ nije pravo znao, što se od njega iskalo i na što je pristao ili što je drugi ugovornik obrekao, onda ugovor učinjen u takovoj neznani ili s takove pometnje (error substantialis) nije tvrd i ne veže ugovornika, jer se čovjek nije mogao u istinu privoljeti na ono, što nije znao.

Posebne odredbe za pojedine vrste ugovora sadržavaju ljudski (državni) zakoni, koji određuju i oblik i način, kako se pogodbe čine. Tih odredaba treba da se držimo čineći pogodbe, jer inače pogodba nije tvrda i postupanjem svojim bismo štetovali ili sebe ili bližnjega.

3. Tvrda pogodba veže dušu ugovornika i ugovornici dužni su savjesno izvršiti, što su obrekli i za što su vezali dušu svoju. Pogodbe ne izvršiti, pogaziti riječ i prevrnuti vjerom, to je grješno, jer je nepravedno, i tko tako čini, dužan je naknaditi štetu, koju stoga ima drugi ugovornik.

4. Pogodba prestaje vezati ugovornike,

a) kad se posve izvršilo, što bijaše ugovoreno;

b) kad ugovornici svojevoljno i dogovorno prenaređuju ili ukidaju pogodbu;

c) kad poglavarstvo (sud) ukida pogodbu;

d) kad nije moguće izvršivati ono, što je ugovoreno. Ako je jedan od ugovornika kriv, što se pogodba ne može izvršiti, dužan je naknaditi štetu, koju stoga ima drugi ugovornik.

5. Poglavite vrste ugovora jesu:

1. Darivanje (donatio) t. j. pogodba, kojom vlasnik svoju stvar drugomu daje bez plate.

Darivalac griješi, ako daruje što nije njegovo, ili ako darujući svoje zakraćuje drugima, što im je dužan dati, ili ako daruje koga s grješnom namjerom na pr. ako daruje službenike, činovnike, da ih potkupi, a griješi i onaj, koji od takova darivaoca prima darove.

2. Davanje na ostavu (ostavna pogodba, depositum) t. j. pogodba, kojom netko prima tuđu stvar, da je čuva.

Tko je tako primio tuđu stvar, dužan je čuvati tu stvar kao da je njegova i vratiti je vlasniku, kad zaište. Čuvar nije vlastan bez dopuštenja vlasnikova upotrebljavati stvar, koju je primio na čuvanje. Za čuvanje može se iskati plata (čuvarina) samo onda, ako je bila naročito ugovorena; no što je čuvar potrošio ili štetovao, da sačuva stvar, dužan je vlasnik (ostavljač) naknaditi čuvaru.

3. Posuđivanje, davanje na poček ili u naruč (posudna pogodba, commodatum) t. j. pogodba, kojom tko drugomu za određeno vrijeme i bez plate daje stvar za porabu.

Onaj, koji je stvar uzeo u naruč, može stvar samo onako upotrebiti kako je ugovoreno, i kad prođe određeno vrijeme, dužan je istu stvar povratiti vlasniku.

4. Uzaimanje (zajamska pogodba, mutuum) t. j. pogodba, kojom tko za određeno vrijeme daje drugome potrošnu stvar (na pr. novac, žito, vino i t. d.), da je potroši, kako ga je volja, a da je dužan povratiti stvar iste vrste i iste dobrote, kad prođe određeno vrijeme. Onaj, što daje stvar u zajam, zove se rukodavalac (vjerovnik, creditor, mutuator), a onaj, što prima stvar u zajam, zove se dužnik (debitor, mutuatarius). Stvar, što se daje u zajam — osobito ako je to novac — zove se glavnica, (glavno, capitale, sors), a ono, što dužnik (debitor) daje preko glavnoga, zove se kamata (dobit).

Tko daje u zajam, može iskati pravednu kamatu t. j. kamatu, koju određuje zakon ili običaj, ili koja je prema onomu,

što je dužnik uzajmljenom glavnicom stekao ili prema šteti, koju je rukodavalac imao stoga, što je svoju stvar (novac) uzajmio. Iskati nepravednu, prekomjernu kamatu, upotrebiti nevolju drugoga, da se steče velika dobit, iskati bez prave potrebe, da dužnik vrati glavnicu, kad ne može a da mnogo ne štetuje, — sve to je globljenje ili lihva.

Kršćanin treba da je podatljiv, da rado pozaimlje potrebnu kad može, i ne na kamate, kad je bližnji u velikoj nuždi.

»Ako činite dobro onima, koji vama dobro čine« — reče Isus Krist (Luk. 6, 34 sl.) — »kakva vam hvala? Jer i grješnici čine tako. I ako dajete u zajam onima, od kojih se nadate, da ćete uzeti, kakva vam je hvala? . . . Ali ljubite neprijatelje svoje; činite dobro i dajite u zajam ne nadajući se ničemu; i bit će vam velika plata i bit ćete sinovi najvišega, jer je on blag i neblagodarnima i zlima«. Luk. 6, 35.

Dužnik je dužan ugovorene kamate plaćati i glavnicu povratiti u vrijeme, kako je uglavljeno. Grdna bi bila nepravda, kad bi tko rastekao i prosuo svoje te ne bi mogao vratiti što je od drugih uzajmio, a bila bi prijevara, kad bi tko sakrivši svoj imetak lažno razglasio, da ne može vratiti ni platiti onima, koji su mu što uzajmili.

5. Zakupljivanje, davanje i uzimanje pod kiriju ili pod zakup (pogodba uporabna, locatio) t. j. pogodba, kojom tko drugomu daje stvar na porabu za neko vrijeme i za određenu platu.

Onaj što daje stvar (na pr. kuću, zemlju, spahiluk) pod zakup ili pod kiriju, treba da po istini kaže, ako možda ima stvar manâ i pogrješaka, što se ne mogu opaziti, i da otpusti od najma, ako zakupnik s nesreće (na pr. s nerodice) nije imao koristi, kojoj se nadao. Onaj pak, što je stvar zakupio (zakupnik), dužan je plaćati ugovoreni najam (kiriju) i kad prođe određeno vrijeme, vratiti stvar u takovu stanju, u kakovu je bila, kad ju je zakupio i primio.

6. Naimanje, najam (pogodba o poslovanju za plaću, conductio) t. j. pogodba, kojom se tko veže, da će drugomu služiti ili za nj nešto raditi za određenu plaću.

Onaj, što naimlje drugoga, treba da jasno kaže, što ište od poslenika, da mu ne taja tegobe u poslovanju, za koje ga naimlje, da odredi pravednu plaću, da ne odbija od ugovorena najma i da ne upotrebi nevolju drugoga (poslenika) za to, da ga može za što nižu i prenisku cijenu najmiti. — Najamnik dužan je gospodaru vjerno služiti i marljivo poslovati.

7. Kupovanje i prodavanje (kupovna pogodba, venditio) t. j. pogodba, kojom se stvar (roba) daje i prima za određenu cijenu. Pravednost ište, da se i prodavač i kupac klone svake prijevare i nepravedna dobitka.

Prodavač treba

a) da prodaje svoju stvar a ne tuđu;

b) da ne laže i ne omahuje kupca hvaleći robu i kazujući o njoj, što nije istina;

c) da ne taja mana, što ih svar ima, ali ih kuapc ne može opaziti;

d) da stvari, kojima se može škoditi, ne prodaje onomu, za koga zna, da će ih zlo upotrebiti;

e) da za stvar ne ište prekomjernu i nepravednu cijenu.

Cijenu stvarima određuje ili zakon (pretium legale) ili mnijenje i cijenjenje ljudi (pretium vulgare). Cijena, koja nije zakonom određena, može biti za istu robu različita (pretium summum, medium, infimum) i sad veća sad manja. Što je roba vrednija, što se više traži i što je manje ima, to je skuplja. Bila bi grdna lihva i nemilo globljenje siromaha, kad bi se prodavači složili, da podignu cijenu stvarima, koje su ljudima za život potrebite, kao što su na pr. žito, kruh, meso i t. d.

Kupac treba

a) da ne kupuje stvari, za koje zna ili sumnja, da su ukradene, ili da im prodavač ne zna prave cijene;

b) da ne upotrebi nevolju, u kojoj se prodavač nahodi, da za očito premalenu cijenu kupi stvari, što mnogo vrijede;

c) da ne snizi cijenu lažljivim kazivanjem ili dogovorivši se s drugim kupcima;

d) da ne kupuje što ne može platiti i da ne odlaže platiti ugovorenu cijenu za ono, što je kupio.

8. Zalaganje (oppignoratio) t. j. pogodba, kojom dužnik rukodavcu daje neku stvar i pravo, da se od nje naplati, ako dužnik ne bi glavno povratio u određeno vrijeme. Stvar, koja se tako zalaže zove se zalog (pignus, hypotheca).

9. Jamčenje (fideijussio) t. j. pogodba, kojom se tko veže, da će učiniti ili platiti što je drugi obrekao, ako taj ne održi svoje obećanje.

Tko bi se jamčio za drugoga znajući, da ne će moći za nj platiti ili učiniti što obriče, taj bi varao; a varao bi i onaj i zlo upotrebio dobrotu i prijateljstvo drugoga, koji bi koga jemčio znajući već u naprijed, da ne će izvršiti za što se veže, već da će trebati, da to za nj učini jemac.

10. P o g o d b e n a s r e ć u jesu:

a) O s i g u r a v a n j e (pogodba osiguranja, osiguranje, assecuratio) t. j. pogodba, kojom se tko za određenu cijenu veže, da će za neku stvar vlasniku dati naknadu, ako bi ta stvar slučajno propala ili posve ili djelimice.

Tko takovom pogodbom osigurava svoju stvar, treba da po istini kaže kakova je stvar, što bi je moglo oštetiti, u kakovoj se opasnosti nahodi itd., i dužan je stvar brižljivo čuvati. Kad bi tko sam hotice oštetio ili uništio stvar, gubi pravo iskati naknadu od onoga, kod kojega je stvar osigurao. — Tko prima osiguranje može to veću cijenu iskati, što je vrjednija stvar, što se lakše može oštetiti, i što je veća opasnost, u kojoj se stvar nahodi, a dužan je platiti vlasniku ugovorenu naknadu, ako je stvar propala ili pokvarila se.

b) O k l a d a (sponsio). Ta pogodba biva, kada dvojica, koji za nešto ne znaju pravo, kako jest ili kako će se dogoditi, ugovore cijenu ili stvar, da zapadne onomu, koji je istinu pogodio.

Tko je izgubio okladu, dužan je platiti ugovorenu cijenu. Tko za cijelo znade i ni malo ne sumnja o tom, da je što upravo onako, kako tvrdi, taj se ne može kladiti, jer bi to bila prijevara, osim ako protivnik nikako ne će, da se ostavi okladenja; jer tko zna i pristaje na to, da štetuje, tomu se ne čini nepravda, ako zaista ima štetu (scienti et volenti non fit injuria).

c) I g r a (ludus) je neka oklada t. j. pogodba, kojom igrači ugovore cijenu, da zapadne onomu, koji će u igri dobiti.

Tko je u igri izgubio, dužan je platiti ugovorenu cijenu; no grješio bi onaj, koji bi prijevarno igrao ili nevješta zavodio, da igra i mnogo proigra.

§ 58.

O povraćanju i naknađivanju.

1. Tko ima tuđu stvar, dužan je tu stvar p o v r a t i t i vlasniku (gospodaru), a tko je nepravedno oštetio drugoga, dužan je n a k n a d i t i štetu, koju je učinio.

T o i š t e p r a v e d n o s t; jer kao što je nepravda uzeti drugomu, što je njegovo, ili oštetiti drugoga, tako isto je i nepravda držati i ne vratiti tuđu stvar, ili ne naknaditi učinjenu štetu. Tko je dakle narušio pravo drugoga, treba da ukloni nepravdu t. j. da p o v r a t i što je oteo i n a k n a d i što je oštetio.

T o i š t e i o b j a v l j e n i z a k o n B o ž j i. Sv. Pavao apostol opominje kršćane: »Podajte svakome, što ste dužni« (Rimlj. 13, 7).

Već zakon Mojsijev iskaše oštro, da se vrati ukradeno i naknadi što se oštetilo. »Tko ukrade vola . . . i zakolje ili proda, da vrati pet volova za jednoga vola . . . Lupež sve da naknadi; ako li ne bi imao, onda da se on proda za svoju krađu . . . Tko potre njivu ili vinograd pustivši stoku svoju da pase po tuđoj njivi, da naknadi najboljim sa svoje njive i najboljim iz svojega vinograda«. (II. Knj. Mojs. 22, 1 sl.). »Tko ubije živinče, da vrati drugo« (III. Knj. Mojs. 24, 21). »Tko je kriv, neka vrati cijelo, čim je kriv i neka dometne ozgo peti dio i dade onomu, kome je skrivio« (IV. Knj. Mojs. 5, 7).

Tko je počinio nepravdu, treba da popravi što je narušio, ili da je barem spreman i namjeran to učiniti (restitutio in re vel in voto); inače mu se ne može oprostiti grijeh. Tko ne će da ispravi što je skrivio, taj se ne kaje za svoj grijeh kako treba, i ne mirzi na grijeh već ostaje u grijehu, i zato ne može da dobije oproštenje grijeha. Tako je i crkva katolička vazda učila. »Grijeh se ne oprašta, — veli sv. Augustin[1]) — ako se ne povrati, što je oteto, kad se može povratiti«. Isp. Ezek. 33, 14 sl.

2. Povratiti tuđu stvar i naknaditi učinjenu štetu valja š t o p r i j e, t. j. ili o d m a h ili kad se n a j p r i j e m o ž e; odlaganjem čini se vlasniku šteta i nepravda.

Tko ne bi mogao sve povratiti ili naknaditi što je dužan, neka povrati ili naknadi što može, a ostalo poslije.

Povratiti i naknaditi može se na mnogo načina, i potajno i očito; no koji se god način odabrao, svagda valja paziti na to, da vlasnik ili koji je štetan bio u čemu dobije sve, što mu patri.

3. Dužnost povratiti tuđu stvar ili naknaditi učinjenu štetu prestaje:

a) k a d t o o t p u s t i v l a s n i k ili onaj, koji je imao štetu, ako je vlastan odreći se svoga prava i krivcu otpustiti ili pokloniti, što bi krivac imao dati;

[1]) „Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest". Ep. 153. n. 20.

b) kad to ili nikako ili moralno nije moguće. Moralno nije moguće onomu, koji bi vrativši ili naknadivši sve što je dužan, izgubio ono, što mu je potrebno za život i za izdržavanje onih, za koje je dužan skrbiti. No i takav ostaje dužan brinuti se, da postojanim radom i štednjom steče, da može djelimice ili malo po malo vratiti ili naknaditi što duguje.

4. Onaj je dužan povratiti, koji ima (drži, posjeduje) tuđu stvar, budi da je ima na pošten način, budi da je ima na nepošten način; a onaj je dužan naknaditi, koji je po nepravdi učinio štetu ili potpomagao druge u štetovanju.

Razlozi su dakle povraćanju ili naknađivanju (radices restitutiones):

a) imanje (držanje, posjedovanje) tuđe stvari (acceptio rei alienae);

b) nepravedno štetovanje (injusta damnificatio);

c) nepravedno potpomaganje (injusta cooperatio).

§ 59.

O držanju tuđe stvari.

A. O poštenu držanju tuđe stvari.

1. Pošten je držalac tuđe stvari (possesor bonae fidei) onaj, koji ne zna, da je stvar, što je ima, tuđa, ili koji za cijelo i bez svake sumnje misli, da je stvar, koju ima i drži, njegova i da je on pravi vlasnik i gospodar te stvari.

Pošten držalac može stvar, koju drži, upotrebiti po volji, može je potrošiti, uništiti i njom razložiti kako ga je volja i nije dužan naknaditi štetu, koju bi stoga imao pravi vlasnik stvari, samo ako stoga ni držalac nema nepravedne dobiti. U duši samo je onaj vezan (dužan) učiniti naknadu, koji je ogriješio dušu učinivši nepravdu t. j. koji je znajući i hotimice narušivao pravo drugoga. No pošten držalac, kad tuđom stvarju razpolaže kao svojom, ne misli činiti nepravdu, već postupa onako kako misli da ima pravo postupati. Tako postupajući nije ništa skrivio, pa stoga nije niti dužan, da što ispravi i naknadi.

Ima li pošten držalac od tuđe stvari neku dobit, koje nije stekao marom i radom, ne može je mirne duše zadržati, već treba da je preda onomu, kojemu po pravu naliježe (pripada) t. j. onomu, koji ima štetu stoga, što je držalac tu dobit primio. Ne valja, da se tko s tuđe stvari bogati na nepravedan način (nemo ex re alterius injuste locupletari debet).

2. Pošten držalac saznavši, da stvar, koju drži, nije njegova, dužan je vlasniku povratiti ovo:

a) samu stvar, kakova jest. Stvar pripada vlasniku bila gdje mu drago i u koga mu drago. »Svaka stvar traži svoga gospodara« (res clamat ad dominum);

b) prirodne plodove stvari, jer svaka stvar raste i rađa svome gospodaru (res crescit et fructificat domino).

Plodovi (fructus) su stvari sve ono, što stvar rađa, sve koristi, što ih stvar donosi držaocu budi sama sobom (fructus naturales), budi trudbom čovječjom (fructus industriales), budi nešto sama sobom nešto trudbom čovječjom (fructus mixti). Voće na pr., kad voćka ponese, trava kad raste na livadi, prirodni su plodovi voćke i livade; ono što trgovac teče pazarujući s robom, plod je njegove trudbe i vještine; ono, što vinograd, ili polje rodi gospodaru, i dar je prirode i plod trudbe i rada ljudskoga. Pošten držalac dužan je vratiti samo prirodne plodove stvari; što je upotrebljavajući tuđu stvar stekao svojim radom i na pošten način, to je njegovo vlasništvo i to nije dužan dati vlasniku stvari.

c) ono, za koliko je postao imućniji a nije stekao radom (lucrum, quo factus est ditior), jer nije pravedno, da ima tko od tuđe stvari kakovu dobit bez razloga, s kojega bi mu ta dobit i po pravu pripadala.

Pošten držalac, koji je stvar dobio badava (na pr. kao dar ili kao nasljedstvo) i prodao, postao je imućniji za onoliko, za koliko je stvar prodao. Primajući tu dobit nije zgriješio, jer je kao pošten držalac prodao stvar, ali da tu dobit zadrži, učinio bi nepravdu, jer bi zadržao, što nije radom stekao niti od vlasnika kao dar primio, što mu s toga po pravu ne pripada. Ta je dobit neka zamjena onoj stvari, koju je prodao i koju bi svakako bio dužan povratiti, da se još u njega nahodi. Vrati li pošten držalac tu dobit, nema po nepravdi štete; ne vrati li je, onda ima štetu ili vlasnik, ako ne može da dođe do svoje stvari, ili onaj, komu je držalac tu stvar prodao, ako je vlasnik od njega stvar zaiskao pa kako treba i dobio. S toga pošten držalac ima-

jući takovu dobit treba da je vrati ili vlasniku, ili onomu, koji je vlasniku stvar već povratio.

3. Pošten držalac treba da vrati vlasniku stvar badava, a ne za platu, jer on je dužan stvar povratiti a ne prodati vlasniku. No pošten držalac vraćajući stvar vlasniku može odbiti troškove, kojima je stvar uzdržao ili učinio korisnijom, a vlasnik je dužan naknaditi te troškove.

Troškovi (expensae) mogu biti različiti: a) potrebni (expensae necessariae), koje treba činiti, da se stvar održi i učuva, da ne propadne; b) korisni (expensae utiles), koji se čine, da stvar postane bolja, vrednija i da nosi veću korist; c) izobilni (expensae voluptariae), koji se čine ljepšanja radi, da stvar postane milija i ugodnija.

Troškove potrebne i korisne dužan je vlasnik naknaditi poštenu držaocu, koji je njegovu stvar imao, jer te bi troškove i sam vlasnik bio učinio, i da ih ne naknadi, dobio bi više nego mu pripada. Ako je držalac potrošio što i za poljepšanje stvari, može iskati naknadu samo za ono, čim je stvar očito postala i korisnija i vrjednija; ali on može i oduzeti sva poljepšanja, koja se mogu oduzeti, a da se stvar ne pokvari.

Napomena. Zakoni određuju način, na koji dolazi vlasnik do svoje stvari, ako tu stvar drugi drži i ima u svojoj vlasti. Zakoni državni ne dopuštaju, da se tko smeta u svom držanju, pa s toga ne dopuštaju ni vlasniku, da sam i samovoljno t. j. bez suda uzme svoju stvar poštenu držaocu. »Kad bez suda i tvoju stvar nekome otmeš, nasilje je.« U nas zakon ište, da vlasnik prijavi sudu, kad vidi, da se njegova stvar nahodi u drugoga, i da protiv držaoca stvari učini tužbu (tužbu o vlasnosti). Toj tužbi nema mjesta i sud je ne prima, ako pošten držalac neke pokretne stvari može dokazati, da je tu stvar pribavio budi a) na javnoj dražbi, budi b) od čovjeka, koji ima zakonito pravo trgovati takovim stvarima i prodavati ih, budi c) za plaću od onoga, kojemu je sam vlasnik i tužilac povjerio stvar, da je čuva ili upotrebljava ili za koju mu drago svrhu. U tim zgodama pošten držalac postane vlasnik stvari, a pređašnji vlasnik ima pravo iskati naknadu za štetu od onoga, koji ga je štetovao.

B. O nepoštenu držanju tuđe stvari.

1. Nepošten je držalac tuđe stvari (possessor malae fidei) onaj, koji dobro znade, da stvar, koju ima, nije njegova već tuđa. — Nepošten držalac držeći tuđu stvar čini nepravdu znajući i hotimice i stoga je dužan naknaditi svu štetu, koju s nepravde njegove ima vlasnik.

2. Nepošten držalac dužan je vratiti:

a) samu stvar, ako je još ima. Ako je stvar kod njega propala pa bilo i slučajno, ili ako je on stvar potrošio, poklonio ili kakogod izdao, dužan je vlasniku dati cijenu za stvar t. j. platiti onoliko, koliko stvar vrijedi. Ako je stvar, dok ju je tat držao, postala lošija i manje vrijedna, tat je dužan vraćajući stvar i tu štetu vlasniku naknaditi, osim ako bi stvar s istoga uzroka bila spala, da ju je vlasnik imao.

Kad je nepošten držalac potrošio stvar, dužan je, da za nju vlasniku vrati cijenu. No kadšto se cijena i vrijednost neke stvari mijenja, čas raste, čas pada. Ako je tat potrošio stvar, kad joj je cijena bila velika, treba da vrati tu veću cijenu, jer stvar raste vlasniku; tako isto treba da tat povrati veću cijenu, kad se zacijelo znade, da bi vlasnik svoju stvar bio čuvao, dok joj cijena skoči. Inako valja da tat povrati cijenu, koju je stvar imala onda, kad ju je uzeo.

b) prirodne plodove stvari t. j. što je stvar sama po sebi rodila ili donijela držaocu.

Ono, što je nepošten držalac upotrebljavajući tuđu stvar stekao svojom trudbom i vještinom, može zadržati i njegovo je vlasništvo; no ako ga sudac po zakonu osudi, da povrati i to, treba da se toj presudi pokori.

c) ono, za što je postao imućniji a nije stekao radom, kao što je prije rečeno o poštenu držaocu. Nepošten je držalac primio i imao tu dobit znajući, da nije njegova stvar a niti njegova trudba, od koje mu ta dobit dolazi, i zato je to većma dužan taj dobitak vratiti vlasniku stvari;

d) štetu, koju je vlasnik imao (damnum emergens), i dobit, koja ga je minula (lucrum cessans) stoga, što nije ima stvari svoje i što je nije mogao upotrebiti na svoju korist.

Neki je gospodar na pr. bio prinuđen potrošiti 40 K za radnje, koje bi bio svršio svojim konjma, da mu ih nijesu ukrali. To je šteta (damnum emergens), koju je tat uzrokovao gospodaru. Isti je gospodar na pr. imao priliku, da svojim konjma zasluži i steče do 100 K, pa bi tu priliku jamačno bio upotrijebio, ali je nije mogao upotrijebiti niti one dobiti steći, jer mu je lupež konje ukrao. Ta je dakle dobit izmakla gospodaru (lucrum cessans) t. j. tat mu je tu dobit izbio iz ruku. I onu štetu i ovu izmaklu dobit treba da tat naknadi gospodaru, jer mu je kriv za jedno i za drugo.

3. I nepošten držalac vraćajući stvar može odbiti troškove, što ih je učinio, i to: a) troškove učinjene za izdržavanje stvari, jer te bi troškove i vlasnik bio učinio, da je stvar imao; b) troškove, kojima je držalac učinio stvar očito vrjednijom i korisnijom i za vlasnika; inače primio bi vlasnik više, nego je štetovao.

§ 60.

O nepravednu štetovanju i nepravednu potpomaganju.

A. O nepravednu štetovanju.

1. Nepravedan je štetočinac (injustus damnificator) onaj, koji je nepravdom drugome učinio štetu nemajući sam otuda nikakove koristi.

2. Takav štetnik treba da potpuno naknadi štetu, koju je učinio; stoga je dužan štetu gospodaru naknaditi:

a) svu štetu, koju je gospodar imao stoga, što mu je štetnik stvar oštetio ili uništio. Za stvar treba da štetnik vrati ili drugu stvar iste vrste i vrijednosti, ili da plati što je stvar vrijedila gospodaru. No osim naknade za stvar dužan je štetočinac učiniti naknadu i za sve, što je vlasnik izgubio ili štetovao stoga, što nije mogao upotrijebiti stvar, koju je štetnik pokvario ili zatr'o (damnum emergens);

b) svu dobit, koja je gospodaru izmakla stoga, što mu je štetnik stvar oštetio ili uništio (lucrum cessans).

Tko je na pr. zanatliji pokvario ili uništio alat, dužan je ne samo dati drugi alat ili cijenu za alat, nego i naknaditi sve ono, što bi zanatlija bio zaslužio i stekao, da je imao svoj alat.

3. Tko je oštetio tuđu imovinu, dužan je učiniti naknadu, ako je njegovo postupanje bilo: a) nepravedno (actio injusta); b) zaista uzrok šteti, koja se dogodila (causa damni efficax), i c) grješno (actio moraliter culpabilis). Štetnik je dužan naknaditi štetu, ako je

a) postupao nepravedno t. j. narušio pravo drugoga čineći, što nije bio vlastan učiniti. Dužnost učiniti naknadu nastaje samo onda, ako je učinjena nepravda. Tko se pak drži svoga prava i postupa onako, kako ima zaista pravo postupati, taj ne čini nepravde i nije nikomu kriv, pa zato nije ni odgovornik za štetu, koju bi s njegove radnje drugi imao.

Kršćanska ljubav k bližnjemu može kadšto iskati, da odstupimo od svoga prava, jer bi vršeći svoje pravo štetovali bližnjega; tko u takovoj zgodi ne bi toga učinio, ogriješio bi se o ljubav k bližnjemu oštećujući drugoga od obijesti, ali se ne bi ogriješio o pravednost i stoga ne bi bio dužan naknaditi štetu.

Štetnik je dužan naknaditi štetu, ako je njegov postupak

b) zaista uzrokom šteti, koja se dogodila. Uzrok šteti može tko biti na dva načina:

α) kad tko učini štetu sam upotrebljavajući svoju tjelesnu snagu i prikladno oruđe (causa physica);

β) kad ugledom ili vlašću svojom drugoga privoli na to, da učini štetu (causa moralis).

Na prvi je način zaista uzrokom šteti, koji je na pr. tuđu stvar svojim rukama razlomio ili nožem iskomadao, sjekirom rasjekao, ili koji je tuđe goveče ubio, pod tuđu zgradu vatru podmetnuo itd. Na drugi je način uzrok šteti, koji je na pr. slugi zapovjedio, ili koga nagovorio, ili koga najmio, ili ga obećanjem i laskanjem zaveo, da učini kome štetu. Na jedan ili drugi način treba da je štetnik uzrokovao štetu, jer tko nije nikako uzrok šteti, ne može biti ni dužan da je naknadi.

Štetnik je dužan naknaditi štetu, ako je

c) čineći štetu sagriješio t. j. znajući i hotimice učinio nepravdu i štetu. Štetnik treba da je znao, da je ono, što čini, nepravedno i da štetuje bližnjega, i da je znajući za to svojevoljno izvršio to nepravedno i štetočinačko djelo.

4. Kadšto može tko učiniti štetu doduše ne navalice, ali s nepomnje (culpa juridica) t. j. stoga, što nije onako pomnjivo pazio, kako je valjalo paziti i kako pomnjivi i razboriti ljudi obično paze u sličnim poslovima. Takva nepomnja može se dogoditi i nehotice i da čovjek ne zgriješi na pr. od neznani ili od zaborava. Za štetu, koja se na taj način čini ne s voljom nego s nepomnje, nagonom, s nevještine i t. d. štetnik je to manje dužan učiniti naknadu, što je manje kriv; a kad se šteta

dogodi posve slučajno bez svake krivnje njegove, bilo bi nepravedno iskati od njega naknadu.

Ako je sudac koga po zakonu osudio, da naknadi štetu, koja se s nepomnje dogodila, štetnik je dužan izvršiti, što je sudac presudio. I onaj, koji je drugomu obrekao budi očitom pogodbom budi ćutke, da će neki posao izvršiti, za koji se ište osobita pomnja, dužan je naknaditi štetu, koja se dogodila s nepomnje njegove.

B. O nepravednu potpomaganju.

1. Neko može potpomagati (sudjelovati) u štetovanju bližnjega i njegove imovine osobito na dva načinâ: ili činećí što nije pravo (cooperatio positiva), ili ne činećí što bi po pravu trebalo činiti (cooperatio negativa).

Činećí potpomaže, koji 1. zapovijeda drugomu, da učini štetu, ili 2. savjetuje, ili 3. pristaje na to, da se drugi ošteti, ili 4. hvali štetnika i hvaljenjem ga još većma slobodi, da ošteti drugoga, ili 5. zaštićuje štetnika na pr. sakrivajući tata ili ukradene stvari, ili 6. ima dio u štetovanju drugoga t. j. zajedno s drugima (ortacima) radi, što je drugome na štetu ili s njima dijeli plijen.

Ne činećí potpomaže, koji 1. šuti i ne odaje onih, za koje zna, da će koga štetovati, ili 2. ne brani i ne smeta videći, gdje drugi čine štetu, ili 3. ne prijavljuje onih, za koje zna, da su učinili štetu.

Svi se ti načini nepravedna potpomaganja napominju u verzima:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

(Zapovijedanje, svjetovanje, pristajanje, odobravanje, zaklonjanje, dioništvovanje, šućenje, nebranjenje, neprijavljivanje).

2. Tko je ma kojim načinom nepravedno potpomagao kod štetovanja bližnjega, krivac je uz onoga, koji je štetočinačko djelo izvršio, i dužan je učiniti naknadu.

Što je tko većma potpomagao, i što je većma potpomaganje njegovo uzrok šteti, koja se učinila, to je pomagač veći krivac i većma dužan naknaditi štetu. Stoga je ponajprije dužan naknaditi štetu onaj, koji je zapovjedio ili naručio, da se kome učini šteta, za tim onaj, koji je taj nalog izvršio, za tim oni, koji su savjetovanjem, pristajanjem ili hvaljenjem pripomogli, da se šteta učinila, i napokon onaj, koji je zaštićivanjem bio štetniku na ruku.

Pomagač, koji je samo toliko pomagao, što nije spriječio štete, dužan je učiniti naknadu, ako je po svojoj službi ili po pogodbi bio dužan čuvati tudu stvar od štete, braniti je od napadača i prijaviti kradljivca ili štetočinca. Tko nije na to vezan ni službom ni obećanjem, taj je samo iz ljubavi dužan odvratiti štetu od imovine bližnjega, pa kad toga ne bi učinio, premda bi to lako bez znatne trudbe i štete učiniti mogao, ogriješio bi se o ljubav k bližnjemu, ali ne bi bio dužan naknaditi štetu, koja se dogodila.

3. Kad više njih zajedno čini štetu, valja razlikovati, da li to čine po dogovoru ili bez dogovora. Ako su se dogovorili, onda je svaki od njih odgovornik za cijelu štetu i svaki je posamce (in solidum) dužan, da naknadi svu štetu, ako ostali drugovi (ortaci) ne bi htjeli ili ne bi mogli da zajedno naknade štetu. — Ako se nijesu dogovorili, već je svaki sam za sebe radio i postupao, onda je svaki samo za ono odgovornik, što je učinio, i dužan naknaditi samo ono, što je sam oštetio.

Članak II.

Posebne kršćanske dužnosti prema bližnjemu.

Posebne dužnosti ima kršćanin prema onima, s kojima ga vežu posebne sveze i koji su mu bliži nego drugi stoga, što s njima žive u zajednici i u društvu. Tri su poglavita društva, kojima kršćanin pripada kao član i zajedničar: obitelj (porodica), crkva i država.

§ 61.

Kršćanin i kršćanska obitelj. A. Muž i žena.

Prvo društvo, kojemu čovjek pripada, obitelj je ili porodica. U obitelji prima čovjek dvojaki svoj život, tjelesni i duševni, i raste i sprema se, da bude vrijedan pristati u šira društva: u narod, u crkvu, u državu.

Obitelj čini skup ljudi, koji pripadaju jednome kućanstvu. To su roditelji, djeca i druga čeljad, kao što su družina i služinčad, bila s kućnim gospodarom u rodu ili ne; u užem smislu

kad govorimo o porodici, mislimo samo roditelje i djecu njihovu.

A. Muž i žena.

1. Osnov je porodici ženidba. Ženidbu je uredio Bog, kad je stvorio čovjeka muško i žensko, združio ih i blagoslovio, da se rađaju i množe i da napune zemlju (I. Knj. Mojs. 1, 27 sl.). Kad su ljudi izopačivši se i tu božansku uredbu grdno iskvarili, povratio je ženidbi Isus Krist prvu čistoću i učinio ženidbu sakramentom novozavjetnim. Kao sakramenat ženidba je prilika tajnosne sveze Krista sa crkvom, koja mu je vjerenica (Efes. 5, 32), i daje ženidbenim drugovima milosti, koje su im potrebite, da mogu svoje dužnosti do smrti vjerno ispunjavati.

Ženidba je potrebita za održavanje i plođenje ljudskoga roda, ali nije svaki čovjek dužan, da se oženi i da osnuje porodicu, već ima slobodu i pravo ostati neženjen, tkogod želi veći napredak duševni i hoće da se posve dade na službu Božju i na život bogoljuban.

»Ima ih — reče Isus Krist (Mat. 19, 12) — koji su ostali neženjeni poradi kraljevstva nebeskoga. Tko može primiti neka primi; . . . ne mogu svi primiti riječi do oni, kojima je dano«. Isp. I. Kor. 7, 32 sl.

2. Kršćanin, koji hoće da se ženi, treba da to čini razborito i s promišljanjem; treba da je kadar izdržavati sebe, ženu i porodicu, i da birajući ženidbena druga prema sebi ne gledi toliko na imutak, na ljepotu i izvanji sjaj, nego više na narav i na mišljenje i vladanje i osobito na to, da je i ženidbeni drug iste kršćanske (katoličke) vjere. Samo istina, plemenita ljubav i duševno podudaranje ženidbenih drugova u mišljenju naročito u vjeri izvor su postojanoj sreći i pravomu zadovoljstvu u ženidbi i porodici.

Zato crkva katolička ne odobrava, da katolik uzme nekatoličko čeljade za ženidbenoga druga, i odvraća od toga vjernike. Ako ima osobitih razloga tomu, da katolik uzme nekatoličko čeljade, katolik treba da dobije za to dopuštenje od crkvenoga starješinstva i da izvrši sve one uvjete, pod koje crkva dopušta ženidbu. Crkva pak dopuštajući takovu ženidbu ište naročito, da sva djeca budu odgojena katolički i da drug katolik gleda druga nekatolika pridobiti vjeri katoličkoj.

Kršćanin znajući koliko je znamenita ženidba nesamo za sretno življenje na ovoj zemlji nego i za dušno spasenje, sve će ozbiljski razmisliti, prije nego se zakani stupiti u ženidbeno stanje; on će od Boga moliti pomoć i milost, da može odabrati, što je za nj korisno i Bogu ugodno; on će naročito slušati riječ i savjet i želju svojih roditelja. Roditelji nemaju doduše prava silimice natjerati sina (kćer) na ženidbu ili na takovu ženidbu, koja je njima povoljna; no i sin i kći pokazali bi ružan prkos i samovoljnost, kad bi u tako znamenitoj stvari prezirali riječ i savjet svojih roditelja.

3. Prije ženidbe biva zaručivanje ili vjeridba (prstenovanje, sponsalia) t. j. muško i žensko uzajmice obriču, da će se uzeti.

Zaručnici dužni su to svoje obećanje održati, osim ako obojica dogovorno i svojevoljno od toga odstupe i zaruke razdriješe. Inače zaručnik, koji prevrne vjerom, griješi, i ako je tim štetovao svoga vjerenika, treba da mu štetu naknadi.

Crkveni zakoni određuju, da se zaručnici navijeste i to tri puta zasobice u nedjelje ili blagdane za svečane mise. To biva zato, da se dozna zapreka, s koje se možda zaručnici ne bi mogli uzeti.

Zapreke su ženidbene dvojake: jedne ne dopuštaju ženidbe (impedimenta impedientia), a druge ukidaju ženidbu (impedimenta dirimentia). Zapreke, koje ne dopuštaju ženidbe, jesu na pr. zaruke učinjene s drugim licem, vrijeme zabranjeno, razlika u vjeri (religio mixta t. j. ako je jedan od zaručnika katolik, a drugi nekatolik no ipak kršćanin) itd. Zaručnici, koji bi se uzeli, znajući da im smeta takova zapreka, zgriješili bi, ali ženidba njihova bila bi tvrda. — Zapreke, koje ukidaju ženidbu, jesu na pr. srodstvo i svojdba (do četvrtoga koljena), razlika u zakonu (cultus disparitas t. j. kad je jedno čeljade kršteno, a drugo nekršteno), svečani zavjeti (votum solemne), viši red (ordo), ženidba (ligamen) itd. Zaručnici, koji bi se uzeli znajući, da ženidbi njihovoj smeta takova zapreka, sgriješili bi a ženidba njihova ne bi bila tvrda ni prava ženidba.

Sve zapreke prve vrste i mnoge zapreke druge vrste mogu se ukloniti s dopuštenjem crkvenim (dispensacijom) t. j. vjernicima, koji žele uzeti se a smeta im takova zapreka, može crkveno starješinstvo, ako ima razloga, dopustiti, da se uzmu i vjenčaju.

4. Ženidba se čini (sklapa) vjenčanjem, a vjenčanje biva tako, da vjerenici pred svojim župnikom (ili s njegovim dopuštenjem pred drugim svećenikom) i pred najmanje dva

svjedoka izreku (očituju), da se uzimaju, na što ih župnik (ili njegov zamjenik) blagosilja. Tako po naredbi općega crkvenoga sabora Trijentskoga. (Conc. Trid. sess. XXIV.)

Budući da je ženidba »sakramenat živih«, treba da su vjerenici, kad se vjenčavaju, u stanju milosti Božje, pa s toga treba da se prije vjenčanja ispovjede i pričeste.

Župnik (svećenik) nije djelitelj sakramenta ženidbe i blagoslov njegov ne čini sakramenat, već su činitelji i djelitelji toga sakramenta sami vjernici uzimajući jedno drugo za svoga ženidbenoga druga. Blagoslov pak, koji svećenik daje vjerenicima, crkveno je osvećivanje ženidbene sveze i molitva crkvena, neka Bog ženidbenim drugovima udijeli milost, da u ženidbenom stanju žive kreposno i bogoljubno.

Kad bi se katolik na drugi način vjenčao na pr. samo pred svjetovnim (državnim) poglavarstvom ili pred duhovnikom nekatoličkim — izuzevši mjesta, u kojima ona naredba sabora Trientskoga nije proglašena —, sveza njegova sa osobom drugoga spola ne bi bila sakramenat niti prava (tvrda) ženidba pred Bogom i za savjest, a život u takovu stanju bio bi suložništvo.

5. Poglavite zajedničke dužnosti kršćanskih ženidbenih drugova jesu: ljubav i vjernost.

a) Ljubav. Kršćanski ženidbeni drugovi treba da se istinito ljube i poštuju i potpomažu.

Ljubav neka čini, da od srca dijele i dobro i zlo, da strpljivo podnose svoje mane i pogrješke, da sebi uzajmice olakšaju dužnosti i tegobe, koje im nameće ženidbeno stanje i briga za djecu. Imajući ljubav jedan k drugome neka se potpomažu nesamo u tečenju zemaljskih dobara nego i u nastojanju za krjepost i za dušno spasenje, da bude jedno drugome ugled strpljivosti, radljivosti, bogoljubnosti i svake kršćanske krjeposti, da se Bogu mole jedan za drugoga i da se uzajmice utvrđuju u svakom dobru. Efes. 5, 25. 33.

I u ženidbenom općenju valja da kršćanski drugovi pokažu uzajmično poštovanje i duhovnu jakost, da tjelesne požude podlože zakonu Božjemu i od Boga određenim svrhama ženidbe, i da ih u tom ne vodi strast nego savjest.

b) Vjernost. Kršćanski ženidbeni drugovi dužni su jedno drugomu biti vjerni.

Narušiti ženidbenu vjernost (preljuba, preljubočinstvo) težak je grijeh. Preljubočinac griješi Bogu, koji hoće i zapovijeda, da se ženidba drži u časti i da se ne oskvrni; čini nepravdu ženidbenomu drugu i porodici, koja može s toga kadšto mnogo štetovati; nevjera je, koji je prevrnuo vjerom i pogazio svoju riječ i zakletvu učinjenu kod oltara; cvijeli svoga druga i velike mu zadaje bolove i jade; uzrokuje svađu i mržnju i potkapa ljudsko društvo, kojemu je jedna od glavnih podloga ženidba i ženidbena vjernost. S toga i objavljeni zakon Božji oštro zabranjuje preljubu. »Ne čini preljube«, »ne poželi žene bližnjega svojega« — tako glase šesta i deveta od »deset zapovijedi Božjih« (II. Mojs. 20, 14. 17.). Isp. III. Mojs. 20, 10; I. Kor. 6, 9 sl. Hebr. 13, 4.

6. Posebne dužnosti kršćanskih ženidbenih drugova jesu osobito ove:

a) Dužnosti muževe. Muž je glava i skrbnik obitelji. Stoga je dužan starati se štogod može za izdržavanje njezino.

Muž neka ne bude kao kakav oštar i bahat zapovjednik, već neka svoje vodi i upravlja kao ljubavan otac i vješt glavar. On neka bude u domu prvi sluga Božji; neka bude razborit, uredan, bogobojazan, radljiv i štedljiv; neka uči djecu i družinu svoju redu, radu, poštenju i krjeposnu življenju. (I. Tim. 5. 8).

Muž je i glava ženi (I. Mojs. 3, 16; Efes. 5, 22). No muž nema prava postupati sa svojom ženom kao sa služkinjom i robinjom; ona nije to, već je po nauku sv. pisma pomoćnica mužu, s njim je jednako uzvišena i samo u pravičnom posluhu njemu podložna. Stoga treba da muž sluša i pravedne želje svoje žene, da zajedno s njom gospodari i kući kuću, da joj drage volje dade, što ona potrebuje, da poštuje njezinu čast i njezino dostojanstvo i da s njom postupa blago i ljubežljivo kao istinit drug i prijatelj. (I. Petr. 3, 7).

b) Dužnosti ženine. Žena treba da je blaga i krotka, razborita i pobožna, čedna i smjerna, radljiva i štedljiva.

Žena je dužna slušati svoga muža i biti mu poslušna u svemu, što nije grješno (Efes. 5, 22. 24); ona je dužna i savjetovati svoga muža, dijeliti s njim briženje za kuću i obitelj, olakšati mu trudbe, tješiti ga i sloboditi i u svemu potpomagati. Ona treba da zna, da ljutinu i naprasitost muža ničim tako ne može umekšati i razblažiti kao ćutanjem, popuštanjem, umiljatim svjetovanjem, molbom i trpljenjem, pa stoga neka i tako postupa. Neka se osobito čuva od prekomjerna kićenja i od prosipanja. Sv. Pavao piše za žene, da »ljube svoje muževe i djecu, da budu poštene, čiste, dobre kućanice, blage, pokorne

svojim muževima« (Tit. 2, 4. 5), da »u pristojnom odijelu sa stidom i poštenjem ukrašuju sebe, ne pletenicama, ni zlatom ili biserom, ili haljinama skupocjenima, nego, kao što se pristoji ženama, koje se obećavaju pobožnosti, dobrim djelima« (I. Tim. 2, 9 sl.; I. Petr. 3, 1. sl.).

O dobroj ženi kaže sv. pismo: »Mudra žena zida kuću svoju, a luda svojim rukama raskopava« (Prič. Sal. 14, 1.). »Vrsna žena vrijedi više nego biser« (31, 10). A i naša poslovica veli: Dobra žena slava je mužu. Dobra žena i praznu kuću čini da je puna.

7. Kršćanska je ženidba jedna (monogamia) i nerazdrješljiva. Bog, koji je naredio ženidbu, naredi je tako, da ženidbena sveza veže jednoga muža za jednu ženu i da se ženidbeni drug ne rastavi s drugom do smrti.

Kad su se umnožili grijehovi i ljudi izopačili, postao je nered i u ženidbi, i došlo je ne samo kod drugih neznabožačkih naroda nego i kod Israelaca do toga, te je uzakonjeno bilo, da se u nekim zgodama ženidba može razdriješiti, i tim se dopustilo manje zlo, da ne bude veće. »Mojsije — kaza Isus Krist — dopustio je vama, po tvrdi vašega srca puštati svoje žene; a iz početka nije bilo tako. Onaj, koji je u početku stvorio čovjeka, muža i ženu stvorio ih. A što je Bog sastavio, čovjek da ne rastavlja . . . Koji pusti ženu i oženi se drugom, čini preljubu; i ako žena ostavi muža svojega i pođe za drugoga, čini preljubu« (Mat. 19, 8. Mark. 10, 11. Luk. 16, 18; I. Kor. 7, 10 sl.).

Stoga crkva katolička uči, da se tvrda i izvršena ženidba kršćanskih ženidbenih drugova nikako ne može razdriješiti dok su drugovi živi. Umre li žena, slobodno je mužu i drugom oženiti se; umre li muž, slobodno je ženi poći za drugoga. (I. Kor. 7, 39 sl.).

Za udovice i samice uči sv. Pavao, neka budu »bez mane, neka se uzdaju u Boga i neka žive u molitvama dan i noć«; »ima li koja djecu ili unučad, neka se uči najprije dom svoj upravljati, jer je ovo ugodno pred Bogom« (I. Tim. 5, 3 sl.).

8. Ima li razloga, može crkveno starješinstvo dopustiti rastavljanje ženidbenih drugova, t. j. dopustiti im, da ne žive zajedno. No muž tako rastavljen od svoje žene, ne može uzeti drugu, dok mu žena živi, niti se žena tako rastavljena od svoga muža može udati za drugoga, dokle joj god živi muž.

I takovo je rastavljanje ženidbenih drugova svagda veliko zlo. Ženidbeni drug, koji nije kriv, ima pravo iskati rastavljanje ali nije dužan to i učiniti; pače ljubav je vazda spremna, da trpi i da prašta.

§ 62.

Roditelji i djeca.

I. Dužnosti roditeljâ.

Roditelji su dužni djecu svoju ljubiti, odgojiti, oskrbiti.

1. Ljubav.

Narav već nagoni roditelje, da ljube djecu svoju a tu naravnu ljubav roditeljsku uređuje kršćansko mišljenje i osvećuje milost Kristova. Ljubav k djeci olakšava roditeljima staranje za djecu i čini, da se oni drage volje brinu za tjelesno i duhovno dobro svoje djece.

Pravoj kršćanskoj roditeljskoj ljubavi jednako je protivna i mržnja i neuredna ljubav.

Mrziti na svoju djecu pravo je nečovještvo.

Teško bi sagriješili roditelji, koji bi svoju djecu odnemarivali ili zapuštali, koji bi djetetu zakraćivali što ono potrebuje, ili dijete zlostavljali, osobito ako je slabomoćno ili sakato, koji bi nemilim i nepravednim postupanjem razdraživali djecu i u njoj održavali srdnju i mržnju. Od svega toga odvraća roditelje zakon kršćanski. Sv. Pavao hoće, da »žene ljube djecu« (Tim 2, 4), a oceve opominje: »Vi ocevi! ne razdražujte djece svoje« (Efes. 6, 4).

Neuredno ljube roditelji svoju djecu, koji ne ljube svu djecu koliko je moguće jednako, već čine razliku i jednovole i većma ljube nego ostalu djecu, od čega postaje mržnja i zavist među djecom. Neuredno ljube i oni roditelji, koji djecu maze, djeci odveć ugađaju i sve joj dopuštaju, da je ne ožaloste, koji od bezumne ljubavi postaju slijepi i ne vide mana i pogrješaka svoje djece, pa je stoga ne prekoravaju niti odvraćaju od zla.

Takova ljubav čini, da djeca postaju rđava, svojevoljna, neposlušna i nesretna. Zato i kaže sv. pismo: »Neukroćeni konj bude nepovodljiv i sebi ostavljeni sin postane drzak. Mazi sina i plašit ćeš ga se; igraj se s njim i ožalostit će te. Ne daj mu vlasti u mladosti. Savijaj vrat njegov u mladosti, i mekšaj boke njegove, dok je mlad, da može biti ne otvrdne, i više ti ne vjeruje, pa će ti biti žalost duši« (Crkv. 30, 8 sl.).

2. Oskrbljenje.

Roditelji su dužni starati se za život i za zdravlje svoga djeteta; oni su mu život dali, pa zato treba da dijete i održe u životu i da mu dadu potrebitu hranu i odijelo. Roditelji treba da se staraju i za to, da dijete i poslije, kad odraste, ne trpi nevolje, već da ima što je potrebno za život (II. Kor. 12, 14).

Naročito treba da roditelji gledaju, da se dijete obikne radu, da se nauči kakovu zanatu ili da sebi pribavi znanja i vještine potrebite za službu, koju misli odabrati, da može, kad postane samovlasno, i samo teći i zaslužiti i o svom trudu živjeti. Kad dijete odraste i nadođe vrijeme, da sebi odabere stalež, treba da roditelji u tom pomognu sinu ili kćeri mudrim savjetovanjem i upućivanjem i da im ne zakrate što je potrebno, da mogu u odabrani stalež stupiti.

3. Odgoja.

a) Roditelji su dužni djecu svoju odgajiti. Ta je dužnost najznamenitija, jer sreća djeteta najvećma stoji do valjane odgoje i jer je dobra odgoja najljepše i najvrednije nasljedstvo, koje mogu roditelji svojemu djetetu ostaviti. Roditelji kršćani treba da djecu odgoje ne samo za ovaj svijet i za život zemaljski, nego za Boga i za život vječni. Kako se dijete rodi, kršćanskim je roditeljima prva briga, da se ono krsti.

b) Kršćanski odgajati dijete reći će u djetinje srce usađivati klicu svake kršćanske krjeposti i navaditi dijete, da služi Bogu »cijelim srcem i dušom dragovoljnom«. Zato će kršćanski roditelj i odgojitelj najvećma starati se o naravi i ćudi djeteta, učiti dijete već u početku, da se dobro i pobožno vlada, kazivati mu istine kršćanske vjere i pravila kršćanskoga života, zauzdati već u početku rđave požude i neuredne želje, koje se u djetetu pokazuju, odvraćati dijete od druženja sa rđavim ljudima, buditi i održavati u djetetu vjeru, strah Božji, ljubav k Bogu i k zakonu Božjemu.

Sve je to potrebito, jer »kakovu se putu nauči mladić, i kad ostari, ne će odstupiti od njega« (Priče Salom. 22, 6), i »dobro je čovjeku nositi jaram (Gospodnji) od mladosti svoje« (Plač. Jerem. 3, 27). S toga opominje sv. Pavao roditelje; »Gajite djecu svoju u nauci i u strahu Gospodnjemu« (Efes. 6, 4).

c) Naročito je majka zvana, da gaji djecu, jer je njoj već od prirode dano, da vlada srcem djetinjim, i jer njezinoj

riječi dijete rado podlaže svoju volju. Što je vrijedna i pobožna mati usadila u djetinju dušu, to čovjek iz djetinjstva sa sobom nosi u život, toga mu ni kasnije ništa ne može posve izbaciti iz duše.

d) Ako roditelji ne mogu sami odgajati djecu, dužni su djecu povjeriti takovim učiteljima i odgojiteljima, koji su podobni i spremni djecu kršćanski odgajati.

e) Roditelji će najbolje odgajati djecu, ako budu sami svojoj djeci živ ugled svake krjeposti.

Odgajati dijete mučan je posao. Odgojitelj treba da dijete nadgleda, upućuje, uči, opominje, kori pa i kazni, kad blago postupanje ne može da dijete odvrati od zla. Sv. pismo kaže: »Tko žali šibu, mrzi na sina svojega; a tko ga ljubi, kara ga za vremena« (Pr. Sal. 13, 24; 22, 15.). »Šiba i kazan daje mudrost; a dijete, koje se pušta na svoju volju, sramoti mater svoju« (Pr. Sal. 29, 15; 23, 13.).

4. Što je rečeno o roditeljima, valja i o staratelju (skrbniku), postavljenu djeci, kojoj su roditelji umrli. I staratelji su dužni starati se o djeci, odgajati djecu, upućivati ih na ono, što je dobro, odvraćati ih od zla, i imanjem njihovim upravljati po duši i po zakonu.

5. Na izvršivanje mučnih roditeljskih dužnosti kršćanske roditelje najmoćnije privoljet će vjera i ljubav k Bogu. Kršćanskim roditeljima vjerom prosvijetljenima dijete je drag zalog i dar od Boga, duša krvlju Kristovom otkupljena, koju će jednom Bog iskati iz njihovih ruku, skupocjen biser od Boga im predan, da ga čuvaju i goje i jednom još poljepšan povrate Bogu na dan sudni.

§ 63.

II. Dužnosti djece.

Djeca su dužna roditelje poštovati, ljubiti i slušati.

1. Poštovanje.

a) Djeca treba da poštuju roditelje, jer su im roditelji kao namjesnici Božji. Četvrta od »deset zapovijedi Božjih«

glasi:»Poštuj oca svojega i mater svoju, da bi dugovjetan bio i da bi ti dobro bilo na zemlji« (II. Knj. Mojs. 20, 12). Djeca treba da roditeljima pokazuju poštovanje r i j e č i m a i d j e l i m a, da ih od srca mnogo cijene i svagda s njima postupaju pristojno, uljudno i udvorno.

»Kao da blago skuplja, tako je onaj, koji poštuje majku svoju« (Crkv. 3, 5).

b) Grijeh je prezirati roditelje, prkositi im, smijati im se i rugati, njihove mane razglašivati, groziti im se, psovati ih i proklinjati ili ća tući.

»Tko opsuje oca svojega ili mater svoju, da se pogubi« — zapovjedio je Bog preko Mojsija (II. Knj. Mojs. 21, 17). »Proklet da je, koji bi ružio oca svojega ili mater svoju« (V. Knj. Mojs. 27, 16; Pr. Sal. 20, 20; 30, 17).

Ružno je i grješno, kad se dijete obogativši se i postavši znatno ponese i svojih se roditelja srami, što su siromašni, neučeni ili neugledni.

2. L j u b a v.

a) Djeca su dužna ljubiti roditelje, jer su im roditelji prvi i najveći dobročinci, jer su ih rodili i othranili. Stoga dijete treba da miluje svoje roditelje, da im od srca želi svako dobro, da zahvalno priznaje njihova dobročinstva, da ih razveseljava svojim vladanjem i napredovanjem.

»Neka se veseli otac tvoj i mati tvoja, i neka se raduje rođiteljka tvoja« (Prič. Sal. 23, 24). »Mudar je sin radost ocu svojemu, a bezuman (rđav) je sin žalost materi svojoj« (Prič. Sal. 10, 1.).

b) Ljubav valja da nagoni dijete, da pomaže roditeljima u radu i u nuždi, da strpljivo snosi njihove mane i slaboće, da ih u starosti i nemoći ljubežljivo dvori i njeguje, da se moli Bogu za njih dok su u životu, a po smrti za spasenje njihove duše.

»Sine! posegni za oca svojega u starosti i ne ražalosti ga u vijeku njegovu; i ako mu malakše pamet, neka ga, pa ga ne prezri u snazi svojoj; jer dobro što učiniš ocu, ne će nikad zaboraviti« (Crkv. 3, 14 sl. 7, 29; Tob. 4, 3 sl.).

c) Djeca griješe, kad vrijeđaju svoje roditelje, kada ih ljute i srde i jade im i žalosti zadavaju, kad ih u starosti ili

u nuždi ostavljaju, kad žele, da roditelji umru, da bi slobodnije živjeli, kad se ne staraju, da se roditelji, koji su umrli, dostojno sahrane, da se za njih čine molitve (zadušnice) i da se njihove posljednje odredbe vjerno izvrše. Pr. Salom. 19, 26.

3. P o s l u h.

a) Djeca su dužna slušati roditelje i pokoravati se njima, jer su im roditelji od Boga postavljeni poglavari i odgojitelji.

»Čuvaj, sine moj, zapovijest oca svojega, i ne ostavljaj nauke matere svoje. Priveži ih sebi na srce za svagda, i spuči ih sebi oko grla«. (Pr. Sal. 6, 20, sl.; Crkv. 3, 8.). Sv. Pavao opominje djecu: »Djeco! slušajte roditelje svoje u svačemu: jer je ovo ugodno Gospodinu« (Kol. 3, 20).

b) Samo onda treba da djeca ne poslušaju roditelja, kad bi oni iskali, da djeca učine, što je protivno zapovijestima Božjim. U takovoj zgodi »većma treba pokoravati se Bogu nego ljudima« (Dj. Ap. 5, 29). Zato i reče Krist: »Koji ljubi oca ili mater većma nego mene nije mene dostojan« (Mat. 10, 37).

c) Dijete griješi, kad ne će da se pokori roditeljima, kad prezire njihove opomene, kad se protivi njihovu karanju.

U zakonu Mojsijevu bijaše određeno: »Tko bi imao sina samovoljna i nepokorna, koji ne sluša oca svojega ni matere svoje i kojega oni i karaše pa opet ne sluša, neka ga uzmu otac i mati i neka ga dovedu k starješinama grada svojega . . . i neka kažu: ovaj sin naš samovoljan je i nepokoran, ne sluša nas, izjelica je i pijanica. Tada svi ljudi onoga mjesta neka ga zaspu kamenjem da pogine« (V. Knj. Mojs. 21, 18 sl.).

d) I kad odrastu, dužna su djeca vazda poštovati i ljubiti roditelje.

Tko je odrastao i postao samovlastan i živi sam o sebi, taj nije doduše dužan, da u svemu sluša roditelje svoje i da se u svemu vlada po njihovoj volji; no taj ne bi postupao ni lijepo ni pametno, kad bi navalice prezirao riječ i savjet svojih roditelja. Roditelji ipak su iskusniji i stariji, pa je već stoga njihova riječ vrijedna, da je mladi s poštovanjem prima i ozbiljski promišlja.

4. Što su djeca dužna roditeljima to su dužna i z a m j e n i c i m a r o d i t e l j â, kao što su staratelji (skrbnici), učitelji, odgojitelji, nastojnici i t. d. I njih treba da djeca p o š t u j u,

ljube i slušaju. Oni upravljaju djecom mjesto roditeljâ i vršeći roditeljske dužnosti dionici su i roditeljske vlasti. Uopće pristoji se mladima, pače dužnost je njihova poštovati starije. »Pred sijedom glavom ustani i poštuj lice starčevo« (III. Knj. Mojs. 19, 32.).

5. I braća treba da se ljube i paze, jer su drugovi po krvi i pripadaju u istu obitelj.

Braća kršćani neka žive u miru i u slozi snoseći jedan drugoga i starajući se, kako će roditeljima biti na radost, utjehu i pomoć. Neka ostanu vezani svezom istinite ljubavi i onda, pošto su se rastali i ostavili roditeljsku kuću.

I srodnici i svojaci treba da se ljube to većma, što su si bliži po krvi i po rodu. Onaj bi griješio, koji bi se stidio svojih rođaka, što su siromašni ili niskoga roda, koji bi na njih mrzio ili im u nuždi ne bi hotio pomoći.

Napomena. Što je rečeno o roditeljima i djeci i o dužnostima, što ih imaju poradi srodstva po krvi, to valja donekle i o duhovnom srodstvu iliti kumstvu. Kumovi, što ih dijete ima na krstu i na potvrdi, obriču, da će roditeljima pomoći, da se dijete, kumče njihovo, odgoji kršćanski, i da će se, ako ustreba, i sami za to postarati. Kumovi su dužni svoju riječ i održati, i zato treba, da se za kumove uzmu samo takovi, koji i mogu i hoće da čine, što obriču. No i kumče je dužno kumove svoje poštovati, ljubiti i slušati.

§ 64.

Gospodari i sluge.

1. Kršćanski gospodar treba da je ljubazan i pravedan. Gospodar je dužan:

a) služinčadi svojoj dati i činiti, što je obrekao i kako se s njima pogodio; naročito je dužan slugi i posleniku potpuno isplatiti zasluženu plaću (Kol. 4, 1.).

Teško bi griješio gospodar, koji bi slugama i radnicima svojim uzkraćivao obećanu i ugovorenu platu ili od plate otkidao ili kojekakvim zavrzivanjem zakidao i platu umanjivao. (Jak. 5, 4).

b) Gospodar dužan je s družinom i služinčadi postupati blago i ljubežljivo; treba da je milostiv svojim slugama, da ih ne preterećuje već da im olakša poslove, da ih,

kad su umorni ili bolesni, ne natjeruje na rad, da ih u bolesti dvori a pod starost nadgleda i pomaže.

»Ako ti je vjeran sluga, neka ti bude kao duša tvoja; kao sa bratom tako postupaj s njim« (Crkv. 33, 31). Zato i sv. Pavao uči i opominje gospodare, neka »dobro čine svojim slugama ostavljajući prijetnje, znajući da je i gospodarima i slugama gospodar na nebesima, koji ne gleda, tko je tko« (Efes. 6, 9).

c) Gospodar je dužan, koliko do njega stoji, služinčad i ukućane odvraćati od zla i navraćati na dobro. Što su sluge i ukućani mlađi i neiskusniji, i što bi ih lakše mogle kojekakve prilike iskvariti i na rđav put zavesti, to je i gospodar većma dužan paziti na njih i čuvati ih, da se ne izopače.

2. Što je rečeno o gospodarima valja i o majstorima, koji imaju šegrte i kalfe, i o imatnicima, koji imaju mnogo poslenika i službenika kao što su vlasnici tvornicâ, rudnikâ, velikih spahiluka i t. d. Zakon kršćanski ište, da je takav gospodar kao otac svojim radnicima, da s njima postupa očinski i da se koliko može stara za dušu, za život i zdravlje i za imanje svojih radnika.

Gospodar je dužan radnike svoje odvraćati od zla naročito od bespošličenja, od pijanstva i raskalašenosti; on treba da pazi na to, da ne prima i ne drži u službi čeljad sumnjivu i da uklonja od svojih opasne drugove, koji bi ih kvarili i bunili protiv gospodara, protiv reda i zakona. Kršćanski će gospodar nastojati, da i u radnika svojih održava i utvrđuje kršćanske krjeposti osobito poštenje, bogobojaznost, radinost, štedljivost, trijeznost i pravu pobožnost; on će gledati, da radnici njegovi svetkuju nedjelje i blagdane kako se kršćaninu dolikuje, da izvršuju svoje vjerske dužnosti, naročito da idu u nedjelje i blagdane u crkvu k službi Božjoj, da o uskrsu primaju sv. sakramente. Kršćanski će gospodar bdjeti, da radnici drže svoje kuće u redu i čisto, da se ne svađaju već da žive u miru i u prijateljstvu; on će se brinuti i za djecu svojih radnika, da se kršćanski odgajaju, da polaze školu i da se ne upotrebljavaju za radnje, za koje još nijesu dorasla.

Napomena. U novije doba rđavo stanje radnikâ uzrokuje mnoge (socijalne) nevolje i opasnosti. Pohlepa za novcem i što većim dobitkom čini, da se radnik nepravedno tlači i ponizuje, da postaje samo oruđe, kojim se novac teče, i da se gospodari i vlasnici velikih radionica idući samo za dobitkom gotovo ne brinu za svoje radnike, niti za njihove tjelesne i duševne potrebe. Uzrok je tomu nekršćansko mišljenje, s kojega imatnici postaju lakomi i samoživi, da ne gledaju drugo nego samo svoju korist. Zato treba da kr-

šćanske misli i kršćanska pravila vladaju u društvu ljudskom, da kršćansko mišljenje vodi i upravlja mogućnike, i tad će se najbolje ublažiti nevolja radnika i ukloniti opasnosti, koje s te nevolje postaju za ljudsko društvo. Ništa ne može tako silno privoljeti mogućnika, da i u radniku poštuje čovjeka, kako vjera kršćanska, koja ga uči, da su svi ljudi jednaka bića stvorena na sliku i priliku Božju, da je sve Krist iskupio krvlju svojom i da zato »u Kristu nema razlike među gospodarom i slugom, među robom i slobodnjakom« (Gal. 3, 28. Efes. 6, 8), već smo svi jedno i među sobom braća. Vjera kršćanska opominje mogućnika i gospodara, da je nastojnik nad svojim slugama i područcima. Iz te vjere rađa se ljubav, koja ne će, da slugi i radniku još tegotnije čini stanje i onako već tegotno i mučno, već ga drage volje Boga radi pazi i potpomaže.

Napomena II. U novije doba događa se kadšto, da radnici dogovorno prestaju raditi (štrajkuju, strikes). Takovo obustavljanje rada i poslovanja uzrokuje znatne štete i samim radnicima i gospodarima (poslodavcima) i općem dobru i dovodi u opasnost red i poredak u državi i u društvu.

Takovo postupanje bilo bi tek onda opravdano, kad bi pogodba, s kojom su radnici neko poslovanje na se primili, bila očito nepravedna i kad se ne bi mogao naći drugi put i način, kako da se ta nepravda ukloni. Pogodba o poslovanju za plaću može postati nepravednom, kad na pr. ugovorena plaća postaje očito premalenom ili kad radnja, koja se od radnika ište, postaje pretegotnom ili kad radnici od pogibli, koje prijete njihovu životu ili zdravlju, nijesu dovoljno zaštićeni itd.

Tko bi pak navalice bunio radnike i širio među njima nezadovoljstvo, tko bi na nepravedan način na pr. lažnim obećanjima zavaravao radnike i nagovarao ih, da prestanu raditi, ili ih na to silio, da prinude gospodare, da im dadu prekorednu plaću ili prekoredne pogodnosti, taj bi se ogriješio o pravednost.

Takovo postupanje bilo bi nepravedno stezanje prirodne slobode čovječje, nepravedno oštećivanje i radnika i gospodara.

3. Dužnosti kršćanske služinčadi.

a) Sluge treba da poštuju gospodare svoje, da su im blagodarni, da im ne zavide, već da su zadovoljni sa staležem, u koji ih je postavio promisao Božji.

»Svaki neka ostane u onom zvanju, u kome je pozvan« (1. Kor. 7, 20), i stoga neka svaki u svom staležu služi Bogu »znajući, da svaki što učini dobro ono će i primiti od Gospoda bio rob ili slobodnjak« (Efes. 6, 8).

b) Sluge su dužni vjerno služiti svoje gospodare, marljivo i pomnjivo raditi poslove, za koje su

ih gospodari najmili, i starati se za korist svojih gospodara.

»Robovi (sluge), koji su god pod jarmom, da pokazuju svaku čast svojim gospodarima« (1. Tim. 6, 1 sl.).

One sluge griješe, koji razglašuju domaće tajne svojih gospodara i uzimaju im dobar glas kod drugih, ili koji im s lijenosti, nemarnosti ili navalice čine štetu, koji ih kradu ili idu drugima na ruku, da ih varaju i kradu. Isp. Luk. 16, 1. sl. (Priča o nepravednom upravitelju).

c) Sluge su dužni slušati svoje gospodare i biti im pokorni.

»Sluge! slušajte u svemu svoje tjelesne gospodare ne samo pred očima radeći, kao da ljudima ugađate, nego u prostoti srca, bojeći se Boga. I sve štogod činite, od srca činite kao Gospodu a ne kao ljudima; znajući da ćete od gospoda primiti platu nasljedstva, jer Gospodu Kristu služite« (Kol. 3, 22. sl.), »Sluge! budite pokorni sa svakim strahom gospodarima nesamo dobrima i krotkima nego i zlima« (1. Petr. 2, 18).

Zapovjedi li gospodar, da sluga učini, što Božja zapovijest ili državni ili crkveni zakon zabranjuje, sluga nije dužan slušati gospodara već »treba da se većma Bogu pokorava nego li ljudima« (Dj. Ap. 5, 29).

4. Sluge će na izvršivanje njihovih dužnosti najjače privoljeti vjera kršćanska. Ona ih opominje, da se ugledaju na Krista Gospoda, koji je zbog ljudi postao siromah i rado je druge služio, kako sam reče, da nije došao da mu služe, nego da služi (Mat. 20, 28). Vjera ih kršćanska uči, da je Sin Božji postavši čovjek i »uzevši obličje sluge« (Filiplj. 2, 7) osvetio siromaštvo i stanje onih, koji su prinuđeni da služe i služenjem teku, što je za život potrebno. Vjera ih opominje, da služeći gospodare služe Isusa Krista i ispunjavaju volju Božju, da čineći što su dužni činiti služe Bogu, od koga će zato i primiti obilnu platu (Kol. 3, 22 sl.).

§ 65.

Kršćanin i crkva.

1. Isus je Krist za spasenje ljudî osnovao crkvu. Crkva Kristova čuva i naučava nauku Kristovu, dijeli milost njegovu

i vodi i upravlja vjernike k vječnome spasenju. Stoga svaki čovjek, koji hoće da se spase, treba da je član crkve Kristove, da vjeruje njezinu nauku, da prima njezine tajne (sakramente) i da se pokorava njezinim naredbama.

2. Budući da je crkva društvo od ljudi i za ljude, naredio je Isus Krist, da su jedni od članova crkve poglavari a drugi podložnici, da jedni uče i upravljaju a drugi da slušaju i da se pokoravaju. Stoga je crkva Kristova od početka podijeljena u dvoje, u kler (κλῆρος) i narod (λαός) u crkovnike i svjetovnjake.

Kleru pripadaju papa, biskupi, svećenici i drugi crkveni službenici: đakoni naime poddakoni i klerici, koji su primili niže redove ili tek tonzuru.

3. Svaki je kršćanin (bio crkovnik bio svjetovnjak) dužan crkvu poštovati, slušati i ljubiti.

a) Kršćanin treba da poštuje crkvu. Crkva daje vjerniku, što mu je za vječno spasenje potrebno: istinu (vjeru), koju je Krist učio, i milost, koju je Krist za nas zaslužio. Stoga je kršćanin dužan, da poštuje crkvu i da joj bude zahvalan. Zahvalnost pak i poštovanje pokazuje kršćanin crkvi poštujući njezine starješine, biskupe i svećenike. Oni mogu s pravom iskati, da ih vjernici štuju, jer su »sluge Kristove i djelitelji tajna Božjih« (I. Kor. 4, 1), jer vjernici od njih i preko njih primaju mnoga dobročinstva. (I. Sol. 5, 12.).

Vjernici treba da se brinu i za izdržavanje crkvenih starješina i da im dadu, što su im dužni dati, jer — kako se u evanđelju kaže »poslenik je dostojan svoje plate« (Luk. 10, 7), a sv. Pavao uči: »Gospod zapovjedi, da oni, koji evanđelje propovijedaju, od evanđelja žive« (I. Kor. 9, 14; I. Tim. 5, 17 sl.).

Vjernici treba da se i Bogu mole za svećenike i crkvene poglavare, da Bog podiže u crkvi dobre i vrijedne svećenike, koji će svećeničku službu dostojno izvršivati. (Luk. 10, 2; Rimlj. 15, 30).

Griješe oni, koji nepravedno opadaju svećenike i crkvene poglavare, koji na njih mrze ili ih gone. — Vide li vjernici što pogrješna ili nepristojna u vladanju svećenikâ, neka to odbiju na čovječju slaboću znajući, da nema čovjeka, koji bi bio bez mane.

b) Kršćanin treba da sluša crkvu, jer je crkva od Krista primila vlast, da upravlja vjernike i da im postavlja pravila i zakone. »Tko vas sluša — reče Krist svojim apostolima — mene sluša, i tko vas prezire mene prezire, a tko mene prezire, prezire onoga, koji je mene poslao« (Luk. 10, 16). Zato sv. Pavao opominje vjernike: »Slušajte poglavare svoje i pokoravajte im se, jer se oni staraju, kao koji će dati odgovor za duše vaše, da to s radošću čine a ne uzdišući« (Hebr. 13, 17).

Zakoni su crkveni opći i posebni. Opći su zakoni postavljeni za svu koliku crkvu, posebni samo za jednu biskupiju ili crkvenu pokrajinu. Neki crkveni zakoni vežu sve vjernike, drugi su postavljeni samo za posebne staleže na pr. za svećenike, biskupe, redovnike itd. Skup crkvenih zakona čini crkveno ili kanonsko pravo (jus canonicum).

Najopćenitiji crkveni zakoni napominju se u katekizmu kao »pet zapovijesti crkvenih«. To su: 1. Svetkuj zapovijedane blagdane. 2. Slušaj pobožno svetu misu u nedjelju i u ostale zapovijedane blagdane. 3. Posti u zapovijedane posne dane i u određene dane ne mrsi. 4. Svake se godine najmanje jedamput ispovjedi određenome za to svećeniku i o uskrsu se pričesti. 5. Ne svadbuj u zabranjeno vrijeme.

c) Kršćanin treba da ljubi crkvu, jer mu je crkva duhovna majka, koja mu daje i u njega održava milost Božju i svrhunaravni život.

Katolik treba da je zahvalan za sreću, što je član i sin prave crkve Kristove. Kršćanin ljubeći crkvu radovat će se slavlju i pobjedama njezinim, a ožalostiti se videći gdje crkva trpi i strada, gdje je napadaju i progone. Ljubeći crkvu molit će se kršćanin, da Bog ponizi neprijatelje njezine, i da naspori staranja njezina za spasenje ljudi. Ljubav k crkvi budi u kršćanina živu i postojanu želju, da se crkva sve većma razgrana na zemlji osobito među neznabožačkim narodima. S te ljubavi i želje katolik rado potpomaže, koliko može, katolička poslanstva (misije) i one vrle ljude, koji u najdaljnijim krajevima svijeta propovijedaju evanđelje i rade, da privedu narode u krilo katoličke crkve. Iz ljubavi k crkvi katolik gleda, da riječju i primjerom također u drugih budi katoličko mišljenje. Ta ljubav ujedinjuje katolike u društva za obranu vjere i crkve, za potpomaganje crkvenih zavoda, za utvrđivanje prave pobožnosti i katoličkoga mišljenja i življenja.

4. Poglavari crkveni (svećenici i biskupi) treba da su vjerne sluge Kristove i dobri pastiri stada Kristova, da revnosno izvršuju svoju službu i da vlast, koju su primili, dobro upotrebljavaju »na sazidanje a ne na raskopavanje« (II. Kor. 13, 10). Stoga su dužnosti njihove osobito ove:

a) Svećenici i biskupi treba da imaju svagda na umu svoje uzvišeno zvanje i da se staraju o spasenju ljudi osobito onih, koji su njihovoj brizi napose povjereni, ne žaleći ni truda, ni zdravlja pa ni života. »Dobri pastir — kaže Isus Krist — dušu svoju polaže za ovce« (Iv. 10, 11).

b) Svećenici i biskupi naročito su dužni propovijedati evanđelje, dijeliti sv. sakramente, poučavati neuke, utješavati nevoljne, popravljati grješnike, potpomagati siromahe i t. d.

c) Svećenici i biskupi treba da i življenjem svojim budu vjernicima ugled kršćanske krjeposti i kršćanskoga vladanja.

Sv. Pavao piše Timoteju: »Budi ugled vjernima u riječi, u življenju, u ljubavi, u duhu, u vjeri, u čistoći« (I. Tim. 4, 12). Crkvene će starješine krjeposnim življenjem i vladanjem najbolje potvrditi nauku, koju vjernima navješćuju i u vjernima utvrditi vjeru i ljubav k zakonu Kristovu. Zato i opominje sv. Petar starješine crkvene: »Pasite stado Božje, koje Vam je predato, i nadgledajte ga, ne silom, nego dragovoljno i po Bogu, niti za nepravedne dobitke, nego iz dobra srca, niti kao da vladate narodom, nego bivajte ugledi stadu. I kad se javi poglavar pastirski (Krist), primit ćete vijenac slave, koji ne će uvenuti« (I. Petr. 5, 2 sl.).

§ 66.

Kršćanin i država.

I. Dužnosti poglavarâ.

1. Čovjeku treba društvo, da se može održati i živjeti, kako mu dolikuje, i napredovati. Obitelj je prvo društvo, kojemu čovjek pripada. Skup mnogih obitelji pod jednim zajedničkim poglavarom za postizanje zemaljske sreće čini državu.

2. Država održava mir i red među ljudima, koji joj pripadaju, zaštićuje njihova prava, i vodi ih i upravlja k zemaljskoj sreći t. j. tako, da državljani mogu teći i držati sva ona i tjelesna (materijalna) i duhovna dobra, što su ljudima potrebita za srećan život na toj zemlji.

3. Čovjek je prinuđen, da pripada nekoj državi, jer samo uređena država čovjeku zaštićuje život, imanje

i prava njegova. Što su se dakle ljudi ujedinili i uredili različite države, na to ih je prinudila narav. Tu je potrebu u čovječju narav usadio sam Bog, tvorac njezin. Stoga je i država uredba Božja.

4. U državi ne mogu svi državljani imati jednako zvanje, jednaku vlast i službu, već jedni treba da upravljaju, vladaju i zapovijedaju, a drugi da su podložni. Stoga je svaka država tako uređena, da ima u njoj poglavara i podložnika. To ište narav čovječja i tako je hotio i naredio Bog, koji je stvorio čovjeka. Kao što je dakle država uredba Božja, tako je od Boga i državna vlast t. j. vlast, koju u državi imaju vladar i ostali poglavari i starješine, što upravljaju državom.

Sv. Pavao uči: »Svaka duša da se pokorava vlastima, koje vladaju; jer nema vlasti, da nije od Boga, a što su vlasti, od Boga su postavljene« (Rimlj. 13, 1). Pa i Krist Gospodin reče Pilatu: »Ne bi imao vlasti nikakve nada mnom, kad ti ne bi bilo dano odozgo« (Iv. 19, 11).

5. Dužnosti kršćanskih vladara i starješina.

a) Državni (svjetovni) poglavari treba da mudro, pravedno i blago vladaju narodom, da sude narodu pravo ne gledajući tko je tko i ne primajući mito.

Sv. pismo naročito opominje poglavare (kraljeve, vladare, sudije), neka se »uče mudrosti«, neka ljube i tvore pravdu«, neka bude u njih strah Gospodnji, neka upravljaju narodima kao zamjenici Božji imajući vazda na umu, da će Bogu dati račun o svom postupanju i upravljanju. »Ljubite pravdu, koji sudite zemlji . . . Slušajte kraljevi i razumijte! učite se sudije zemaljske! Od Gospoda dana vam je vlast i jakost od Višnjega, koji će ispitati djela i misli vaše . . . Najoštriji sud bit će onima, koji zapovijedaju« (Ps. 2, 10. Mudr. 6, 2 sl. Isp. II. Dnev. 19, 6 sl.).

b) Poglavari treba svesrdno da se staraju o sreći i napretku svojih podložnika, i što je tko veći, više treba da se o tom stara.

Dužnost je poglavarâ održavati red i mir i slogu među podložnicima, zaštićivati svakomu podložniku život, imanje i svako pravo, zgodnima i pravednim zakonima određivati što je za opću korist i nadgledati, da se te odredbe zaista izvršuju, — jednom riječju: upravljati narodom tako, da narod bude u istinu moćan, krjepostan i srećan.

c) Krjepost i moralne vrline u jednu su ruku najdragocjenije duhovno dobro, u drugu ruku i najčvršća podloga državi i državnome životu. Stoga treba da se i državna vlast stara, koliko do nje stoji, da podložnici budu krjeposni. A budući da je kršćanskoj krjeposti osnov i izvor vjera kršćanska, tu pak vjeru čuva i naučava crkva, zato su i državni poglavari dužni štititi vjeru, poštovati crkvu i potpomagati nastojanjanjezina za krjepost i spasenje vjernika. Tu su brigu vladaoci i državnici napunjeni duhom kršćanskim svagda držali za jednu od najglavnijih vladalačkih dužnosti.

d) Poglavari treba da se dobro i pošteno vladaju, da i u javnom radu i u privatnom življenju pokazuju istinite kršćanske krjeposti, jer narod obično gleda na svoje poglavare i starješine kako u dobru tako i u zlu.

§ 67.

Kršćanin i država.

II. Dužnosti podložnika.

Poglavite kršćanske dužnosti i građanske krjeposti podložnika i državljana jesu: a) podložnost, b) staranje za opće dobro c) ljubav k otadžbini.

1. Kršćanska podložnost.

a) Kršćanin je dužan poštovati državnu vlast i biti joj podložan u svemu, što nije protivno zapovijestima Božjim.

»Svaka duša da se pokorava vlastima, koje vladaju« (Rimlj. 13, 1). »Budite pokorni svakoj vlasti čovječjoj Gospoda radi . . . jer je tako volja Božja« (I. Petr. 2, 13, 15.).

b) Naročito ište kršćanska podložnost, da podložnik poštuje i ljubi vladara i da mu je vazda poslušan i vjeran i spreman, ako ustreba, i život za nj položiti.

Kršćaninu je vladar od Boga postavljeni najviši svjetovni poglavar, koji ima svoju vladalačku čast i vlast odredbom Božjom (»po milosti Božjoj«), da štiti pravo, da zauzdava i kaštiguje zle, da bude svojim podložnicima branitelj, otac i dobrotvor. U kršćanina vjera

utvrđuje poštovanje vladara i osvećuje ljubav k vladaru; u njega to poštovanje i ta ljubav izlaze iz poštovanja i ljubavi k Bogu, kako nas i opominje apostol riječima: »Boga se bojte, kralja poštujte« (I. Petr. 2, 17).

Teško je i zamašito breme, koje vladar nosi, velik je njegov odgovor i mnogo mu treba milosti i pomoći Božje, da pravedno i sretno upravlja državom. Znajući to kršćanin treba da se svesrdno moli Bogu za vladara, neka bi mu Bog dao zdravlje i mudrost, da dobro upravlja ljudima, što su mu povjereni (I. Tim. 2, 1 sl.).

Napomena I. Dogodi li se, da državna vlast postavlja nepravedan zakon, onda treba razlikovati dvoje: Ište li državni zakon, da podložnik čini, što je nepravo i grješno, podložnik ne treba pače i ne može da sluša i da vrši, što takav zakon nalaže, jer »većma treba pokoravati se Bogu nego ljudima« (Dj. Ap. 5. 29). Tako su radili apostoli Kristovi i mučenici kršćanski. — Ište li zakon državni, da podložnik trpi nepravdu, kršćanski će podložnik i to strpljivo podnositi opominjući se riječi sv. pisma: »Ovo je ugodno pred Bogom, ako Boga radi podnese tko žalosti, stradajući na pravdi« (I. Petr. 2, 19). »Ako bivate ukoreni za ime Kristovo, blago vama! . . . Samo da ne postrada koji od vas kao krvnik ili kao lupež ili kao zločinac ili kao onaj, koji se miješa u tuđe poslove; a ako li kao kršćanin, neka se ne stidi, već neka slavi Boga u ovom događaju« (I. Petr. 4, 14 sl.).

Napomena II. Kršćanskoj je podložnosti najvećma protivna buna (ustanak, revolucija). Ustajati na vlast, smetati mir i red u državi, buniti se protiv zakonitih poglavara, svega toga zakon kršćanski nikako ne dopušta. »Tko se suproti vlasti — uči sv. pismo — suproti se naredbi Božjoj; a koji se suprote, sami sebi pribavljaju osuđenje« (Rimlj. 13, 2). Odmetati se od zakonitoga vladara i ustati na nj, to po kršćanskom zakonu nije ni onda dopušteno, kad bi vladar svoju vlast zlo upotrebio čineći nepravde i nasilja (zulum). U takovim prilikama podložnici kršćani treba da se mole Bogu, da ih izbavi. Tako postupahu apostoli i prvi kršćani. Ti se »svaki dan moljahu Bogu za careve, koji su ih svaki dan progonili, i svaki dan prinošahu nekrvnu žrtvu (euharistiju) za istoga onoga cara, koji je svaki dan žrtvovao krv braće njihove«. (Tertull. Ad Scap. 2.).

2. Staranje za opće dobro. Kršćanin je kao državljanin (građanin) dužan starati se i za opće dobro koliko može. Stoga kršćanin treba

a) da čini i da je državi, što državi naliježe i što država i državna vlast po svom pravu ište.

»Podajte cesarevo cesaru i Božje Bogu« (Mat. 22, 21). »Podajte svakomu, šta ste dužni: kome porezu, porezu, a kome carinu, carinu« (Rimlj. 13, 7). Onaj griješi, koji ne će da plati porez, ili koji laže i

vara, da mu se manji porez odmjeri, ili tko kriomčarenjem ili potkradanjem oštećuje državu i umanjuje dohodak njezin, ili koji državi prodaje lošu robu, loše djelo itd.

b) Kršćanin treba da izvršuje državne zakone i da sam nastoji o tom, da ih i ostali državljani izvršuju.

Podložnik kršćanin brižljiv za opće dobro, spreman je za opće dobro učiniti sve, što može, da od države odvrati nesreću ili pogibao, koja hoće da je snađe. S toga se kršćanski podložnik suproti onima, koji smetaju red i mir, koji bune narod protiv vladara i vlasti. Podložnik kršćanin doznavši za tajne namjere buntovnikâ, učinit će što može, da se buntovnici kazne i da se njihove namjere ne izvrše.

c) Kršćanin treba da se brine i za sve ono, što može nasporiti opću korist.

Što je tko u državi imućniji, što je ugledniji rodom ili službom, to većma treba da radi i prinosi za opće dobro. Gdje imaju podložnici pravo izbirati ljude za javne službe (na pr. zastupnike, vijećnike, činovnike), treba da to pravo izvršuju što savjesnije i da gledajući samo na opću korist biraju onakove ljude, koji će zaista dobro ispunjavati službe svoje.

Osobito su dužni starati se za opće dobro, koji su pozvani, da postavljaju zakone, da svjetuju vladara i da upravljaju državom. Ti treba da su bogoljubni, krjeposni, vjerni vladaru i narodu svome, da imaju znanje, koje im je potrebito, osobito da poznaju narod svoj, kakav je i što potrebuje. Ti neka bez straha kažu, što je zla i nevaljala u narodu i državi, neka neumorno rade za opću korist; to ih čini vrijednima onoga povjerenja, koje u njih stavlja i narod i vladar.

3. Ljubav k otadžbini.

Kršćanin treba da ljubi narod svoj i otadžbinu svoju. Tu je ljubav stvoritelj sam usadio u srce ljudsko, i zato čovjeka već narav nagoni, da ljubi svoju otadžbinu i narod, iz kojega je nikao. Stoga ta ljubav nije protivna zakonu kršćanskome, nasuprot zakon kršćanski i tu ljubav u nas utvrđuje i osvećuje.

Vjera kršćanska čini, da ljubimo otadžbinu nesamo stoga, što nas srce nagoni, već s toga, što ljubeći otadžbinu i narod svoj izvršujemo volju Božju i pokazujemo svoju ljubav k Bogu i k bližnjemu. Lijep nam je ugled kršćanske ljubavi k otadžbini i narodu sv. apostol Pavao, kad za sebe kaže: »Ja bih želio, da sam budem odlučen od Krista za braću svoju (Izraelce), koji su mi rod po tijelu« (Rimlj. 9, 2).

Ljubav k otadžbini ište od kršćanina,

a) da od srca dijeli radost i žalost, sreću i nesreću svoga naroda i svoje otadžbine;

b) da vjerno ispunjava dužnosti svoga zvanja, osobito ako mu je povjerena bud kakva javna služba, jer je odatle narodu i otadžbini najveća korist;

c) da usrdno radi za korist naroda i otadžbine, da prinosi koliko može za sve ono, što može nasporiti opće dobro i umnožiti sreću i slavu naroda, kao što su na pr. škole, književnost, umjetnosti, dobrotvorni zavodi i t. d.;

d) da gledajući, gdje nevolja bije narod, ne oklijeva potpomagati nesrećnike i ublažiti nevolju njihovu;
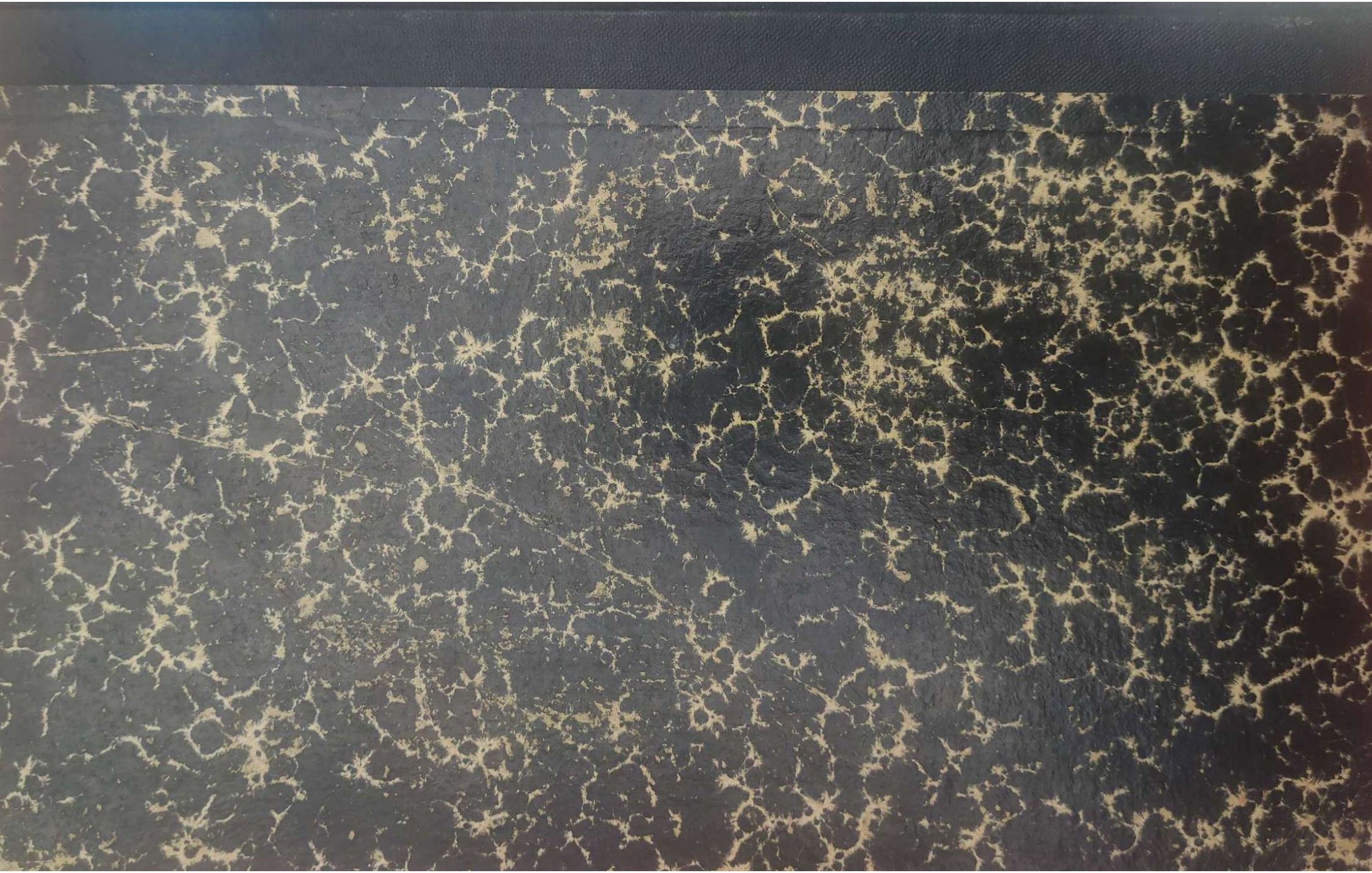
e) da brani otadžbinu od neprijatelja spreman, ako treba, i umrijeti za otadžbinu (dulce et decorum pro patria mori).